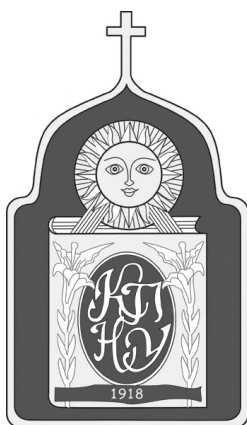

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

НАУКОВІ ПРАЦІ

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

**Збірник за підсумками звітної наукової конференції
викладачів, докторантів і аспірантів**

14-15 березня 2017 року

Випуск 16

Том 3

Кам'янець-Подільський
2017

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія КВ № 14575-3546 ПР від 11.11.2008 р.

Друкується згідно з рішенням вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету
імені Івана Огієнка, протокол № 6 від 30 травня 2017 року.

Рецензенти:

Брицький П. П., доктор історичних наук, професор;
Бріцин В. М., доктор філологічних наук, професор;
Гапан С.В., доктор біологічних наук, професор;
Кокур О. М., доктор психологічних наук, професор;
Мазур Н.А., доктор економічних наук, професор;
Самойленко В. Г., доктор фізико-математичних наук, професор;
Терещук Г. В., доктор педагогічних наук, професор.

Редакційна колегія тому:

Копилов С. А., доктор історичних наук, професор (*голова*);
Конет І. М., доктор фізико-математичних наук, професор (*відповідальний редактор*);
Білик Р. М., кандидат педагогічних наук, доцент (*відповідальний секретар*);
Абрамович С. Д., доктор філологічних наук, професор;
Бахмат Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент;
Бабюк Т. Й., кандидат педагогічних наук, доцент;
Волковинський О. С., доктор філологічних наук, професор;
Галайбіда О. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Джурбій Т. О., кандидат філологічних наук, старший викладач;
Казимір В. О., кандидат філологічних наук, доцент;
Кеба О. В., доктор філологічних наук, професор;
Коваленко Б. О., кандидат філологічних наук, доцент;
Кучинська І. О., доктор педагогічних наук, професор;
Кшевецький В. С., кандидат філологічних наук, доцент;
Лабунець В. Н., доктор педагогічних наук, професор;
Марчук Л. М., доктор філологічних наук, професор;
Рарицький О.А., кандидат філологічних наук, доцент;
Уманець А. В., кандидат філологічних наук, доцент;
Шулик П. Л., кандидат філологічних наук, доцент.

Н34 **Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка :**
збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів :
у 3-х томах. — Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка, 2017. — Вип. 16. — Т. 3. — 140 с.

У збірнику вміщено доповіді та повідомлення науково-педагогічних працівників, докторантів, аспірантів і здобувачів наукових ступенів, виголошені на звітній науковій конференції за підсумками науково-дослідної роботи у 2016 році. Представлено матеріали секцій літературознавства, мовознавства, української філології та журналістики, педагогіки, педагогіки та методик дошкільної початкової освіти, мовознавства та методики викладання мови в початковій школі.

Адресується науковцям, учителям і студентам.

УДК 378.4(082)
ББК 74.58я431

УДК 808.5:378

С. Д. Абрамович, доктор філологічних наук

ПРОБЛЕМА ЗАПРОВАДЖЕННЯ РИТОРИКИ ДО ПРОГРАМ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Риторика спрямована до сфери утилітарно-практичного діяння. Основи її склалися ще в античності. Потім красномовство модифікувалося у форматі християнської духовності й правило за одну з підвалин суспільної моралі. Навчання риторичі переривається за часів Просвітництва та в СРСР. І сьогодні на пострадянському просторі через це спостерігається падіння моралі й мовної культури. Але вже в середині ХХ ст. на Заході розгорнулося відродження риторичі. Утім виникають і «нова риторика» та «чорна риторика», заснована на маніпуляції; нейролінгвістичне програмування – зомбіювання тощо. Водночас сучасна західна освіта спрямована на розвиток креативності, критичного підходу, діалогічності. А у нас панує відтворення чужих думок, читання тексту «з листа», ніяковість оратора.

Ключові слова: риторика, художнє та утилітарне слово, моральність, маніпуляція, цинізм, зомбіювання, аксіологія оратора, розвиток особистості.

Духовне здоров'я суспільства залежить не в останню чергу від того, девальвоване чи морально вагоме слово у повсякденності. Європейська освіта з античних часів шанувала риторичу, яка не лише мислилася як «вмістилище мудрості», а була й невід'ємною від питання про моральність: від початку наголошувалося, що оратор має переконувати, а не «дурити», як софісти. Потім риторика довго модифікувалася вже у форматі християнської духовності, й, попри усі мислими тут дискусійні моменти, безперечно, що недооцінювати значення двохтисячолітньої церковної проповіді для моральних основ Європи не можна.

Навчання риторичі тимчасово переривається якраз за часів Просвітництва, що побачило в цій дисципліні лише «зотлілу» спадщину схоластики; додала імпульсу до зневажання риторичі й широка секуляризація культури у ХІХ-ХХ ст. Згодом до цього прилучилася певна ситуація в мовознавстві: з початку 30-х років ХХ ст. тут почав домінувати системно-структурний підхід у розумінні сутності мови – остання, згідно з концепцією Ф. де Соссюра, вивчалася «іманентно», як система знаків, і вся увага зосереджувалася на формальних засобах вираження змісту. У нашому краї до руйнації елоквенції долучилися ще й потужні екстрафілологічні фактори. Зокрема це у колишній Російській імперії, де, завдяки поширенню просвітницького скепсису щодо традиційного церковного проповідництва та, з іншого боку, експансії в культуру «знизу» різночинного, поверхово освіченого елемента, встановився погляд на красномовство як на облуду: «друг мой... не говори красиво», – недбало кидає відомий персонаж Тургенєва. Після жовтневого перевороту риторика остаточно зникає з системи освіти. У СРСР запановує, на всіх соціальних рівнях, починаючи від малокультурного в масі своїй керівного класу, калічене, примітивне мовлення, насичене нецензурною лексикою та повною зневагою до духовних традицій. Ораторське мистецтво зведено до засобу ідеологічної пропаганди. Це був апофеоз століть рабського мовчання. І сьогодні на пострадянському просторі масово відзначаються кричущі факти падіння мовної культури, невміння висловлюватися й спілкуватися – навіть на рівні професіоналів (політики, викладачі, юристи, релігійні проповідники, ведучі радіо- і телепередач тощо); зокрема широко використовуються ненормативна лексика – навіть у ЗМІ.

Але вже в середині ХХ ст. на Заході під впливом радикальних економічних і політичних перетворень були висунуті нові вимоги до мовленнєвої комунікації й активно розгорнувся процес відродження риторичі. Це було зумовлено усім ладом суспільства, що демократизується, починає усвідомлювати свої проблеми й вчиться говорити про них на повний голос. Філософія риторичі ґрунтується тепер на розумінні суспільства як організму, що знаходиться у динамічному й всебічному діалозі, й акцент починає робитися на функціону-

ванні ЗМІ, рівні ділової риторичі (переконання партнера, ведення перемовин і т. д.). З кінця 50-х років викладання риторичі в тій чи іншій модифікації входить як обов'язковий предмет в усі навчальні програми на рівні вищої та середньої освіти; вона, наприклад, починає неодмінно вивчатися на економічних факультетах – а як же без грамотної реклами? Сьогодні риторика на Заході – один з найпрестижніших предметів. Так, в Америці не лише широко застосовують вивчення риторичі в рамках філологічної освіти, як, скажімо, в університеті штату Цинцинаті, а й поширюють ситуацію на інші сфери культури. Так, наприклад, у Каліфорнійському університеті департамент риторичі є провідним центром міждисциплінарних досліджень і викладання у сфері гуманітарних та суспільних наук; в університеті Карнегі-Мелона здавна працює програма підготовки студента до академічної кар'єри з риторичі та широкого вивчення функціонування риторичі в неакадемічному світі (докторська програма цього університету з риторичі – одна з найстаріших у США); у Стенфордському університеті широко й публічно відзначають успіхи юних ораторів; в університеті штату Юта інтенсивно й послідовно розвивають риторичні вміння студента від першого курсу до випускного шляхом зростаючого ускладнення завдань; в університеті штату Колорадо існує активне співтовариство вчених і студентів з вивчення та практичного застосування риторичі. Ось характерна ситуація: в університеті Майами риторичі навчаються за гнучким і всеохоплюючим планом, що включає історичну, порівняльну, педагогічну, феміністську риторичу, вивчення риторичі в дискурсі цифрової писемності, застосування риторичі при професійному написанні адміністративних програм тощо. Така само ситуація і в Західній Європі. В Оксфордському університеті на початку 2000-х рр. видано монументальну «Енциклопедію риторичі», «Бібліографію грецької риторичі», «Компаративістичну риторичу» і т.д.

Натомість у нас риторика – дисципліна вільного вибору – і це сьогодні, коли, як визначив Ф. Бацевич, потрібна справжня «риторизація освіти!» [5]. З іншого боку, в нашому активі – підручники й навчальні посібники, за якими навчається вся Україна [1-4].

Слід також протистояти спробам перетворення риторичі на маніпуляцію. Так, виданий недавно у Москві посібник для керівників відверто проголошує: часи класичної філософії, що засуджувала маніпуляцію чужою волею як аморальність, давно минули, й слід орієнтуватися на таких «великих людей», як Наполеон, Ленін та Гітлер [6, с.27-28].

Список використаних джерел:

1. Абрамович С.Д. Мовленнєва комунікація : підручник / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – К., 2013. – 458 с.
2. Абрамович С.Д. Риторика : навчальний посібник / С.Д. Абрамович, М.Ю. Чікарькова. – Львів : Світ, 2001. – 240 с.

3. Абрамович С.Д. Риторика загальна та судова : навчальний посібник / С.Д. Абрамович, В.В. Молдован, М.Ю. Чікарькова. – К. : Юрінком, 2002. – 416 с.
4. Бацевич Ф.С. «...плюс риторизація всієї освіти» [19.06.2009] [Електронний ресурс] / Ф.С. Бацевич. – Режим доступу: gazeta.dt.ua/.../plyus_ritorizatsiya_vsieyi_osviti.
5. Огарев Г. 25 законов управления людьми / Г. Огарев. – М. : Рипол Классик, 2002. – 448 с.

In real life more eloquent man often attains success. The basis of Rhetoric was formed already in antiquity. Later Rhetoric developed in the bosom of the Church's preaching for long time and formed the morally health of society. The teaching Rhetoric temporarily suspended in times of Enlightenment and in the Soviet Union. Today, in post-Soviet space, there is a decline of

morals and the language's culture. But in the middle of the XX century in West unfolded revival Rhetoric and today it's here one of the most prestigious items. In the same time there is «new Rhetoric» and «black Rhetoric», which are based on manipulation; neuro-linguistic programming as zombification. However, for all that, the modern Western education aims to develop creativity, critical approach to the study material, dialogue as a leading communication format. But in our education dominated the use of other people's thoughts, our speakers read the text «with the letter» cannot build a feedback from the audience.

Key words: Rhetoric, artistic and utilitarian word, morality, manipulation, cynicism.

Отримано: 24.03.2017

УДК 821.161.1+821.162.1].091

О. С. Гаряча, аспірантка

ЕПІТЕТ І ГРОТЕСК У ТВОРАХ «МЕРТВІ ДУШІ» М. ГОГОЛЯ ТА «ЧАРІВНИЙ ЛІХТАР» Ю. КРАШЕВСЬКОГО

Стаття присвячена аналізу епітетів та епітетних структур як засобу вираження гротескності паралельних образів поміщика Ноздрєва та графа Альфреда у творах М. Гоголя «Мертві душі» та Ю. Крашевського «Чарівний ліхтар».

Ключові слова: епітет, епітетна структура, гротеск, парадокс, звукопис, паралельні образи, М. Гоголь, Ю. Крашевський.

Навність споріднених елементів у творах «Мертві душі» та «Чарівний ліхтар» підтверджується близькістю авторських задумів (М. Гоголь спочатку прагнув «хотя бы с одного боку показать всю Русь» [3, с.160], а Ю. Крашевський стверджував, що «celem jej (*latarnii* – прим. О.Г) było typu wybitniejsze, stosunki miejscowe, życie i prądy bieżące odwzorować wiernie» [9, с.3]). М. Гоголь та Ю. Крашевський прагнули у зазначених творах зобразити типових представників сучасного їм суспільства. Метою авторів також було ідентифікувати та описати характерні риси населення за допомогою прийому універсалізації образів. Як наслідок, згадані автори використовують епітетні характеристики персонажів, що набувають гротескного звучання.

Мета цього дослідження – визначити роль епітетів у функціонуванні гротескних образів (на прикладі пари Ноздрєв-граф Альфред).

Об'єкт дослідження – поема «Мертві душі» М. Гоголя та роман «Чарівний ліхтар» Ю. Крашевського. Предметом дослідження є епітетні структури, які функціонують у текстах вищезазначених творів.

Про важливість дослідження зображувальних засобів, а зокрема епітетів у працях М. Гоголя, говорили: Андрій Бєлий [2], Б. Ейхенбаум [8], І. Мандельштам [5], Ю. Манн [6] та інші.

Згідно позиції Б. Томашевського [7], епітети належать до групи «поетичних» означень, які повторюють характеристику, притаманну предмету зображення. Говорячи про епітети як засіб вираження гротескності зауважимо, що в досліджуваних творах вони ідентифікують риси, які знаходяться на межі правдивого та фантастично перебільшеного потворно-комічного. Спостерігаємо суміщення реального та нереального, жакливого та смішного, трагічного та комічного.

З Ноздрєвим читач знайомиться в першому розділі «Мертвих душ», де автор дає йому таку коротку характеристику: «Он познакомился с помещиком Ноздревым, человеком лет тридцати, разбитным малым, который ему после трех-четырех слов начал говорить ты» [4, с.17]. З тексту поеми дізнаємося, що Ноздрєв – це гульвіса «неугомонной юркости и бойкости характера» [4, с.71] та азартний гравець, який має «страстишку нагадить ближнему, иногда вовсе без всякой причины» [4, с.71]. Ноздрєв розпускав плітки, псував весілля, сприяв розладу торговельних домовленостей, але все одно вважав себе приятелем того, кому він завдав шкоди.

Яскраво проявляється гротескність образу Ноздрєва в наступному уривку: «Ноздрєв был в некотором отношении исторический человек. Ни на одном собрании, где он был, не обходилось без исторички, так что наконец самому делается

совестно... вдруг расскажет, что у него была лошадь какой-нибудь голубой или розовой шерсти... Ноздрєв долго еще не выведется из мира. Он везде между нами и, может быть, только ходит в другом кафтане; но легкомысленно-непроницательны люди, и человек в другом кафтане кажется им другим человеком» [4, с.71-72]. Опис Ноздрєва починається із конфлікту, різкої зміни тону від урочисто-епічного до саркастичного. Особистий тон подальшої оповіді із використаними літературними прийомами надає образу відтінок гротескної гримаси. Уривок закінчується грою слів, тавтологією епітетів *человек в другом кафтане-человек в другом кафтане-кажется другим человеком*. Використання тавтології та уособлення має за мету акцентування уваги реципієнта на предметі зображення.

Сучасники М. Гоголя неодноразово відзначали, що він унікальним чином читав свої твори на публіку [8], тобто для автора важливою була артикуляційно-мімічна побудова фрази та зміна тону оповіді. У зазначеному уривку визначаємо алітерацію, використану для посилення емоційного ефекту на реципієнта твору (*др-тр-т-тр*). Епітетні структури побудовані таким чином, щоб епітети були співзвучними означуваному слову. К. Бальмонт вказує, що звук *p* (тут у сполученні із дзвінким *d*) – швидкий, суперечливий, погрозливий, проривний [1]. У визначених епітетах на зміну дзвінкому *d* використано глухий *t* для посилення похмурості зображуваного.

Гротескного характеру оповіді надають епітети, використані для опису «історій» Ноздрєва, де поряд згадуються фантастичні коні «какой-нибудь голубой или розовой шерсти» [4, с.71] та вживається епітет *совестно*, який виражає реалістичні переживання персонажа.

Автор описує образ графа Альфреда із «Чарівного ліхтаря» одвічним блазнем, ладним жартувати навіть над своєю матір'ю. Гротескність будеться за системою теза-антитеза, в описі часто вживаються епітети. Противоагою відвертого осуду оповідача є наступне виправдання Альфреда любов'ю до Франції, згадується, що прагнення все висміяти граф взяв саме від французів. Парадоксальною є любов Альфреда до всього французького, вказується, що «*nawet tamtejsze głupstwa, o! jakże mi są piękne*» [9, с.16]. Епітет у складі епітетної структури підсилюється словом *jakże*, а також вигуком *o!*. Вказані прийоми створюють емоційне тло зображуваного та посилюють вплив на реципієнта твору.

Противоагою привабливої аристократичної зовнішності та одягу слугує відразливий характер персонажа. «*Młody człowiek, znowu hrabia Świętego Państwa Rzymskiego. Wysmukły, blade, cienki, zręczny, dobre ubrany, włosy ufrzywane dokoła głowy, ciemne suknie... Jest to sarkazm chodzący, jest to szyderstwo wcielone. Umysłowie pan Alfred jest istotą nic nie znaczącą, niedowarzoną, niedopieczoną...*»

[9, с.16]. Спочатку за допомогою використаних епітетів *wysmukły, blade, cienki, zrzęzny* образ набуває чіткої характеристики, Альфред постає представником аристократії, він добре одягнений в оксамитовій жилетці та сорочці із золотим гудзиком – це теза в описі Альфреда. Антитеза ілюструється епітетами, котрі містять заперечення *nieustanny żart, nieskończone szyderstwo, jest istotą nic nie znaczącą, niedowarzoną, niedopieczoną*. Окрім того, визначаємо метафору *jest istotą niedowarzoną, niedopieczoną*. У читача остаточно формується образ графа Альфреда, блюзнірство постає найяскравішою рисою його характеру.

Хоча мотивація М. Гоголя та Ю. Крашевського до створення «Мертвих душ» та «Чарівного ліхтаря» була подібною, стилістика творів різнилась завдяки специфіці реалізації художніх засобів.

Внаслідок авторської інтерпретації, відбувається універсальна образів, які функціонують в текстах зазначених творів. В ході дослідження було проаналізовано паралельні образи поміщика Ноздрєва та графа Альфреда із «Мертвих душ» та «Чарівного ліхтаря». Добираючи епітети, які б сприяли гротескному звучанню образів, М. Гоголь користувався методом звукопису. Тобто, загальний тон оповіді обумовлюється використаними епітетними структурами. Вжиті фразеологічні трансформації сприяють синхронній перцепції реципієнтом характеру і зовнішності Ноздрєва. На відміну від персонажу графа Альфреда, зовнішність поміщика відповідає його внутрішньому світу. Гротескність образу Ноздрєва проявляється завдяки використаним епітетним структурам, які ілюструють поєднання в його характері трагічного та комічного.

Гротескність образу графа Альфреда, із «Чарівного ліхтаря» Ю. Крашевського, підпорядковуються організації тезаантитеза. На противагу аристократичній зовнішності персонажа, Ю. Крашевський описує його відразливий характер. Авторські епітети вказують на парадоксальність цього образу, яка проявляється в конфлікті між його зовнішністю та характером. Для відповідного сприйняття реципієнтом вказаного персонажа автор добирає епітети контрастного характеру.

УДК 82.091:821.161

І. Ю. Голубішко, кандидат філологічних наук

ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО ДЕТЕКТИВА

У статті подано приклади класифікацій детективних текстів, аналізуються особливості інтелектуального детективу, його жанрова своєрідність.

Ключові слова: детектив, інтелектуальний детектив, жанр, фабула, сюжет, артефакт.

В данной статье в центре внимания – детектив. Следует особо подчеркнуть, что критики-литературоведы до сих пор не пришли к окончательному мнению: детектив – это жанр или нет. Так, Я. Маркулан отмечал: «детектив как жанр так просто не вписывается в системную сетку «родов и видов». Он связан с эпосом, и драмой, он может быть комедией и репортажем, повестью, пьесой. романом» [3, с.24]. Венгерский исследователь Тибор Кёстхейи развивает эту мысль: «Если мы поразмыслим как следует, то увидим, что детектив – это мистерия нашего времени, мистерия в условиях массовой культуры. Он неизбежно напоминает – даже своей структурой – средневековые игры-представления» [2, с.130]. В словаре литературоведческих терминов говорится о детективной литературе вообще. Она определяется как литература, которая «посвящается раскрытию методом логического анализа сложной, запутанной тайны, чаще всего связанной с преступлением. <> Лучшие образцы <...> имеют литературную ценность, демонстрируя примеры напряженного динамического, остросюжетного повествования, триумф ума, пронизательность логики или интуиции героев» [4, с.66-67]. Если до конца XIX века детектив не воспринимался как серьезная литература, то в начале XX появилось много исследований по данной проблеме. В первую очередь это были сами авторы детективов (Г.К. Честертон, К. Чапек, У. Эко); детектив становится объектом анализа статей, диссертаций по лингвистике (И. Банникова, Н. Берковский, Э. Герасименко и др.); обраща-

Список використаних джерел:

1. Бальмонт К.Д. Поэзия как волшебство [Электронный ресурс] / К.Д. Бальмонт. – Ярославль : Верх.-Волж. кн. изд-во, 1990. – Режим доступа: http://az.lib.ru/b/balxmont_k_d/text_0360.shtml.
2. Белый А. Мастерство Гоголя: Исследование / А. Белый ; предисл. Л. Каменева. – М. ; Л. : Гос. изд-во художеств. лит-ры, 1934. – XVI, 324 с.
3. Гоголь Н.В. Комментарии к письмам / Н.В. Гоголь. – М. : Директ-Медиа, 2014. – 603 с.
4. Гоголь Н.В. Мертвые души. Том первый / Н.В. Гоголь // Полное собрание сочинений : [В 14 т.] / АН СССР; Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом). – [М. ; Л.] : Изд-во АН СССР, 1937-1952. – Т. 6. Мертвые души. Том первый, 1951. – 247 с.
5. Мандельштам И.Э. О характере гоголевского стиля. Глава из истории русского литературного языка / И.Э. Мандельштам. – Гельсингфорс, 1902. – [6], X, 406 с.
6. Манн Ю.В. Поэтика Гоголя / Ю.В. Манн. – 2-е изд., доп. – М. : Худож. лит., 1988. – 413 с.
7. Томашевский Б. Теория литературы. Поэтика : учеб. пособие / Б. Томашевский ; вступ. статья Н.Д. Тмарченко ; комм. С.Н. Бройтмана при участии Н.Д. Тмарченко. – М. : Аспект Пресс, 1999. – 334 с.
8. Эйхенбаум Б. Как сделана «Шинель» Гоголя / Б. Эйхенбаум // О прозе : сб. ст. / сост. и подгот. текста И. Ямпольского. – Л. : Худож. лит. Ленингр. отд-ние, 1969. – С. 306-326.
9. Kraszewski J.I. Latarnia czarnoksiężska: obrazy naszych czasów / J.I. Kraszewski // Seria pierwsza. – Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1988. – 201 s.

The research is dedicated to the analyses of the epithets and epithet structures as a means of grotesque expression of the parallel images (landlord Nozdryov and count Alfred) in «Dead souls» by N. Gogol and «Magic lantern» by J. Kraszewski.

Key words: epithet, epithet structure, grotesque, paradox, parallel images, N. Gogol, J. Kraszewski.

Отримано: 29.03.2017

ются к произведениям детективной направленности и критики-литературоведы (А. Вулис, Я. Маркулан, Г. Анджапаридзе, А. Зверев, И. Волков, Ю. Ковалёв, Т. Кёстхейи, Б. Райнов и др.). Однако имеют место и совершенно неожиданные исследования. В 2003 г. появилась статья Б. Лепешко «Формальная логика и детективный жанр: единство эвристической достоверности», а в 2006 г. была издана книга учёного-психолога Н.Н. Вольского «Загадочная логика. Детектив как модель диалектического мышления». Учёные предприняли попытку увидеть связь формально-логических теорий с практикой детективного жанра, рассмотреть роль диалектической логики в построении сюжета подобных произведений. Э.Н. Герасименко по этому поводу отмечает, что такой неожиданный, «философский» подход ещё раз подтверждает мысль о том, что хороший детектив – это не низкопробное, примитивное чтение, предназначенное для непросвещённой публики, а достойный представитель литературы, заслуживающий внимания исследователей, писателей и читателей, которые обладают хорошим литературным вкусом» [1].

Если исходить из того, что детектив – это литературное произведение, описывающее процесс раскрытия некоторой загадки, то в нём обязательно должна быть заключена тайна. Об этой особенности подобных сочинений говорят все исследователи. Так, Кёстхейи считает наличие тайны очевидным признаком детектива и даже обязательным условием. Он подчеркивает, что это «отличает его и от эпического жанра

«высокого искусства», и от прочих форм развлекательной литературы. <...> Тайна – неперенный отправной пункт сюжета. Без неё нет и не может быть расследования. <...> Тайна – генетический код детектива» [2, с.12]. Исследователь предлагает следующую классификацию детективов: детектив-загадка и загадка, исторический детектив, социальный детектив, полицейская история, реалистический детектив, натуралистический детектив, литературный детектив. Нельзя сказать, что она устарела, однако основана на примерах романов и повестей писателей 19 – первой половины 20 века (Конан Дойл, Джон Д. Карр, Д. Сейерс, Э. Уоллес, Э.С. Гарднер, С. Дэйвил Хэммет и др.). В современных исследованиях можно встретить более широкую градацию детектива: психологический, исторический, иронический, фантастический, политический, шпионский, полицейский, остросюжетный, криминальный. С подобной классификацией можно спорить, иногда разновидности различаются едва заметными нюансами, но они есть. Например, в полицейском детективе описывается работа группы профессионалов, отражены особенности раскрытия ими преступления, проводимые следственные действия. А в криминальном романе события передаются с точки зрения преступника, который наблюдает за разгадыванием предложенной им загадки.

В последние десятилетия особенно активно разрабатывается ещё одна разновидность детектива – интеллектуальный. В чём же своеобразии подобных произведений? В них соединились увлекательный детективный сюжет и элементы истории, философии, мистики, религии, следует отметить и своеобразие проблематики. Объектом тайны в подобных детективных историях очень часто становятся произведения различных видов искусства. Иногда такие романы называют артефакт-детективами. Их отличает изысканная интрига, исторический антураж, замысловатые сюжеты. Главным персонажем становится артефакт – предмет искусства. Именно с ним и связано преступление, произошедшее иногда задолго до современных событий, но разоблачение преступника всё-таки наступает. Писатель-фантаст (и в то же время автор детективов) Еремей Парнов выделяет ряд особенностей детектива: а) читателю предлагается соучастие в своего рода игре – разгадке тайны или имени преступника; б) готическая экзотика (имеется ввиду место преступления, чаще всего старинный замок, родовое поместье, наполненное тайнами); в) схематичность, предполагающая написание детектива только ради сыщика, чтобы показать его талант в раскрытии преступления. Относительно интеллектуального детектива (ИД) последнее положение не срабатывает. События подобных историй затмевают личность сыщика, главным становится объект поиска – артефакт или анализ его содержания. Сыщик или дилетант, раскрывающий загадку, существует, но главным всё равно не становится. Более того, иногда он (или они) скорее не заинтересованы в раскрытии преступления (точнее – преступника), поскольку в его совершении замешаны близкие и уважаемые ими люди. Так, в романе Евы Прюдом «Завещание Тициана» группа молодых людей, выполняя волю мастера, раскрывает тайну его последней картины «Наказание Марсия», которая содержит подсказку для раскрытия страшного

преступления. Как выяснилось, эта картина – исповедь старого художника, признающего в причастности к преступлению. Молодым людям – ученикам художника и их друзьям – трудно с этим смириться.

Рассмотрим ещё одну особенность интеллектуального детектива. В указанной работе Я. Маркулан речь идёт о «двуфабульном построении» детектива. Оно включает «фабулу следствия и фабулу преступления, каждая из которых имеет свою композицию, своё содержание, свой комплекс героев» [3, с.30]. В ИД всё не так однозначно, хотя речь, безусловно, идет о преступлении и его раскрытии. Например, фабула преступления чаще всего имеет несколько «подфабул»: одна связана с содержанием артефакта, с обязательным историческим фоном, другая – с современными событиями. В романе А. Перес-Реверте «Фламандская доска» действие разворачивается вокруг картины Питера Гюйса «Игра в шахматы». Главная героиня – реставратор Хулия обнаруживает под слоем краски надпись: «Кто убил рыцаря». Она с помощью своих друзей пытается раскрыть эту загадку, что ей и удаётся. Но параллельно её жизнь осложняется смертью близких людей: искусствоведа Альваро – бывшего любимого, и подруги – галеристки Менчу Роч. И вновь преступником оказывается человек, которого героине совсем не хотелось бы разоблачать, её крёстный Сесар. Шахматы в романе становятся символом: все фигуры и пешки на шахматной доске защищают самое дорогое, тех, кто особо важен, кого любят. Однако эти дорогие и любимые могут уничтожить самих защитников. Таковы правила игры. Построение сюжета в произведении сложное, можно сказать, что это роман в романе, а возможно, и не один.

Подводя итог, отметим, что ещё недавно ИД не рассматривали как самостоятельный жанр, это были обычные детективы с элементами головоломок. Но эти произведения, кроме детективной истории с убийствами, кражами, погонями и драками, дают пищу для ума, вызывают интерес к другим сферам жизни человека – искусству, истории, безусловно, расширяют кругозор читателя. Благодаря этому ИД завоевал своё особое место в классификации детектива.

Список использованной литературы:

1. Герасименко Э.Н. Детективный текст как объект филологических исследований [Электронный ресурс] / Э.Н. Герасименко. – Режим доступа: file:///C:/Users/11/Desktop/-детектив/626-1239-1-SM.pdf.
2. Кестхейи Т. Характерология / Тибор Кестхейи // Анатомия детектива. – Будапешт: Из-во Corvina, 1989. – С. 125-234.
3. Маркулан Я. Зарубежный кинодетектив / Я. Маркулан. – Л.: Искусство, 1975. – 168 с.
4. Словарь литературоведческих терминов / ред.-сост. Л.И. Тимофеев, С.В. Тураев. – М.: Просвещение, 1974. – 512 с.

The article contains examples of detective texts classification; intellectual detective features and its genre identity have been analyzed.

Key words: detective, intellectual detective, genre, plot, artifact.

Отримано: 27.03.2017

УДК 812.111(71)«19»

О. В. Кеба, доктор філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ РОМАНУ ДЖ. М. КУТСІ «THE MASTER OF PETERSBURG» РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті здійснюється зіставлення оригінального тексту роману Дж.М. Кутсі «The Master of Petersburg» та його перекладу російською мовою. На підставі аналізу окремих поетико-стильових домінант авторського перекладу Сергея Ільїна в загальному ідейно-художньому контексті твору робиться висновок про відповідність перекладу стратегії "одомашнення". Визначаючи доцільність перекладу назви роману як «Осень в Петербурге», автор статті вважає більш адекватним щодо змісту твору варіант «Володар Петербурга».

Ключові слова: Дж.М. Кутсі, рецепція, переклад, авторська стратегія, поетика, стилістика.

Главным героем романа «The Master of Petersburg» є Федір Достоевський, і це, як засвідчує автор твору [5, р.22-23], вказує насамперед на спробу художнього осягнення феномена геніальності, а також проблеми сутності творчості, природи письма тощо.

Події роману відбуваються восени 1869 року в Петербурзі, куди приїздить «Достоевський» (лапками позначасмо саме Достоевського-персонажа роману Кутсі). Він має на меті з'ясувати обставини трагічної загибелі свого пасерба Павла (Ісаєва), якого широким і гаряче любить, маючи для себе за спра-

внього сина, відвідати могилу і забрати речі й папери Павла з винайманого ним помешкання. «Достоевський» зупиняється там, де й жив син, знайомиться і швидко входить у любовні стосунки з власницею квартири Анною Сергєєвною Коленкіною, свідком чого стає її донька підліткового віку Матрьоша. «Достоевський» декілька разів відвідує поліцейський відділок, де дізнається, що його син мав відношення до діяльності терористичного угруповання «Народна розправа», очолюваного Нечасвим, веде довгі розмови на політичні й літературні теми зі слідчим Максимовим, зокрема на матеріалі записів у щоденнику й літературних спроб пасерба, досі йому невідомих. Потім протагоніст зустрічається з Нечасвим, з яким також часто дискутує з приводу соціально-політичної ситуації в Росії і стосунків між «батьками» і «дітьми». Розмови з Нечасвим накладаються і специфічно відбиваються у стосунках «Достоевського» з Анною Сергєєвною і Матрьошою. Внаслідок цих подій і напруженого осмислення протагоністом всього того, що йому і відкривається, й актуалізується з власного минулого, започатковується новий роман, в якому неважко вгадати «Біси» і одного з його ключових персонажів – Ставрогіна.

Російський літературний критик Андрей Степанов, автор статті про Кутсі як «ідеального» Нобелівського лауреата, стверджує, що в Росії «роман успеха не имел (тим не менше, після першого російськомовного видання 1999 р. було ще декілька, включаючи останнє 2009 р. у видавництві «Ексмо» накладом 5000 примірників, що миттєво були розкуплені й наразі друкований варіант книги відсутній на всіх торгових площадках, включаючи інтернет-ресурси). «За блестящим – и даже чересчур блестящим, как-то уж слишком, насупротив оригиналу, блестящим – переводом Сергея Ильина русский читатель почувствовал привкус метафизической клюквы, пусть и простиительный. Впрочем, и Ильина можно понять: если бы он перевел речи героев не мармеладовско-порфирьевским говорком, а так, как они написаны – языком сухим и нейтральным, то было бы еще хуже» [3].

Те, що критик називає «мармеладовско-порфирьевским говорком», насправді відбиває лише один із стильових потоків перекладу (й оригіналу!), а саме намагання перекладача передати мовлення одного з важливих персонажів твору слідчого Максимова. Натомість загалом переклад орієнтовано в першу чергу на акцентування стильових елементів, що відсилають до поезії Ф.М. Достоевського в її найбільш істотних проявах Це – і діалогізація наративу, й актуалізація деталей «закритих хронотопів», й багата онірична парадигма з органічними переходами зі сну в реальність.

Для розуміння як оригінального тексту, так і перекладу роману слід врахувати, що у творі Кутсі фактично звучить один голос – голос «Достоевського». У тексті зовсім відсутнє те, що можна назвати «власне авторським мовленням». Хоча розповідь ведеться від третьої особи, але показово, що «Достоевський» фігурує у тексті «від наратора» лише як «(а) тап», «he» (в перекладі російською використовується заміники «господин», «он»), а імена «Достоевський» або «Федір Михайлович» виникають виключно у мовленні інших персонажів. Це говорить про те, що у романі послідовно витримується принцип персонажної наративної перспективи. Відтак, усе, що отримує читач, є наслідком ментального і перцептивного сприйняття героя. Порівн. оригінал і переклад короткого фрагменту:

Her hands are small, her fingers slim and rather childish, yet her figure is full. Absurdly, he would like to lay his head on her breast and feel those fingers stroke his hair. The innocence of hands, ever-renewed. A memory comes back to him: the touch of a hand, intimate in the dark. But whose hand? Hands emerging like animals, without shame, without memory, into the light of day. – Руки у неє маленькие, пальцы тонкие и кажутся детскими, но тело округлое. Нелепо – он рад был бы склонить голову к ней на грудь, ощутить эти пальцы в своих волосах. Невинность рук, вечно рождающаяся заново. Мелькает воспоминание: прикосновение руки, такое интимное в темноте. Но чьей? На свет дневной руки являются, как животные, без стыда, без воспоминаний [4; 1].

Якщо у наведеному фрагменті ясно звучить голос головного героя твору, то у тих фреймах «від наратора», де невласне-авторське мовлення не пов'язане безпосередньо із відтворенням внутрішнього стану персонажа, витримується загальна наративна стилістика, властива романним текстам Ф.М. Достоевського. Сучасний теоретик стратегій перекладацтва інтерпретує такий принцип перекодування іноземного тексту рідною мовою як «стратегію одомашнення» [2, с.106].

Зважаючи на особливості використання перекладачем епітетів, порівнянь, лексико-семантичного наповнення тексту та його інтонаційно-синтаксичного забарвлення, можна зробити висновок, що перекладач свідомо орієнтується на наближення тексту як до російського літературного мовлення XIX століття, так і до стилістики Достоевського, що є цілком органічним, оскільки й автор оригінального тексту за взірцем має поезію автора «Злочину і кари».

Список використаних джерел:

1. Кутзее Дж.М. Осень в Петербурге [Електронний ресурс] / Дж.М. Кутзее. – Режим доступу: <http://flibusta.is/b/152375/read>.
2. Павленко О.Г. Авторські концепції перекладацтва другої половини XX століття: компаративний аспект (на матеріалі перекладів англomовної прози): дис. ... д-ра філол. н. / О.Г. Павленко. – Київ, 2016. – 461 с.
3. Степанов Андрей. Дж.М. Кутзее: «идеальный» нобелиат? [Електронний ресурс] / Андрей Степанов. – Режим доступу: <http://www.read.in.ua/book196041>.
4. Coetzee J.M. The Master of Petersburg [Електронний ресурс] / J.M. Coetzee. – Режим доступу: <http://flibusta.is/b/126075/download> або: <http://flibusta.is/b/126075/read>.
5. J. M. Coetzee in Conversation with Jane Poyner // J. M. Coetzee and the Idea of the Public Intellectual / ed. J. Poyner. – Athens, Ohio, 2006. – P. 21-24.

The author of the paper tries to compare the original text of J.M. Coetzee's novel «The Master of Petersburg» and its translation into Russian by Sergei Ilyin. The analysis of poetic and stylistic features of the translation in the general ideological and artistic context of the work causes the opinion, that the interpreter uses the translation strategy of «domestication». Recognizing the advisability of transfer title of the novel as «Osen' v Petersburgе», we consider more appropriate option in Ukrainian as «Volodar Petersburga».

Key words: J.M. Coetzee, reception, translation, strategy of translation, domestication, poetics, stylistic.

Отримано: 31.03.2017

УДК 812.111(71)«19»

Т. В. Кеба, кандидат філологічних наук

МЕТАФОРІКА НАЗВИ РОМАНУ М. ЕТВУД «СЛІПИЙ УБИВЦЯ»

У статті аналізується метафорична складова назви роману канадської письменниці М. Етвуд «Сліпий убивця» («The Blind Assassin»). Титульне словосполучення в архітектоніці роману має безпосереднє відношення до вбудованої в нього фантастичної історії про сліпого юнака, найманого вбивцю. Натомість у структурі художнього цілого роману цей вислів набуває багатопланового метафоричного змісту, позначаючи душевну сліпоту в людських стосунках.

Ключові слова: М. Етвуд, роман, назва, поезія, метафора, художня структура, обрамлення.

Роман М. Етвуд «Сліпий убивця» («The Blind Assassin», 2000) сконцентрував у собі різні аспекти творчості відомої канадської письменниці: пошуки національно-культурної,

гендерної та особистісної ідентичності, доля жінки в сучасному світі, митець і соціум тощо. Ці проблеми втілені в оригінальній поезії аналізованого роману, що включає в себе еле-

менти сюжетної фрагментації, багатофокусного нарративу, символізації деталей предметно-художньої зображальності. Удосконалий Букерівської премії, роман «Сліпий убивця» залишається з моменту його публікації предметом постійної уваги в західній науково-критичній думці (див. [4]). В українському літературознавстві очевидним є брак досліджень про творчість письменниці, виняток складають лише розвідки І. Тимейчук, І. Сухенко, М. Воронцової [2], які, втім, окремо роман «Сліпий убивця» не розглядали.

У пропонованій студії ставиться завдання розглянути універсально-метафоричний сенс назви роману в контексті його соціально-історичної і філософсько-психологічної проблематики, простеживши розширення поетики титульної формули з одного сюжетного плану твору на всю його ідейно-художню парадигму.

Художня структура роману включає декілька сюжетних і нарративних планів, які складно переплітаються. Центрує їх розповідь від першої особи головної героїні твору, Айріс Чейз Гріффен, про історію декількох поколінь своєї родини від 1870-х років, коли її дід Бенджамін Чейз заснував в одній із канадських провінцій гудзикову фабрику, до останніх років ХХ століття. Ключовим періодом у цій історії є середина 1930-х років – час світової соціально-економічної кризи у переддень другої світової війни й водночас переламних моментів у родинних стосунках, зокрема між двома сестрами – старшою Айріс і молодшою Лорою.

Лора Чейз майже до фінального моменту нарративу подається читачеві як авторка культового роману під назвою «Сліпий убивця», опублікованого 1947-го року, через два роки після її смерті за остаточно нез'ясованих обставин. Сюжетом роману Лори Чейз є історія таємного кохання двох молодих людей (у тексті твору безіменних – «Він» і «Вона»). В свою чергу в романі Лори Чейз є своя вбудована історія, події якої відбуваються на вигаданій планеті Цитрон і віднесені до 2066 року. Ця фантастично-фентезійна історія – про драматичне кохання сліпого юнака, найманого вбивці, який закохується у юну дівчину, призначену в жертву згідно з певним ритуалом, і намагається її врятувати.

Ускладнення нарративу в Лориному романі досягається наявністю в ньому двох фокалізаційних планів і голосів: вони належать «Йому» і «Їй» і в тексті твору вільно накладаються один на одного. Суттєво також, що історію про «сліпого вбивцю» персонаж-наратор розповідає своїй коханій «із продовженням», під час їхніх коротких таємних зустрічей, постійно коригуючи окремі повороти і деталі сюжету, рефлексуючи з приводу змісту і форми своєї розповіді. Це надає вбудованій історії виразних метатекстуальних рис. У змістовому плані, як поступово розуміє читач «основного» роману (у термінах наратології – «первинного нарративу» [1]), історія фантастична («сліпий убивця») і юна красуня) і історія «реальна» (взаємостосунки «Його» і «Її») мають те самі доміанти, пов'язані з підвладністю і спротивом людей непереборним обставинам їхніх перехрещених доль.

Культовим роман Лори Чейз став як через оригінальність своєї форми, так і з огляду на трагічну долю авторки. З «основного» роману читач дізнається, що в життєвій долі обох сестер визначальну роль відіграв молодий чоловік Алекс Томас, якого за участь в організації страйку в роки економічної кризи і масових звільнень робітників переслі-

дувала поліція. Сестри влаштували Алексу схованку, а згодом, як здогадується читач, накладаючи ситуації з роману Лори на «реальні» події з життя сестер, Лора довгий час таємно з ним зустрічається. Несподіваним поворотом у цьому сюжеті стає момент, коли Айріс повідомляє Лорі про смерть Алекса на війні і про те, що Айріс і Алекс були коханцями. Саме після цього Лора накладає на себе руки.

Мотив сліпоти як домінантний експліцитний мотив роману Лори Чейз імпліцитно пронизує і первинний нарратив. «Сліпою» є сама Лора, стаючи жертвою домагань чоловіка своєї сестри, який запропорює її до психіатричної клініки, з якої вона згодом виходить справді душевно травмованою. «Сліпою» є й Айріс, яка лише після загибелі сестри зрозуміла її трагедію, а у власному житті припустилася фатальних помилок, що привели до відчуження доньки й онуки.

Важкий процес усвідомлення Айріс Чейз того, чим було її власне життя і життя тих, хто її оточував, спричиняє посилену метатекстуальність «первинного» нарративу, в якому послідовно відтворюється сам процес розповідання і пригадування: «What was I expecting, on that dread-filled May day in 1945? Confessions, reproaches? Or else a diary, detailing the lovers' meetings between Laura and Alex Thomas? No doubt, no doubt. I was prepared for laceration. And I received it, though not in the way I'd imagined...» [3]. Такий характер нарації створює ефект спонтанності й достовірності сповіді героїні. Попри зізнання Айріс відчуття невизначеності не покидає читача аж фіналу роману, коли нарешті стає зрозуміло, що автором роману «Сліпий убивця» насправді була не Лора, а саме Айріс, розповідач «первинної» історії.

Таким чином, у кожному з трьох нарративних планів роману М. Етвуд по-різному стверджується наскрізна ідея про те, що на людські долі впливають і зовнішні обставини, і суб'єктивно-психологічні суперечності й непорозуміння між найближчими людьми, що й породжує екзистенціальний феномен «сліпого вбивці», жертвами якого стає найуразливіше в цьому світі – кохання, душа, довіра, доброчестя.

Список використаних джерел:

1. Бехта Наталя. «Frame narratives»: рамкова структура оповіді, її види та функції / Наталя Бехта // Вісник Львівського університету. Серія Іноземні мови. – 2012. – Вип. 19. – С. 29-36.
2. Воронцова М.Ю. Своєрідність романістики Маргарет Етвуд: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / М.Ю. Воронцова. – Д., 2005. – 21 с.
3. Atwood M. The Blind Assassin / Margaret Atwood [Electronic resource]. – Mode of access: <http://flibusta.is/b/132793/download>.
4. Cooke N. Margaret Atwood: A Critical Companion / Nathalie Cooke. – Connecticut: Greenwood Publishing Group, 2014. – 192 p.

The article analyzes the metaphorical essence the title of the novel «Blind Assassin» by Canadian writer M. Atwood. The title phrase is directly related to the frame narrative – fantastic story about a blind young man-killer. But in the whole story the phrase «blind assassin» has multifaceted meaning, denoting spiritual blindness in human relations.

Key words: M. Atwood, novel, title, poetics, metaphor, artistic structure, narrative, frame narrative.

Отримано: 30.03.2017

УДК 821.161.2-1

В. С. Кишинецький, кандидат філологічних наук

СЕМАНТИКА МЕТРА В ПОЕЗІЯХ «ПЛЕЯДИ», «ХМАРКА», «ДІВЧИНА-БЛИСКАВКА» МИКОЛИ ВОРОНОГО

У статті досліджується семантика метра в поезіях М. Вороного. Незважаючи на різноманіття та динамічні зміни метричного та строфічного репертуару митця, вірш М. Вороного характеризується чіткістю ритмічної впорядкованості та посиленням архітектонічної семантики. Структурі аналізованих творів найкраще відповідав жанр поетичних замальовок, експромту, пародії та епіграми, а також твори пейзажної і філософської лірики.

Ключові слова: архітектоніка, рима, римування, семантика метра, символізм, строфіка.

Історія світового та українського віршування сприймається не повно без опису поетичної лірики кінця ХІХ – початку ХХ ст. Як стверджує авторитетний дослідник ук-

раїнської поезії Н. Костенко, «український вірш досліджувався у більшості випадків ізольовано від загального літературного процесу, поза контекстом художньо-історичної

еволуції української поезії, та її стильових течій» [5, с.11]. Революційно-якісні перетворення у світовому віршуванні пов'язані з поетичною практикою символізму. Саме тому цілком закономірним є активний інтерес дослідників до поезії та віршової техніки цього напрямку.

Поетична спадщина багатьох українських символістів досі ще не зібрана або подана недостатньо. Насамперед це стосується творчості Миколи Вороного (1871-1938) – лідера та теоретика символізму. Протягом останніх десятиліть помітним є інтерес до технічної сторони вірша Вороного. Серед таких досліджень вирізняються роботи Л. Голомб [2], В. Колкутіної [4], Н. Костенко [5] та ін.

Український літературознавець О. Гонюк, аналізуючи літературний процес межі століть, також відзначає особливий ріст культури українського віршування, що проходить шлях «від народнопісенних ритмів до вільного й білого віршів» [3, с.8]. Українська поезія того часу тяжіє до синтезу мистецтв – «музичні образи й переживання в ній тонко згармонізовані з маларським ефектами...» [3, с.8].

Звичайно, що структурі однострофічних творів найкраще відповідає жанр поетичних замальовок, експромту, пародії та епіграми. Останні – найбільш поширені у творчому доробку митця. Серед них назвемо поезії «Камо?», «Молитва», «Балетниці» Вороного. Твори є цікавими для дослідників історії літератури та біографів поетів початку ХХ ст., проте з точки зору архітектоніки поезія є традиційною (переважно катренна побудова). На увагу заслуговує інша група однострофічних творів, що за своєю жанровою приналежністю охоплює пейзажну, філософську та чисту лірику митців.

Своєрідна архітектоніка спостерігається в поезії Вороного «Плеяди», однострофічну основу якої складають непопулярні в українській ліриці 13 віршів вільного римування (АВВАВССААДАДА). Вороний за основу твору обирає давньогрецький міф про народження плеяд – семи сестер, дочок Атланта та Плейони, що були перетворені на сузір'я, українська назва якого – Волосожар. Поява сузір'я на нічному небі знаменує для ліричного героя прихід нового року, а разом з ним з'являються думки про майбутнє, певні сподівання та очікування. У схемі римування помітною є наскрізна присутність віршів, що відповідають літері «А». Саме вони, містяться в своєму складі рефренний вірш «Сім самоцвітів зоряного грона», несуть основний зміст, поєднуючи астрофічну структуру ПМК в одне ціле:

<i>Сім самоцвітів зоряного грона</i>	А
<i>В безмежному величому прострі,</i>	В
<i>В іскристому морі!</i>	В
<i>Їх появили Атлас і Плейона...</i>	А
<i>Дочки богів оті красуні зорі:</i>	В
<i>Електра, і Тагета, і Стеропа,</i>	С
<i>І Майя, і Целена, і Меропа,</i>	С
<i>І Альціона, –</i>	А
<i>Сім самоцвітів зоряного грона!</i>	А
<i>Ці передвісниці нового рбку,</i>	Д
<i>З'являючись, як золота корбна,</i>	А
<i>Сднають з нами давнину глиббку...</i>	Д
<i>Сім самоцвітів зоряного грона!</i> [1, с.64].	А

Незважаючи на однострофічну структуру з 13 віршів, в поезії Вороного простежується симетрія. Умовним центром твору є 6-й, 7-й, 8-й вірші, в яких автор використовує лише назви зірок. Продумана архітектоніка дозволяє також виокремити початковий п'ятивірш, що інтерпретує міф про появу сузір'я Плеяд, та кінцевий п'ятивірш, що відображає безпосередньо рефлексію ліричного героя під час споглядання зоряного неба. Поезія «Плеяди» переконливо свідчить про тяжіння Вороного до пошуків не як у ідейно-тематичній площині, як у царині ліричної форми.

Ще одним зразком копіткої роботи українського поета над архітектонікою ліричного твору є поезія «Хмарка», що через нові образи інтерпретує традиційну тему фаталізму. В світовій літературі популярним був сюжет про Ікара, а також тема метелика та полум'я. До літературних образів із фатальним прагненням долучитися до прекрасного і водночас недосяжного, відноситься й образ хмарки, створений Вороним:

<i>...Захотілося їй пригорнутись до сонця палкбго –</i>	А
---	---

<i>І летіла, летіла вона, постішала до ньбго!..</i>	А
<i>І, сп'янівши від світла, зітхнула в солодкім зомлінні</i>	В
<i>І, мети не досявши, розтанула в яснім промінні</i> [1, с.71].	В

З точки зору строфічної побудови, маємо справу із умовним катреном. Розглядати уривок як восьмивірш не дозволяє метрична побудова твору (Ан5), що в такому випадку втрачає свій виразний ритмічний малюнок. Вороний надає творові з відносно нейтральною назвою «Хмарка» додаткового напруження за рахунок обриву, що генерує очікування наступної думки. Безперечно, у випадку суцільної п'ятистопної побудови кожного вірша поетичне мовлення втрачало саме те психологічне звучання, на створення якого був направлений ідейний задум митця. Поезія «Хмарка» є прекрасним зразком діалектичної єдності таких рівнів архітектоніки ліричного твору, як метрика, строфіка та семантика.

Фольклорна традиція виразно виступає в 10-вірші Вороного «VIII. Дівчина-блискавка», що складає частину циклу «Гротески». Назва твору — це паралелізм, що у творі номінально відсутній. Автор поступово підводить читача до розуміння внутрішньої сутності образу дівчини. Традиційно для Вороного, в структурі однострофічного твору умовно виділяється два шестивірші, що несуть дві теми — опис блискавки як природного явища та опис дівчини, до якої ліричний герой має певні почуття:

<i>Блискавко гнівна!</i>	
<i>Ти люба мені</i>	а
<i>Тим, що крізь темряву нбчі</i>	В
<i>Кидаєш стріли свої вогняні</i>	а
<i>І, розтинаючи хмари грізні,</i>	а
<i>Блисками радуєш бчі.</i>	В
<i>Дівчино рідна!</i>	
<i>Ти люба мені</i>	а
<i>Тим, що змагання дівбчі</i>	В
<i>Крешуться в серці твоїм, як огні,</i>	а
<i>І, розбиваючи думи сумні,</i>	а
<i>Грають, як блискавки нбчі</i> [1, с. 84].	В

Паралелізм «дівчина-блискавка» виникає через співставлення двох п'ятивіршів, що мають аналогічну будову, а також графічно виокремлених звертань у кожній строфі – «*Блискавко гнівна!*» та «*Дівчино-рідна!*». Засобом поєднання віршів в одне архітектонічне ціле виступає також рима (схема римування – аВааВаВааВ). Завдяки образно-семантичній та графічній тотожності умовних шестивіршів абсолютно мотивовано є образна назва твору. Розвиток теми в останньому вірші та її завершення через порівняння «дівочих змагань» із блискавкою ночі повертає читача на початок строфи до попередньої теми. Таким чином Вороний створює кільце, змушуючи ліричного героя переживати в думках враження від блискавки та почуття, викликані образом дівчини, знову і знову. Зазначимо, що аналогічний прийом кільця використовує Вороний в поезії «Лілеї» (А'bbbА'бА'А'бА' Яв), в якій образ квітки, що символізує чистоту та гармонію буття, співставляється зі спогадами ліричного героя про минулі роки молодості. Руху по колу думок ліричного героя якнайкраще відповідає архітектоніка поетичного твору.

Виваженість архітектоніки поетичних творів на всіх рівнях стала прикметною ознакою ідіостилію М. Вороного. Незважаючи на різноманіття та динамічні зміни метричного та строфічного репертуару митця, вірш М. Вороного, насамперед, характеризується чіткістю ритмічної впорядкованості та посиленням архітектонічної семантики, що вирізняло поета серед попередників, сучасників і наступної генерації митців.

Список використаних джерел:

1. Вороний М.К. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / М.К. Вороний. – К. : Наукова думка, 1996. – 704 с.
2. Голомб Л. Інтертекстуальність лірики Миколи Вороного / Лідія Голомб // Studia Methodologica. – Вип. 19. – С. 182-192.
3. Гонюк О.В. Українська література кінця ХІХ – початку ХХ ст. : навч. посіб / О.В. Гонюк. – Д. : РВВ ДНУ, 2001. – 96 с.

4. Колкутіна В.В. Літературно-естетичні погляди Миколи Вороного (за поетичними циклами майстра) : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 / В.В. Колкутіна. – Одеса, 1998. – 177 с.
5. Костенко Н.В. Українське віршуння ХХ ст. : навчальний посібник / Н.В. Костенко. – 2-е вид., випр. та доп. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2006. – 287 с.

The article deals with architectonic features of poetics by Mykola Vorony. Despite of diversity and dynamic changes of met-

ric and strophic repertoires of the poet, Vorony's poetry is characterized by accuracy of rhythmic accomplishment and intensification of architectonic semantics. Genres of sketch, impromptu, parody, epigram and also landscape and philosophic lyrics corresponded the best of all to the structure of monostrophic poetics.

Key words: architectonic, meter semantics, rhyme, rhyming, strophe, symbolism, versification.

Отримано: 28.03.2017

УДК 821.161.1-3.09

А. А. Лаврова, кандидат філологічних наук

СПЕЦИФИКА НАРРАТИВА КАК ФАКТОР ЖАНРОВОЙ СТРУКТУРЫ РАССКАЗОВ М. БУЛГАКОВА О ГРАЖДАНСКОЙ ВОЙНЕ

У статті досліджується специфіка нарративу як чинник жанрової структури на матеріалі «малої» прози М.О. Булгакова. Доводиться, що автодігетична нарація дозволяє передавати особливості часу, свідомості та пам'яті людини, коли можливим виявляється порушення «незворотності» часу.

Ключові слова: М.О. Булгаков; художній час; художній простір; міфологічний хронотоп; біблійний хронотоп; автодігетична нарація; оповідання.

Образ картины мира как пространства и времени является всемощнее ощущается в художественном мировосприятии. В творческом наследии М.А. Булгакова время передается различными способами: как несомненная физическая реальность, данная в движении и протяженности, воплощенная в природном и «метеорологическом», астрономическом, социально-историческом и психологическом времени. Но «я-наррация» позволяет передавать особенности времени, сознания и памяти человека, когда возможным оказывается нарушение «необратимости» времени. И тогда выясняется, что «временная плоскость на самом деле и не плоскость, а сложное пространство, в котором события перекликаются друг с другом, оцениваются, рождаются и умирают. Внутренняя структура этого пространства оказывает большое психологическое воздействие на читателя, меняет его представление о времени как о плавном, равномерном, одинаковом для всех движении прошлого к будущему, готовит его сознание к неизбежным переменам» [1, с.121]. Как отмечает Т.В. Филат, «...форма повествования имеет важное конститутивное значение для семантики и структуры художественного пространства и времени» [4, с.11], что является особенно важным с учётом функции организации наррации в произведениях Булгакова указанного периода.

В напечатанном в 1923 году (рукопись не сохранилась), рассказе «Налет», имеющем подзаголовок «В волшебном фонаре», развивающем тему гражданской войны на Украине, которую Булгаков наблюдал «изнутри, за кремовыми занавесками», страшную картину захвата железнодорожной станции петлюровцами писатель создаёт при помощи кинематографических приёмов. И подзаголовок мы вполне можем толковать в таком ключе. На это же указывает и Е.А. Яблоков, замечая, что «мотив кинематографического освещения становится принципиально значимым в рассказе... свет электрического фонарика действительно играет здесь очень активную роль, ... вместе с тем, «волшебный фонарь», «камера обскура»... – это и метафорическое обозначение ирреальности, мнимости происходящего, запечатлевшегося в памяти героя в виде «гуманных картин», несмотря на то (а быть может, именно вследствие того), что Абрам был извучен во время налета и чудом остался в живых» [6, с.192]. Л.М. Яновская, говоря об этом рассказе, отмечает его близость снам, называя «Налёт» «рассказом-картиной», «видением» [7, с.101].

В рассказе нашла развитие пушкинская метафора метели как социального катаклизма. Вьюга – стойкий мотив в творчестве Булгакова, на что указывает И.Бэла [3]. Пространство, в котором разворачивается действие, – это пространство вьюги, превращающей мир в хаос, ослепляющей людей, сбивающей их с верного пути и приводящей к гибели: «Разорвало черную кашу метели», «Черным и холодным косо мело» [2, с.459], «Мушки метели неслись беззлым роем» [2, с.460]. Вьюга вполне укладывается в святочно-рождественскую парадигму: словно черти из преисподней,

налетают на железнодорожную станцию петлюровцы, зверски избивают и расстреливают часовых Щукина, Стрельцова и Абрама. Чудом уцелевший, раненый, изуродованный Абрам, придя в сознание и глядя на высокое чистое небо, усыпанное сияющими звёздами, размышляет «об удивительном чуде» [2, с.462]. Происходит чудесное второрождение героя, происшедшее вопреки уверениям врача, который «ручался, что часовой ни за что не выживет» [2, с.465]. В финале рассказа Булгаков мельком упоминает рождественскую атрибутику. Пространство дома, как спасительная гавань, возникает в памяти смертельно напуганного Абрама, вспоминаящего «огонь в черной печечке, недописанную акварель на стене – зимний день, дом, чай и тепло» [2, с.459]. Реальные события, происшедшие с Абрамом, чудовищным образом трансформируются в его больном, галлюцинирующем сознании, когда он, раненый, находящийся при смерти, будет бредить в горячке, лёжа в убогой сторожке, где приютила его сторожиха. Ониродное пространство будет наполняться огнём, выжигающим всё: «ему казалось, что огонь живёт в его голове, и этому огню Абрам рассказывал про винт метели, про дробящую боль в суставах и мозгу, про Стрельцова, занесённого снегом. Абрам хотел Стрельцова вынуть из сугроба и вытащить на печь, но тот был тяжёлый и трудный, как вбитый в землю кол. Абрам хотел губительный огонь в мозгу вынуть и выбросить, но огонь упорно сидел и выжигал всё, что было внутри горевшей головы» [2, с.463-464]. Читатель ещё раз возвращается к этим же событиям, слушая рабфаковца Абрама. Теперь рассказ получает неожиданно инфернальное звучание. Да и само пространство, в котором происходит разговор рабфаковцев, сродни инфернальному: «Устье печки изрыгало уродливых огненных чертей, жар выплывал и танцевал на засохшей ёлочной гирлянде» [2, с.464]. Абрам словно переносит сам и переносит своих слушателей в ад, который ему пришлось пройти: «Абрам левую руку держал в кармане куртки, а правой указывал в печь на огонь, как будто бы там огонь и рисовал ему эту картину» [2, с.465]. Пространство, населённое то ли людьми, то ли призраками, то ли демонами зла. Инферальность можно усмотреть и в том, что события, о которых поведал Абрам, разворачивались в свете электрического фонаря, а электрический свет в творчестве Булгакова, по замечанию Яблокова, как правило, имеет негативную коннотацию [5, с.190]. Не потому ли, что имя князя тьмы – Люцифер – переводится как «несущий свет»? Яркий, безжизненный, режущий глаза электрический свет ассоциируется со злом, смертью, в то время как живой огонь – священный.

Вневременное истолкование конфликтов жизни, в известной степени восходящее к модернистской концепции действительности, отчасти свойственно и Булгакову. Противостояние злого и доброго начал представляется ему извечным, но в неуклонном движении исторического процесса эти вневременные этические категории приобретают конкретно-историческое содержание и определяют основную, реалистическую, доминанту художественного метода писателя.

Список использованной литературы:

1. Анисимов А.В. Информатика. Творчество. Рекурсия / А.В. Анисимов. – К. : Наукова думка, 1988. – 224 с.
2. Булгаков М.А. Собр. соч. в 5-ти т. / М.А. Булгаков. – М. : Худож. лит., 1989. – Т. 1. – 623 с.
3. Бэлза И.Ф. К вопросу о пушкинских традициях в отечественной литературе (на примере произведений М.А. Булгакова) / Игорь Бэлза // Контекст. 1980. – М. : Наука, 1981. – С. 191-243.
4. Филат Т.В. Поэтика пространства и времени в русской повести конца 1880-х – начала 90-х годов / Т.В. Филат. – Днепропетровск : АРТ-ПРЕСС, 2002. – 418 с.
5. Яблоков Е.А. Текст и подтекст в рассказах М.Булгакова («Записки юного врача») / Евгений Яблоков. – Тверь : Твер. гос. ун-т, 2002. – 103 с.
6. Яблоков Е.А. Художественный мир Михаила Булгакова / Е.А. Яблоков. – М. : Языки славянской культуры, 2001. – 424 с.
7. Яновская Л.М. Творческий путь Михаила Булгакова / Лидия Яновская. – М. : Сов. писатель, 1983. – 318 с.

The article deals with the specifics of narrative genre structure as a factor in the «small» prose by M.O. Bulhakov. Proved that autodiegetic narration can transfer timing features, consciousness and memory of man, when detected possible violations of the «irreversibility» of time.

Key words: M.A. Bulgakov; artistic time; artistic space; mythological chronotop; bible chronotop; autodiegetic narration; short story.

Отримано: 27.03.2017

УДК 82.02

Н. І. Маланий, кандидат філологічних наук

МОДЕЛІ ДИЗАБІЛІТИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС

У статті розглядаються питання теоретичних та методологічних основ студій дизабіліті. Особлива увага приділяється формуванню класифікації моделей дизабіліті. Аналізуються домінуючі моделі та визначається можливість їх використання в літературознавстві. Актуалізується користь подальших розвідок у цьому напрямку.

Ключові слова: дизабіліті, студії дизабіліті, моделі дизабіліті, ненормативне тіло, тілесний Інший.

Проблематика неоднозначного сприйняття тілесних Інших оточуючими завжди була актуальною. Кожна історична епоха в межах сім'ї, роду, племені, полісу чи держави напрацьовувала свої алгоритми поведінки та дій із людьми ненормативної тілесності. Відмінність у потрактуванні самого терміна «дизабіліті» сприяло появі різних моделей при визначенні суті цього явища.

Студії дизабіліті – мало вивчена дисципліна в українській науці. Існують поодинокі розвідки, серед яких можна виділити напрацювання Вікторії Суковатої [3] і Тетяни Свєрбілової [2]. Перша авторка торкається філософської сторони дизабіліті, тоді як друга – інтермедіальної його перспективи. Проте жодна не висвітлює в повній мірі теоретико-методологічного виміру моделей дизабіліті, що я розглядаю як мету цієї статті.

Закарбована на певному еволюційному етапі у суспільній свідомості думка чи стереотип викристалізувалися у двох домінуючих філософських критеріях при формуванні моделей дизабіліті. Суть першого полягає у розумінні людини з обмеженими можливостями як залежної від соціуму сутності та другого, який бачить таку особистість його жертвою, продуктом недосконалої соціальної формації і як наслідок споживачем її благ [1, с.28]. Серед українських та західних учених досі немає однастайності з приводу цього важливого для студій дизабіліті питання. Проте завдяки міждисциплінарному підходу та на основі аналізу теоретико-методологічної літератури вважаю необхідним об'єднати існуючі погляди і запропонувати наступну класифікацію моделей дизабіліті, попередньо розділивши їх на дві групи:

- основні або домінуючі моделі: *морально-релігійна, медична та соціальна*;
- допоміжні або другорядні моделі: *благодійна, експертно-професійна або реабілітаційна, правова, економічна, правозахисна, культурна та інші* [1; 4; 5; 7].

Насправді цей список можна доповнювати, адже проблема тілесної неповносправності не обмежується виключно одним предметом. Вона пронизує всі пласти наукового знання, зокрема і літературознавства. На мові переконання для сучасної української гуманітаристики найбільшу цінність складає саме перша група.

Найстаршою моделлю є моральна або релігійна. Її коріння сягають ще дохристиянських часів, коли будь-яке тілесне порушення здебільшого розглядалося крізь призму тогочасних вірувань і було розплатою за гріхи. Психічні хвороби вважалися одержимістю злими духами. Над такими хворими проводили обряди їх вигнання, що часто призводило до смерті. Ці погляди домінували у ранніх суспільствах через необізнаність, страх та упередження [4]. Цей процес тривав аж до періоду індустріалізації, який ґрунтувався на здобутках науки,

а не релігії. Рационалістичність та нові емпіричні здобутки сприяли появі медичної моделі дизабіліті.

Медична модель позиціонує дизабіліті як ваду організму, яка потребує втручання лікарів. Порушення в ній детермінуються як певна девіація, яка відрізняється від норми і має свої негативні наслідки. Погіршення функціонування виступає індикативом фізичної патології, яка сконцентрована в межах конкретного тіла, а подальше виправлення повинне бути спрямоване на корекцію або полегшення стану хворого. Цю модель, яка виникла ще у XIX столітті, часто критикують за те, що вона в певній мірі є формою біологічного редукціонізму, який розглядає дизабіліті крізь призму індивідуальної проблеми, а не як результату впливу суспільства. Це не дивно, адже класичне визначення медичної моделі засноване на документах Всесвітньої Організації Охорони Здоров'я (ВООЗ) і оперує такими термінами як порушення (втрата або ненормальність психологічної, фізіологічної або анатомічної структури чи функції), інвалідність (обмеження або відсутність (внаслідок дефекту) здатності здійснювати діяльність у межах, які вважаються звичними для людини) та гандикап (недолік для конкретного індивіда, в результаті дефекту або інвалідності, яка обмежує виконання ним ролі, яка є нормальною (в залежності від віку, статі, соціального і культурного чинників для цієї людини). Саме за надмірну концентрацію на медичних факторах тілесної Інакшості виникла більш універсальна соціальна модель [5, с.26-31].

Соціальна модель відходить від замкненого індивідуально центричного бачення і починає розуміти дизабіліті вже не як вузько персональну проблему, а як таку, що породжена суспільством. Саме навколишнє середовище, облаштоване під потреби людей з нормативною тілесністю, стає тим чинником, який маргіналізує тілесних Інших. Ця модель виникає у другій половині XX століття у середовищі британських учених, а в її основі лежить праця Пола Ганта «Стигма: досвід дизабіліті» [6]. Автор піддав гострій критиці попереднє бачення, згідно якого особа із особливими потребами була обмеженою власним порушенням та піддавалася цькуванням і дискримінації. Він поглянув на проблему очима самих знедолених, а його революційна ідея стала катализатором позитивних змін у Західному світі. Подальші напрацювання активістів та дослідників уможливили створення інклюзивного підходу до дизабіліті, а сама соціальна модель почала активно застосовуватись іншими гуманітарними дисциплінами, зокрема і українським літературознавством [2].

Отже, проаналізувавши основні моделі дизабіліті, можна зробити висновок про те, що найбільш цінною для дослідників художньої літератури є соціальна модель у силу її новаторського підходу до проблеми ненормативної тілесності. Переконаний у важливості подальших напрацювань із означеної проблематики для української науки.

Список використаних джерел:

1. Інвалідність та суспільство : навчальний посібник / [В. Азін, Л. Байда, С. Буров та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 188 с.
2. Свєрбілова Т. Мотив подорожі в сучасному синема-тексті в світлі соціальної моделі дизабіліті (ненормативної тілесності) / Т. Свєрбілова // Сучасні літературознавчі студії. – 2015. – Вип. 12. – С. 488-505.
3. Суковата В.А. Теорія «дизабіліті» та конструкції інвалідності в масовій культурі / В.А. Суковата // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2012. – №1. – С. 84.
4. Models of Disability [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.copower.org/leadership/models-of-disability>.
5. Scoping models and theories of disability / Karl Atkin, Maria Berghs, Hilary Graham and other // Public health research. – 2016. – Vol. 4. – №8. – P. 23-40.
6. Stigma: The Experience of Disability / edited by Paul Hunt. – London : Catholic Book Club, 1966 – 176 p.
7. The disability studies reader / edited by Lennard J. Davis. – 2nd ed. – New York : Taylor & Francis Group, 2006 – 472 p.

The article deals with the theoretical and methodological basis of disability studies. Particular attention is paid to the formation of classification of models of disability. Dominant models are analyzed and the usage of them in literary criticism is determined. The value of further research in this area is actualized.

Key words: disability, disability studies, models of disability, abnormal body, bodily Other.

Отримано: 29.03.2017

УДК 81-115:[811.112.2+811.161.2]:27-23

*В. Г. Притуляк, кандидат філологічних наук,
Г. Д. Бенкендорф, кандидат філологічних наук*

ТЕОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД У СТВОРЕННІ КАРТИНИ СВІТУ У НІМЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ НА ОСНОВІ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТІВ

У статті йдеться про теоцентричний підхід у створенні картини світу у двох мовах – у німецькій та українській на базі біблійних текстів. Розглядаються дієслова «stehen», «sitzen», «liegen» та їхні українські кореляти – «стояти», «сидіти», «лежати». Методологія теоцентризму дозволяє відкривати глибинні когнітивні структури в мовних одиницях, а також виявити явище міжмовної синонімії.

Ключові слова: теоцентризм, мовна локалізація, когнітивні структури, відносини субординації.

Дослідження текстів Святого Письма спонукають лінгвістів до висвітлення специфіки національних картин світу – мовних і концептуальних. Слід зазначити, що дослідження біблійного текстового матеріалу передбачає застосування такого методологічного механізму як теоцентризм.

Теоцентризм передбачає наявність творчої сили, що творить світ і наповнює його продуктами свого творіння, фактами. У лінгвістиці такий феномен можна означити через терміни *мовна локалізація* і *мовний локалізм*.

Мовна локалізація – це мовна діяльність, яка полягає у визначенні фактів, тобто натурфактів, до яких належать об'єкти рослинного і тваринного світу, а також об'єкти неживої природи та розташування їх у світовому просторі. Для цього використовуються, насамперед, акціональні дієслова – *stellen, setzen, legen* в німецькій мові та *(по)ставити, (по)садити, саджати (по)класти* в українській мові.

Мовний локалізм – результати мовної діяльності, які встановлюють факти і характер розташування будь-яких предметів у світовому просторі і констатують певні відносини між ними. Для цього в німецькій мові використовуються, відповідні статичні дієслова *stehen, sitzen, liegen*; в українській мові маємо відповідні еквіваленти *стояти, сидіти, лежати*, які корелюють із вказаними вище німецькими акціональними дієсловами. Дієслівні засоби для мовної локалізації і мовного локалізму репрезентують теоцентричну концептуальну картину світу в такий спосіб:

Stellen, (po)staviti – визначення сфери перебування об'єктів реального світу в просторі, встановленому й обмеженому константами *Feste (Himmel), Trockene (Erde), Sammlung der Wasser (Meer)* [1 Mose 1]. Головними характеристиками цього акціонального дієслова є стабільність, сталість, незворушність, вічність.

Setzen, (po)saditi, саджати – визначення місця або території розташування, уміщення натурфактів і артефактів в константах простору, які є водночас сферами їхнього перебування.

Legen, (Grund legen, zugrundelegen), (po)kladiti – формування ґрунту, базису, підвалин, основ для фактів і артефактів.

Stehen, стояти – за натурфактом визначена сталість, непорушність.

Sitzen, сидіти – натурфакт / артефакт є уміщеним в певних координатах простору.

Liegen, лежати – натурфакт / артефакт має ґрунт, базис, підвалини, основи для розміщення його на поверхні.

З позицій теоцентризму зазначені дієслова повідомляють у біблійному контексті, насамперед, про *існування, буття* натурфактів. Прикладом можуть слугувати наведені нижче речення із книги пророка Авакума та Мудрості Соломонової про *існування, буття* натурфактів – сонця, місяця, зірок, – яке є первинним.

Sonne und Mond standen still (Habakuk 3: 11) *Сонце й місяць спинилися в мешканні своєму...*

Und wie das Jahr herumläuft, wie die Sterne stehen (Weisheit Salomos 7:19) *І як минає рік, як стоять зірки* (Мудрість Соломонова (МС) 7:19).

В українському варіанті перекладу *існування / буття* небесних світил позначено саме як їхнє *перебування* в просторі, встановленому й обмеженому константами *Himmel-Erde-Sammlung der Wasser (Meer) / небо-земля-скутчення води* (море), себто в мешканні своєму. В німецькому варіанті цю первинну інформацію імпліковано через умовчання. Поряд з цим спостерігаємо нашарування додаткової інформації в обох перекладах про спосіб, стиль існування / буття, а саме перехід з динамічного стану в статичний; у німецькій мові за допомогою прислівника *still*, в українській через дієслово *спинятися*.

Когнітивні структури сталості, непорушності *існування / буття* чітко експліковано через дієслово *stehen* в реченні з Книги Буття (1. Buch Mose) в німецькому перекладі:

Solange die Erde steht, soll nicht aufhören Saat und Ernte, Frost und Hitze, Sommer und Winter, Tag und Nacht (1 Mose, 8: 22).

В українському перекладі речення 8:22 з книги Буття (1 Mose) характеристики сталості і непорушності *існування / буття* є імпліцитно присутніми в словосполученні *по всі дні землі*:

Надалі, по всі дні землі, сівба та жнива, холоднеча та спека, і літо й зима, і день та ніч – не припиняться. (Буття, 8:22).

Слід зазначити, що статичні характеристики існують паралельно з динамічними, які репрезентовано різними лексичними засобами. Зокрема в реченні 8: 22 (1 Mose) повсякчасні процеси людської діяльності та природні процеси втілено в низці іменників (*сівба та жнива, холоднеча та спека, і літо й зима, і день та ніч*), які, зі свого боку, імплікуються в збірний іменник *das Jahr* (рік) в реченні 7:19 (WS / MC) і в сполученні з акціональним дієсловом *herumlaufen* вони презентують сталість, безперервність динаміки існування продуктів Творця: *Und wie das Jahr herumläuft.*

В значеннях дієслів *stellen/stehe*, закріплено певні когнітивні структури, в яких санкціоновано взаємовідносини людини з Богом, зокрема відносини субординації, підпорядкованості Богові, регламентація стилю життя, що виходить від Бога:

... *auf daß er aufrichtete die Worte des Gesetzes, die geschrieben standen in dem Buch*, das Hilkia, der Priester, fand im Hause des Herrn (2 Könige 23: 24) ... щоб поставити слова Закону, написані в книзі, що знайшов священик Хілкія в Господньому домі (2 Цар.23:24)

Wie Mose, der Knecht des Herrn, geboten hatte den Kindern Israel, wie geschrieben steht im Gesetzbuch Mose's (Josua 8: 31); ... як наказав був Мойсей, раб Господній, Ізраїлевим сином, як написано в книзі Мойсеєвого Закону. (Єз. 8:31)

Darnach ließ er ausrufen alle Worte des Gesetzes vom Segen und Fluch, wie es geschrieben steht im Gesetzbuch (Josua 8: 34); А потім він читав усі слова того Закону, благословення та прокляття, все так як написано в Законі (Єз. 8:34)

Якщо в німецькому перекладі ключовим компонентом є саме дієслово *stehe*, то в українському перекладі акцент зміщено на факт написання; водночас відносини субординації, підпорядкованості Богові залишаються імплікованими. Підпорядкованість Богові поширюється і на всі інші натурфакти, про що яскраво засвідчують рядки з Книги пророка Ісаї, де еталоном для порівняння субординаційних відносин для людини перед Богом стає підпорядкованість Творцю неба й землі. У мовному плані на позначення цих когнітивних структур, до дієслів *stehe* / *стояти*, зазвичай, додається як додатковий семантичний показник прийменники *vor* (*перед*), *ridue über* (*над*):

Denn gleichwie der neue Himmel und die neue Erde, die ich mache, vor mir stehen, spricht der Herr, also soll auch euer Sam und Name stehen (Jes. 66:22). Бо як небо нове та нова та земля, що вчиню, стануть перед обличчям моїм, говорить Господь, так стоятимуть ваші нащадки та ваше ім'я (Іс. 66:22).

Und man wird es sagen zu den Einwohnern dieses Landes, die da gehört haben, daß du, Herr, unter diesem Volk seist, daß du von Angesicht gesehen werdest und deine Wolke stehe über ihnen und du, Herr, gehst vor ihnen her in der Wolensäule des Tages und Feuersäule des Nachts. (4 Mose 14:14). Таї скаже до мешканців цього Краю, які чули, що Ти Господь серед цього народу, що око-в-око являєшся Ти, Господи, а хмара Твоя стоїть над ними, і що ти ходиш перед ними в стовні хмари вдень, а в стовпні огню вночі (4М. 14:14).

В такий спосіб когнітивна структура субординації, підпорядкованості, яка зосереджена в дієсловах *stellen vor* / *stehe vor D.* (*поставити* / *стояти* (*перед*)), поширюється на інших осіб – царів, чиновників, священників, суддів, старшин – делегованих Богом для керування рядовими членами суспільства. В наступних реченнях представлено різноманітні види такої субординації.

Und der König Rehabeam hielt einen Rat mit den Ältesten, die vor seinem Vater Salomo standen, da er lebte und sprach: Wie ratet ihr, daß wir diesem Volk eine Antwort geben? (1 Könige 12:6) *І радівся цар Рехав'ам до старшими, що стояли перед обличчям його батька Соломона*, коли був він живий, говорячи: «Як ви радите відповісти цьому народові?» (1 Цар.,12:6).

Da sprachen seine Knechte zu ihm: Laßt sie meinem Herrn, dem König, eine Dirne, eine Jungfrau, suchen, die vor dem König stehe und sein pflege ... (1 Könige 1:2) *І сказали йому його раби: «Нехай пошукують для пана царя молоду дівчину, – і стане вона перед царем, і буде йому за доглядачку...»* (1 Цар., 1:2)

Paulus aber sprach: Ich stehe vor des Kaisers Gericht, da soll ich mich lassen richten (Apostelgeschichte 25:10) *Та Павло відказав: «я стою перед судом кесаревим, де належить мені суд прийняти»* (Дії 25:10)

Und der Herr redete mit Mose und sprach: bringe den Stamm Levi herzu und stelle sie vor dem Priester Aaron, daß sie ihm dienen (4 Mose 3:5-6). *І Господь промовляв до Мойсея, говорячи: б. «приведи Левіє плем'я, і постав його перед священиком Аароном, – і вони будуть служити йому»* (4М. 3:5-6)

Und sollst die Leviten vor Aaron und seine Söhne stellen und vor dem Herrn weben. (4 Mose 8:13). *І поставиу Левітів перед Аароном та перед синами його, – і будеш посвячувати їх, як посвячення для Господа.* (4М. 8:13)

Da soll sie [Weib] der Priester vor den Herrn stellen ... (4 Mose 5:16). *І священик приведе її [жінку] і поставиу перед Господнім лицем* (4М. 5:16)

Аналіз семантичного наповнення дієслова *stehe vor D* поданого в реченні 1:28-29 (1 Könige / 1 Цар.) потребує розширеного контексту в межах 1-ої глави 1-ої книги Царів.

Und sie kam hinein vor den König. Und da sie vor dem König stand, schwur der König ... (1 Könige 1:28-29). *І прийшла вона перед царське обличчя, і стала перед царем. 29 І присягнув цар...* (1 Цар.,1:28-29).

У зазначеному реченні експліковано поверхову антропоцентричну інформацію, себто суто фізичні події (прийшла до царя, стала перед царем око-в-око). Але зі змісту 1-ої глави, з якої взято це речення, дізнаємося, що йдеться про Давида, царя Ізраїлю, а жінка, яка прийшла і стала перед Давидом, – його дружина Вірсавія. Стосунки Давида й Вірсавії не є рівноправними. Будучи царською дружиною, Вірсавія залишається невільницею, особою підлеглою цареві. Слід додати, що лексема *невільниця*, яка підкреслює підлеглисть цієї жінки цареві, згадується в цій главі двічі. Вірсавія демонструє підлеглисть і в наступних ритуальних діях після присяги Давида оголосити її сина царем після себе. Вона вклоняється до землі, падає перед царем, славить його. Отже, як бачимо, в дієслові *stehe vor D* крім поверхової інформації імпліковано субординацію як глибинну когнітивну структуру.

Проаналізований текстовий матеріал дає підстави зробити такі висновки:

- методологія теоцентризму надає лінгвісту можливість відкривати при аналізі текстів Святого Письма глибинні когнітивні структури у мовних одиницях;
- застосування механізмів теоцентризму дозволяє висвітлити зокрема явища міжмовної синонімії в лексичних одиницях, які не виявляють таких мовних взаємовідносин при суто традиційному підході.

Список використаних джерел:

- Бенкендорф Г.Д. Антиномія теоцентричності-антропоцентричності в концептуальній мовній картині світу / Г.Д. Бенкендорф // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2007. – Вип. 15. – Т. 2. – С. 303-306.
- Die Bibel oder die ganze Heilige Schrift des Alten und Neuen Testaments nach der deutschen Übersetzung von Dr. Martin Luther (Ausgabe 1912). Frankfurt am Main: Verlag Friedrich Bischof GmbH.
- Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту / United Bible Societies EPF-BFBS-1993-38.9M-VO73.

The article deals with the theocentric approach in the creation of the world's picture in two languages – German and Ukrainian on the base of the Bible texts. The verbs «stehe», «sitzen», «liegen» and their Ukrainian equivalents are investigated there. The methodology of the theocentrism enables to discover deeper cognitive structures in the lingual units and to reveal the phenomenon of the interlingual synonymy.

Key words: the ocentrism, lingual localization, cognitive structures, subordinate relations.

Отримано: 30.03.2017

СЮЖЕТНО – КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАНУ МАЙКЛА КАННІНГЕМА «ГОДИНИ»

У статті розглядаються особливості сюжету та композиції роману Каннінгема та інтертекстуальні паралелі з романом В. Вулф «Місіс Деллоуей».

Ключові слова: хронотоп, сюжет, композиція, постмодернізм інтертекстуальні паралелі, модернізм, ремінісценції, модерний дискурс.

Сучасний американський письменник Майкл Каннінгем у романі «Години» (1998) довів «життєвість» твору В. Вулф «Місіс Деллоуей», актуалізував його проблематику та функціональність композиційних принципів. Сенсаційний роман М. Каннінгема було визнано кращою книжкою року за рейтингами багатьох відомих видань («Нью-Йорк Таймс», «Лос Анджелес Таймс» тощо), а автора нагороджено Пулітцерівською премією.

Роман В. Вулф «Місіс Деллоуей» становить собою класичний для психологічної прози текст, в якому протягом одного дня розгортаються кілька сюжетних ліній, у центрі яких перебуває одна й та сама героїня. Авторка, занурившись у світ душевних переживань персонажів, у їхні спогади та глибини підсвідомості, фіксує враження, отримані ними впродовж одного дня. Така форма оповіді відповідає творчим концепціям В. Вулф, згідно з якими істинними, вартими зображення бувають лише «міради вражень», що їх отримує «звичайна свідомість у звичайний день».

М. Каннінгем наслідує ідею значущості одного вихопленого з життя дня, але поступово розгортає її у трьох сюжетних лініях, однією з героїнь яких стає сама Вірджинія Вулф. З метою увиразнення творчої особистості письменниці автор ретельно опрацьовував біографічні та літературно-критичні матеріали (у «Нотатках про джерела» він зазначає, що підійшов досить виважено до зображення персонажів із оточення місіс Вулф, які мають реальних прототипів, і наводить перелік використаних праць) [8, с. 3].

До пошуку інтертекстуальних паралелей стимулює читача збереження моделі хронотопу. Як і англійська письменниця, Каннінгем визначає рік і місце події кожного плану оповіді: для Вірджинії Вулф, героїні його роману, це 1923 рік (у пролозі згадується також фатальний для письменниці 1941 рік), Річмонд, передмістя Лондона; для Лори Браун – 1949 рік, Лос-Анджелес; для Клариси Воган – кінець ХХ століття (можливо, судячи з віку Клариси та Річарда, 1999 рік), Нью-Йорк. Сюжетні колізії трьох планів оповіді об'єднує роман «Місіс Деллоуей», задум якого полонив творчу уяву головної героїні «Годин». У центральному образі свого твору вона прагне художньо реалізувати власні потреби (любов до Лондона, кохання до дівчини тощо). Проблеми, порушені в «Годинах», пов'язані з основними темами творчості Вулф, центральна з яких – тема смерті. Відчуття смерті як порятунку й подвигу постійно супроводжувала письменницю. Усе життя вона боролася з хворобою, переживаючи один психічний розлад за іншим, але зрештою добровільно полишила світ. Саме цей епізод відтворив Каннінгем у пролозі до свого твору. Самогубство місіс Вулф подається тут як свідомий вчинок людини, що балансує між двома світами й розуміє абсурдність і неможливість такого існування.

Варто звернути увагу й на такий аспект творчого пошуку Каннінгема, як відтворення часу, що був одним із основних і для Вірджинії Вулф. Навіть назву роману «Години», що, як зазначала К. Генієва, відображала «важливість проблеми часу (лінійного, механічного та багатовимірною, психологічного) для всієї оповідної структури роману», він запозичує в англійської письменниці (за початковим задумом так мав називатися роман В. Вулф) [4, с.11]. У неї ж запозичує Каннінгем і концепцію «психологічного» часу персонажів, що розгортається в їхніх ремінісценціях; водночас «механічний» час, означений у «Місіс Деллоуей» передзвонком Біг Бена, змінює маркування американського письменника, можливо, щоб не перенасичувати текст. Місіс Вулф постійно переймається питаннями, пов'язаними з часом: то її цікавить розклад руху потягів до Лондона, то години, коли має приїхати сестра. Місіс Браун стурбована тим, чи

вистачить часу, щоб «утекти» з міста, повернутись, забрати дитину від сусідки і спекти інший пиріг, поки чоловік працює. Місіс Деллоуей тримає на контролі час доставки продуктів, нагадує іншим про «вечірку о п'ятій» [8, с.200]. Час у Каннінгема стає тією субстанцією, що міцно прив'язує людей до реальності. Сприйняття часу як одностороннього руху служить водночас і для розмежування норм функціонування свідомості та божевілля. Каннінгем чутливо сприймає модерну рецепцію художнього часу Вулф, адже американській традиції модернізму близька ідея часової поліфонії, що засвідчує відомий вислів В. Фолкнера: «Минуле фактично не існує як деяке «було», воно перейшло в «є». Минуле в кожному чоловікові, у кожній жінці, у кожному моменті» [5, с.25]. Водночас концепція часу в романі Каннінгема «Години» – це відхід від традицій Вірджинії Вулф, зумовлений іншими естетичними вимогами. Домінанта прискореного руху часу, коли одна подія стрімко перетікає в іншу, змусила автора збільшити тривалість «моменту» бачення Вулф. Як зазначить наприкінці роману Клариса Воган: « There's just this for consolation: an hour here or there when our lives seem, against all odds and expectations, to burst open and give us everything we are ever imagined, though everyone but children knows these hours will inevitably be followed by others, far darker and more difficult» [8, с.225].

Роман М. Каннінгема орієнтований на елітарного читача, який органічно сприймає розвиток і трансформацію модерного дискурсу. Письменник розробляє теми, тип конфлікту і хронотопу, що становить основу «Місіс Деллоуей». Численні інтертекстуальні зв'язки між романом «Години» і творами Вулф змушують читача активно долучатися до процесу творчого сприйняття тексту. «Години» – це роман про роман, на сторінках якого пишеться, читається та проживається життя не лише персонажів твору англійської письменниці. М. Каннінгем замикає коло «письменник – персонаж – читач», чутливо поєднавши практики модерного та постмодерного експерименту.

Список використаних джерел:

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе / М.М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. – М. : Художественная литература, 1975. – 414 с.
2. Валгина Н.С. Теория текста : учебное пособие / Н.С. Валгина. – М. : Мир книги, 1998. – 210 с.
3. Волохова Е.С. Поэтика акторального повествования (Роман Майкла Каннингема «Часы») : дис. ... канд. филол. наук / Е.С. Волохова. – Нижний Новгород, 2005. – 197 с.
4. Генієва Е.Ю. Mrs. Dalloway. Woolf V. Mrs. Dalloway and Essays / Е.Ю. Генієва. – М. : Радуга, 1984. – 311 с.
5. Жлуктенко Н.Ю. Английский психологический роман XX века / Н.Ю. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1988. – 245 с.
6. Рижкова В.В. Реалізація категорії інтертекстуальності в американському художньому тексті XIX-XX століть : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В.В. Рижкова. – Харків, 2004. – 35 с.
7. Форстер Э.М. Избранное / Э.М. Форстер. – Ленинград : Художественная литература, 1977. – 302 с.
8. Cunningham M. The Hours / M. Cunningham. – New York : Farrar, Straus and Giroux. 1998. – 230 p.

This paper deals with such aspect creativity as peculiarities of plot and composition of M. Cunningham's «Hours» and intertextual parallels with V. Woolf's novel «Mrs. Dalloway».

Key words: chronotop, plot, composition, postmodernism, intertextual parallels, modernism, reminiscence, modern discourse.

Отримано: 29.03.2017

К ХАРАКТЕРИСТИКЕ АВТОРСКОГО ИДЕАЛА В ТВОРЧЕСТВЕ М. Ю. ЛЕРМОНТОВА

Автор статті спирається на комплексну характеристику авторського ідеалу Лермонтова у «Лермонтовській енциклопедії» (1981) і намагається додати до цього комплексу власні спостереження. На його думку, можна вести мову про стійкість юнацького ідеалу Лермонтова, незважаючи на те, що сам поет піддає його суворій рефлексії. В цьому плані розглядаються в статті ранні (1830 р.) та пізні (1840 р.) вірші поета.

Ключові слова: М.Ю. Лермонтов, авторський ідеал.

Проблема авторського ідеала в творчестві Лермонтова найбільш повно розглянута в «Лермонтовській енциклопедії» (1981). Цьому вопросу посвящена стаття «Етичний ідеал», автори якої А.М. Гуревич, Н.І. Осьмаков, Е.М. Пульхритудова, Л.М. Щемелева стремляться осушувати комплексний підхід к проблемі. Поетому основна тема «представлення Лермонтова о совершенном мироустройстве» дана в контексте супутствующих тем: «цель жизни», «счастье», «страдание» [1]. Но и это далеко не исчерпывает проблемы: как сознают названные авторы, целый ряд вопросов, связанных с характеристикой основных ценностей поэта, остается нераскрытым.

В данной короткой статье рассматривается лишь один из аспектов этой проблемы: устойчивость идеала, подвергаемого верификации самим поэтом.

Идеал у Лермонтова – это мир любви, понимаемой и как дружеское участие и как высокая, творческая страсть (творчество для романтиков – смысл всего сущего и высшая ценность мироздания); идеал для него неотделим также и от детского простодушия людей, о которых он в юношеском стихотворении говорит, что они «Не будут проклипать...» и жизнь которых описывает так:

«Меж них ни злата, ни честей
Не будет. – Станут течь их дни,
Невинные, как дни детей;
Меж них ни дружбу, ни любовь
Приличья цепи не сожмут,
И братьев праведную кровь
Они со смехом не прольют!..»
(«На жизнь надеяться страшась...», 1830).

Таким же этот идеал остается, по сути, до конца творческого пути Лермонтова, становясь, с одной стороны, более исторически определенным (он может трансформироваться в представления о «естественной» жизни простых людей, и чаще всего в этой роли выступает родовая жизнь народов Кавказа), а с другой – он становится более широким по смыслу, так как охватывает и жизнь природы, которая воспринимается как некое «преддверие идеала» (Д.Е. Максимов). Простодушная любовь таких людей, одухотворенная жизнь природы – это в его творчестве еще и знаки гармонии Вселенной (ср. со сходным романтическим представлением о личности, соотносительной со всеми частями универсума [3, с.895]).

Такой идеал, взятый как ценность, имеет у Лермонтова абсолютный характер: как таковой он не содержит в себе внутренних противоречий и не нуждается в верификации и анализе (скепсис и отрицание обычно направлены на то, что не принадлежит сфере идеала). Но, вместе с тем, в художественном мире Лермонтова возможна смена контекста (исторического контекста) восприятия идеала, которая, не отменяя его абсолютного смысла, изменяет его место в структуре образа (образа-персонажа и произведения в целом), а значит, и содержание всего произведения. Так, например, в позднем, существенно романизованном (М.М. Бахтин), стихотворении «Валерик» (1840) автор («субъект сознания, выражением которого является произведение» [2, с.174]) может любоваться естественностью и простотой чеченских «удальцов» и одновременно видеть их с какой-то метаисторической высоты. Вот он наблюдает за тем, как эти «удальцы» «сидят кружком» и замечает:

«Люблю я цвет их желтых лиц,
Подобный цвету ноговиц,
Их шапки, рукава худые,
Их темный и лукавый взор
И их гортанный разговор».

«Любовь», о которой здесь говорится, безотчетна: поэт и не думает как либо объяснять, за что, собственно, он их любит, ценность того, что он видит, имеет для него априорный характер: в такой форме для Лермонтова существует даже и мировоззренческое равенство с ними. Но наряду с этой позицией у автора есть и более широкое понимание мира, в котором живут эти чеченские «удальцы» и в котором они так гордо и уверенно отстаивают себя в противостоянии русским солдатам. После описанной в стихотворении смертельной схватки между чеченцами и русскими автор «с грустью тайной и сердечной» думает так:

«... жалкий человек.
Чего он хочет!.. небо ясно,
Под небом места много всем,
Но беспрестанно и напрасно
Один враждует он – зачем?».

Это уже мысль о человеке вообще, и на этом уровне обобщения он не может не видеть в наивности (обычно столь ценной им в простых людях) также и дурной бесконечности, которая лишь циклически воспроизводит себя в «беспрестанной и напрасной» вражде. Причем сложность позиции автора усиливается еще и тем, что он вынужден признать утрату живой связи со своим юношеским идеалом, о чем он пишет в другом позднем стихотворении «И скучно и грустно...», написанном в том же 1840 году:

«В себя ли заглянешь? – там прошлого нет и следа:
И радость, и муки, и всё там ничтожно...»

Но и это, казалось бы, предельно пессимистическое стихотворение утверждает идеал тем, что оно напоминает (автору и читателю) о его существовании в «прошлом», да и в настоящем идеал существует как предмет для размышления, предмет, значимый для автора, без упоминания о котором он не может обойтись.

В этом смысле идеал неуязвим для авторской рефлексии.

Список использованной литературы:

1. Гуревич А.М. Этический идеал Лермонтова [Электронный ресурс] / А.М. Гуревич, Н.И. Осьмаков, Е.М. Пульхритудова, Л.М. Щемелева // Лермонтовская энциклопедия / АН СССР. Ин-т рус. лит. (Пушкин. Дом) ; Науч.-ред. совет изд-ва «Сов. Энцикл.» ; гл. ред. В.А. Мануйлов ; редкол.: И.Л. Андроников, В.Г. Базанов, А.С. Бушмины др. – М. : Сов. Энцикл., 1981. – С. 633-639. – Режим доступа: <http://feb-web.ru/feb/lermenc/lre-abc>.
2. Корман Б.О. Целостность литературного произведения и экспериментальный словарь литературоведческих терминов / Б.О. Корман // Избранные труды по теории и истории литературы / предисл. и составл. В.И. Чулкова. – Ижевск : Изд-во Удмуртского гос. ун-та, 1992. – С. 172-189.
3. Махов А.Е. Романтизм / А.Е. Махов // Литературная энциклопедия терминов и понятий / гл. ред. и сост. А.Н. Николюкин. ИНИОН РАН. – М. : НПК «Интелвак», 2003. – С. 893-902.

The author's ideal of Lermontov is described in the book «Lermontov Encyclopedia» (1981). The authors of this book (A.M. Gurevich, N.I. Osmakov, E.M. Pulkhritudova, L.M. Schemeleva) consider such aspects of the problem: Lermontov's ideas about the ideal world; the purpose of life; happiness; suffering. This set of problems represents the author's ideal of Lermontov in great detail. But the author's ideal, analyzed by the poet himself, is not described in the Lermontov Encyclopedia. The author of this article asserts that Lermontov's ideal is preserved even in the event that Lermontov himself verifies this ideal. The article analyzes the

early (1830) and late (1840) poems of Lermontov. The poet loses touch with the youthful ideal (the poems of 1840), but this ideal exists as a subject for reflection.

Key words: M. Lermontov, the author's ideal.
Отримано: 30.03.2017

УДК 821.111-3.09

О. Г. Шаповал, кандидат філологічних наук

МОТИВ МАСКИ В РОМАНІ В. ГОЛДІНГ'А «ПІРАМІДА»

У статті аналізується мотив маски як елемент поетики карнавалу у творі. Вказується на важливу смислотворчу роль даного мотиву.

Ключові слова: мотив, карнавал, маска.

Упродовж багатьох століть мотив маски є постійно і дуже активно присутнім в дискурсі художньої літератури, актуалізуючись в найрізноманітніших проявах: починаючи від теми маски, маскараду, і розширюючись до принципово важливих для літератури ХХ століття проблем (не-) тотожності людини самій собі, пошуків свого істинного «я», свого місця серед людей. Проблема пошуку власної ідентичності у соціально розшарованому англійському суспільстві актуалізує використання мотиву маски в романі В. Голдінга «Піраміда» (1967). Цей роман і досі залишається маловивченою частиною літературної спадщини письменника і, зазвичай, розглядається лише в контексті загального аналізу творчості, зокрема такими дослідниками, як Дж. Бейкер, Д. Кромптон, В. Івашова, Г. Анікін, О. Товстенко, Л. Мірошніченко. Дослідження поетики твору здебільшого залишається поза увагою голдінгознавців. Метою даної розвідки є вивчення мотиву маски, зокрема мотиву маски.

Повсюдна література Великої Британії характеризується загостреною увагою до питань класової стратифікації і роман «Піраміда», продовжуючи викриття суспільних недоліків, розпочатих у 1950-х «сердитими молодими людьми», зосереджує увагу на внутрішньому світі Олівера, героя-оповідача твору. Спогадами про дитинство та юність Олівер намагається віднайти міру свободи на шляху до власного майбутнього. У його пам'яті містечко дитинства Стілборн постає мертвим світом «соціальної піраміди», де керує класова ієрархія й «невидима лінія» [3, с.14] розділяє прошарки суспільства. Такий життєвий устрій здається Оліверу єдиною можливістю, усталеним і непохитним. Для розкриття штучної природи цього суспільства Голдінг звертається до карнавальної поетики, зокрема образу маски. В умовах народної культури античності та середньовіччя маска була пов'язана з вираженням «радості змін і перевертень ... запереченням тупого збігу з самим собою» [1, с.48], поступово вона набуває низки нових конотацій, «чужих її... природі: маска щось приховує, утаює, обманує» [1, с.48]. У суспільстві Стілборна, що існує за законами класової стратифікації, всі ролі розписані наперед, «вона змушує носити маску, бо тільки так людина може зайняти те місце, до якого прагне, добитися бажаних результатів у сфері особового спілкування» [2, с.355].

Для більшості мешканців такі суспільні маски зрослися з обличчям, замінили його, вони не приносять їм моральних страждань. Проте увага автора концентрується на персонажах, які виходять за межі неписаних правил, розхитують усталений світ соціальної піраміди: дівчина з нетрів Еві Бабакумб, режисер Івлін де Треїсі, вчителька музики міс Доліш – всі вони роблять безуспішні спроби вирватися за межі суспільної піраміди, провокують класову свідомість Олівера і спрямовують його до пізнання власної сутності. Карнавальний мотив маски стає домінуючим у функціонуванні даних образів. Так, обличчя Еві завжди описується героєм як певна личина, що його приховує: «Обличчя дуже біле, рот та очі – чорними сливами з розмазаними по ним чорними прядками» [3, с.10], «очі та губи, наліплені на біле обличчя» [3, с.90], «мохнаті вії розчесані, склеєні чимось чорним, наче якісь пластини. Очі обведені блакитним, а яскраво намальовані губи ніби вирізані з криваво червоного паперу» [3, с.67]. Застиглий вид Івліна де Треїсі з незмінною посмішкою й очима «великими, як два старі пожевоклі більярдні шари, й на кожному віконці – зіниця» [3, с.96] та позбавлене кольору лице Сесілії Доліш, «блідо жовтий відтінок якого у поєднанні з високими вилицями, очами без вій та полісілими бровами, робив її більш схожою на китайку, ніж на європейку, на щось невизначене, мало схоже на

жінку» [3, с.139], скоріше здаються не обличчями, а їх механічними заміниками, що приросли до персонажів, унеможливаючи повернення до власної сутності. Проте притлумлена індивідуальність намагається прорватися крізь нерухому маску верхньої частини тіла особливою рухливістю нижньої. Так, улеслива застигла маска на обличчі Івліна де Треїсі не відповідає рухомій нижній частині тіла, що постійно смикається: «Він зовсім не змінив виразу свого довгого обличчя з туманною посмішкою, незмінною посмішкою, що ледь розмикає губи, але довге тіло затрусилось – смикнулось тричотири рази – й затихло» [3, с.137], Еві Бабакумб: «... йшла – стегна нерухомі, лише ніжки переступали нижче колін ...» [3, с.13], а прізвисько міс Доліш – Пружинка – прямо пов'язано з характерною особливістю її ходи.

Складовою частиною маски виступає й одяг персонажів. «Костюмований» [3, с.18] вид режисера де Треїсі не гірше за улесливу посмішку маску його справжню природу. Побачивши в Олівері «... першу, буквально першу людську істоту ...» [3, с.138] у Стілборні де Треїсі, у відповідь на палке прохання Олівера: «Все брехня! Невже вони не розуміють? Брехня, брехня!» [3, с.122], «Івлін, я правди хочу» [3, с.123], показує йому фото, на яких постає у костюмі балерини. Проте Олівер не готовий до сприйняття правди і на відвертість де Треїсі реагує сміхом: «Я так реготав, що мені стало боляче» [3, с.122].

Перевдягання Пружинки також залишається не зрозумілим для розповідача. Маска «нової жінки», нав'язана їй батьком, обумовлює щоденний маскулінний стиль одягу, в якому єдиною «незаперечно жіночною була спідниця» [3, с.139]. До зустрічі з Генрі Вільямсом міс Доліш впевнено йшла шляхом, окресленим для неї батьком і суспільством: самотньої місцеві оригіналки, фанатично відданої музиці. Почуття до Генрі пробудили глибоко замкнену жіночність, і незмінну чоловічу краватку Пружинки замінює мереживне жабо. Результат перевдягання вражає десятилітнього Олівера: з подивом він вперше бачить не маску, а обличчя, що «ніби дивом пом'якшало й засяло – обличчя, якщо і не молоде, то хоча б із нятяком, пам'яттю юності, дівочтва» [3, с.155]. Подив Олівера показує Сесілії можливу реакцію суспільства на її спробу зняти звичну маску, вийти за межі призначеної ролі – мереживо зникає назавжди. Відчай від неможливості реалізувати свої почуття поступово зводить з розуму міс Доліш. Через багато років вона нарешті позбавляється нав'язаного їй маскарадного костюму «нової жінки». Оголення Пружинки стає найбільшим викликом соціальної піраміди, перевертає сприйняття Олівера, залишається в ньому «вічним випаленим тавром»: «Пружинка зі спокійною посмішкою, у шляпці й рукавичках, плоских туфлях – і більше ні в чому» [3, с.175]. Мотив маски активізує усвідомлення штучності й хижості законів суспільства: «ми всі їжа один для одного, всі костюмовані й соромимося свого маскараду» [3, с.173].

Таким чином, мотив маски в романі «Піраміда» надає особливої значущості проблемі ідентифікації особистості, невідповідності уявного і реального, відбиває процес перетворення людини в певний набір стандартних властивостей, втрату власної автентичності й пошуки рівноваги між індивідуальною сутністю і соціальною роллю.

Список використаних джерел:

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и ренессанса / М.М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1990. – 543 с.

2. Софронова Л.А. Маска как прием затрудненной идентификации / Л.А. Софронова // Культура сквозь призму идентичности. – М. : Индрик, 2006. – С. 343-359.
3. Golding W. The Pyramid / William Golding. – N.Y. : Harcourt, 1967. – 253 p.

This article deals with the motif of mask as an element of the carnival poetics. It is pointed out that this motif is an important sense making element in the novel.

Key words: motif, carnival, mask.

Отримано: 27.03.2017

УДК 821.161.1.09

П. Л. Шулик, кандидат філологічних наук

ИЗРАИЛЬСКАЯ ЖЕНСКАЯ ЛИТЕРАТУРА: МЕЖДУ СОЦИАЛИЗМОМ, ИУДАИЗМОМ И ФЕМИНИЗМОМ

У статті досліджується творчість ізраїльських письменниць, де відбився світогляд окремих груп ізраїльського суспільства. У центрі уваги твори, де піднімається питання збереження чи втрати жіночої первозданності в умовах специфічних для Ізраїлю колективів – кібуца, в якому рівність з чоловіками відбирає в жінки право на жіночість та ультраортодоксальної общини, що визначає жінці роль другого плану. Для вільного прояву своєї натури жінці необхідно вийти за межі закритого колективу, що контролює і керує її життям.

Ключові слова: жіноча література, кібуц, біблійна традиція, ультраортодоксальна община, фемінізм, мізогінізм.

Благодаря западной ориентации, творческие поиски израильских писательниц органично воспринимаются в русле основных тенденций развития современной женской литературы, в центре которой еще со времен Симоны Бовуар остается «личный выбор современной женщиной ее жизненного поведения» [4, с.80]. Но сквозь феминистский налет западной традиции в этих поисках ясно проступает тоска по женской первозданности, всеобъемлющий даже тотальный характер которой в израильской литературе обусловлен национально-исторической спецификой.

В произведениях израильских писательниц причины утраты первозданности напрямую связываются с традицией и специфическими условиями определенного коллектива.

Многовековая традиция еврейского народа, закреплённая в библейских и талмудических текстах утверждает патриархальные стереотипы, оправдывающие высокий социальный статус мужчин и низкий – женщин. В библейской литературе женщины оказались, по высказыванию современных феминисток, «отсутствующими в своем присутствии».

Согласно традиционному еврейскому мировоззрению, место женщины в пределах дома, в любви, продолжении рода, а не вовне и тем более на общественном поприще. Раскол традиционного мировоззрения в эпоху еврейского Просвещения с ее идеями равенства не коснулся судьбы женщины. И только идеи социализма смогли создать иллюзию равенства всех народов, национальностей и полов. В еврейской истории ярким и крайним воплощением этих идей становится специфический коллектив – кібуц, где все наравне – мужчины и женщины – одержимы социалистическим идеалом и единой целью: трудиться на святой земле и жить сообща. Именно об этом кібуцианская литература поколения *Пальмаха*, пронизанная пропагандистским пафосом эпохи социалистического реализма, идеологией общей жизни, общего труда, общего долга. Конфликт индивидуального начала с коллективистским становится ведущим в творчестве писателей поколения *Государства*. В женской литературе этого периода кібуц становится воплощением коллектива, в условиях которого задекларированное равноправие полов отбирает у женщины право на женственность. Об этом и произведения Наоми Френкель, прожившей в кібуце немалую часть своей жизни, в частности роман «Ваш дядя и друг Соломон...» [5]. Безумное чувство героини произведения замужней красавицы Адак к любовнику Рани как будто оправдывает название романа в оригинале – «Доди вз реи». Это по сути, парафраза фрагмента шестнадцатого стиха пятой главы библейской книги «Песнь Песней»: «...зэ доди вз зэ реи, бнот ирушалаим», «...вот кто возлюбленный мой, и вот кто друг мой, дочери Иерусалима». Любовный треугольник разворачивается на фоне Шестидневной войны и последовавшей за ней войны на истощение. И все это «варится» в своеобразной среде кібуца с его понятиями о коллективной жизни, которая чаще всего бесцеремонно вторгается в личную жизнь индивида. Именно от этой бесцеремонности сбежала в свое время из кібуца мать Адак. Сама же героиня

выбирает жизнь в кібуце и бросает вызов его беспощадной жестокости ко всему личному, индивидуальному, особенному, ранимому. Только счастливой она от этого не становится. Возможно, еще и потому, что воспитанная кібуцем, она утратила инстинкт материнства, который способен помочь женщине понять сущность счастья.

Любой коллектив создан для разрушения первозданности женщины, даже тот, где казалось бы есть все условия для того, чтобы женщина оставалась женщиной и выполняла свое предназначение. В израильском обществе такой специфический коллектив – религиозная община. Непростой женской судьбе в мире ультраортодоксов посвящено небольшое количество художественных произведений, авторы которых в основном женщины, знающие эту жизнь изнутри. В большинстве случаев их книги производят взрывной эффект в обществе, где на изображение жизни и проблем ультраортодоксальной общины наложено негласное табу. В последнее время они теряют черты маргинальности, приобретая особенности, хотя и нового, но естественного для израильской культуры явления.

Предпосылками для этого становятся как непростые процессы, определяющие отношения религии и государства Израиль, так и феминистское движение, своеобразно повлиявшее на традиционное мировоззрение. Следует отметить неоднозначность этого влияния. С одной стороны, можно говорить о появлении «феминистской критики иудаизма», с другой – о возникновении религиозного (ортодоксального и неортодоксального) феминизма.

Все эти предпосылки раскрепостили писательниц и позволили вслух заговорить о жизни женщины в коллективе, где она, вынужденная или сознательная праведница, выполняет предназначение, которое определил для них маскулинный мир.

Светских авторов в жизни ортодоксов интересует – оправдывают ли главную цель жизни средства ее достижения и условия существования в религиозной общине. В центре внимания оказывается внешняя сторона, и редко какое произведение обходится без «клубнички». Особенно это характерно для израильского кино, где фильмы о жизни харедим не редкость.

Другое дело писатели, которые знают жизнь ультраортодоксальной общины изнутри. Используя свои знания о жизни религиозных евреев, они в своих произведениях дают внутреннюю оценку ортодоксальности. Среди серьёзных писателей-ортодоксов называют Еудит Ротем, Хану Бат Шахар и др. Литература для этих авторов одна из немногих возможностей поведать о личном опыте верующей женщины, покинувшей религиозный мир, но не отказавшийся от веры. Обогащенные опытом дважды «избранной» (принадлежать избранному на безоговорочное выполнение 613 божьих заповедей народу и избранной на безмолвное выполнение придуманного для нее частью этого народа женского предназначения), писательницы стремятся создать образ свободной женщины, верящей в Бога и уверенной в своих человеческих и женских правах. А это прямо путь к феминистской критике иудаизма.

Произведения писательниц из мира харедим, ощутивших на себе тиранию традиции, – вызов религиозному фундаментализму, определившему женщине роль второго плана, но вызов не лишенный феминистского налета. В то же время очевидный успех книг обусловлен не только необычностью темы (что касается литературных приемов, избалованный израильский читатель, тем более литературовед, сумеет легко найти в них отпечатки многих влияний), но и отсутствием заманчивой феминистской заангажированности. Можно сказать, что их творчество определяют существующие в равнинистической литературе две, если следовать выводам Таль Илан, параллельные традиции: «одна видит в женщине субъекта действия, повышает ее статус, позволяет ей исполнять заповеди и иметь права, другая – из тех же сюжетов женщину вытесняет, оценку ее понижает, роль нивелирует» [1]. Но в мире ультраортодоксов в целом правит андроцентричная, патриархальная и мизогинистичная традиция, потому основной темой произведений этих писательниц остается тяжёлая женская доля в мире харедим.

Творчество Наоми Раген (Раген) наиболее показательно в этом отношении, и тем, что писательница знает весь спектр проблем, разрывающий мир харедим изнутри, и тем, что почти не изменяет избранной теме и пишет в жанре «дамского романа». Женская судьба представлена в ее книгах разнопланово. Сначала добродетельные героини страдают от условностей и жестокости религиозного мира и непробиваемости мужчин («Дочь Ифтах» «Jerphthe's Daughter», 1989), подвергаются соблазну («Блудница» – «Sotah» (Cota), 1992), насильно («Жертвоприношение Тамар» – The Sacrifice of Tamar, 1995), но не теряют своей добродетели. По мере осмысления женской доли писательница отказывается от стандартного образа праведной жены. В ее романе «Субботняя жена» (The Saturday Wife, 2007) – жесткой сатире, переходящей в гротеск, на мир харедим – главная героиня Далила, имя которой в еврейском сознании обречено на негатив.

В религиозном мире не все так однозначно. Например, в «национально-религиозном лагере нравы куда современнее, чем у ультраортодоксов» [2]. В этой среде действует особая модель израильского феминизма, которая предполагает социальную востребованность и активность женщин при условии сохранения предписанного Торой образа жизни – выполнения роли жены, матери большого семейства, преданного законам иудаизма. Благодаря израильскому законодательству, неплохому образованию в религиозных школах для девочек, возможности получить высшее образование и в дальнейшем работать по специальности, «социальная активность женщин не вступает в противоречие с традиционным жизненным укладом» [3, с.50]. При всем том «для многих ортодоксов замужество – главный, а то и единственный критерий женской состоятельности» [2]. Не удивительно, что на устройстве личной жизни в национально-религиозном обществе сосредоточено внимание писательниц, которые сами принадлежат к этой среде. Поисками семейного счастья озабочены героини книги Рахель Лэнгфорд «Разыскивается принц на белом коне» и Софьи Рон-Мория «Десятый жених».

В своих произведениях писательницы прямо (Софья Рон-Мория, Рахель Лэнгфорд) или опосредованного (Наоми Раген) говорят о возможности сочетания феминистского мировоззрения с патриархальным жизненным укладом и соблюдением религиозных традиций, тем более

что это образ их жизни. Сквозь феминистские выпады, направленные против мизогинизма ультраортодоксального мира, в произведениях ясно проступает главная цель женщины – выйти замуж: она хочет уютный дом и много детей. Патриархальная религиозная традиция готова предоставить ей все это в обмен на свободу проявления женского и шире – человеческого Я, установив диктат над личностью, утвердив тотальный контроль над частной сферой: организацией замужества, репродуктивной сферой, воспитанием детей, гендерными отношениями (произведения Наоми Раген).

Религиозный коллектив, утверждающий незыблемость семейных устоев, на первый взгляд, поддерживает в женщине то, что в ней заложено изначально – ее заботу о потомстве, о своем супруге и о сообществе в целом, но на самом деле разрушает эту первозданность, установив тотальный контроль и строгую регламентацию ее жизни, опутав непосильным грузом предписаний, лишаящим ее права свободно развивать в себе дарованную ей свыше женскую природу. Именно этот аспект становится центральным в произведениях израильских писательниц, потому что женская природа и психологически, и физиологически – в способности давать жизнь и в способности любить. Для свободной ее проявления женщине остается только вырваться за пределы закрытого коллектива (кибуца или религиозной общины), контролирующего и регламентирующего ее жизнь.

Список использованной литературы:

1. Гарт Давид. Женщина в неблагоприятных дискурсивных обстоятельствах [Электронный ресурс] / Давид Гарт. – Режим доступа: <http://booknik.ru/ideas/all/jenshchina-v-neblagopriyatnyh-diskursivnykh-obstoyatelstvakh>.
2. Карпова Марина. Уж. Замуж. Невтерпез [Электронный ресурс] / Марина Карпова, Евгений Левин. – Режим доступа: <http://booknik.ru/reviews/fiction/uj-zamuj-nevterpej>.
3. Овчинникова И.Г. Особенности феминизма в Израиле: политика, культура, язык / И.Г. Овчинникова // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. – 2010. – Вып. 5 (11). – С. 48-57.
4. Пасхарьян Н.Т. «Второй Пол» Симоны де Бовуар и судьбы феминизма в современной французской литературе / Н.Т. Пасхарьян // Гендерная проблематика в современной литературе : сб. науч. тр. / редкол.: Н.Т. Пасхарьян (отв. ред. и сост.), Е.В. Соколова (сост.) и др. – М. : Изд-во ИНИОН РАН (Центр гуманитар. науч.-информ. исслед. Отд. литературоведения), 2010. – (Сер. Теория и история литературоведения) – С. 75-95.
5. Френкель Наоми. «Ваш дядя и друг Соломон...» : роман / Н. Френкель ; пер. с иврита Э. Баух. – Тель-Авив ; Москва : Олимп, Сиван, Книга-Сэфер, 2006. – 300 с.

The article deals with the works of Jewish women writers which reflect the outlook and ideas of some Israeli social groups. On the focus there are the works where the issue of women's virginity in conditions of kibbutz is of great importance. The equal rights with men deprive women of their right to womanliness in that ultra Orthodox community and give them secondary roles. To reveal her nature a woman should cross the boundaries of a closed community that controls and dictates her life.

Key words: women's literature, kibbutz, Bible tradition, ultra Orthodox community, feminism, misogyny.

Отримано: 29.03.2017

УДК 811.111'373:821.111(73)Г1/.7.08

О. О. Барбанюк, кандидат філологічних наук

РЕАЛІЗАЦІЯ СЛОТІВ ПРЕДМЕТНОГО ФРЕЙМУ ГІПЕРРЕАЛЬНОСТІ
НА ФРАЗЕОЛОГІЧНОМУ РІВНІ У ТВОРАХ УРСУЛИ ЛЕ ГУІН ЦИКЛУ "ЗЕМНОМОР'Я"

У статті йдеться про особливості формування гіперреальності засобами фразеологізмів-симулякрів, які, експлікуючись у межах деяких слотів предметноцентричного фрейму, дозволяють розкрити план змісту досліджуваного суб'єктивного світу фантазії.

Ключові слова: гіперреальність, симулякр, фразеологізм-симулякр, фрейм, предметноцентричний (предметний) фрейм.

Дослідження художніх світів текстів жанру фантазії у межах теорії можливих світів (Т. Pavel [7], Е. Semino) дозволяє розуміти їх передусім як ментальний конструкт, який не віддзеркалює реальної картини (А. Бабушкін [1]; як суб'єктивний світ, створений засобами об'єктивного (Ж. Вардзелашвілі) [2]. Власне тому художній світ фантазії є гіперреальним – таким, в якому «реальне» замінюється знаками реальності (Ж. Бодрильяр) [5].

Гіперреальний художній світ, створений У. Ле Гуїн у циклі про Земномор'я, ставав неодноразово об'єктом наукової уваги як літературознавців (Е. Cummins [6]), так і лінгвістів (J. Algeo [4], А. Philippopoulos-Mihalopoulos [8]). Проте з позицій когнітивної семантики такий світ, як унікальна ментальна структура, потребує наукового осмислення.

Гіперреальність – знакова реальність [3], що вибудовується неререферентними знаками (симулякрами), які не мають аналогів у реальному світі. Специфічність такого світу, відсутність його співвіднесеності з реальним світом, дає підстави до використання методу фреймового моделювання, як єдиної можливої методики з'ясування концептуального змісту знаків-симулякрів – номінацій-симулякрів (НС) та фразеологізмів-симулякрів (ФС) реальності. Власне тому, інтерпретація таких знаків у межах фреймів дозволила розкрити план змісту передусім НС (онімів та апелятивів). Однак, ефект гіперреальності досягається авторкою і іншими знаками реальності – фразеологізмами. Здійснивши класифікацію ФС реальності за семантикою у попередніх розвідках, у даному дослідженні здійснено спробу класифікувати їх відповідно до заповнення слотів предметного фрейму.

Слідуючи заповненням слоту цього фрейму, зокрема ЩОСЬ (ХТОСЬ) є ТАКЕ (ТАКИЙ), отримані ФС відповідно до денотативних ознак доцільно класифікувати таким чином: ФС на позначення 1) особливостей зовнішності, 2) характерної риси, 3) соціального статусу, 4) намірів, 5) магічного ритуалу.

Так, групу ФС на позначення особливостей зовнішності складають дві підгрупи – позначення зовнішності особи та міфологічної істоти – дракона. ФС, що позначають зовнішність особи, такі: *narrow-eyed man; hairy-lipped man; smooth-skinned, mild-looking man* [Т.4. WE]; натомість ФС, що склали підгрупу на позначення особливостей зовнішності дракона, є більш чисельними: *sinuous iron-dark body; outreaching claws; narrow nose and flaring fuming nostrils; thorny tail; rustled wings* [Т.1. WE – Т.4. LBE]. Перевага ФС на позначення зовнішніх рис дракона засвідчує важливість дракона для гіперреального світу.

ФС, які експлікують мотиваційну основу *характерна риса*, складають підгрупи на позначення характерних рис як особи, так і дракона. Так, *bawling-voiced; tending a little to fat; little bag of skin; the third eye; a man dragons will talk to* [Т.4. LBE]; *dragon-people* [Т.4. LBE]; *shadow-beast*; [Т.4. LBE] позначають особу, тоді як *dragon-blood; fire-serpent; snake-scaled* розкривають характерні ознаки дракона.

ФС на позначення соціального статусу у межах циклу про Земномор'я такі: *man of power; man witch* [Т.1. FS]; *she-archmage* [Т.4. LBE], вони демонструють нерозривність соціального статусу персонажів і магічного.

Деякі ФС дозволяють декодувати наміри персонажів твору, відповідно демонструючи як лихі, так і добрі: *wicked witch; great mage; witch-tinker; witches bitter women* [Т.4. LBE].

У межах творів циклу слот предметного фрейму щось (хтось) є таке (такий) наповнюється такими ФС на позначення магічних ритуалів: *the art of magic; shape changing; spell of finding; love potion*; [Т.1. WE – Т.4. LBE]. Значна кількість ФС на позначення магічних ритуалів засвідчує, що магія займає центральне місце у бутті персонажів.

Отже, у межах слоту ЩОСЬ (ХТОСЬ) Є ТАКЕ (ТАКИЙ) предметного фрейму експлікуються ФС, що дозволяють розширити план змісту досліджуваного гіперреального світу загалом та його об'єктів зокрема. Чисельна перевага ФС на позначення компоненту магічного вкотре засвідчує важливість цього концепту для надреального світу Земномор'я. Водночас, для більш детального аналізу та отримання цілісної картини гіперреального світу фантазії необхідно провести дослідження ФС, що експлікуються в межах інших фреймів, що і є перспективою подальших розвідок.

Список використаних джерел:

1. Бабушкін А. П. "Возможные миры" в семантическом пространстве языка / Анатолий Павлович Бабушкін. – Воронеж : ВГУ, 2001. – 37 с.
2. Вардзелашвілі Ж. А. Возможные миры текстуального пространства / Ж. А. Вардзелашвілі // Научные труды. Серия: Филология / Санкт-Петербургский государственный университет и Тбилисский государственный университет. – СПб., Тб., 2003. – Вып. VII. – С. 37-45.
3. Чепут К. Гіперреальність / К. Чепут // Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Е. Вінквіста та В. Е. Тейлора. – К. : Основи, 2003. – С. 93-94.
4. Algeo J. Magic Names : Onomastics in the Fantasies of Le Guin / J. Algeo // Names : Journal of the American Name Society. – 1982. – № 30 : 2. – P. 59-67.
5. Baudrillard J. Simulacra and Simulation / Jean Baudrillard ; [trans. Sheila Faria Glaser, Ann Arbor]. – MI : University of Michigan Press, 1994. – 108 p.
6. Cummins E. Understanding Ursula K. Le Guin / Elizabeth Cummins. – Columbia SC : University of South Carolina, 1992. – 276 p.
7. Pavel T. G. Fictional worlds / T. G. Pavel. – Cambridge : Harvard University Press, 1986. – 171 p.
8. Philippopoulos-Mihalopoulos A. Between Light and Darkness : Earthsea and the Name of Utopia / A. Philippopoulos-Mihalopoulos // Contemporary Justice Review. – 2005. – V. 8. – № 1. – P. 45–57.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. Т.1. WE Guin, Ursula le A Wizard of Earthsea: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readr.ru/ursula-le-guin-a-wizard-of-earthsea.html>.

2. T.2. TA Guin, Ursula le The Tombs of Atuan: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readr.ru/ursula-le-guin-the-tombs-of-atuan.html>.
3. T.3. FS Guin, Ursula le The Farthest Shore: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readr.ru/ursula-le-guin-the-farthest-shore.html>.
4. T.4. LBE Guin, Ursula le Tehanu. The Last Book of Earthsea: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://readr.ru/ursula-le-guin-tehanu-the-last-book-of-earthsea.html>.

The paper discloses the peculiarities of formation of hyperreal world by means of phraseological units – simulacra. They are being explicated within some slots of the subject frame and allow to reveal the contents of the fantasy world under investigation.

Key words: hyperreality, simulacra, phraseological unit-simulacrum, frame, subject frame.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.161.1'373.611:821.161.2Ш1/7.08

Т. П. Білоусова, кандидат філологічних наук

ЭКСПРЕССИВНЫЕ ДЕРИВАТЫ В СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧЕСКОМ И ПРАГМАТИЧЕСКОМ АСПЕКТАХ (НА МАТЕРИАЛЕ «ДНЕВНИКА» Т. ШЕВЧЕНКО)

У статті проаналізовані структурно-семантичні особливості іменних та прислівникових дериватів з формальними ознаками експресивності, визначено їх прагматичні функції в тексті «Щоденника» Тараса Шевченка.

Ключові слова: експресивний дериват; емоційна оцінка; інтенсивність; прагматична функція.

Производное слово – своего рода модель знаний о мире. Экспрессивное производное слово не только называет, но и характеризует предмет, явление, действие, признак [1]. Употребленное в контексте дневниковых записей, экспрессивное производное слово наилучшим образом выражает мировоззренческую позицию автора.

Дневник, который вел Тарас Шевченко в период с 12 июня 1857 по 13 июля 1858 г., является ценным мемуарно-публицистическим произведением: в нем описаны значительные и обычные повседневные события, изложены глубокие личные переживания, наблюдения, философские обобщения автора [4]. (Ссылки на этот источник приводим в круглых скобках, указывая дату записи). Богатый, эмоционально насыщенный слог этой «памятной книги» отмечен разнообразными языковыми особенностями, значительное место среди них занимают экспрессивные дериваты.

Дериватом по традиции называем слово, созданное в результате деривации, т.е. аффиксальным, безаффиксным способом или путем комбинации с другими словами [2, с.129].

Цель статьи – проанализировать экспрессивные дериваты в дневниковых записях Тараса Шевченко и выявить их прагматическую функцию. Объектом исследования стали дериваты-существительные, прилагательные и наречия, отмеченные аффиксальными показателями экспресивности.

Исследование базируется на «широком» понимании экспресивности как изобразительно-выразительного качества языкового знака, совокупности семантико-стилистических признаков, которые обеспечивают ему возможность выступать в коммуникативном акте средством выражения субъективного отношения говорящего к содержанию или адресату речи [2, с.591]. Мы придерживаемся точки зрения, что экспресивность – многоплановое явление. Ее компонентами являются эмоциональная оценка, интенсивность и образность. По общему признанию, экспресивность характерна, прежде всего, для именной деривации, особенно в той области, которую принято называть субъективно-оценочной. Разделяя мнение ряда ученых о словообразовательном характере субъективно-оценочных аффиксов (см. труды В.В. Виноградова, Р.И. Аванесова, В.Н. Сидорова, Ф.П. Филина, Н.Д. Арутюновой и др.), заметим, что суффиксы **-оньк-**, **-еньк-**, **-ишк-** (**-ышк-**), **-ушк-**, **-к-**, **-ик-**, **-ек-**, **-ец-**, **-иц-**, **-онк-** относятся к числу наиболее частотных средств экспресивизации в «Дневнике» Тараса Шевченко.

Характер эмоциональной оценки, передаваемой аффиксами, зависит от контекста, в частности, от той эмоции, которой он окрашен [3, с.52]. Поэтому одно и то же средство может функционировать в речи с разной эмоциональной оценкой: одобрительной, ласкательной, пренебрежительной, презрительной, неодобрительной и т. п. Так, слова с суффиксами уменьшительности в сочетании с экспресивной ласкательности, одобрения, автор часто использует для описания детей. Деминутивы образуются от нарицательных и собственных существительных, качественных прила-

гательных: У нее [комендантши] двое миленьких детей, Наташенька и Наденька (16.06.57); ср. также: розовая щечка младенца, прехорошенькие и резвые дети, на девочках коротенькие легонькие дырявые мантильки, зеленые платьица, белые пелеринки, детская курточка.

Суффиксы субъективной оценки наряду со словами, определяющими позитивный эмоциональный тон высказываний, помогают автору выразить разнообразие чувства и отношения:

– нежно-трепетное отношение к природе: *мелкий тихий дождик, утро с морозцем, солнышко приветливо осветило город;*

– приязнь к окружающим людям: *миленькая старушка, хорошенькие зрительницы, молодая немочка, внучок А.А. Сапожников;*

– слегка ироническую, но одобрительную оценку своих и чужих произведений: *премиленький водевильчик, миленькая эпиграмма, легонький очерк.*

Эти же суффиксы кодируют уменьшительность в сочетании с экспрессией уничижительности, пренебрежительности, презрительности; характер оценки выявляет контекст: *самый ничтожный городишка, ничтожное пятнышко, мелкая душонка.*

Значение указанных суффиксов может не иметь эмоционально-оценочных наслоений: *Показался Симбирск, то есть несколько белых пятнышек неопределенной формы (9.09.57);* встречается и эмоциональная оценка, не связанная с градуальной характеристикой: *деревянное маслице, затейливая вещица, медный чайничек, новенький пароход, чистенький экземпляр, частенько приношу, вздремнуть полчасика* и т. д.

Экспресивный заряд в тексте «Дневника» несут аффиксы-интенсификаторы признака. Так, на высшую степень проявления указывает префикс **пре-**, соединяемый с основами прилагательных и наречий: *прехорошенькие дети, прескверный ножик, претолстая и прескучная тетрадь, пренаивные посетители* и др.

На превосходство качества в одном предмете по сравнению с группой однородных указывают суффиксы **-ейш-** и **-айш-**. Обычно экспресивные дериваты с такими аффиксами употребляются в сочетании с предложно-падежными структурами, указывающими на объекты сравнения: *милейший из людей, радостнейший из дней, веселейший толстяк на свете, огромнейшая пристань на Волге, счастливейший человек в мире, древнейшая церковь* и др. Таким образом выражается качественное превосходство лица или предмета над той категорией, из которой они выделяются.

Значение относительной степени качества может не иметь грамматического выражения, но вытекать из смысла высказывания – как, например, в отрывках: *Вернейшие слуги и лучшие работники здесь суть калмыки (10.06.57), ср.: самые верные слуги; «Дочь второго полка» – глупей-*

ше произведение *Доницетти* (23.01.58), ср.: самое глупое произведение.

Названные суффиксы передают значение высшей степени качества данного лица или предмета вне сопоставления с другими лицами или предметами; это значение может наслаиваться на ярко выраженную оценочную семантику производящего и усиливать ее. Так, стихотворение П.Л. Лаврова Шевченко называет *превосходнейшим* (18.09.57), знакомство с произведением *великолепнейшего* Гюдена – *прекраснейшей* нечаянностью (2.12.57). Ср. также: *высокоблагороднейший* человек, *благороднейший* друг, *искреннейший* друг, *почтеннейший* автор, *достойнейшая* женщина и мн. др.

Доказательством элятивности ряда дериватов может служить то, что автор характеризует ими множество людей. Например, *почтеннейшие* у него В.И. Григорович, М.А. Максимович; *любезнейшие* – г. Якоби, В.П. Лапа, Н.А. Брылкин; *милейшие* – баронесса Медем, актриса К.Б. Пиунова, виртуоз-виолончелист Весловский, К.А. Шрейдерс, М.И. Попов, Е.Н. Козаченко.

Предельную или безотносительно большую степень признака неживых предметов и явлений выражают некоторые прилагательные, часто повторяющиеся в тексте, например, *малейший*. Так, свое состояние перед батальоном командиром солдат Шевченко описал выражением *ниже малейшей тени* (25.06.57); из «Дневника» узнаем об отсутствии *малейшей гармонии* в праздновании Пасхи, *малейшей желчи* в повествовании Волконского о его ссылке, *малейшей охоты* к труду в период собственной ссылки, *малейших украшений* в рассказе поляка о его подвигах и неудачах, *малейшего следа* в душе от унижений и поруганий и пр.

Следуя коммуникативной традиции того времени, Шевченко нередко использует позитивно-оценочные элятивы в составе фразеологизированных выражений типа *к величайшему удовольствию*, *глубочайшее почтение*, *всемилостивейшее наказание*, *высочайший владыка* и др. Те же суффиксы привлекаются для усиления резко отрицательной оценки *безобразнейшей вакханалии*, *отвратительнейшего надворного советника*, *грязнейших стихов*, *однообразнейших дней*, *колоссальнейшего пьянства* и под.

Автор дополнительно акцентирует выразительность экспрессивных дериватов, располагая их в близком контексте, вводя в него синонимы, антонимы, однокоренные слова: *Прекраснейшее, благороднейшее* призвание гравера. *Сколько изящнейших произведений, доступных только богачам, коптилось бы в мрачных галереях без твоего чудотворного резца? Божественное призвание гравера!* (26.06.57).

Неполнота, малая интенсивность проявления признака передаются с помощью префикса *пол(у)-* и суффикса *-оват-*: *полуокая Флорентийская республика*, *темное полутатарское купечество*, *полуграмотная масса*, *среднее полуграмотное сословие*, *красноватый свет*. Иногда градуальность сочетается с ироничностью и уничижительностью: *полутяганный музыкальный вечер*, *принял полуофициально, полуфамильярно*, *полуозаренная средневековая христианка*.

Соединяясь с основой имени существительного, префикс *полу-* приобретает значение, близкое префиксу *недо-*: так, *полугостителем* автор иронично назвал болыничку в Новопетровском укреплении (20.06.57), *получеловеками* с горечью обозвал своих гонителей-офицеров (27.06.57).

Таким образом, экспрессивные именные и наречные дериваты в шевченковском тексте полифункциональны: они не только называют предмет, первичный или вторичный признак, но и дают ему эмоциональную оценку, передают субъективное отношение автора, привлекают внимание читателя. Система дериватов эксплицирует мировоззренческую позицию автора, его отношения к описываемым событиям и людям.

Список використаних джерел:

1. Бекетова Н.А. Экспрессивное словообразование в современных медиатекстах (на материале суффиксальных имен существительных) : автореф. дис. канд. филол. наук : 10.02.01 – русский язык [Электронный ресурс] / Н.А. Бекетова. – Белгород, 2014. – 24 с. – Режим доступа: http://medialing.spbu.ru/upload/files/file_1415037371_1281.pdf.
2. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
3. Лукьянова Н. А. Экспрессивная лексика разговорного употребления: Проблемы семантики / Н.А. Лукьянова. – Новосибирск : Наука. Сибирское отделение, 1986. – 227 с.
4. Шевченко Т.Г. Щоденник / Тарас Григорович Шевченко // Зібрання творів : у 6 т. – К. : Наукова думка, 2003. – Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. «Букварь южнорусский». Записи народної творчості / опр.-ред., комент. В.С. Бородин, Н.О. Вишневецька. – С. 9–187.

The article is focused on structural and semantic peculiarities of nominative and adverbial derivatives with formal markers of expressiveness of subjective-evaluative and gradual meaning. Their pragmatic functions and role in the author's world perception are studied in the text of "Diary" by Taras Shevchenko.

Key words: expressive derivative; emotional evaluation; intensity; pragmatic function.

Отримано: 23.03.2017

УДК 378.016:811.112.2:004.9

Т. В. Боднарчук, кандидат педагогічних наук

ВИКОРИСТАННЯ ВЕБ-КВЕСТУ В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

У статті розглянуто особливості організації самостійної роботи студентів в процесі навчання іноземних мов як спеціальності, проаналізовано можливості використання веб-квест технологій для оптимізації самостійної роботи студентів. Особливу увагу приділено структурі веб-квесту.

Ключові слова: самостійна робота студентів, інформаційні технології, структура веб-квесту.

У сучасних умовах глобалізації та розширення міжнародного співробітництва в економічній, культурній, соціальних сферах все більш актуальною постає проблема підготовки фахівців, які б володіли хоча б однією іноземною мовою на професійному рівні, що уможливило забезпечення конкурентоспроможності сучасних випускників на світовому ринку праці. Аналіз навчальних програм у вищій школі свідчить про те, що відбувається скорочення годин, які відводяться на аудиторні заняття і збільшується частка самостійної роботи студентів. У зв'язку з цим актуальною постає проблема зміни змісту організації самостійної роботи студентів, пошук нових підходів, які забезпечать її ефективність, в тому числі і таких, які передбачають використання сучасних інформаційних технологій.

Проблеми організації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів стали об'єктом дослідження багатьох науковців – П. Подкасистого, І. Зимньої, О. Леонтьєва, С. Ніколаєвої та інших педагогів та методистів. Можливості використання інформаційних технологій у організації самостійної роботи студентів вивчали О. Батузіна, П. Сисев, О. Шумський та інші науковці. Метою даної статті є розглянути можливості використання технології веб-квесту для організації самостійної роботи студентів-філологів з німецької мови з метою підвищення її ефективності.

Аналіз наукових джерел свідчить, що науковці визначають самостійну роботу здебільшого як самостійну діяльність людини, яка спрямована на досягнення певного результату. Поняття «самостійна робота» розглядається в педагогічній літературі по-різному: як метод навчання

(Н. Кузьміна, П. Підкасистий), засіб навчання (А. Усова, А. Сороковий), форма організації творчої діяльності (В. Ценев), компонент творчої пізнавально-практичної діяльності (С. Зінов'єв). В. Козаков вважає, що «самостійна робота студента – це специфічний вид діяльності учіння, головною метою якого є формування самостійності суб'єкта, що навчається, а формування його знань, умінь і навичок здійснюється опосередковано через зміст і методи всіх видів навчальних занять» [1, с.14-15]. Варто зазначити, що науковці виокремлюють два види самостійності: змістову та організаційну, де під змістовою самостійністю розуміють здатність людини приймати на певному рівні правильне рішення без сторонньої допомоги, а організаційну самостійність трактують як уміння людини організувати свою самостійну роботу щодо вирішення певного завдання [5, с.200]. У процесі навчання за кредитно-модульною системою слід звернути особливу увагу саме на формування змістової самостійності студента, яка є не що інше, як вияв активної навчально-дослідної діяльності, що сприяє формуванню продуктивних умінь і навичок студентів. Отже, дидактичне значення самостійної роботи обумовлене тим, що в її основі лежить активна навчально-пізнавальна діяльність кожного студента, що сприяє формуванню важливих практичних умінь і навичок, які потрібні студенту для його подальшої професійної діяльності.

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить, що діяльність викладача при організації самостійної роботи студентів передбачає розробку системи завдань різних рівнів складності та з урахуванням індивідуального підходу таким чином, щоб ступінь самостійності студентів процесі виконання цих завдань постійно зростає; створення позитивного емоційного фону занять; оптимальні поєднання фронтальної, групової та індивідуальної форм роботи з урахуванням специфічних відмінностей кожної групи; надання викладачем консультативної допомоги залежно від рівня складності навчального завдання; регулювання частоти і глибини контролю за продуктивністю виконання самостійної роботи [4].

У методичці навчання іноземних мов відомо, що формування іншомовних знань студентів, а також мовленнєвих навичок і умінь є ефективнішим при застосуванні активних методів навчання, що передбачають не відтворення готового матеріалу, а самостійне оволодіння іншомовними навичками в процесі активної практичної та пізнавальної діяльності. Серед інтерактивних методів навчання іноземної мови особливе місце посідає використання проектних технологій. Практика свідчить також про те, що викладачі вищів все активніше використовують інформаційні технології та Інтернет-ресурси, які значно сприяють активізації навчальних занять.

Специфіка технологій Інтернету полягає в тому, що вони надають як студентам так і викладачам величезні можливості вибору джерел інформації, необхідної в освітньому процесі. Проблема використання технологій Інтернету полягає в організації цілеспрямованого пошуку інформації, її структурування та продуктивне використання в навчальній діяльності. Одним із можливих шляхів до вирішення вищевказаної проблеми є застосування веб-квест технології, яка поєднує проектну технологію навчання, інтегрує програмовий, груповий, комунікативний та проблемний методи [3].

Веб-квест проект може бути ефективно інтегрований у процес навчання іноземної мови, оскільки веб-проект є

довготривалим, проблемним завданням, метою якого є розвиток мовленнєвих, комунікативних навичок та формування соціокультурної компетентності, а результатом – веб-публікація [6].

Науковці вважають, що структура будь-якого веб-квеста повинна складатися із наступних розділів: вступу, де подано загальні відомості про проект, прописуються ролі учасників та короткий опис веб-квесту; завдання, де сформульовано проблемні завдання та опис форми, в якій буде представлено кінцевий очікуваний результат самостійної роботи; алгоритм роботи над творчим проектом та список інформаційних джерел – опис послідовних дій, ролей та ресурсів необхідних для ефективної організації роботи над веб-квестом та виконання завдання (посилання на Інтернет-ресурси, дані про експертів в даній області, адреси електронної пошти, конференції в синхронному та асинхронному режимі, додаткові джерела інформації та матеріали: приклади, шаблони, таблиці, бланки, інструкції, мапи, діаграми, словники тощо); оцінка – список критеріїв та параметрів оцінки виконаного веб-квесту, представлених у вигляді бланку-оцінки (критерії та параметри розробляються в залежності від складності навчального завдання); підсумок – короткий опис результатів досягнутих при виконанні веб-квесту; список використаної літератури, посилання на ресурси, використані для створення веб-квесту [3].

Застосування комп'ютерних технологій навчання дозволяє видозмінювати весь процес викладання, реалізувати модель особисто-орієнтованого навчання, інтенсифікувати заняття, а використання технологій веб-квесту дозволяє також удосконалювати систему самостійної підготовки студентів.

Список використаних джерел:

1. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение / В. А. Козаков. – К. : Вища школа, 1990. – 248 с.
2. Статкевич А.Г. Веб-квест як інноваційна проектна методика навчання іноземної мови / А.Г. Статкевич, О.О. Фенчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nniif.org.ua>. – Назва з екрану.
3. Шумський О.Л. Веб-квест як засіб активізації самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів в процесі навчання іноземної мови / О.Л. Шумський // Іноземні мови. – 2016. – № 2. – С. 21-26.
4. Щукина Г.И. Роль деятельности в учебном процессе : Книга для учителя / Г.И. Щукина. – М. : Просвещение, 1986. – 142 с.
5. Юцявичене П.А. Создание модульных программ / П.А. Юцявичене // Советская педагогика. – 1990. – № 2. – С. 55-60.
6. Юцявичене П.А. Теория и практика модульного обучения / П.А. Юцявичене. – Каунас : Шиеса, 1989. – 272 с.
7. Abbit J. What we know about the Impacts of WebQuests: A review of research / J. Abbit, J. Ophus // AACSE Journal. – 2010. – Nr. 4. – P. 441-456.

The article deals with the peculiarities of the students' unsupervised activities in learning foreign languages as a profession, the possibilities of using the web quest technology are analyzed in order to optimize students' unsupervised activities. The particular attention is paid to the web quest structure.

Key words: students' unsupervised activities, information technology, web quest structure.

Отримано: 23.03.2017

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Домінуюча дидактична теорія набуття знань, умінь та навичок має на меті навчити студентів думати, щоб застосувати інформацію, надану викладачем. Нова теорія критичного мислення передбачає необхідність показати студентові, як мислити, щоб знайти потрібну інформацію та використати її для вирішення проблем та життєвих ситуацій. Одним із засобів формування критичного мислення є технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (ЧПКМ), яка є цілісною системою, що формує навички роботи з інформацією у процесі читання й письма. За допомогою ретельного аналізу тексту і за допомогою читання, перегляду і прослуховування, студенти критично аналізують думки, точки зору та імпліцитну інформацію, закладені в тексти. У ході дискусії вони розвивають критичне мислення, коли складають особисті відгуки і висловлюють думки щодо конкретних текстів, встановлюють та обгрунтовують свою точку зору і реагують на думки інших.

Ключові слова: критичне мислення, текст, читання, письмо, причинно-наслідкові зв'язки, аналітичні навички, узагальнення.

Дослідженню феномена критичного мислення присвячено праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців (Т.О. Олійник, А.В. Тягло, Т.І. Хачумян, Л. Ямщикова, К. Мередіт, Д. Стіл, Ч. Темпл, А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Дж. Макінстер). Актуальність проблеми формування критичного мислення студентів зумовлена тим, що притаманна нашому часу динаміка технологічного і соціального прогресу вимагає від випускників вищих навчальних закладів умінь швидко адаптуватися до професійної діяльності, змінювати і вдосконалювати її на основі самостійного набуття знань, знаходити шляхи розв'язання професійних і соціальних завдань у будь-яких нестандартних ситуаціях. Разом з тим, вивчення наявної педагогічної практики свідчить, що в реальному навчальному процесі розвитку навичок критичного мислення студентів приділяється недостатня увага.

У визначенні, даному у 1997 році Майклом Скрівеном і Алеком Фішером, зазначено, що «критичне мислення – це інтелектуально дисциплінований процес активної і вмілої концептуалізації, застосування, аналізу, синтезу і/або оцінки інформації, отриманої або створеної спостереженням, досвідом, роздумами, міркуванням або отриманою за допомогою комунікації» [4]. Критичне мислення є основою інтелектуальної діяльності. Воно залучає студентів, навчаючись, розвивати аргументи, використовувати докази для підтримки аргументування, вимальовувати причинові умовисновки та використовувати інформацію для вирішення проблем. Прикладами навичок критичного мислення є тлумачення, аналіз, оцінка, пояснення, узгодження, пошук причинно-наслідкових зв'язків, порівняння, запитання, висновок, висування гіпотез, оцінювання, тестування та узагальнення.

Вивчення мов підвищує критичне мислення і сприйняття, а також заохочує творче, дивергентне та образне мислення. Навчаючись помічати, з'єднувати, порівнювати й аналізувати аспекти цільової та рідної мови, студенти розвивають критичні, аналітичні навички та навички вирішення проблем.

Одним із засобів формування критичного мислення є технологія «Читання та письмо для розвитку критичного мислення» (ЧПКМ), розроблена у кінці ХХ ст. у США (Д. Стіл, Ч. Темпл, К. Мередіт) [2]. Вона є загальнопедагогічною, надпредметною. Мета – розробити й запропонувати школі будь-якого рівня навчальні методики, що розвивають критичне мислення студентів та учнів будь-якого віку на матеріалі будь-якого предмета. Запропонована методична система містить концептуальну базу, яку можна реалізувати в будь-якій аудиторії під час викладання будь-якого предмета. Технологія ЧПКМ є цілісною системою, що формує навички роботи з інформацією у процесі читання й письма. Вона спрямована на засвоєння базових навичок відкритого інформаційного простору, розвиток якостей громадянина відкритого суспільства, включеного у міжкультурну взаємодію.

Автори запропонували такі етапи методичної системи:

1. Актуалізація (обговорення до ознайомлення зі змістом тексту).
2. Усвідомлення змісту.
3. Рефлексія (обговорення після ознайомлення з текстом).

За допомогою ретельного аналізу тексту і за допомогою читання, перегляду і прослуховування, студенти критично аналізують думки, точки зору та імпліцитну інформацію, закладені в тексти. У ході дискусії вони розвивають критичне мислення, коли складають особисті відгуки і висловлюють думки щодо конкретних текстів, встановлюють та обгрунтовують свою точку зору і реагують на думки інших. При створенні власних письмових, візуальних і мультимодальних текстів студенти також досліджують вплив почуттів та власної думки на тлумачення тексту, використовують можливості англійської мови для представлення нових ідей.

Технологія ЧПКМ ставить за мету:

- формування нового стилю мислення, для якого характерними є відкритість, гнучкість, рефлексивність, усвідомлення внутрішньої значущості позиції й точок зору, альтернативності рішень, що приймаються;
- розвиток таких базових якостей особистості як критичне мислення, рефлексивність, комунікативність, креативність, мобільність, самостійність, толерантність, відповідальність за власний вибір і результати своєї діяльності;
- розвиток аналітичного критичного мислення, яке передбачає: вміння виділяти причинно-наслідкові зв'язки; розглядати нові ідеї й знання в контексті вже наявних; відкидати непотрібну або недостовірну інформацію; розуміти взаємозв'язок різних частин інформації; виділяти помилки у судженнях; робити висновок про те, чиї конкретно ціннісні орієнтації, інтереси, ідейні установки подає текст або мовець; уникати категоричності у ствердженнях; бути чесним у своїх міркуваннях; визначати хибні стереотипи, що призводять до неправильних висновків; уміти розрізняти факт, який завжди можна перевірити, від припущення або особистої думки; піддавати сумніву логічну непослідовність усного або писемного мовлення; відокремлювати головне від суттєвого у тексті або мовленні й уміти акцентуватися на першому;
- формування культури читання, яка передбачає уміння орієнтуватися у джерелах інформації, користуватися різними стратегіями читання, адекватно розуміти прочитане, сортувати інформацію з точки зору її важливості, «відсіювати» другорядну інформацію, критично оцінювати нові знання, робити висновки й узагальнення;
- стимулювання самостійної пошукової творчої діяльності, запуск механізмів самоосвіти й самоорганізації.

Тексту відведено пріоритетну роль: його читають, переказують, аналізують, трансформують, інтерпретують, складають, за ним дискутують. Студенту треба засвоїти текст, виробити власну думку, висловитися доказово, упевнено. При цьому поняття «текст» трактується досить широко: це і письмовий текст, і мовлення викладача або студента, і відеоматеріал, і реферат тощо.

Дуже важливо уміти слухати й чути іншу точку зору, розуміти, що вона має право на існування. Викладачеві відведено роль координатора. Популярним методом демонстрації процесу мислення є графічна організація матеріалу. Моделі, рисунки, схеми, презентації тощо відображають взаємовідношення між ідеями, показують хід думок, розмі-

рковувань. Прихований процес мислення стає наочним, набуває візуального втілення.

Отже, зміна акцентів у навчанні – це зміна в теорії педагогіки. Домінуюча дидактична теорія набуття знань, умінь та навичок має на меті навчити студентів думати, щоб застосувати інформацію, надану викладачем. Нова теорія критичного мислення передбачає необхідність показати студентові, як мислити, щоб знайти власні шляхи вирішення проблем та життєвих ситуацій. Студент повинен навчитися самостійно виробляти і зберігати у пам'яті стратегії та підходи до здобуття, оцінки й використання інформації.

Список використаних джерел:

1. Линдсней Г. Творческое и критическое мышление / Г. Линдсней, К.С. Халл, Р.Ф. Томпсон // Хрестоматия по общей психологии / ред. Ю.Б. Гиппенрейгер, В.В. Петухова. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – С. 130-145.
2. Стіл Д. Методична система «Розвиток критичного мислення у навчанні різних предметів» / Д. Стіл, К. Мередіт, Ч. Темпл. – К.: Міленіум, 2001. – 162 с.

3. Хачумян Т.І. Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Т.І. Хачумян. – Харків, 2005. – 16 с.
4. Scriven M., Fisher A. Critical Thinking. Its Definition and Assessment. – University of East Anglia. Centre for Research in Critical Thinking, 1997. – 250 p.

Dominant didactic theory of acquiring knowledge and developing skills is aimed at teaching students how to apply the information given by the teacher. New theory of critical thinking teaches how to think to get the necessary information and how to apply it for solving problems. One of the ways of forming critical thinking is the technology «Reading and writing for critical thinking development» which teaches the skills of information processing while reading and writing. By thorough analysis of the text students learn how to elicit the implicit information. They develop critical thinking while discussing and making conclusions, specifying their points of view and reacting to other people's thoughts.

Key words: critical thinking, text, reading, writing, reason and consequence connections, analytical skills, summing up.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.161.2'373.23

О. І. Главацька, кандидат філологічних наук

ENGLISH SHORTENING-NEONOMINATIONS WITH THE MEANING 'A PERSON'

У статті розглянуто неонімінації-акроніми та аббревіатури на позначення особи в англійській мові. Подано структурно-семантичну характеристику названих одиниць.

Ключові слова: типи скорочення, аббревіатури, акроніми, структурні характеристики.

In the process of communication words and word-groups can be shortened. The causes of shortening can be linguistic and extra-linguistic. By extra-linguistic causes changes in the life of people are meant. In Modern English many new shortenings are formed because the tempo of life is increasing and it becomes necessary to give more and more information in the shortest possible time. There are also linguistic causes of shortening words and word-groups, such as the demand of rhythm, which is satisfied in English by monosyllabic words: «there is more than one reason for the clipping tendency. Foremost comes the English tendency towards shortness, which goes farther than in other European languages. Monosyllabism is only the natural result to which love for short words finally leads. Clipped words are a great quantitative gain, though it seems doubtful whether they are anything more than useful and practical» [3, c.44].

One of the main types of shortening is Abbreviation (initial shortening, initialism) – it is making a new word from the initial letters of a word group. Such words could be read according to the rules of orthoepy as though they were ordinary words or letters get their full alphabetic pronunciation and a full stress. Other shortenings are read as words; they are called Acronyms (some scientists unite these groups into one which they call acronyms).

R. Ginzbrug considered shortenings – acronyms and letter abbreviations – as lexical abbreviations of a phrase: «There are different types of such abbreviations and there is no unanimity of opinion among scholars whether all of them can be regarded as regular vocabulary units» [2, c.189].

Leaving the right to own the naming of shortening to scientists, let's exemplify the data units with the meaning 'a person' in Modern English. The factual material is extracted from Internet dictionaries [4]. According to our observation acronyms predominate in terms of quantity: BANANA (build absolutely nothing anywhere near anything) – a person who is opposed to new real estate development, particularly projects close to their neighbourhood: Inevitably it's over-budget and late. Big deal, sensible people will conclude, it'll be worth to wait. But that doesn't satisfy the BANANAs – those who say we should Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anyone. Sunday Times of London, July 6, 2003; NOPE (Not on Planet Earth) – a person or attitude that opposes all real estate development or other projects that would harm the environment or reduce property values: There is also the zealous "Nimby" (Not In My Back Yard), his eager disciple the

"Note" (Not Over There Either) and the mega-conservationist the "Banana" (Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anything). Western Morning News, August 23, 2002; MAMIL (middle-aged man in Lycra) – a middle-aged man who is a devotee of cycling or some other sport that requires or encourages the wearing of Lycra: These «middle-aged men in lycra» or MAMILs, as the tribe has unflatteringly been dubbed, will be out in force this weekend as the Tour de France begins in the northern English country of Yorkshire, many of them wearing day-glo outfits and tight shorts. Agence France-Presse, July 4, 2014. The female equivalent is sometimes referred to as a «middle-aged mum (or mom) in Lycra,» but the more common term is MAWIL (middle-aged woman in Lycra): How about an equal opportunity photo of the middle aged women in Lycra (MAWIL)? Those ladies are in some great shape! – windyscotty. Eastern Sierra Forum, August 19, 2010; PANK (professional aunt no kids) – a woman without children who dotes on her nieces and nephews: Throughout their lives, in order to win their affection, I have resorted to a tactic that is typical of Panks, and the bane of so many mothers' lives: I have practised shameless one-upmanship. Petronella Wyatt, «It's my duty to spoil my nieces – whatever their mother thinks!» Irish Daily Mail, November 20, 2013; NEET (Not in employment, education, or training) – a young person who isn't working, in school, or in a training program: NEETs is a British term referring to young teenagers and adults with nothing to do. It stands for «not in employment, education or training.» Although it's a British phrase, American graduates suffering in the current job market also fit the description. Studies say the number of American NEETs has risen by nearly 20 percent since the end of 2007. August 9, 2010; TINO (Tea Party in name only) – a US political candidate who runs for office under the Tea Party banner, but who subscribes to few of the party's positions: So far, the Tea Party zealots haven't forced most of these TINOs and non-Tea Republicans to take the purity test, as they did with Mike Castle in Delaware, to disastrous effect. The Nation, November 22, 2010; HENRY (high earner, not rich yet) – a person with a substantial income, but who is not yet wealthy: «I'm a HENRY,» Mr. Konstantinidis added. «High Earner but Not Rich Yet.» The New York Times, January 31, 2009; SMUM (smart, middle-class, uninvolved mother) – a woman who finds motherhood and her children tedious and uninteresting: Dubbed SMUMs – smart, middle-class, uninvolved mothers – these women are no longer willing to feign interest in watching Barney for the 538th time.

The Globe and Mail, August 19, 2006; kipper (kids in parents' pockets eroding retirement savings) – an adult son or daughter who lives on account of his or her parents: Have you got a kipper in your nest? The first withering acronym of the year has been coined by the British building society Prudential to describe adult children reluctant to fly the nest. The Irish Times, January 13, 2004; RINO (Republican in name only) – a member of the Republican party who is viewed as being too liberal: Because it is a Republican primary, these RINOs cannot come out and proclaim their political colors. They must disguise their views the way a real rhino might hide in the tall grass from a hunter. The Orange County Register (California), February 22, 2004; NOTE (Not over there, either) – a person who is against private housing systems and other building projects on the territory of his living and is not ready for any compromise: There is also the zealous «Nimby» (Not In My Back Yard), his eager disciple the «N» (Not Over There Either) and the mega-conservationist the «Banana» (Build Absolutely Nothing Anywhere Near Anything). «Planning laws need to be toughened up,» Western Morning News, August 23, 2002.

Also among our factual material there are available such units containing numerals submitted in digital equivalent as: qt3.14 (qt = cutie + 3.14 = pi) – a cute, attractive person: To the cute redhead on the Craigieburn line the other night, we were having a giggle over idiots on the train. You were a qt3.14. Wish I'd said something. «Cutie pi,» MX, July 15, 2013; VB6 (vegan before 6) – a person who eats a vegan diet before 6:00 PM, and then whatever he wants after that: VB6. No, it's not a tomato cocktail or the latest version of a computer programming language. VB6 is short for Vegan Before 6, the increasingly popular veggie-heavy diet that converts say can do wonders for both the body and the planet. ... Coined and devised by food writer Mark Bittman, the regime is pretty self-explanatory: No animal products, processed food or simple carbohydrates during the day. After 6 p.m., anything goes. The Globe and Mail, May 27, 2009.

Abbreviations are less represented: WMWM (white married working mom) – a white woman who has children and works: In fact, 2000's key voters appear to be white married working moms – in political junkie jargon, 'WMWMS'. The New York Post, August 20, 2000; DNI (Director of National Intelligence) – a director of the USA National Intelligence Department: The new DNI is meant to have enough power to shift dollars and enforce cooperation in an attempt to get US spy agencies to work together. The Christian Science Monitor, December 8, 2004; MVVD (male vertical volume drinker) – a person who consumes an excessive amount of alcohol while standing up: A new expression is coming into vogue in London – Male Vertical Volume Drinkers (MVVD). It seems these people do not take seats, be it in posh bars or popular pubs, but

drink straight from the bottle, standing. Business Line, February 13, 2003; FSP (filthy street person) – a person who has no money and home.

In some cases the reading and translation of abbreviations and acronyms is next to impossible without using dictionaries. *There is a significant proportion of abbreviations which is possible for an English speaker to pronounce as words rather than as sequences of letters of the alphabet.*

Acronyms and acronyms nominate the person by occupation, life style and manners of behavior. Our observations confirm that number of nouns with the meaning 'a person' formed by the shortening has increased.

Acronyms perform the syntactical functions of ordinary words taking on grammatical inflexions. They can form new words in which they act as root morphemes by different ways of word building, for instance, affixation, e.g.: NIMBY (not in my back yard) → NIMBYism; IMBY (in my back yard) → IMBYism; YIMBY (yes in my back yard) → YIMBYist, YIMBYism; GOOMBY (get out of my back yard) → GOOMBYism etc.

The abbreviations and acronyms, which are an integral part of the vocabulary of Modern English, are actively subjected to the process of adaptation, or lexicalization, become full units of the language. They provide a wide choice of the mechanism for their generation and use, which, as a rule, are reduced to the search for expressive means and the principle of economy [1, c. 85].

References:

1. Максимова Т.В. Современные тенденции развития сокращения как способа словообразования в английском языке / Т.В. Максимова // Вестник ВолГУ. Серия 2. – Вып. 3. – Волгоград, 2004. – С. 85-91.
2. Ginzburg R.S. A Course in Modern English Lexicology / R.S. Ginzburg. – М. : Высшая школа, 1979. – 269 p.
3. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation a Synchronic-Diachronic Approach / Hans Marchand. – Munchen : C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1969. – 549 p.
4. Academic Dictionaries and Encyclopedias: Useful English Dictionary, New Collegiate Dictionary, Dictionary of new words, English Terms Dictionary/ – URL: www.enacademic.com; Paul McFedries. Word Spy Pots. – URL: wordspy.com.

English derivatives with the meaning 'a person' formed by the shortening – acronyms and abbreviations – are examined in the article. The structural-semantic characteristics of units is given.

Key words: types of shortening, acronyms, abbreviations, the structural characteristics.

Отримано: 23.03.2017

УДК 378.041:378.11.3-057.175:81'243

О. М. Городиська, кандидат педагогічних наук

САМООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ІНОЗЕМНИХ МОВ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті розглядаються особливості самоосвітньої діяльності викладача іноземних мов професійного спрямування в умовах інформатизації навчального процесу.

Ключові слова: викладач, самоосвіта, самоосвітня діяльність, Internet-самоосвіта, мас-медійна самоосвіта.

Сучасний викладач має бути готовим до змін, що відбуваються в системі вищої освіти, здатним сміливо приймати нестандартні рішення, виявляти ініціативу, творчість, креативність. Це пов'язано, насамперед, із проблемами саморозвитку особистості та творчої самореалізацією педагога, новими концептуальними підходами до реформування вищої освіти. Проблему ефективності, результативності педагогічного процесу можна розв'язати лише за умови забезпечення високої компетентності та професійної майстерності викладацького складу ВНЗ. Ефективна професійна підготовка викладача неможлива без самоосвіти, самовиховання та саморозвитку.

Питанню самоосвіти викладача приділялась значна увага у працях вітчизняних та зарубіжних науковців. Педагогічні основи самоосвіти, її сутність, зміст та структура

були об'єктом дослідження у працях С. Архангельського, М. Башкірової, Т. Браже, А. Громцевої, Г. Гусева, М. Піскунова, Б. Райського, С. Турбовського. Питання формування готовності до самоосвіти студентів – майбутніх фахівців – піднімають І. Барсуков, М. Бондаренко, Т. Борисова, Г. Коджаспірова, О. Малихін, О. Найн, О. Прокопова та ін.. Окремі аспекти самоосвітньої діяльності дорослих в контексті інформатизації навчального процесу стали предметом уваги таких науковців, як О. Андреев, Є. Ганін, М. Іванова, О. Інкін, О. Карпова, О. Шуклінатін.

За умови входження України до єдиного освітнього європейського простору та посилення інформатизації суспільства й навчального процесу зокрема, окремі питання самоосвіти викладача потребують переосмислення.

Метою статті є визначити особливості самоосвітньої діяльності викладача іноземної мови професійного спрямування в умовах інформатизації навчального процесу ВНЗ.

Самоосвіта – це «самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей: задоволення загальношкільних питань, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації тощо» [1, с.798].

Все більшої популярності набирають відносно нові види самоосвіти, такі як мас-медійна самоосвіта та Internet-самоосвіта. Актуальною вимогою сьогодення стає створення викладачами іноземних мов професійного спрямування електронних підручників, інтернет-сайтів, різноманітних інформаційних пакетів та супроводу дисципліни, які б сприяли ефективному засвоєнню та зручності сприйняття матеріалу студентами. Нажаль, викладачі залишились наодинці з цією проблемою, практично зводячи цей процес до самоосвіти. У вищих навчальних закладах України не існує спеціально розроблених курсів, підготовлених медіа-педагогів, які б допомагали у розв'язанні цієї проблеми [3].

Володіння методикою пошуку інформації в Internetе обов'язковою умовою ефективності самоосвіти, оскільки «інтернетизація» освітнього простору відкриває широкі можливості для удосконалення теорії і практики самоосвіти [1]. Сьогодні не існує значних проблем, які б заважали розвитку наукових комунікацій, оскільки всі публікації створюються за використанням комп'ютерних технологій, розроблені зручні технологічні платформи для пошуку, стандарти обмінюваними, безкоштовне програмне забезпечення з відкритим кодом тощо.

В Internet-самоосвіті викладачів значну роль відіграють наукові електронні журнали як засоби науково-педагогічної комунікації. Визначено низку переваг таких наукових електронних педагогічних журналів перед традиційним журналами: оперативність розповсюдження та доступність науково-педагогічної інформації, наявність зворотного зв'язку, можливість швидкого пошуку інформації, інтеграція в світову наукову спільноту та глобальну педагогічну базу даних, популяризація науково-педагогічних журналів у світовому науково-педагогічному співтоваристві [2].

Все більшого поширення та популяризації в освітньому просторі набувають вебінари – новітній формат проведення семінарів, тренінгів та інших заходів за допомогою Internet. Ця форма навчання забезпечує, передусім, швидкість та оперативність оновлення знань за підтримки інформаційних ресурсів. Такий формат дозволяє практично без обмежень розширити навчальну аудиторію лектора, сприяє забезпеченню рівного доступу до якісного підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Необхідно наголо-

сити на цінності та необхідності вебінарів для самоосвіти викладачів іноземних мов професійного спрямування. Новітній формат спілкування дозволяє швидко та ефективно подолати географічні та галузеві кордони, інтегруватися у світову наукову спільноту, долучитись до автентичних носіїв мови, враховуючи їх професійну спрямованість.

В контексті концепції неперервної освіти самоосвіту викладача іноземних мов професійного спрямування можна розглядати як здобуття додаткових знань за власною ініціативою шляхом самостійної пізнавальної діяльності стосовно змісту, обсягу, джерела, тривалості та часу проведення занять, як в межах ВНЗ з використанням певних програм, консультацій тощо, так і поза його межами. Одним із важливих резервів підвищення ефективності самоосвіти викладача ВНЗ в умовах інформатизації навчального процесу стає впровадження нових інформаційних і комунікаційних технологій на базі Internet.

У процесі самоосвіти викладач іноземних мов професійного спрямування вільний у виборі різних джерел інформації: вивчення іноземної літератури і матеріалів в мережі Internet, участь у вебінарах, перегляд телепередач або відеороликів іноземною мовою, проходження курсів підвищення кваліфікації, відвідування семінарів і конференцій, відвідування занять колег з наступним обміном досвіду, навчання в майстер-класі тощо. Самоосвіта дає позитивні результати лише тоді, коли вона здійснюється цілеспрямовано, планово і систематично. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні умов та шляхів перебудови свідомості викладачів, їх психологічної готовності працювати в сучасному інформаційно-освітньому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Хміль Н. А. Аналітичний огляд сучасної української електронної науково-педагогічної періодики [Електронний ресурс] / Н. А. Хміль // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2008. – № 2(6).
3. Шумаєва С. П. Мас-медійна самоосвіта американських педагогічних працівників / С. П. Шумаєва, Н. В. Гут // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2011. – Частина 1. – С. 299-306.

This article investigates the peculiarities of self-education activity of foreign language teacher for specific purposes in conditions of informatization the educational process.

Key words: teacher, self-education, self-educational activity, Internet self-education, massmedia, self-education.

Отримано: 23.03.2017

УДК 81'42

Н. І. Дворницька, кандидат філологічних наук

ЭЛЕМЕНТЫ ЭТИМОЛОГИЧЕСКОГО АНАЛИЗА В ПРОЦЕССЕ ИССЛЕДОВАНИЯ РЯДА КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ЛЕКСЕМ

У статті зроблено спробу висвітлити проблему семантичної трансформації деяких загальних понять, концептів на тлі еволюції релігійно-філософського світосприйняття, моралі та духовності. Аналіз проводиться із застосуванням елементів етимологічного аналізу та текстових ілюстрацій.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, релігійно-філософські поняття, матеріалістичне світобачення, етимологічний аналіз, семантична трансформація.

Проблема формирования и особенностей становления философских понятий, концептов через призму лингвистического восприятия является одной из главнейших в современной лингво-философской науке.

Актуальность данной статьи заключается в попытке осветить явление семантической трансформации ряда понятий в сознании человека на различных фоновых уровнях, в частности, религиозно-философских, начиная с наидревнейших вероучений, заканчивая мировосприятием современного человека, при помощи элементов лингвистического анализа.

Целью данной статьи является попытка проанализировать семантическую эволюцию ряда духовно-философ-

ских концептов с применением элементов этимологического анализа и текстовых иллюстраций.

Основополагающими концептами бытия, сознания человека есть понятия, выраженные лексемами *жизнь* и *смерть*. Современная наука трактует *жизнь* как сугубо материалистическое понятие, определяя ее как высшую форму существования материи, характерными чертами которой есть обмен веществ, самообновления, воссоздания. При этом материалистическая наука подчеркивает, что жизнь возникла закономерно на определенном этапе развития неживой материи.

Древние сакральные, философские тексты трактуют *жизнь* как порождение Логоса, Божественной мысли, пре-

творящейся в Слове и Свете. Жизнь есть отражение Высшего начала, это воплощенный дух, без которого материя мертва. Бхагавад-пурана называет «голову человека (даже увенчанную шелковым тюрбаном), не просветленную вечным духовным знанием, тяжелой ношей, а руки (даже украшенные сверкающими браслетами), не занятые служением Высшему началу, руками покойника» [1, с.73]. И это не просто художественные образы (как может показаться современному человеку, привыкшему к коннотативному восприятию речи).

Этимологические изыскания и словари предлагают интересные версии, демонстрирующие трансцендентную семантическую наполненность данной лексемы. В частности, есть основания возводить происхождение данной лексемы к и.-е. деривату *vivita, демонстрирующему объединение двух непроемных корневых основ – vi – vi (ta) – вечное в вечном.

Согласно представлениям буддизма, жизнь черпает свои силы в смерти, непосредственно с ней связана и смерть очищается. Иными словами, смерти нет, она (смерть) лишь этап в развитии жизни, что принципиально отлично от современного представления о смерти современного человека, для которого завершение жизни есть полное уничтожение, полное ничто. Древние религиозные и философские учения (буддизм, даосизм, суфизм, манихейство, раннее христианство) утверждают, что со смертью биологического тела душа, сознание человека продолжает существовать. Данную концепцию иллюстрируют этимологические исследования, демонстрирующие первичное значение, высшую духовную наполненность концепта *смерть*, которая в сакральном, философском восприятии – лишь этап в развитии вечной жизни. Существуют этимологические версии, возводящие происхождение общеславянской лексемы *смерть* к праформе *sъ-тъгь, где префикс sъ- восходит к др.-инд. *sъ- «хороший, благой»; корневая морфема – к глагольной лексеме *sъ-тъгь-ti «мерить, отмерять, проводить черту, переводить». Иными словами *смерть* – добрая, благая, переводящая (в иную жизнь?) черта. Вспомним Л.Н. Толстого, который, приступив к одному из своих важнейших философских трактатов, планировал озаглавить его «О жизни и смерти». По ходу работы (как признавался сам автор) название стало вдвое короче («О жизни»), так как «при пристальном рассмотрении смерти обнаружить не удалось» [1, с.78].

Основополагающим в христианском вероучении есть концепт, понятие, обозначаемое лексемой *грех*. Заметим, что предшествующие христианству философско-религиозные учения считали *грех* ошибкой, отступлением от правильного пути, но отнюдь не преступлением. Это иллюстрирует и этимологический анализ, представляющий различные версии происхождения лексемы *грех*, в частности, от праформы *gresati «отклоняться, изгибаться, отходить в сторону» и *greti «ощущать жжение, боль, гореть, пылать». Христианство же, как известно, обещает грешнику неминуемую кару и возмездие в аду. Избежать этого верующий может, лишь проникнувшись всей душой Божественным Словом, Верой, которую Иисус называет *Игом*: «Возьмите *иго* Мое на себя и научитесь от меня, и найдете покой душам Вашим» [1, с.283 (Мф., 11: 29)]. В Священном писании концепт *иго* выступает в значении, соответствующем тому, в котором функционирует и в древних сакральных текстах, а именно в значении, восходящем (как свидетельствуют этимологические изыскания) к понятию *йога*, т.е. Высшая мудрость. В Бхагавад-гите Кришна перечисляет такие признаки *йога*: «Кто независим, милосерден и сострадателен ко всем существам, свободен от собственности и эгоизма, неизменен в горе и радости, кроток, всегда удовлетворен, владеет собой, тверд в решениях, сосредоточил свой ум и разум на мне, постигая Высшее знание, является *йогом*» [1, с.283]. Современное восприятие концепта *иго* соответствует выраженному в словарях значению: «Угнетающая, порабающая сила.» [4, с.193]. К сожалению, современный человек, ищущий от жизни преимущественно удовольствий, естественно склонен видеть в *иго*

веры покусение на его свободу. В книге пророка Исаии даны слова Иисуса, ответившего и на это: «Вы, делающие грехи, хотите быть свободными? Но ведь вы уже рабы греха» [1, с.283 (Ис. 52: 11)].

Концепт, понятие *свобода* в восприятии современного человека – это категория, подразумевающая право индивидуума на выбор, возможность самореализации во всех аспектах. В обществе, теряющем духовность, это право доходит до абсурда и преступления всех правил нравственности и человечности. Свобода воспринимается как право на исполнение любых желаний, капризов большой души и избалованного тела, тела, которое, единственное, становится смыслом человеческого существования.

Подчеркнем, что любая религиозно-философская доктрина считала необходимой заботу *о теле*, полагая при этом, что желания – суть проявления Божьи. «Кто излишне и старательно для чужих глаз поститься, глупец», – заявлял Макарий Великий. Но при этом *истинную свободу* вероучения и философские доктрины полагают категорией духовной. Прекрасной иллюстрацией может служить одна из этимологических версий, возводящая происхождение лексемы *свобода* к санскр. праформе *bodhi «тело, дерево» (с соответствующим деривационным элементом *su-, имевшим значение отрицательного элемента). Иными словами, лексема *свобода* в древних философских учениях функционировала в значении «вне тела, независимо от тела». Данное положение иллюстрирует Бхагавад-пурана: «Люди, лишённые духовного знания, становятся рабами плоти своей и ближних своих, мня себя защищенными и свободными» [1, с.283].

Вероятно, говорить об истинных ценностях, о прегрешениях и праведности не совсем корректно любому современному человеку, живущему в мире сплошных соблазнов и искушений. Макарий Великий говорил: «Кто ведет речь о духовном, не вкусив его сам, становится лицемером...» [1, с.357]. Лев Толстой в статье «Так что же нам делать?» указывал на необходимость всем, кто говорит о духовном, вопиет о погрязшем в грехе мире, опомниться и оглянуться на себя, дабы не стать пресловутыми книжниками и фарисеями. Следует, однако, вспомнить слова Конфуция, утверждавшего, что изменение мира к лучшему следует начинать с постижения истинного значения слов. В этом аспекте для когнитивной лингвистики, истории языка, этимологии, философии открывается широкое поле деятельности, определяется ряд задач, требующих глубокого, многоаспектного изучения и решения.

Список використаних джерел:

1. Бурба Д. Е. Будьте прохожими / Д. В. Бурба. – М. : София, 2004. – 352 с.
2. Маковский М. М. У истоков человеческого языка / М. М. Маковский. – М. : Гуманитарный издательский центр «ВЛАДОС», 1995. – 239 с.
3. Маковский М. М. Сравнительный словарь мифологической символики индоевропейских языков / М. М. Маковский. – М. : Гуманитарный издательский центр «ВЛАДОС», 1996. – 416 с.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Русский язык, 1988. – 749 с.
5. Тайлор Э. Б. Первобытная культура / Э. Б. Тайлор. – М. : Наука, 1989. – 157 с.
6. Черных А. П. Древний мир сквозь призму звуко смысла / А. П. Черных. – Донецк : Донбасс, 2003. – 434 с.
7. Trautmann R. Baltisch-slavisches Wörterbuch / R. Trautmann. – Göttingen, 1923. – 273 с.

The article deals with the problem of semantic transformation of concepts on the basis of religious philosophic comprehension and moral. The analysis is carried out with the involvement of etymological analysis elements and text illustration.

Key words: Cognitive linguistics, concept, religious-philosophic notion, materialistic outlook, etymological analysis, semantic transformation.

Отримано: 23.03.2017

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОХОДЖЕННЯ ПРІЗВИЩ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті подано коротку порівняльну характеристику морфології формування українських та англійських прізвищ через призму роду занять. Зроблено припущення, що чинником незрозумілого походження прізвища може бути діалект.

Ключові слова: ономастика, рід занять, суфікси, дієслово, іменник.

Сучасне повсякденне життя людини невід'ємне від соціуму, в якому вона перебуває, і тому бодай кілька разів на день хтось з оточення рідних, чи колег звернеться до особи на ім'я, або прізвище. Тому людина співвідносить себе із певним звуковим сегментом мови. Проте, ми мало замислюємось над тим, «що в імені мені своєму». Ономастика – це той розділ мовознавства, що досліджує походження імен. В українській ономастиці дослідження проводяться як відомими вченими, так і початківцями Серед перших: К.К. Цілуйко, М.М. Кордуба, Ю.Й. Сіцинський, відомий дослідник санскриту Кобилюх Василь Олексійович, Павло Чучка та інші. Тлумачення прізвищ не є новим в лінгвістиці, але можна розширити межі дослідження уже існуючих порівнянням походження прізвищ в українській та англійській мовах. Умотивували таке дослідження прочитані рядки з історій про українців не дуже відомих широкому загалу: «У віденській лабораторії знаного вченого й винахідника, професора Івана Пулюя стажувався німецький фізик Конрад Рентген. Професор щиро дослідно знайомив усіх колег з власним винаходом, демонстрував знімки, зроблені за допомогою X-променів, опублікував статті раніше за Рентгена, в тому числі знімок X-променями людської руки. Однак Нобелівська премія за винахід дісталася німецькому вченому. Альберт Ейнштейн з цього приводу зі властивою прямою писав знайомому і сусідові по Відню Іванові Пулюю: «Може, те неприємно Вам слухати, але хто стоїть за вами, русинами, яка культура, які акції? А за Рентгеном – уся Європа» [2].

Існує думка, що українське прізвище чи не найстаріше в Європі. Масово родові прізвища зустрічаються в письмових джерелах, що стосуються українських земель в XIV–XVI століттях. Спочатку родові прізвища мали переважно багаті люди та власники ремесл. Проте вже в XVII ст. ледь не всі українці мали власні прізвища. «Для порівняння французькі простолудини отримали прізвища лише на початку 19 століття завдяки указу імператора Наполеона Першого. Російські селяни отримали прізвища лише після Реформи 1861 року. Тому то у росіян так багато прізвищ Іванов, Петров, Сідоров...» [3]. За деякими даними більшість мешканців острівної Європи (окрім шотландців і валлійців, котрі почали вживати прізвища аж у XVII столітті) використовували прізвища ще у XIV столітті. Офіційно ж Генрі VIII (р.п. 1509–1547) видав наказ, за яким у метриках новонароджених обов'язково вказувалось прізвище батька дитини [4].

В українській та англійській мовах існує однакова класифікація прізвищ, не зважаючи на те, що мови належать до різних груп, що свідчить про однакову логіку «людини розумної». Розрізняють: патро-матронімічні, топонімічні, анімало-орнітоло-флоронімічні, хатньовжиткові, кліматонімічні, прізвища за родом занять, попівські (духовного сану), а також притаманні українській мові етнонімічні і козацькі прізвища. З огляду на просторову обмеженість дослідження, зупинимось на порівнянні прізвищ за родом занять. Оскільки до середини II тисячоліття сформувались подібні ремесла по всій Європі, тому порівняємо морфологічні способи утворень прізвищ такого ряду. Відомо, що в англійській мові іменник, утворений від дієслова на позначення роду занять, приймає суфікс -er або -or, невиключений й безсуфіксальний спосіб творення: Potter, Cooper, Tailor (Taylor), Spinner (Weaver) Thatcher, Tyler (Гонта), Slater (Бляшук), Miller, Baker, Skinner, Carter (Возний, Кучер), Fisher, Shepherd, Cheeseman, Cook, Smith, Mason. В українській мові морфологічне словотворення прізвищ різноманітніше, адже згідно родинної ієрархії суфікси до-

давались -ук (-юк) – для старшого сина, -ко – для молодшого: англ. to skin–Skinner, укр.: кушнір–Кушнарук–Кушнаренко; to spin/weave – Spinner / Weaver/ Webb/ Webster (відомий американський лексикограф, автор тлумачного словника англійської мови Ной Вебстер), ткач–Ткачук–Ткаченко; to cooper–Cooper, бондар–Бондарчук–Бондаренко. Безсуфіксальне творення прізвища в англійській мові, наприклад to smith–Smith, to mason–Mason, to cook–Cook в українській відповідатиме попередньо згаданому способу словотворення: коваль–Ковальчук–Коваленко, маляр/муляр–Малярчук, пастух–Пастушенко. В декотрих прізвищах з'являються інші суфікси: -ій Мазій (Mason) Смолій (Smear); -ар, -яр Гонта(p) (Thatcher/Tyler), Соляр (Salter), Ситар/Ситник (Siftt), Скляр/Шкляр (Glasser). Альтернативна вимова прізвища, як то Скляр – Шкляр, Gardner–Gardiner–Gardener залежить від рівня освіти, локації, на якій вживається ім'я. Так, багато прізвищ піддаються тлумаченню лінгвістам, котрі знаються на діалектах, та яким відомі слова, що виійшли зі вжитку. Сучасна дитина навряд чи легко зрозуміє ужитковий чинник в утворенні прізвища Макогонюк (макогін), або Макітра; прізвище Сніцар також важко тлумачити, не знаючи, що так називали майстра художнього різьблення по дереву та карбування по металу. Дід Мазай, або ж Мазій, хрестоматійний персонаж поеми М. Некрасова – це той самий сучасний будівельник, який колись ліпив хати-мазанки, що співзвучно англійському прізвищу Mason. Відомий український класик Михайло Стельмах є володарем прізвища похідного також від роду занять його дідів, адже стельмахами називали майстрів, які виготовляли колеса, вози та сани. Відомим центром стельмацтва було с. Дорогоща Хмельницької області. Англійське відповідне прізвище Wheelwright, або Wheeler (Колісник/ Колісніченко). Не завжди легко знайти відповідність українського прізвища в англійській мові, хоча подібний рід занять, ремесло розвивались паралельно. Так, поширені українські прізвища Кожушко, Кожухар, Кожум'яка (рос. Кожухов – зросійщене через суфікс, бо в російській мові є своя лексична одиниця для позначення такого предмету одягу: тулуп, яке має тюркське походження зі значенням шкіряного мішка без швів із шкіри тварини) не відповідають заданому пошуковому слову «кожух» – pelt, sheepskin, чи coat, можливо, через відмінність клімату, де проживали ці два народи. Часом, без діалект знавців не обійтись. Так, прізвище Базь–Базько–Базюк, що часто зустрічається на західному підсонні України, походить від діалектного "базя"– «вівця, ягня, ягнятка», на кшталт поширеного по всій Україні іншого іменника середнього роду «паця» – «поросля». Базьом могли назвати того, хто доглядав за ягнятами або ж скромну, як біблійне ягня, невибагливу людину. В англійській мові прослідкувати за такими важкими для тлумачення прізвищами без знання самих діалектів неможливо. Звичайно існує монументальна робота Йосипа Райта – англійський словник діалекту (Joseph Wright's English Dialect Dictionary (EDD)), але робота над ним потребує глибокого дослідження.

Список використаних джерел:

1. Кобилюх В.О. Українські козацькі назви у санскриті / В.О. Кобилюх. – Київ–Донецьк : Наука і освіта, 2003. – 244 с.
2. Корсак І. Ф. Імена твої, Україно: художньо-документальні оповідання / І.Ф. Корсак. – Луцьк : ПВД «Твердиня», 2007. – 300 с.
3. Лученко В. Етимологічний словник українських прізвищ [Електронний ресурс] / Валентин Лученко. – Режим доступу: <http://h.ua/story/176692>.

- Українські прізвища. Генеалогія. Ономастика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://vk.com/topic-31744227_26405512?post=9906.
- Чучка П. Прізвища закарпатських українців : історико-етимологічний словник / Павло Павлович Чучка. – Львів : Світ, 2005. – 703 с.
- Lambert T. The Origins of Some English Last Names [Електронний ресурс] / Tim Lambert. – Режим доступу: <http://www.localhistories.org/surnames.html>.

A short analysis of the ways of morphologic formation of surnames in Ukrainian and English is made in the research. It deals with the occupation surnames in both languages. The regional speech patterns are suggested to be the reason of uncertainty of the origin of some names.

Key words: onomasiology, occupation surnames, suffixes, verb, noun.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.112.2+811.161.2]’373.7

О. О. Добринчук, кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НІМЕЦЬКИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ З КОМПОНЕНТОМ TEUFEL – ЧОРТ

У статті розглянуті німецькі фразеологізми з компонентом Teufel та їх фразеологічні еквіваленти в українській мові. Основна увага приділяється співставленню фразеологічних одиниць двох мов та дослідженню особливостей їх функціонування.

Ключові слова: фразеологізми, еквівалент, компонент, Teufel, чорт.

У сучасному соціумі надзвичайно актуальною є проблема взаємозв'язку світського й релігійного як складових екзистенції. Життя людей не може обійтись без словесного вираження пережитих емоцій. Дослідження особливостей функціонування фразеологізмів біблійного характеру, зокрема з компонентом Teufel – чорт, а також порівняльний аналіз лексико-семантичного поля фразеологізмів двох різних мов й обумовлюють актуальність обраної теми.

Мета дослідження – розглянути основні особливості використання німецьких та українських фразеологізмів з компонентом Teufel – чорт.

Новизна роботи полягає у тому, що розглядаються функціональні та стилістичні властивості фразеологізмів (74) з компонентом Teufel – чорт в німецькій та українській мовах.

Звернення до фразеологічних одиниць як до об'єкта наукового дослідження обумовлене увагою сучасних дослідників на відображенні в мові навколишнього світу. Як зазначає науковець: «Мова розглядається не тільки як продукт людської діяльності, а й як засіб спілкування, засіб збереження та формування людського досвіду, знань, культури.» [2, с.35].

Все більша увага приділяється мовознавцями вивченню тематичного аспекту опису фразеологічних одиниць. Дослідження біблійної фразеології стає одним з перспективних напрямків сучасної лінгвістичної науки, адже біблеїзми можна знайти практично в усіх європейських мовах. Про це свідчать роботи вітчизняних та зарубіжних філологів, зокрема, І.В. Кузнецової, Є.М. Верещагіна, О.В. Сафранової, Д. Корецька, Н. Molíková, J.H. Gardiner та інших.

Кожна релігія впливає певною мірою не лише на життя суспільства, але й на його мову. В уявленні та свідомості багатьох людей чорт та його «помічники» представляють собою сили Зла, які борються із силами Добра та асоціюються зі Злом взагалі. У Новому завіті чорту приписують різні негативні якості та дії, які притаманні й людям, наприклад, гнів, несправедливість, нелюбов, брехню, зраду, розчарування тощо. Саме тому фразеологізми з компонентом Teufel – чорт мають негативне забарвлення та належать до особливого пласту експресивно-забарвленої лексики. Вже сам компонент Teufel – чорт, а саме його семантичне значення у свідомості людства, викликає негативну емоцію і здатний збуджувати емоційне сприйняття реципієнта. Більшість таких фразеологізмів використовується при високій емоційній напрузі мовця, який демонструє грубе ставлення до співрозмовника.

Зі словом Teufel існує велика кількість німецьких фразеологізмів. У даній роботі було проаналізовано 74 фразеологічні одиниці, серед яких зустрічалися різні види фразеологізмів. Більшість з проаналізованих фразеологізмів позначені як грубі, лайливі, фамільярні або ті, що вживаються у розмовній лексиці.

Беручи до уваги негативні риси самого чорта, зустрічаються також фразеологізми з даним компонентом, які

описують людину з такими негативними рисами характеру або поведінки: der reine/ reinste/ wahre/ leibhaftige Teufel (надалі – Т.) oder ein T. in Menschengestalt – чорт, чортеня, бісеня, а не людина; ein ausgepichteter T. – пройдисвіт. Своєрідним винятком з вищесказаного можна вважати оксюморон der arme T. – бідолаха.

Варто зазначити, що фразеологізми зі словом Teufel – чорт використовуються досить часто у повсякденному німецькому та українському мовленні, особливо це стосується вигуків нетерпіння, злості, незадоволення, невдачі, обурення, прикрого здивування, тощо, так звані Routinformeln: Pfui T.! – От лихо! Хай йому грець!; T. noch (ein) mal! – Чорт його бери!; Den T. auch! – Хай йому чорт!; Weiß der T.! – Біс його знає! та інші. Подекуди це лайливі, фамільярні, грубі вигуки та вирази, наприклад: Scher dich zum Teufel! – Йди до дідька!; Fahr zum Teufel! – Йди під три чорти!

Менш вживаними є фразеологізми, які виражають побажання невдачі, прокльон: j-n zu allen T-n. wünschen – бажати комусь провалитися крізь землю; нерозуміння чогось: kein T. kann daraus klug werden – тут сам чорт не розбере; розгубленість або невдачу: Der T. hat's gesehen! – Це якась чортівня!; байдуже ставлення до чогось: Ich frag den T. danach! – Наплювати мені на це!; роздратування: Es geht dich den T. an! – Це тебе аж ніяк не стосується! та інші.

Серед проаналізованих німецьких фразеологізмів є також такі, що вживаються рідко у повсякденному спілкуванні, у зв'язку з тим, що мають поетичний характер, наприклад: Er hat den T. im Leibe – У нього вогонь горить у крові (він дуже темпераментний); sich dem T. verschreiben – продати душу дияволу; den T. an die Wand malen – малювати різні страхотіття, перебільшувати небезпеку; Er hat den T. in Gläslein! – Йому бабуся ворожила! (йому щастить); j-n in des Ts. Küche bringen – кинути когось у самісіньке пекло та інші. Такі фразеологізми є поширеними художніми засобами вираження різних емоцій як у творах німецьких, так і українських письменників. Наприклад: «Gewiß, wenn wir die Lieferfristen wieder nicht einhalten, kommen wir in Teufels Küche.» (B. Uhse) = «Безумовно, якщо ми знову не дотримаємося строків доставки, – ускочимо в халепу». В українській літературі: «Повтікали старгородські шевці, мабуть, до чорта в зуби» (І. Нечуй-Левицький).

Варто зазначити, що чим розгорнутіший фразеологізм, тим менше ним користуються пересічні люди й тим важче знайти йому еквівалент в іншій мові. Так, наприклад, в німецькій фразеології є невелика кількість фразеологізмів, які в українській перекладатимуться прислів'ями, серед них є більш «популярні» та вживані, наприклад: Der T. ist nicht so schwarz wie man ihn malt – Не такий чорт страшний, як його малюють; Der T. feiert nicht – Лихо не спить; Lass dich den T. bei einem Haar fassen, und du bist sein auf ewig = gib dem T. einen Finger, und er greift nach der ganzen Hand – Пусти чорта в хату, то він і на пач залізе або Дай йому палець, то він й руку відкусить. Є також і такі, що майже вийшли з ужитку повсякденного життя: Wer den T.

ins Schiff nimmt, muss ihn auch hinüberfahren – Пустився в бійку – чуба не жалі; Wenn der T. am freundlichsten ist, meint er's am allerärgsten – Жалів яструб курку, доки всю оскуб або Тіло обіймає, а душу виймає; Der T. lässt keinen Schelmen sitzen – Чорт біса не підведе.

Отже, зважаючи на те, що семантичне значення слова Teufel – чорт як в німецькій, так і в українській мові є подібним, існує велика кількість фразеологізмів з даним компонентом в обох мовах. Найбільшою сферою вживання таких фразеологізмів є повсякденне життя. Більш складні за лексико-граматичною структурою фразеологічні одиниці зустрічаються і в багатьох літературних творах. Особливістю використання фразеологізмів з компонентом Teufel – чорт є високе емоційне напруження мовця. Більшість фразеологічних одиниць мають негативне забарвлення, що пов'язано із біблійним тлумаченням самого компонента, яке закарбувалося у свідомості людства.

УДК 811.111'276.3–055.1/2:82

А. В. Дубінська, магістр, учитель іноземної мови Кам'янець-Подільської ЗОШ № 12 імені Л. Дмитерка

МОВЛЕННЯ ПОВЕДІНКА ПЕРСОНАЖІВ ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК В АНГЛОМОВНІЙ ПРОЗІ ХХ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена вивченню гендерних особливостей і відмінностей мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок у діалогічних фрагментах роману «Великий Гетсбі» американського письменника ХХ століття Френсіса Скотта Фіцджеральда. Виявлено спільні та відмінні риси діалогічного мовлення і мовної поведінки, які притаманні чоловікам та жінкам на лексичному, граматичному та стилістичному мовних рівнях.

Ключові слова: гендер, гендерний аспект, комунікативна поведінка, комунікативні стратегії й тактики, стать, мовні рівні, невербальні засоби.

У наш час гендер розглядається із двох перспектив: як лінгвістичне та соціальне явище. У сучасній лінгвістиці він представлений таким напрямом як гендерна лінгвістика, що вивчає гендер у лінгвістичному прояві. Більшість науковців вивчають певні аспекти гендерних особливостей: переважно фонетичні (В. Лабов, Р. Макаулей, Р. Шай), граматичні (В. Вольфрам, Р. Фасольд, Дж. Холмс), а також відмінності в реальному спілкуванні (Д. Камерон, Дж. Коутс, П. Ніколс, П. Фішман) [8]. Гендерна проблематика у лінгвістиці розглядається в двох аспектах: як чоловік та жінка зображені в лінгвістиці чи є відмінності у їхньому мовленні. Проте, існує наукова дискусія щодо існування гендеру в англійській мові. Одні науковці (М. Блок [1], О. Дудалова [2], Л. Тимпко [6], З. Чанишева [7].) говорять про те, що категорія роду існує і її можна визначити лексично, морфологічно чи синтаксично, а інші (Н. Раєвська [4], А. Смирницький [5]) стверджують, що категорія роду зникла ще у середньо англійський період історії мови. Так, наприклад, Л. Тимпко визначає такі способи вираження роду іменників: лексико-семантичний, морфологічний, синтаксичний та соціально-культурний [6].

У художньому дискурсі гендер розглядають у таких поняттях як гендерний стиль та стилізація. Вчені виділяють два різновиди гендерного стилю: базовий, пов'язаний з приналежністю суб'єкта мовлення до вихідної статеві приналежності та імітуючий, пов'язаний з використанням у мові ознак характерних для протилежної статі, за допомогою природного наслідування чи ситуативної обумовленої імітації [3, с.14]. З поняттям гендерного стилю тісно пов'язане поняття гендерної стилізації, під якою розуміється відтворення в художньо-зображувальних цілях стереотипних особливостей мови протилежної статі. Основною одиницею аналізу гендерної характеристики мовця є суб'єкт. У художніх творах вони забезпечують реалізацію гендерних стилів базового (первинного) маркуючого «жіночого письма» справжнього автора та імітуюче (вторинне), стилізоване під чоловічу манеру письма, репрезентуючи гендерну стилізацію.

Проте, незважаючи на чисельність і фундаментальність уже проведених досліджень, ми не можемо стверджувати, питання існування гендерного аспекту на різних мовних рівнях та питання міжгендерних особливостей і відмінностей мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок є повністю розкриті. Тому метою статті є доведення існування

Список використаних джерел:

1. Німецько-український фразеологічний словник : у 2 т. / [уклад. В.І. Гаврись, О.П. Пророченко]. – К. : Радянська школа, 1981. – Т. 2. – С. 243-246.
2. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л.Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
3. Фразеологічний словник німецької мови / [уклад. Л.С. Осовецька, К.М. Сільвестрова]. – К. : Радянська школа, 1964. – С. 603-604.

The German idioms with the component Teufel – devil and their phraseological equivalents in the Ukrainian language are considered in the article. The general attention is paid to the comparison of the idioms of both languages and to the investigation of peculiarities of their functioning.

Key words: idioms, equivalent, component, Teufel, devil.

Отримано: 23.03.2017

гендерного аспекту та виявлення особливостей та відмінностей комунікативної поведінки чоловіків і жінок. Матеріалом для нашого дослідження слугували описи та діалогічне мовлення героїв, що були вибрані із роману "Великий Гетсбі" Френсіса Скотта Фіцджеральда, що дало нам змогу визначити особливості і відмінності у чоловічому та жіночому мовленні минулого століття.

На лексико-граматичному рівні були виявлені такі особливості мовної поведінки персонажів-чоловіків і жінок. У жіночому та чоловічому мовленні присутні звертання із позначенням соціального статусу людини та як жест ввічливого звертання. Так Mr. було вжито чоловіками 38 разів, а жінками – 26, звертання Mrs. 4 рази чоловіками та 2 – жінками, Miss 3 рази чоловіками.

"Right you are," agreed the policeman, tipping his cap. "Know you next time, Mr. Gatsby. Excuse me!" [9, с.75].

У звертанні жінки використовують пестливі слова частіше у 2 рази, ніж чоловіки. Найуживанішими пестливими звертаннями серед жіночої мови були dear та sweetheart.

"My dear," she cried, "I'm going to give you this dress as soon as I'm through with it. I've got to get another one tomorrow [9, с.156].

У звертанні чоловіків є присутніми звертання неповажливого тону. Так, наприклад, головний герой твору до друга постійно вживає звертання old sport. Він до свого знайомого вжив цей вид звертання 46 разів.

"I'm Gatsby," he said suddenly.

"What!" I exclaimed. "Oh, I beg your pardon."

"I thought you knew, old sport. I'm afraid I'm not a very good host."

"Don't mention it," he enjoined me eagerly. "Don't give it another thought, old sport." [9, с.127].

Вирази для вираження ввічливості характерні для чоловіків і жінок. За даними дослідження слово «pardon» було вжито жінками – 4 разів та чоловіками – 7 разів, слово «please» жінками – 8 разів і чоловіками – 6 разів, «thanks» жінками – 4 рази, а чоловіками – 2, «excuse» було вжито чоловіками – 11 разів, а жінками – 8.

"I beg your pardon," said Mr. McKee with dignity [84, с.127].

He opened the door. "Come in." "No, thanks. But I'd be glad if you'd order me the taxi. I'll wait outside." [9, с.67].

Вживання вигуків за даними дослідження є характерними як для чоловічого, так і для жіночого мовлення. Найчастіше представники обох статей використовують вигук: «oh» та «God».

"Her eyes flashed around her in a defiant way, rather like Tom's, and she laughed with thrilling scorn. "Sophisticated—God, I'm sophisticated!" [9, c.185].

"Oh, it's nothing underhand," he assured me. [9, c.94].

Використання підсилювальних часток є більш характерним для жіночого мовлення. Найбільш уживані частки «so» та «such». Жінки вживають їх щоб передати якомога яскравіше свої емоції, найчастіше здивування та захоплення.

"I've never met so many celebrities," Daisy exclaimed. "I liked that man—what was his name?—with the sort of blue nose" [9, c.134].

"They're such beautiful shirts," she sobbed, her voice muffled in the thick folds. "It makes me sad because I've never seen such-such beautiful shirts before." [9, c.96].

Для чоловічого мовлення характерне вживання варваризмів та розмовної лексики.

"See!" he cried triumphantly. "It's a bona-fide piece of printed matter. It fooled me. This fellow's a regular Belasco. It's a triumph. What thoroughness! What realism!" [9, c.64].

Ідіоми зустрічаються у чоловічому мовленні частіше, ніж у жіночому. Так, за даними дослідження було виявлено 12 ідіом, які були вжиті чоловіками та 4 ідіоми вжиті жінками.

"Did you give Nick a little heart-to-heart talk on the veranda?" demanded Tom suddenly. "Did I?" [9, c.65].

Для чоловічого мовлення є характерним вживання вулгаризмів. На нашу думку, чоловіки використовують їх, щоб емоційно забарвити усе сказане.

"Oh, I'll stay in the East, don't you worry," he said, glancing at Daisy and then back at me, as if he were alert for something more. "I'd be a God damned fool to live anywhere else" [9, c.131].

Наказовий спосіб є характерною рисою чоловічого мовлення, так у даному творі чоловіки використовували наказ 27 разів, у той час як жінки лише 11.

At least a dozen men, some of them a little better off than he was, explained to him that wheel and car were no longer joined by any physical bond.

"Back out," he suggested after a moment. "Put her in reverse" [9, c.108].

Емфатичні конструкції представлені у чоловічому та жіночому мовленні. За допомогою даної конструкції герої твору мають змогу наголосити на основній думці сказаного. Існує два види емфатичних конструкцій: за допомогою дієслова do (1) та за допомогою наголосу у реченні (2).

"You did it, Tom," she said accusingly. "I know you didn't mean to, but you did do it." [9, c.184].

"I did love him once—but I loved you too."

Gatsby's eyes opened and closed. "You loved me too?" he repeated. [9, c.185].

Конструкції порівняння зустрічаються у мовленневих актах обох статей. Варто зазначити, що жінки використовують конструкції порівняння частіше, ніж чоловіки. Так, порівняльна конструкція з словом like була вжита жінками 14 разів, а чоловіками 6.

"After that I lived like a young rajah in all the capitals of Europe—Paris, Venice, Rome—collecting jewels, chiefly rubies, hunting big game, painting a little, things for myself only..." [9, c.89].

Дієслово can/could є характернішим для чоловічого мовлення (жінки вжили 4 рази, чоловіки – 15). На нашу думку, чоловіки вживають дане модальне дієслово, так як вони хочуть показати свою перевагу над жінками та вказати на більші права у суспільстві, ніж жінки того часу.

"I've got my hands full," I said. "I'm much obliged but I couldn't take on any more work." "You wouldn't have to do any business with Wolfsheim." "Evidently he thought that I was shy."

"Big chance," Wilson smiled faintly. "No, but I could make some money on the other." "What do you want money for, all of a sudden?" [9, c.147].

Конструкції з дієсловами hope, believe вживаються для вираження впевненості, при чому вони вживаються переваж-

но чоловіками. Так, believe було вжито жінкою 2 рази, а чоловіком – 6, дієслово hope 2 – жінками, 8 – чоловіками.

"I believe we've met somewhere before, Mr. Buchanan." "Oh, yes," said Tom, gruffly polite, but obviously not remembering. "So we did. I remember very well." [9, c.163].

Для чоловічого та жіночого персонажного мовлення у діалогах характерне вживання простих двоскладних та односкладних речень. На нашу думку, вживання саме таких речень дає змогу персонажам чітко сформулювати свою думку та зрозуміти партнера. Жінки у творі переважно використовують у розмові складносурядні речення. Так, у діалогічному мовленні було вжито 103 складносурядні речення.

"Gratulate me," she muttered. "Never had a drink before, but oh how I do enjoy it." [9, c.173].

Для чоловічої статі є характерним вживання складнопідрядних речень, так як у діалогічному мовленні було знайдено 168 складнопідрядних речень.

"I have enjoyed my lunch," he said, "and I'm going to run off from you two young men before I outstay my welcome." [9, c.71].

Згідно результатів дослідження, констатуємо, що жіноче та чоловіче мовлення є стилістично забарвленими. Наприклад, перифраз був використаний у творі як жінкою, так і чоловіком.

"I married him because I thought he was a gentleman," she said finally. "I thought he knew something about breeding but he wasn't fit to lick my shoe."

Використання цитат та афоризмів спостерігається у чоловічому мовленні. Так, нами були виявлені 4 випадки, коли чоловіки вживали дані стилістичні засоби. На нашу думку, це вказує на те, що чоловіки у той час отримували ґрунтовнішу освіту у порівнянні з жінками.

"What's that got to do with it?" he asked.

"They'll keep out of my way," she insisted.

"It takes two to make an accident." "Suppose you met somebody just as careless as yourself."

"I hope I never will," she answered. [9, c.161].

Метонімія вживається у даному романі лише представниками чоловічої статі, з метою вказати на головному, а не пояснювати все в деталях.

We were at a particularly tipsy table. That was my fault—Gatsby had been called to the phone, and I'd enjoyed these same people only two weeks before. Then the butler, behind his shoulder:

"Philadelphia wants you on the phone, sir."

"All right, in a minute. Tell them I'll be right there.... Good night." [9, c.46].

Гіпербола вживається також представниками обох статей. Жінки використовують її для надання більшої експресивності сказаному.

"Do they miss me?" she cried ecstatically.

"The whole town is desolate. All the cars have the left rear wheel painted black as a mourning wreath, and there's a persistent wail all night along the north shore." [9, c.7].»

Стилістичний прийом повторення зустрічається у чоловічому та жіночому персонажному мовленні. Він уживається з метою наголошення на певних особливостях того чи іншого героя чи наголосити на основній думці сказаного.

"You were crazy about him for a while," said Catherine.

"Crazy about him!" cried Myrtle incredulously. "Who said I was crazy about him? I never was any more crazy about him than I was about that man there." [9, c.168].

Апосіопеза характерна для представників обох статей, але вона переважає у жіночому мовленні, так як вказує на жіночу емоційність під час розмови. [9, c.42].

"You live in West Egg," she remarked contemptuously. "I know somebody there." "I don't know a single—" [9, c.13].

За даними нашого дослідження можна зробити висновок, що інверсія є присутньою у чоловічому та жіночому діалогічному мовленні, але вживання її переважає у представників чоловічої статі. Так, у даному творі чоловіки вжили інверсію 16 разів у той час як жінки – 7.

"Then came the war, old sport. It was a great relief, and I tried very hard to die, but I seemed to bear an enchanted life. I accepted a commission as first lieutenant when it began. I was

thirty. *Before me stretched the portentous, menacing road of a new decade* [9, с.76].

Отже, гендерні відмінності у чоловічому та жіночому мовленні, як показують дані нашого дослідження, визначаються на лексичному, граматичному, стилістичному мовних рівнях. Наприклад, жінки у житті є лагіднішими, ніж чоловіки, тому цю жіночу особливість на лексичному рівні представляють використання пестливих слів у звертаннях; на граматичному рівні – це вживання форми непрямого наказу. Персонажам-жінкам характерна висока емоційність, вони часто вживають емоційно забарвлену лексику, вигуки. Також жінкам притаманні порівняння та зіставлення речей й явищ, тому вони частіше використовують порівняння. У свою чергу чоловіки не є такими консервативними, як жінки. Вони вживають розмовні слова і вирази та нецензурну лексику. Персонажі-чоловіки використовують частіше наказові речення, ніж жінки, тим самим показуючи свою домінуючу позицію у суспільстві. Для них є характерне вживання простих та двоскладних речень для пояснення певних подій та явищ. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у вивченні гендерних ознак діалогічного мовлення персонажів у творах різних часових зрізів, що уможливають діахронічний ракурс дослідження.

Список використаних джерел:

1. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка : учебник для студентов филол. фак. ун-тов и фак. англ. яз. педвузов / М.Я. Блох. – М. : Высш.школа, 1983. – С. 383.
2. Дудалова О.В. Динаміка мовної репрезентації гендера в англійському публіцистичному дискурсі (друга половина ХХ ст. – початок ХХІ ст) : автореф. дис. ... канд. філ. наук / О.В. Дудалова. – Харків, 2003. – 21 с.
3. Пермякова О.В. Явление гендерной стилизации в современной женской литературе: на материале французского и русского языков : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 11.09.07 / О.В.Пермякова. – Пермь, 2007. – 19 с.
4. Раєвська Н.М. Теоретична грамати́ка сучасної англійської мови : навчальний посібник. Ч.1. / Н.М. Раєвська. – К. : Київський університет, 1967. – 194 с.

5. Смирницкий А.И. Морфология английского языка / А.И. Смирницкий. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1959. – 440 с.
6. Тимпко Л.А. Род как историческая и социо-лингвистическая категория / Л.А. Тимпко. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1985. – 46 с.
7. Чанышева З.З. Лингвистическая категоризация социокультурного пола в английском языке / З.З. Чанышева, Г.Ш. Хакимова // Теория поля в современном языкознании: межвузовский научный сборник. – Уфа : Изд-во Башкирского ун-та, 2001. – С. 166-173.
8. Гендерна лінгвістика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D0%B0_%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%B3%D0%B2%D1%96%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%. – Назва з екрану.
9. The Great Gatsby. F. Scott Fitzgerald / Scribner. – 200 p.

The article is devoted to the study of the problem of gender and sexual peculiarities and the differences of the communicative behavior of men and women. The aim of the research is the analysis of the peculiarities of the communicative behavior of men and women in the process of communication on lexical, grammatical, stylistic language levels described in the novel "The Great Gatsby" by F. Scott Fitzgerald. The main applied methods are quantitative method, method of contextual analysis and component analysis. According to the obtained results we can state that the differences in male and female verbal behavior are noticeable. Male characters' communicative behavior is characterized on the lexical level by the usage of vulgarisms, colloquial words and expressions; on the grammatical level – usage of direct order, simple and complex sentences; on the stylistic level – usage of quotes, allusions, irony. Female characters' communication is marked by usage of polite words and exclamations on lexical level; usage of emphatic constructions and compound sentences on grammatical level; usage of periphrasis and aposiopesis on stylistic level.

Key words: gender, communicative behavior, communicative strategies, communication, sexes.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.112.2'373

В. О. Казимір, кандидат філологічних наук

СИНЕРГЕТИЧНА Й АНТРОПОКОСМІЧНА ПРИРОДА МОВИ В ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИХ КОНЦЕПЦІЯХ ХХ ст.

У статті розглянуто особливості синергетичної й антропокосмічної природи мови в лінгвофілософських концепціях ХХ ст. Усе частіше з'являються праці, в яких жива природна мова постає як надскладне енергетичного характеру творення із постійними збуреннями, а також зонами відносної стабільності. Однак витоки цього підходу потрібно шукати в багатомірних роздумах щодо сутності й природи мови низки поколінь мислителів і теологів.

Ключові слова: синергетика, природа мови, лінгвофілософські концепції.

Останні десятиліття у вітчизняному і зарубіжному науковому співтворстві є часом інтенсивного пошуку нових методологічних стратегій, сумісних з теоретичними традиціями гуманітарних наук. Одним з найбільш продуктивних напрямів такого пошуку є синергетичний підхід до лінгвістики, культури, історії, соціології тощо.

Синергетика як загальна теорія самоорганізації складних систем вивчає процеси спонтанного виникнення і динамічного розвитку колективних структур. Один із основоположників синергетики Г. Хакен визначає її як частину загального системного аналізу, мета якого – знайти універсальні закономірності поведінки й загальні закони самоорганізації складних динамічних систем [5, с.361]. У працях сучасних дослідників синергетика виступає як новий світогляд, пов'язаний з дослідженнями феноменів самоорганізації, не лінійності, нерівноваги, глобальної еволюції, вивчення процесів становлення порядку через хаос, біфуркаційних змін, незворотності часу, нестійкості як основоположних характеристик процесу еволюції. Іншими словами, синергетика аналізує механізми і процеси взаємодії елементів і підсистем складних динамічних систем, які дозволяють їм зберегти цілісність і функціональні властивості.

Синергетику позиціонують на даний час у трьох іпостасях: як науку, методологію і картину світу. Проте існують

чисельні спроби надати синергетиці іншого статусу: як нового наукового напрямку (О.М. Князева, С.П. Курдюмов, Д.С. Чернавський), мета науки (А.А. Данилов), нової наукової парадигми (В.А. Белавін, Т.І. Домброван, О.О. Селіванова, В.В. Тузов), сучасного наукового стилю мислення (Г.О. Котельніков), міждисциплінарного мислення (Г. Хакен), дискурсу науки епохи постмодерну або постнекласичної науки (В.І. Аршинов, В.Г. Буданов). Синергетична наукова парадигма перебуває у стані становлення і віддзеркалює основні риси сучасного наукового мислення – прагнення до інтегративності методологій і міждисциплінарність дослідницької діяльності.

Початки синергетичного бачення ситуації й природи мови сягають ученя отців церкви, у яких мова поставала перш за все як засіб духовного єднання людини з Творцем, а також у своїх щоденних виявах – як засіб міжособистісного спілкування [1, с.96-102]. Теоантропокосмічний підхід до мови – подальший розвиток цих ідей.

Джерела теоантропокосмічного сприйняття мови:

- 1) теорія «всесвідності» (цілісного знання);
- 2) вчення візантійського теолога XIV ст. Григорія Палами;
- 3) ім'яславський рух у православ'ї.

У межах теоантропокосмічної теорії мову розглядають у максимально широкому екзистенційному і поняттє-

вому контексті – Бог, людина, світ – як необхідний елемент Боголюдсько-космічної реальності, а знання про мову – як складову ширшого, універсального, цілісного знання – одного із найважливіших складників цілісного життя.

Ідея цілісності людини, «цілісності» людського знання ґрунтується на біблійному уявленні про онтологічну єдність людського ества і буттєвої цілісності людини в Богопізнанні і щоденному людському пізнанні. У разі залучення до цієї концепції людської мови живе слово, буття і суб'єкт, рід та ім'я виявляються діалектично злитими, причому злитими не лише своїми силами, а й спільним для них першоджерелом – першосутністю, яка розуміє себе і спілкується з собою.

Теоантропокосмізм є одним із напрямів, у якому втілюється глибинно-синергетичне розуміння сутності й природи мови. У цьому на перший погляд виключно теологічному сприйнятті мови насправді наявне серйозне лінгвофілософське підґрунтя. Як зазначає В. Постовалова, «концепція мови, викладена в працях Флоренського, булгакова і Лосева, належить до лінгвістичного напрямку школи всеєдності й може бути названа енергійно-ономатичною за іменем її центральної категорії – імені (слова) та її онтологічного трактування – енергетичною, а парадигма, з допомогою якої розглядається ця концепція в межах програми цілісного знання, – теоантропокосмічною». [3, с.376].

Важливим пунктом синергетичної теорії є теза про те, що будь-яка динамічна система здатна постійно обмінюватися змістом (енергією чи інформацією) з навколишнім середовищем і мати як джерела, так і стоки енергії. При цьому процеси обміну відбуваються не лише через межі системи, яка само організується, алей у кожній точці цієї системи. Обмін може відбуватися також між двома якісно різними прошарками, рівнями, підсистемами однієї й тієї ж системи. Це означає, що структура синергетичних систем визначається не окремими елементами, не суто зовнішніми впливами і не внутрішніми цілями. Структура детермінована процесами взаємодії – «масштабними переходами узгодження частин і цілого» [4, с.111].

Синергетична парадигма наукового аналізу дозволяє глибше заглянути в мовні і мовленнєві процеси, оскільки

мова за своїми характеристиками є відкритою динамічною системою. Як і інші нелінійні системи, мова здатна до самоорганізації і саморегуляції й адаптується в ході еволюції до навколишнього середовища не лише шляхом збагачення словникового складу, алей й за рахунок змін своєї структури.

На сучасному етапі розвитку лінгвістики найбільш розроблені проблеми синергетики тексту і дискурсу, дещо менше – перекладу, міжкультурної комунікації, історичного розвитку мови, ідіолекту, словотвору, окремих концептів. Загалом становлення лінгвосинергетичної парадигми пов'язане з низкою труднощів: важко перевірити запропоновані синергетичні моделі експериментально; практично неможливо спостерігати механізми саморегуляції і самоорганізації мови через повільну трансформацію систем мови; у ході еволюції мови змінюються межі лінгвістичних об'єктів.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : підручник / Ф.С. Бацевич. – К. : ВЦ «Академія», 2008. – 240 с.
2. Кійко С.В. Синергетика омонімії як мовного, мовленнєвого і міжмовного явища : монографія / С.В. Кійко. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 532 с.
3. Постовалова В.И. Наука о языке в свете идеала цельного знания // Язык и наука конца XX века / В.И. Постовалова. – М. : РАН, 1995. – С. 342-420.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
5. Хакен Г. Синергетика: Иерархия неустойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен. – М. : Имр, 1985. – 419 с.

The article deals with the features and synergetic nature of language in linguophilosophical concepts of the twentieth century. There are works in which the living natural language appears as the extremely complicated nature of the power of making constant disturbances, as well as areas of relative stability.

Key words: synergetics, nature of language, linguophilosophical concepts.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.111'373.7

І. С. Казимір, викладач

СУБСТИТУЦІЯ КОМПОНЕНТІВ У ПРОТОТИПАХ В. ШЕКСПІРА

Досліджено структурні трансформації прототипів В. Шекспіра через призму епонімізаційних процесів. Здійснено кількісний аналіз субституції компонентів у прототипах В. Шекспіра.

Ключові слова: епонім, трансформація, субституція, стабілізація, варіантність, прототип.

Крилатим словам (далі КС) притаманні найбільш широкі можливості компонентно-структурних змін. Цей факт має генетичне пояснення, оскільки КС сформовано зі слів і кожен компонент може бути включений у варіантні ряди, властиві слову, з одного боку, як компоненту лексичної системи, а з другого – як комплексу, що складається з морфем, яким характерні появи варіантів. Крім того, в ептології структура мовних утворень є складнішою, тому звідси і випливає, що чим більш громіздкою є його конструкція, тим більше вона може піддаватися змінам. Пожвавлений інтерес мовознавців до проблеми перетворення КВ у різних комунікативних ситуаціях спричинено тим, що зміна структури і семантики КВ суперечить одній з основних характеристик ФО – стійкості та стабільності компонентного складу [1].

Субституція посідає, згідно даних дослідження, друге місце структурно-семантичного типу перетворень і полягає у заміні прототипного компонента. У нашому дослідженні ми виділяємо 6 типів субституції: словотворчу, морфологічну, лексичну, синтаксичну. Серед усіх названих видів, повторюється, кількісно переважає її лексичний різновид.

Ідею побудови теорії варіантності у фразеології здійснено у роботі В.М. Телії «Варіантність лексичного складу ідіом як структурних одиниць мови» [2].

У нашому дослідженні **лексична субституція** нараховує 19 випадків. Даний тип субституції утворився на основі:

✓ **на основі синонімічного ряду:** First Clown: «Cudgel thy brains no more about it.» (*Hamlet*, act V, sc.1) → **beat one's brains about**; Not I, till I have sheath'd My rapier in his bosom, and withal Thrust those reproachful speeches down his throat That he had b breath'd in my dishonour here. («Titus Andronicus» Act 2, Sc 1) → **cram (thrust) smth. down smb.'s throat**; Dromio: Was there ever any man thus beaten out of season, When in the why and the wherefore is **neither rhyme nor reason?** (*The Comedy of Errors* Act 2, Sc 2) → **without rhyme or reason**; Let it stamp wrinkles in her brow of youth, With cadent tears fret channels in her cheeks, turn all her mother's pains and benefits to laughter and contempt, that she may feel how **sharper than a serpent's tooth it is** To have a thankless child! (*King Lear* Act 1, sc 4) → **sharp as a serpent's tooth** (окрім лексичної зміни спостерігаємо також словотворчу – **sharper**);

✓ **на основі суміжної тематичної групи:** Gremio: There! Love is not so great, Hortensio, but we may blow our nails together, and fast it fairly out; our cake's dough on both sides. *The Taming of the Shrew*, Act 1, sc.1) → **one's cake is dough**;

Oliver: «When last the young Orlando parted from you, He left a promise to return again within an hour; and, pacing through the forest, Chewing the food of sweet and bitter fancy. Lo, what befell!..» ('As You Like It', act IV, sc. 3) → **chew the cud**;

✓ на основі тематичної групи: Bertram...She knew her distance, and did angle for me. Madding my eagerness with her restraint ('All's well that ends well' act 5, sc 3) → **keep one's distance**; He hath bore me on his back a thousand times, and now how abhor'd in my imagination it is! My gorge rises at it, ('Hamlet' act 5, sc1) → **one's gorge rises at smth**; But I will wear my heart upon my sleeve for daws to peck at (Othello Act 1, Sc1) → **wear one's heart upon one's sleeve**; By the pricking of my thumbs, something wicked this way comes (Macbeth, Act 4, Sc1) → **a pricking in your thumbs**;

✓ на основі антонімічної пари: Mother, for love of grace, Lay not that flattering unction to your soul That not your trespass, but my madness speaks: It will but skin and film the ulcerous place, Whilst rank corruption, mining all within, Infects unseen («Hamlet» Act 3, Sc 4) → **lay a flattering unction to one's soul**; Comparisons are odorous. Palabras, neighbor Verges. Dogberry. ...Making comparisons is odorous. Get on with your story («Much ado about nothing» Act 3, Sc5) → **comparisons are odious**; They say there is divinity in odd numbers, either in nativity, chance, or death. Away! (Merry Wives of Windsor, Act 5, Sc1) → **there is luck in odd numbers**;

✓ лексичні зміни, які слугують узагальненню значення виразу: Ophelia. ...and here's some of me: we may call it herbgrace o' Sundays: – O, you must wear your rue with a difference, Hamlet, act 4, sc 5 → **wear smth with a difference**; King Richard. Thanks, noble peer; The cheapest of us is ten groats too dear. What art thou? and how comest thou hither, Where no man never comes, but that sad dog that brings mee food to make misfortune live? King Richard, II act 5, sc 5 → **a sad dog**;

✓ лексичні зміни у ході еволюції мови: Bassanio: Let me choose For as I am, I live upon the rack («The Merchant of Venice» Act 3, Sc2) → **be on the rack to (to live on the rack)**; The Duke of Suffolk. 'Tis the right ring by heaven: I told ye all, When we first put this dangerous stone a-rolling 'Twould fall upon ourselves («King Henry VIII», Act 5, Sc 2) → **set a stone rolling**. За нашими підрахунками найбільш поширеним способом стабілізації форми КС виявилась субституція на основі суміжної тематичної групи та лексичні зміни у результаті еволюції мови.

Менш продуктивною з-поміж усіх перетворень є синтаксична субституція (2 випадки):

– Petruccio. Have I not heard great ordnance in the field, And heaven's artillery thunder in the skies? («The Taming of the Shrew» Act1, Sc 2) → **artillery of Heaven**;

На відміну від морфологічної субституції, яка передбачала зміну у граматичній формі головного слова у словосполученні, у синтаксичній відбувається зміна форми залогового слова.

Словотворча субституція нараховує всього лише 2 випадки:

Lear: If she must teem, Create her child of spleen, that it may live And be a thwart disnatur'd torment to her! Let it

stamp wrinkles in her brow of youth, With cadent tears fret channels in her cheeks, Turn all her mother's pains and benefits To laughter and contempt, that she may feel How sharper than a serpent's tooth it is To have a thankless child! (King Lear Act 1, sc4) → **sharp as a serpent's tooth**.

Проведене дослідження встановило, що морфологічна субституція складає лише 5 випадків у прототипів в результаті ептонімізаційних процесів. Морфологічні зміни сприяють підвищенню або зниженню інтенсивності вираження емоцій залежно від відхилення мовної норми чи «тяжіння» до неї і відповідають морфологічним засобам утворення емотивності.

Компоненти одного граматичного розряду, які входять до складу стійких зворотів, реагують неоднаково на зовнішні та внутрішні причини, що призводять до зміни їхньої форми. Граматично однотипні перетворення як у сфері ідіоматики, так і ептоніміки можуть розцінюватися у комунікативно-функціональному відношенні. Заміна числа іменника у прототипі породжує процес створення форми КС, що, зазвичай, є варіантною. Заміна множини на одиницу:

Look, what thy memory can not contain Commit to these waste blanks, and thou shalt find Those children nursed, deliver'd from thy brain, to take a new acquaintance of thy mind (Sonnet 77) → **child of the brain**;

Be merciful, great duke, to men of mould. Abate thy rage, abate thy manly rage, Abate thy rage, great duke! («King Henry IV» Act 3, Sc 2) → **man of mould**;

King Henry. ...Then shall our names Familiar in his mouth as household words... (Henry V, act 4, Sc3) → **a household word**.

Субституція не руйнує цілісність КВ, новий компонент поживає звичну форму одиниці, підсилює експресивність та слугує засобом конкретизації. Незважаючи на те, що незмінними залишаються функціонально-стилістична належність трансформованого КВ та його образна основа, подібні заміни збільшують прагматичний потенціал КВ, оскільки прагнуть уникнути тавтології, досягти певної різноманітності лексичного складу КВ та слугують засобом виразності.

Список використаних джерел:

1. Дядечко Л.П. «Крылатый слова звук», или Русская эптология : учебное пособие. – 2-е изд. / Л.П. Дядечко. – К. : ООО «Изд. Дом Аванпостприм», 2007. – 336 с.
2. Телия В.Н. Вариантность лексического состава идиом как структурных единиц языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / МГПИИЯ им. М. Тареза. – М., 1968. – 26 с.

The given article is devoted to the process of stabilization of Shakespearean prototype under some eponymization processes. It has been traced the quantitative analysis the substitution of the component on the basis of Shakespeare's aphoristic and eponymic corpora.

Key words: eponym, transformation, substitution, variation, stabilization, prototype.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.112.2'373

Т. В. Калинюк, кандидат педагогічних наук

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ FRAU / ЖІНКА У ФРАЗЕОЛОГІЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Простежено особливості формування концепту FRAU / ЖІНКА у німецькому лінгвосоціумі як національно-культурного феномену та визначено його основні стереотипні характеристики: зовнішній вигляд, риси характеру, правильна поведінки.

Ключові слова: концепт, гендерний стереотип, німецька мова, лексико-семантичне поле.

У центрі уваги лінгвокультурології є суперконцепт «людина», який, у свою чергу, складається з декількох базових концептів, одним з яких є концепт FRAU / ЖІНКА. На його розвиток та зміст впливають культурно-історичні, соціально-економічні та інші фактори, що обумовлюють його універсальні та національно-специфічні характеристики.

Дослідженню різних аспектів вираження концепту FRAU / ЖІНКА на матеріалі української, англійської, російської, німецької, китайської та інших мов присвячені роботи Ю. Абрамової, О. Бессонової, Г. Богданович, О. Горшко, Ю. Жарікової, І. Зикової, А. Кириліної, Т. Сукаленко, В. Телії, О. Холода, А. Шиліної, Лю Бо та ін. Однак, до

числа недостатньо опрацьованих на сьогодні варто віднести й питання, пов'язані з вивченням структурних, семантичних, мовленнєвих особливостей репрезентації концепту FRAU/ ЖІНКА засобами німецької фразеології. Виявлення специфіки його мовної реалізації на фразеологічному рівні необхідне для з'ясування характеру сприйняття й інтерпретації носіями мови образу жінки.

Мета наукової розвідки полягає у розкритті особливостей вербалізації функціонування фразем із компонентом FRAU/ ЖІНКА у німецькій мовній картині світу

Однією з домінуючих тенденцій сучасних лінгвістичних студій є дослідження гендерного виміру в оцінці процесів функціонування та розвитку суспільства. Необхідність застосування нової термінології в аспекті антропоцентричного підходу при дослідженні усіх параметрів людської особистості, зокрема і статі, стала однією з причин уведення в науковий опис терміну «гендер».

Встановлено, що у лінгвістиці термін «гендер» співвідноситься з конструйованими у мові та закріпленими у свідомості його носіїв образами, якостями і нормами поведінки, з сукупністю атрибутів, які приписуються чоловікам і жінкам у тому чи іншому соціокультурному просторі.

У нашому дослідженні, погоджуючись з науковцем А. А. Хвостовим, розуміємо під гендером комплекс соматичних, репродуктивних, соціокультурних і поведінкових характеристик, що забезпечують індивіду особистий, соціальний і правовий статус чоловіка та жінки [5, с.194]. Саме ця дефініція поняття «гендер» є, на нашу думку, найбільш влучною, бо у ній підкреслюється і фізіологічна, і соціальна складова.

Окрім того, у процесі об'єктивізації дійсності людською свідомістю вмикаються так звані механізми стереотипізації. Результатом відображення у свідомості людини фрагменту картини світу є стереотип, який трактується як мінімізоване й конкретизоване, «суперстійке» уявлення про предмет чи явище, що асоціюється з конкретним концептом [1, с.127].

Гендерні стереотипи – узагальнені уявлення, що сформувалися в культурі по відношенню до поведінки чоловіка і жінки [2, с.436].

Упродовж тисячоліть людство чітко сформувало стійкі уявлення про те, якими повинні бути ідеальні чоловік та жінка. Аналіз наукових джерел [4; 5; 6] засвідчив, що стереотипними по відношенню до обох статей визначено такі характеристики: зовнішній вигляд, риси характеру, правила поведінки.

Чи не найпершою характеристикою, яка спадає на думку при спробі увявити собі еталон тієї чи іншої статі, є зовнішній вигляд, а саме статура, риси обличчя, манера одягатися. До всього цього в суспільстві окреслилися досить чіткі вимоги, і якщо людина не відповідає хоча б одній з них, вона вважалася недосконалою.

Найпоширенішим стереотипом є той, що красивою повинна бути насамперед жінка – для жінки зовнішність виявилася набагато важливішою, ніж для чоловіка. Одразу ж це знайшло своє відображення в мові, зокрема у фразеології. Так, у німецькій мові своєрідним еталоном краси вважається проста сільська дівчина: *jmd (sieht aus) wie eine Landpomeranze*. Гарну дівчину порівнюють також з квітучим, вічним життям: *aussehen wie das blühende/ ewige Leben*, або з піоном, як у виразі *jmd sieht aus wie eine Pfingstrose*. Отже, як бачимо, визнання жіночої вроди не несе у собі жодної негативної конотації і сприймається як належне у суспільстві.

Водночас, відхилення від еталонних уявлень про зовнішність, що є основою стереотипу, мовою оцінюється негативно. Так, наприклад, у німецькій мові плоскогруда жінка порівнюється з млинцем (*platt wie ein Pfannkuchen*), повна – з бочкою (або копицею сіна в українській системі номінацій) (*dick wie eine Tonne*). Дуже страшну, потворну жінку у німецькій культурі порівнюють з бісом чи його бабусею (*hässlich wie der Teufel, aussehen wie des Teufels Großmutter*).

Ще одним, не менш цікавим аспектом дослідження гендерних стереотипів є мовна об'єктивізація стереотипів,

пов'язаних з ментальними здібностями та рисами характеру чоловіків та жінок. Якщо говорити про жінку, то це обов'язково скромна, ніжна, стримана, покійна чоловікові, нерідко балакуча особа. Саме тому дівочу скромність порівнюють з фіалкою, надзвичайно тендітною квіткою у німецькій мовній картині світу (*beseidenen wie ein Veilchen*). Проводячи паралель з українською мовою, бачимо, що у німецькій також є відповідник – ФО роботяща як бджілка – *emsig/ fleissig wie eine Biene*.

Стереотип покійності, яку жінка повинна виявляти щодо чоловіка, та абсолютне домінування чоловіка Ю. Григоренко пояснює релігійними чинниками, а саме – ідентифікацією жінки з Євою, яка, спокусивши Адама, вчинила гріх. «У зв'язку з цим, церква визнала за необхідність викласти ряд вимог до жіночої моральності і сексуальності, адже джерелом жіночої гріховності постало саме її тіло. Воно предсталося втіленням зла та спокуси, тому його потрібно було соромитися і приховувати самій жінці. Єдине, чим виправдовувала православна церква, призначення жінки – це здатність до народження. Подружжя вірність переросла у головну жіночу чесноту» [3]. Саме тому сформувалося зневажливе ставлення до жінки, яка поводить себе надто відверто. У німецькій мові – слово *die Nutte*, що означає видра, або молода повія, входить до складу таких ФО як *sitzen wie eine (vollgeile) Nutte in Lauerstellung* (дуже непристойно сидіти) та *stinken wie eine Nutte* (тхнути дешевими парфумами). Якщо ж жінка, яка повинна у всьому коритися своєму чоловікові, показує свій норів, її порівнюють з козою (*sich aufführen wie eine Zicke am Strick*).

Найбільше контроверсій останнім часом викликають саме стереотипи, пов'язані з соціальними ролями, які виконують у суспільстві чоловіки та жінки. Саме цей аспект і став основною причиною обурення дискримінацією жінки у суспільстві, що дало поштовх такому ідеологічному напрямку, як фемінізм. Традиційно, образ жінки асоціюється, перш за все, з домом, із сім'єю: жінка зобов'язана доглядати чоловіка, дім, дітей. Звідси й німецька приказка – *Die deutsche Frau hat vier «K» zu besorgen – Kinder, Kleider, Küche, Keller*, яка чітко відображає соціальний статус жінки до середини ХХ століття. Навіть отримання освіти вважалося для жінки зайвим. Чоловік же повинен працювати, заробляти гроші, щоб утримувати сім'ю. Феміністки почали відстоювати свої позиції з того, що домоглися права голосу для жінок, а згодом, і можливостей підійматися нагору кар'єрними сходами. Все менше професій сьогодні вважаються суто чоловічими, а у деяких країнах чоловіки можуть брати декретну відпустку щоб, доглядати за дитиною.

Очевидним залишається той факт, що національна специфіка певної мовної чи культурної спільноти визначається її відносинами зі світом: релігією, природою тощо. Однак, найбільш показовою ознакою, на нашу думку, є сприйняття людини загалом, а також гендерна специфіка (саме ставлення до жінки), оскільки у будь-яку епоху і у будь-якому суспільстві ставлення до жінки, відображене у мові, є однією із визначальних характеристик рівня культури нації у цілому.

У цьому випадку концепт «жінка», як і концепт «чоловік» можуть виступати як загальнолюдські категорії, оскільки вони представлені у всіх мовах. Водночас дані концепти формуються у межах певної культури, а отже наділені певною національною специфікою. При цьому стереотипізація і ціннісна шкала гендеру неоднозначна у різних культурах.

Список використаних джерел:

1. Бессонова О.Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивно-гендерні аспекти / О.Л. Бессонова. – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
2. Вербець В.В. Соціологія: Навчальний посібник / В.В. Вербець, О.А. Субот, Т.А. Христюк. – К. : Кондор, – 2009. – 550 с.
3. Григоренко Ю.В. Специфіка формування гендерних стереотипів [Електронний ресурс] / Ю.В. Григоренко. – Режим доступу: <http://s-journal.cdu.edu.ua/base/2008/v3/v3pp152-153.pdf>

4. Ковальчук Л.П. Лингвокультурные особенности концепта "Женщина" – "Frau" в русских и немецких фразеологизмах / Л.П. Ковальчук // Вестник Челябинского национального университета. – Вып. 38. – 2009. – С. 93-96.
5. Хвостов А.А. Гендерные проблемы современного мира / А.А. Хвостов // Развитие личности. – М., 2002. – №2. – С. 194-207.
6. Янчук К.О. Мовна об'єктивація гендерних стереотипів (на прикладі компаративної фразеології німецької мови [Електронний ресурс] / К.О. Янчук. – Режим доступу:

http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Nznuoa/fil/2010_14/49.pdf.

The article deals with the features of formation of concept FRAU/WOMAN in German as a national cultural phenomenon. The main stereotypical characteristics: appearances, character traits, rules of conduct are highlighted.

Key words: concept, gender stereotype, German, lexical-semantic field.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.112.2'373'367:070(430)

Ю. А. Крецька, кандидат педагогічних наук

ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ У МОВІ НІМЕЦЬКОЇ ПРЕСИ

У статті висвітлено сучасні підходи до трактування поняття експресивності, охарактеризовано основні засоби творення експресивності у мові німецької преси на лексико-семантичному і синтаксичному рівнях.

Ключові слова: мова преси, засоби творення експресивності, рівні мови.

У сучасному мовознавстві мову ЗМІ розглядають як окремий підстиль публіцистичного стилю, що обслуговує періодику, телебачення, рекламу тощо, або ж як окремий функціональний стиль, відмічаючи при цьому типологічні особливості мови окремих засобів масової інформації [3]. Незважаючи на неоднакове трактування терміна, учені зазначають, що мові мас-медіа притаманне використання стилістичних засобів публіцистичного стилю, однією з характерних рис якого є поєднання двох функцій – впливу та повідомлення, що виявляється у тенденції до вираження експресивності та тенденції до стандарту [1; 3].

Українські та зарубіжні вчені здійснювали в останні роки чимало наукових розвідок з проблем мови ЗМІ, публіцистичного стилю: особливості мови сучасних мас-медіа досліджували І. Грицай, О. Стишов; засоби та мовні механізми створення експресивності аналізували Т. Коваль, В. Телія; результати досліджень експресивних засобів в текстах сучасних польських ЗМІ – в дисертації М. Ідзьо, у сучасній німецькій журнальній публіцистиці – в дисертації Я. Мозгової.

Дослідники зауважують, що хоча у різних жанрах публіцистики логічний та емоційно-експресивний елементи мають бути взаємно зрівноважені, на сучасному етапі посилюється експресивна функція [3], тому актуальною залишається проблема сутності та особливостей використання експресивних засобів у мові ЗМІ, зокрема, й у мові німецької преси.

Як показує аналіз джерел, більшість мовознавців визначають експресивність як здатність мовної одиниці посилювати логічний та емоційний зміст висловлювання, як засіб вираження ставлення мовця до повідомлення й до адресата (Т. Коваль та ін.). М. Ідзьо трактує експресивність як властивість мовного знака, яка може виявлятися у вигляді внутрішньої або ж у вигляді набутої зовнішньої характеристики мовного знака [2, с. 6].

Таким чином, дослідники розглядають експресивність не тільки як лексико-семантичну, а й як комунікативно-прагматичну категорію, оскільки вона служить для створення переконливості матеріалів ЗМІ, оцінки явищ, подій, активізації уваги читачів та свідомо створюється журналістами відповідно до комунікативного задуму [3, с. 120].

Аналіз праць із зазначеної проблеми показує, що мовознавці інтенсивно вивчають засоби творення експресивності на різних мовних рівнях – морфологічному, лексико-семантичному, синтаксичному тощо. Я. Мозгова виокремлює такі експресивні засоби німецьких текстів-репортажів: лексичні, словотвірні та власне стилістичні; на синтаксичному рівні (мовленнєві засоби) – еліпсис, перелік, паралелізм, риторичне питання, парцеляція, парентеза тощо [5]. Розглянемо деякі з них на прикладі мови німецьких мас-медіа (онлайн-версії періодичних видань Focus, Spiegel та ін.).

На лексико-семантичному рівні у мові німецьких ЗМІ як засіб експресивності активно використовують терміни, здебільшого у переносному значенні. Метафоризації часто

знають спортивні, медичні, військові та ін. терміни, які характеризують реалії інших галузей, напр.: «Baufinanzierung: Schluss mit Bankenmarathon»; або: «U-Bahn-Attacke in Berlin».

Пожвавленню викладу, більш точній характеристиці подій або осіб сприяє використання у мові мас-медіа розмовної або зниженої лексики: «Nachdem das Unterhaus alle Änderungsanträge abgeschmettert hat, geben die Lords ihren Widerstand gegen den Gesetzentwurf auf» – у цьому прикладі дієслово abschmettern, яке належить до розмовної лексики, характеризує негативне ставлення, неприйняття депутатами парламенту певних пропозицій.

Як ефективний засіб експресивізації у німецьких мас-медіа використовуються прислів'я, приказки, фразеологізми, що засвідчують, зокрема, наступні приклади: «Grünes Licht für den Brexit», «... kann Premierministerin Theresa May jetzt den Startschuss für die Austrittsverhandlungen mit der EU geben», «Das Gesetz wurde notwendig, weil das höchste britische Gericht zuvor dem Parlament das letzte Wort über den Startschuss für die Austrittsverhandlungen zugesprochen hatte». Особливою виразності набувають трансформовані фразеологізми, які піддаються індивідуально-авторському перетворенню: «Kleider machen Karriere» та ін.

До синтаксичних засобів експресивності у дискурсі мас-медіа відносять конструкції, за допомогою яких можна привертнути увагу читача, спонукати його до роздумів, висловити оцінку актуальних подій суспільно-політичного життя: питальні, окличні речення, спонукальні конструкції, а також риторичні питання, звертання, повтори, еліпси тощо. Так, як зазначає І. Грицай, питальні конструкції розкривають емоційно-оцінне значення за допомогою авторизовано-оцінних запитань, а також підкреслюють потрібну думку, виражають припущення, осуд, незадоволення, здивування, заперечення тощо [1]. У наступному прикладі питальні речення у підзаголовку статті привертають увагу читача до теми повідомлення, змушують замислитися, які проблеми актуальні наразі в країні, чи розуміють політики, як їх можна вирішити: «Mit seiner Abkehr von der Agenda 2010 bedient Martin Schulz das verbreitete Gefühl, dass es im Land nicht gerecht zugehe. Aber hat er recht? Und die richtigen Rezepte?».

Прагнення до експресії спонукає мовця також до використання конструкцій з розмовним забарвленням: речень з вигуками, інверсій, безсполучникових речень, еліптичних конструкцій та ін. [1]. Перевага, здебільшого, надається тим одиницям, які виражають авторську оцінку висловлюваного, тобто власне неповним, еліптичним та приєднувальним конструкціям [4], які особливо часто зустрічаються у заголовках: «Frühlingsanfang 2017: Hundewetter», «Schmidt-Aus in Leverkusen: Verloren», «Italiens Ex-Premier Renzi unter Druck: nicht auch noch Stress mit Papa!».

Отже, аналіз праць з зазначеної проблеми виявив, що з метою творення експресивності мови мас-медіа загалом, й мови німецької преси зокрема, автори використовують широкий спектр засобів на різних мовних рівнях, що відк-

риває можливості для нових наукових розвідок; наступні дослідження з даної проблеми можуть бути здійснені у таких напрямках: вивчення іншомовної лексики, неологізмів, архаїзмів, історизмів, термінологічної лексики як засобу створення експресивності в мові мас-медіа.

Список використаних джерел:

1. Грицай І.С. Засоби масової інформації як окремі підстиль публіцистичного стилю [Електронний ресурс] / І.С. Грицай. – 2014. – Режим доступу: <http://www.kamts1.kpi.ua/node/1008>.
2. Ідзьо М.В. Мовні засоби експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03 / М. В. Ідзьо; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. – К., 2016. – 20 с.
3. Коваль Т. Експресивність та засоби її творення в сучасному дискурсі преси / Т. Коваль // Лінгвістичні студії: зб. наук. праць / Донецький нац. ун-т; наук. ред. А.П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2012. – Вип. 24. – С. 119-122. – Режим доступу: <http://194.44.152.155/elib/local/r466.pdf>.

4. Крецька Ю.А. Засоби створення експресивності у заголовках (на матеріалі періодичної преси) / Ю.А. Крецька // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: зб. за підсумками звітної наук. конф. викл., докторантів та аспірантів, 11-12 березня 2009р.: вип. 8, у 5 т.: Кам.-Под.: Кам.-Под. нац. ун., 2009. – Т. 3. – С. 84-85.
5. Мозгова Я. О. Мовностилістичні засоби експресивності сучасної німецької журнальної публіцистики [Текст]: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 – германські мови / Я.О. Мозгова; Донецький національний університет. – Донецьк: ДНУ, 2011. – 19 с.

This article deals with modern interpretation of the term "expressivity" and the main devices of its creating on the lexico-semantic and syntactic levels in the German media language.

Key words: media language, devices of creating expressivity, levels of the language.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.111'049.2

Г. А. Кришталюк, кандидат філологічних наук

ЗАПЕРЕЧЕННЯ ТА ЗМІНА: ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті вказується на взаємозв'язок між запереченням як мовно-дискурсивним явищем та зміною як міждисциплінарним утворенням з позицій лінгвокогнітивного підходу. Заперечення визначається як когнітивно-дискурсивне утворення, яке представляє зміну відношень між референтами, а зміна – як комунікативно-подієве утворення, що реалізується за допомогою заперечних одиниць.

Ключові слова: заперечення, зміна, концептуалізація, референт, образ-схема.

Заперечення та зміна – це утворення, вивчення яких ніколи не втрачало і не втратить своєї актуальності. Справа лише у виборі підходів та методів дослідження. На сучасному етапі міждисциплінарного розвитку мовознавчої науки обрані нами об'єкти дослідження набувають особливої актуальності. І заперечення, і зміна є науково всюдисущими: їх вивчає філософія, логіка, психологія, соціологія та лінгвістика поміж інших наук. Незважаючи на те, що обидва утворення неодноразово вивчалися, пов'язані з ними проблеми не отримали остаточного вирішення і швидше всього не отримають допоки існує наука та людство. Однак, сучасна наука взагалі та мовознавча зокрема відкривають нові можливості для їх пояснення та розкриття взаємозв'язку між ними.

На присутність семантики зміни в значенні заперечення вказували ще Платон і Аристотель. Перший вбачав значення заперечення у відмінності між явищами [8, с.28], а другий стверджував, що заперечення позначає відсутність об'єктів і зв'язку між ними в реальній дійсності [1, с.29-30]. Компонентний аналіз основних словникових дефініцій дієслова to change «to become / make different» [12, с.244] та іменника change «the process or result of something or someone becoming different» [12, с.245] свідчить про те, що відмінність є семантичною ознакою зміни. Відсутність також осмислюється з урахуванням зміни, як результат припинення присутності та її трансформації.

З філософських позицій матеріалістичної діалектики заперечення розглядається як необхідний момент розвитку, умова якісної зміни речей [2, с.405]. У логіці заперечення трактується як логічна операція, з допомогою якої з даного висловлення утворюється нове [3, с.421]. Зазначені вище філософські та логічні визначення заперечення прийняті за основу багатьма лінгвістами, які досліджують його в мові, мовленні та дискурсі.

Залежно від обраного підходу, заперечення розглядається як таке, що змінює напрям між підметом і присудком [7, с.387] та тема-рематичну організацію речення, що супроводжується виключенням старої інформації та включенням нової [5, с.236]. Заперечення також визначається як модифікатор вихідної стверджувальної моделі чи значення, що призводить до утворення нових моделей і значень [6, с.120]. Однією з комунікативних функцій заперечення є зміна ставлення людини до дійсності [10, с.168]. З позицій фреймової

семантики заперечення розглядається як модифікатор фрейму або засіб його зняття, внаслідок чого порушується процес спілкування [9, с.76]. Заперечення також формує новий ментальний простір, протилежний вихідному [11, с.61], з метою зміни пов'язаної з ним точки зору [14, с.67].

Розглянуті підходи до дослідження заперечення одночасно утворюють основу та вказують на необхідність і можливість вивчення дискурсивного заперечення як зміни звернувшись до положень когнітивної лінгвістики про втіленість мислення, яке функціонує внаслідок різних типів взаємодії людини з навколишнім середовищем, а тому визначає її пізнавальну й мовленнєву діяльність.

З позицій втіленого розуміння заперечення визначаємо як когнітивно-дискурсивне утворення, яке виявляється в зміні концептуалізації дійсності за допомогою образ-схем. Ці елементарні ментальні структури сенсомоторного походження слугують засобом розуміння та конструювання дійсності [11, с.35]. Втілена природа фізичних, ментальних, соціальних і культурних змін і їх дискурсивна реалізація представлена образ-схемою ЗМІНА, яка належить до групи динамічних образ-схем і представляє відношення відмінності між референтами [4, с.631]. Образ-схема ЗМІНА конкретизується іншими образ-схемами, які представляють різні види як змін так і заперечення в англomовному дискурсі. Визначальними для англomовного дискурсу є опозитивні єдності динамічних силових образ-схем ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, МОЖЛИВОСТІ – ПОЗБАВЛЕННЯ, ПРОТИДІЯ – ПРОТИДІЯ, УСУНЕННЯ ПЕРЕШКОДИ – ПЕРЕШКОДА, УСУНЕННЯ ПРИМУШЕННЯ – ПРИМУШЕННЯ, які беруть участь у формуванні силового заперечення. Силове заперечення виявляється у зміні динамічних відношень між референтами, а саме здатності в нездатність, безперешкодної діяльності в перешкоду, згоди в протидію, непримусової діяльності в примусення, що базується на трансформації образ-схем, які утворюють вищезазначені опозитивні єдності.

Таким чином, заперечення та зміна є взаємопов'язаними процесами концептуалізації. Семантика і визначення заперечення ґрунтуються на зміні відношень між референтами, а зміна репрезентується експліцитно й імпліцитно за допомогою заперечних одиниць. Перспективами подальших досліджень є поглиблене комплексне вивчення заперечення

та зміни у їх взаємозалежності та з урахуванням найновіших здобутків когнітивної лінгвістики та дискурсології.

Список використаних джерел:

1. Аристотель. Метафизика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.infanata.org>.
2. Бирюков Б.В. Отрицание / Б.В. Бирюков // Философский словарь; [под ред. И.Т. Фролова]. – М.: Изд-во «Республика», 2001. – С. 405-406.
3. Кондаков Н.И. Логический словарь-справочник / Н.И. Кондаков. – М.: Изд-во «Наука», 1975. – С. 421-423.
4. Кришталюк А.А. Образ-схема ИЗМЕНЕНИЕ и ее применение в английском газетном дискурсе / А.А. Кришталюк // Когнитивные исследования языка; [гл. ред. серии Н.Н. Болдырев]. – Тамбов; Челябинск: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина; Изд-во Челябин. гос ун-та, 2014. – Вып. XVIII: Язык, познание, культура: методология когнитивных исследований. – С. 630-633.
5. Мелиг Х. Р. Коммуникативная функция общего и частного отрицания / Х.Р. Мелиг // Коммуникативно-смысловые параметры грамматики и текста: сб. науч. статей к юбилею Г.А. Золотовой / [сост. Н.К. Ониненко]. – М.: Эдиториал УРСС, 2002. – С. 232-242.
6. Паславська А.Й. Заперечення, негация, негатор (типологічне дослідження на матеріалі німецької, української та інших мов) / А.Й. Паславська // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія Філологія. – 2001. – Т. 4, № 1. – С. 119-125.
7. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – М.: Гос. учебно-педагогич. изд-во мин-ва просвещения РСФСР, 1956. – 501 с.
8. Платон. Софист [Електронний ресурс] / Платон. – Режим доступу: <http://www.magister.msk.ru/library/babilon/greek/platon/platon03.htm>.
9. Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1988. – Вып. XXIII: Когнитивные аспекты языка. – С. 52-92.
10. Downing L.H. Negation, Text Worlds and Discourse: The Pragmatics of Fiction / L.H. Downing // Advances in Discourse Processes. – 2000. – Vol. 66. – 225 p.
11. Lewandowska-Tomaszczyk B. Depth of Negation. A Cognitive Semantic Study / B. Lewandowska-Tomaszczyk. – Łódź: Łódź Univ. Press, 1996. – 235 p.
12. Longman Dictionary of Contemporary English / [ed. D. Summers]. – 4th ed. – Harlow: Longman, 2005. – 1949 p.
13. Rohrer T. Embodiment and Experientialism / T. Rohrer // The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. – N.Y.: Oxford Univ. Press, 2007. – P. 25-47.
14. Verhagen A. Construal and Perspectivization / A. Verhagen // The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. – Oxford: Oxford University Press, 2007. – P. 48-81.

The article indicates the interaction between negation as linguocognitive phenomenon and change as an interdisciplinary construct from the cognitive perspective. Negation is defined as a cognitive-discursive construct that represents change of relations between referents and change is considered to be a communicative event-related construct, realized by means of negative units.

Key words: negation, change, conceptualization, referent, image-scheme.

Отримано: 23.03.2017

УДК 978.016:81'243

А. А. Крук, кандидат філологічних наук

PROFESSIONALLY ORIENTED LEARNING OF FOREIGN LANGUAGE

У статті розглядається інтеграція професійно-орієнтованого навчання іноземної мови зі спеціальними дисциплінами з метою отримання додаткових професійних знань і формування професійно значимих якостей особистості.

Ключові слова: професійно-орієнтоване навчання, англійська мова за професійним спрямуванням, особистісно-орієнтований підхід.

Foreign language is a factor in the overall cultural development of every individual. Every teacher of foreign languages should prepare a good specialist. Thus, teaching provides many requirements. Professionally-oriented learning of foreign language is recognized as a priority in the renewal of education. S.C. Tsai notes: «Given the new trend of globalization and the internationalization of the workforce, one of the goals of foreign language education must be to provide students with the foreign language ability and advanced professional knowledge necessary to succeed in the job market» [7, p.50]. The main purpose of ESP is integrative. The substantive content of it is interdisciplinary. In that case, it should help to expand educational horizons of students socialization for future professionals and prepare them for life in a multi-ethnic and multicultural world. S.C. Tsai says that «it is important to upgrade the level of knowledge regarding the industry's development and simultaneously improve English skills within the current system of higher education, because the combination will help students gain related abilities, including language skills, for potential future jobs» [7, p.50].

An important contribution to the development of the theory of professionally oriented learning is made by M. Zhaldak [1], V. Redko [2], O. Tarnopolsky [3], J. Day, M. Krzanowski [4], K. Fujioka [5], C. Nkwetisama [6], S. Tsai [7] and many others. There are different approaches to foreign language teaching in higher education. All these issues were investigated in the works of these authors. Scientists envisaged language training, indicating that the humanitarian ESP learning do not fully meet the needs of society and the individual, do not allow the specialist to solve professional tasks with proper quality and meet personal needs in a foreign language environment. Nowadays the problem relates not only to develop the skills or to communicate in foreign language, but also to gain some knowledge in speciality.

Professionally-oriented learning of foreign language requires a new approach to the selection of the content. It should be focused on the latest developments in any sphere of human activity. C.M. Nkwetisama writes that «the socially appropriate and communicative use of language, the linguistic and general structure to include: the social roles that the learners are called upon to play, the language functions and notions that are indispensable for the proper mastery of language, the listening, speaking, reading and writing skills; the grammatical, lexical and pronunciation skills as well as the thinking skills» [6, p.516]. Thus, professionally-oriented learning of foreign language must promptly reflect scientific achievements in certain fields, directly affecting the professional interests of students and provide them with the opportunity for professional growth. C.M. Nkwetisama notes that «noteworthy is the fact that this syllabus is skill-based and the various language skills are integrated. The syllabus does not spell out all the themes or the lexicon of the course, but it is through the selection of the various skills and themes that the lexicon is expected to unfold» [6, p.517].

Professionally oriented learning is based on the students' needs in learning foreign language and is dictated by the peculiarities of their future profession or specialty. It includes such components as scope of communicative activity, topics, situations and language material, professional orientation on students' education, language material (phonetic, lexical, grammatical, and spelling), rules of application, and certain skills. It also provides special complex of speaking skills that show the level of practical foreign language as a means of communication, particularly in cross-cultural situations, a system of knowledge of national and cultural characteristics and realities of appropriate country. That is why professionally oriented learning is integrated with special disciplines in order to obtain the additional professional knowledge and formation of professionally significant personal qualities.

References:

1. Жалдак М.І. Мультимедійні системи як засоби інтерактивного навчання : посібник / Жалдак М.І., Шут М.І., Жук Ю.О., Дементівська Н.П., Пінчук О.П., Соколюк О.М., Соколов П.К. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 112 с.
2. Редько В. Інтерактивні технології навчання іноземної мови / В. Редько // Рідна школа. – 2011. – № 8–9. – С. 28–36.
3. Тарнопольський О.Б. Навчання через зміст спеціальності в курсах іноземної мови для спеціальних цілей у немовних вишах / О.Б. Тарнопольський // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2011. – № 12 (223), Ч. II. – С. 147–156.
4. Day J., Krzanowski M. Teaching English for Specific Purposes: An Introduction / J. Day, M. Krzanowski. – Cambridge : Cambridge University Press, 2011. – 34 p.
5. Fujioka K. Integrating Project Work in the EFL Classroom / K. Fujioka // JALT Conference Proceedings. – Tokyo : JALT, 2012. – P. 410–415.
6. Nkwetisama C.M. The Competency Based Approach to English Language Education and the Walls between the Classroom and the Society in Cameroon: Pulling Down the Walls / C.M. Nkwetisama // Theory and Practice in Language Studies. – Maroua, Cameroon. – 2012. – Vol. 2, No. 3. – P. 516–523.
7. Tsai S.C. Integration of Multimedia Courseware into ESP Instruction for Technological Purposes in Higher Technical Education / S.C. Tsai // Educational Technology & Society. – Taiwan, R.O.C., 2012. – No. 15 (2). – P. 50–61.

The article envisages the integration of professionally oriented learning of foreign language with special disciplines in order to obtain the additional professional knowledge and formation of professionally significant personal qualities.

Key words: professionally oriented learning, English for specific purposes, personally oriented approach.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.133.1'373

Р. В. Кульбанська, старший викладач

LES ACTIVITÉS DIDACTIQUES DANS L'ENSEIGNEMENT/APPRENTISSAGE DU FOS

У статті описано застосування основних видів ігрових технологій як методу активного розвитку комунікативної компетенції студентів у процесі навчання французької мови фахового спрямування.

Ключові слова: французька мова фахового спрямування, ігрові технології, рольова гра, лексична гра, комунікація.

Dans la société actuelle, l'évolution des technologies de l'information et de la communication, la mobilité professionnelle, les énormes avancées technologiques et la mondialisation économique ont entraîné de nouvelles exigences communicatives dans le monde professionnel. C'est dans ce contexte que l'enseignement des langues et cultures de spécialité est devenu l'un des axes prioritaires dans l'enseignement de français.

Ces nouveaux besoins communicationnels ont fait émerger dans l'enseignement supérieur des formations en langues toujours plus spécialisées, dans des domaines tels que l'économie, le droit, l'ingénierie, la santé, les arts, les sciences et autres.

Selon les ouvrages de référence le français sur objectifs spécifiques n'a pas développé de méthodologie spécifique : il s'est moulé dans les divers courants méthodologiques qui ont parcouru la didactique du français langue étrangère (F.L.E.). Il ne s'agit pas de la langue de communication usuelle (passe par tout) appelée communément français général (FG). Il s'agit de la langue utilisée par les professionnels dans l'exercice de leur profession, par des spécialistes dans l'exercice de leur spécialité.

Le FOS apparaît comme une approche utile et efficace à l'apprentissage du français dans le cadre d'un domaine particulier. L'apprenant doit acquérir un lexique bien spécifique, renvoyant parfois à des réalités qu'il ne connaît pas, mais le vocabulaire joue un rôle primordial pour l'intégration des apprenants dans ce domaine. O. Challe indique que «la première compétence chez les spécialistes est lexicale» [1, p.79].

Cet article se donne pour objectif de mettre en évidence les avantages positifs des jeux ludiques dans l'enseignement/apprentissage du FOS.

L'objectif pour l'apprenant est de pouvoir communiquer à l'écrit comme à l'oral en français dans le cadre de sa profession ou de sa spécialité et accomplir des tâches professionnelles dans un environnement francophone.

Il y a quelques techniques qu'on peut utiliser dans l'enseignement de la langue française pour obtenir cet objectif. La plupart des activités didactiques présentées dans les formations en FLE général se retrouvent également dans la formation d'un public spécifique : activités de compréhension orale, écrite, exercices sur le lexique, etc. Dans cet article nous proposons de concéder quelques jeux linguistiques et d'expressions.

D'après les ouvrages de référence les jeux linguistiques sont des types de jeux destinés à travailler sur la langue. Ils facilitent l'apprentissage de la langue à partir des activités guidées. Les jeux linguistiques sont destinés à tous les niveaux. Ils doivent être choisis selon les niveaux des apprenants.

Parmi «ces jeux» il y a : les jeux lexicaux, les jeux de réflexion, l'association logique, les phrases à rallonges, le remue-méninge ou brainstorming.

Les jeux lexicaux sont très utiles pour l'activation du vocabulaire appris en cours. Ils permettent à l'apprenant de mobiliser les ressources lexicales trop souvent passives. Les apprenants connaissent en effet beaucoup plus de mots qu'ils essayent de redécouvrir.

Les jeux de réflexion ne sont pas de simples jeux à jouer. Ils font appel à la réflexion de la part des apprenants. Ces jeux développent la mémoire de l'apprenant.

L'association logique consiste à associer un mot à un autre mot ayant un rapport logique avec lui.

Les phrases à rallonges est une autre activité ludique ressemblant au jeu d'association logique. Un apprenant commence une histoire par une phrase. L'apprenant suivant, après avoir pris soin de reprendre la ou les phrases précédentes doit compléter la suite de l'histoire avec sa phrase. Cette activité créative, en plus de développer l'imagination, est un très bon exercice pour développer la mémoire.

Grâce à cette catégorie de jeux, l'apprenant a la possibilité de réactiver le vocabulaire passif. Cette mobilisation lexicale lui permet de se rendre compte qu'il connaît plus de mots qu'il ne le pense.

Les activités d'expression orale comprennent les jeux de découverte, les jeux de devinette, les jeux préférences, le jeu de rôles.

Les jeux de découverte encouragent les apprenants à découvrir des idées ou des choses en classe. Ils permettent faire ressortir les attentes et les besoins de l'apprenant

En ce qui concerne le jeu de préférence, l'apprenant peut parler de ses préférences au sujet d'un certain nombre de thèmes choisis au préalable par l'enseignant ou les apprenants. Il pourra à tout moment justifier ses choix par des explications. Ce jeu permet à l'apprenant à faire trois choses à la fois: jouer, communiquer, apprendre.

Les activités de production orale se présentent le plus souvent sous forme de jeux de rôles ou le jeu de métier.

Le jeu de rôle s'avère très motivant et par conséquent très efficace.

Du point de vue communicatif, le jeu de rôle permet aux apprenants de savoir mieux parler, être plus dynamiques, au lieu de rester passifs en classe en écoutant seulement les explications du professeur.

Il ne s'agit donc pas d'un apprentissage, mais d'une acquisition. Le rôle que joue le professeur n'est pas d'enseigner mais il devrait jouer un rôle de metteur en scène. Il ne suffit plus d'expliquer des règles, il est indispensable que l'enseignant encourage les apprenants à créer au cours du roulement du jeu un environ permettant une vraie interaction communicative entre les clients et les employés.

Notons ici que le jeu de rôle n'est pas la récitation d'un dialogue mémorisé, mais une expression orale improvisée selon un scénario auquel les apprenants ont brièvement pensé. Selon M.-C. Leblanc « le jeu de rôle a été introduit en France par Ancelin-Schützenberger, qui l'a utilisé à la fois: comme méthode de formation personnelle; comme objectif, d'aider les joueurs à mieux comprendre leur vécu (option la plus proche du psychodrame); comme instrument d'apprentissage socioprofessionnel, le jeu de rôle servant à acquérir des rôles sociaux, des savoir-faire professionnels et relationnels dans des domaines variés tels que le médical, le social, le commercial (les «business games»); comme technique d'animation pédagogique utilisable pour l'apprentissage de toutes sortes de matières et notamment, pour l'apprentissage des langues vivantes» [2, 15]. Parlant de jeu de rôle, nous pouvons dire que cette activité a pour but d'aider l'apprenant à se familiariser des situations sociales et quotidiennes à partir du cours. Le jeu de rôle provoque de la compréhension immédiate de ce qui se passe autour de l'apprenant.

En conclusion il faut dire que les activités ludiques utilisées dans l'enseignement/apprentissage du FOS devront être consacrées selon le sujet spécifique à enseigner. C'est pourquoi la pédagogie doit être centrée sur la réalisation de tâches per-

mettant de simuler la réalité professionnelle des étudiants et leur donner des stratégies qui permettront de s'auto former et d'être plus autonome dans leur apprentissage.

Список використаних джерел:

1. Challe O. Enseigner le français de spécialité / O. Challe. – P. : Economica, 2002. – 157 p.
2. Leblanc M.-C. Jeu de rôle et engagement. Evaluation de l'interaction dans les jeux de rôles de français langue étrangère / M.-C. Leblanc. – P. : L'Harmattan, 2002. – 398 p.
3. Mangiante J.-M. Le français sur objectif spécifique / J.-M. Mangiante, C. Parpette. – P. : Hachette Fle, 2004. – 144 p.
4. Tabensky A. Spontanéité et interaction, le jeu de rôle dans l'enseignement des langues étrangères / A. Tabensky. – P. : L'Harmattan, 1997. – 394 p.

The article looks at games as an effective tool to develop students' communicative skills in teaching French for specific purposes.

Key words: French for specific purposes, games, role play, vocabulary games, communication.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.111'373.43

О. М. Литвинюк, кандидат філологічних наук

НЕОЛОГІЗМИ У СУЧАСНОМУ АНГЛІЙСЬКОМУ КОМП'ЮТЕРНОМУ ДИСКУРСІ

Стаття присвячена дослідженню продуктивних моделей творення неологізмів в сучасній англійській мові в межах комп'ютерного лексику. Виявлено, що в англійській мові найпродуктивнішою моделлю творення неологізмів є аббревіація різних типів.

Ключові слова: неологізм, акронім, аббревіація.

На початку нового тисячоліття ми спостерігаємо глобальні соціально-економічні зміни в житті суспільства. Загальновідомо, що науково-технічний прогрес набув ознак інформаційної революції. За допомогою комп'ютерних технологій усе людство поринуло з реального світу у віртуальний. Сучасний світ і люди в ньому живуть в умовах швидкого розвитку мікропроцесорної та обчислювальної техніки, тому першою за кількістю нових слів виступає саме галузь комп'ютерних технологій [8, с.22].

З історичних причин більшість неологізмів, що відтворюють різні сфери мережної діяльності, були створені вперше в англійській мові. Тим часом з технічних причин англійська мова протягом довгого періоду займає місце головної мови мережної комунікації. Лексичними інноваціями є розповсюдження та масове використання мережі інтернет. Подібні одиниці отримують назву інфонеологізми, кібернеологізми [3, с.51].

Для лінгвістів інтернет – особливе комунікативне середовище, у якому вдало співіснують усний і писемний варіанти мови з різною жанрово-стилістичною спрямованістю. З погляду філологічного, завдяки децентралізованості інтернету, відсутності цензури, можливості висловити свою думку на безмежну аудиторію Інтернет здобуває характеристику поля найменшої текстуальної уніфікації та найбільшого словесного «демократизму».

Варто відзначити, що вчені виділяють чотири основні лексичні групи в інтернет-дискурсі [1, с.9]:

- 1) прийняті технічні терміни: HTML, http, Java, JPEG, XML;
- 2) лексеми, відомі широкій аудиторії інтернет-користувачів: home page, inbox, outbox, posting, blog, avatar;
- 3) лексеми, що існують в середовищі користувачів певних блогів: mouse potato, Gopher, Nub, N00b, Sp133, W00t, fr00b;
- 4) лексеми, які вживаються звичайними людьми: the World Wide Web, website, roaming, surfing, delete, upload, download [4, с.51].

Зміст інтернет-вокабуляра характеризується:

- 1) великою кількістю сленгових слів. Наведемо декілька прикладів: dunno (do not know), gonna (going to), cuz

(because); da (the), dat (that), der (there), shudda (should have), sup (what's up), wanna (wont to), yo (your), wile (while); plz (please), soz, srry (sorry), thnx (thanks);

2) використанням емотиконів – послідовність з допоміжних символів і знаків, що позначає емоції комуніканта замість слів, що описують емоції та вживання великої літери для надання мови експресивності: just do it;

3) великою кількістю аббревіаційних фраз та цілих речень – BRB (Be right back), Bb (Bye Bye), Nvm (Never mind), BTW (By the way), Wd (Well done), AFAIC (As far as I care; As far as I'm concerned), AFAIK (As far as I know), AFAIR (As far as I remember), AFK (Away from keyboard), ASAP (As soon as possible), BBL (Be back later), TY (Thank you), WB (Welcome back), WDUWTA? (What do you want to talk about?), YW (You're welcome), YSVW (You are so very welcome), ROFL (Rolling on the floor laughing).

Також мають місце суто комп'ютерні скорочення, наприклад: 1. цифрові аббревіатури – 1 (знак оклику), 2 (to, too, two), 4 (for, four); 2. «звукові» аббревіатури – C (see), K (okay), O (oh), CU (See you), B (be), tho (though), IC (I see); OIC (Oh, I see); Ppl (people); 3. графічні аббревіатури – 1337 (Leet), S2 (heart).

4) використанням лексем, утворених в результаті метафоричного переносу – одного з найпродуктивніших і експресивних джерел новоутворень в мові – flame, spam, ham, salami, migror, backdoor, traffic, virus, window;

5) використанням лексем, утворених в результаті різних семантичних процесів: 1. розширення значення (Google: used to mean a search engine, now to google – to search for smth on the Internet using any search system), 2. звуження значення (used to – a wine buff, a film buff, a Tom Cruise buff, now – a computer buff mainly).

Причинами формування та використання інтернет-вокабуляра є:

- 1) економія часу і зусиль (saving keystrokes), що породжує надлишок різного роду скорочень;
- 2) поведінкові або культурні стереотипи, які є маркерами приналежності до тієї чи іншої соціальної групи;
- 3) засекречування інформації від дорослих в соціальних групах підлітків;

4) спроба уникнути вживання нецензурного висловлювання, яке в скороченому вигляді втрачає елемент неприємності;

5) бажання надати мові експресивність і емоційність;

6) бажання повідомити свою реакцію на жарт – наприклад, LOL [4, с.52].

Останні десятиліття ми спостерігаємо період інтенсивного розвитку всіх сторін життя суспільства, однак серед них слід особливо відзначити сферу комп'ютерних технологій. Мережа інтернет об'єднала весь світ в єдиний цифровий простір з необмеженими можливостями. Саме завдяки цьому були створені якісно нові форми діяльності та обміну інформацією. Розвиток комп'ютерних технологій здійснив значний вплив на лексико-семантичний розвиток англійської мови, внаслідок чого було створено велику кількість нової термінології на позначення нових понять комп'ютерної сфери.

Дослідження комп'ютерної лексики дало змогу простежити за функціонуванням оказіоналізмів, значення яких міцно пов'язане з певним контекстом і не сприймається поза його межами. Згодом, під час виникнення цілого комплексу передумов, слово може поступово закріпитися в мові (лексикалізуватися); на цій стадії воно стає неологізмом, який може остаточно увійти до лексичної системи або припинити своє існування.

Дотримуючись загальноприйнятої думки про існування морфологічних та лексико-семантичних типів словотвору, розглянемо передусім різновиди морфологічного типу, які розрізняють залежно від характеру словотвірних засобів. Найпродуктивнішими є 5 типів морфологічного словотвору у лексиці галузі комп'ютерних наук та інформаційних технологій:

- 1) афіксація;
- 2) словоскладання;
- 3) конверсія;
- 4) реверсія чи зворотній словотвір;
- 5) скорочення [7, с.51].

Отже на межі XX-XXI століть інтернет та комп'ютерні технології набувають статусу винятково ефективного і важливого інструментарію людської діяльності. Особливу увагу слід виділити саме англійській мові, яка є міжнародною мовою спілкування, первинною мовою програмування, комп'ютерних технологій та мережі інтернет. Інтернет-англійська мова створила величезну кількість одиниць на позначення

нових понять і реалій комп'ютерного буття, встановлюючи процеси творення та розвитку нової термінології.

Збагачення словникового складу інтенет-англійської мови в більшості відбувається завдяки словотворенню та зміни значення слова. Серед найпродуктивніших типів морфологічного словотворення у лексиці галузі комп'ютерних наук та інтернету необхідно виділити: афіксацію, словоскладання, конверсію, реверсію та скорочення. Вони набувають усе більшого значення, особливо в наш час, будучи засобом концентрації інформації завдяки своїй лаконічності.

Список використаних джерел:

1. Галичкіна Е.Н. Специфика компьютерного дискурса на английском и русском языках : дис. канд. фил. наук. / Е.Н. Галичкіна. – Астрахань, 2001. – 235 с.
2. Елисеєва В.В. Лексикология английского языка: учебник / В.В. Елисеєва. – СПб.: СПбГУ, 2003. – 74 с.
3. Кізіл М.А. Екстралінгвальні та інтралінгвальні аспекти параметризації метатерміносистеми сфери комп'ютерних технологій англійської мови / М.А. Кізіл // Science and Education a New Dimension. Philology. – 2015. – Вип. 62. – С. 50-54.
4. Медведь М.Н. Особенности интернет-вокабуляра в коммуникативном пространстве интернет-дискурса / М.Н. Медведь // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2011. – Вип. 66. – С. 49-54.
5. Мостовий М.І. Лексикология англійської мови / М.І. Мостовий : підруч. для ін-тів і фак. інозем. мов. – Харків : Основа, 1993. – 256 с.
6. Петрук Г.М. Інтернет як джерело поповнення економічної термінології сучасної англійської мови / Г.М. Петрук // Філологічні науки. – 2011. – № 1. – С. 110-115.
7. Синдега Р.Є. Способи утворення англійської комп'ютерної лексики / Р.Є. Синдега // Вісник Львівського університету: Іноземні мови. – 2010. – Вип. 17. – С. 47-52.
8. Струкова Н.В. Комп'ютерний сленг: лінгвокреативний аспект / Н.В. Струкова // Управління розвитком. – 2012. – № 12. – С. 22-24.

The article analyzes the productive models that form neologisms in internet English. The author revealed that in the English language the most productive models of building neologisms are abbreviation of different types

Key words: neologism, acronym, abbreviation.

Отримано: 23.03.2017

УДК 378.14(410)

М. В. Матковська, доцент

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ-МАГІСТРАНТІВ ПИСЕМНОГО СПІЛКУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ У ЖАНРІ «ДІЛОВИЙ ЕЛЕКТРОННИЙ ЛИСТ»

У статті представлено мовні, мовленнєві та позамовні стандарти оформлення жанру «діловий електронний лист», комунікативні інтенції та категоріальні ознаки тексту.

Ключові слова: писемна комунікація, комунікативні інтенції, електронний текст, офіційний / неофіційний стиль.

В умовах широких міжнародних контактів, мовна освіта спрямована на підготовку гармонічно розвинутої особистості майбутнього спеціаліста з відповідним до вимог суспільства рівнем комунікативної компетенції. Впровадження європейської кредитно-трансферної системи в контексті реалізації принципів Болонської декларації потребує перегляду чинних організаційних форм навчання у ВНЗ, а саме зменшення аудиторних занять з викладачем і перенесення основного навантаження на самостійну поза аудиторну роботу студента [1; 2].

Реалізація такого підходу до навчання ділового писемного спілкування англійською мовою неминує призводить до вдосконалення організаційних форм і прийомів самостійної поза аудиторної роботи майбутніх фахівців.

Мета статті – виявити мовні, мовленнєві та позамовні стандарти оформлення жанру «діловий електронний лист», комунікативні інтенції та категоріальні ознаки тексту.

Мовні стандарти оформлення ділового електронного листа виявляються у вживанні нейтральних і стилістично забарвлених мовних одиниць; лексиці ділового листування; обмеженої кількості складнопідрядних речень; речень як з уточнюючою, так і з пояснювальною функцією; прямого порядку слів у реченні; дієприслівникових зворотів для вираження обставин; інверсії для додання змістових та емоційних відтінків; протиставних та єднальних сполучників; безособових, пасивних та особових конструкцій для вираження причинно-наслідкових відношень.

Мовленнєві стандарти оформлення ділового електронного листа виявляються у вживанні розмовних за стилем мовленнєвих формул для встановлення, підтримання та виходу з контакту; специфічної аббревіатури електронного листування – акронімів, певної термінології.

Позамовні стандарти оформлення жанру «діловий електронний лист» виявляються у вживанні особливого способу форматування тексту (обмежена кількість симво-

лів у рядку, розподіл на абзаци; використання «bullets» для оформлення пунктів або підпунктів списку); графічних засобів для виділення ключової інформації (курсив, шрифти), etc.

Особливості логіко-сислової організації ділових електронних листів було розглянуто за такими категоріальними ознаками тексту: *інформаційна насиченість; структурно-сислова цілісність; зв'язність; логічна послідовність викладу*.

Інформаційна насиченість ділового електронного листа залежить не лише від певної кількості, а й від характеру інформації на кожному етапі передачі головної комунікативної мети адресата.

Чіткість членування тексту на комунікативно-інформаційні блоки є показником його *структурно-сислової цілісності*. Структурно-сислова цілісність монолічного електронного листа знаходить відображення в різновидах основних структурних зв'язків: причинно-наслідкових, просторових, часових взаємовідносинах; у розподілі на тему, підтему, сислові частини, абзаци тощо. Використання багатоаспектних електронних листів вимагає максимальної чіткості у визначенні сислових зв'язків між блоками інформації в тексті. Тому ефективність електронного спілкування залежить певною мірою від зв'язності тексту ділового електронного листа.

Зв'язність тексту ділового електронного листа створюється за допомогою формально-логічних зв'язків (link words), які характерні для писемної комунікації [1, с.26]. В електронних листах неформального стилю використовують здебільшого конектори високої частоти вживаності (*and, also, but, besides, so*). Для формальних електронних листів можливим є більш різноманітне використання конекторів низької частотності (*although, consequently, hence, otherwise, therefore, etc.*). За допомогою цих засобів реалізуються *логічна послідовність викладу* ідеї основної тези шляхом уточнення думки, доповнення до неї, пояснення [2, с.57].

Особливості *структурно-композиційної побудови* ділових електронних листів детермінуються контекстом спілкування, характером відносин між комунікантами і способом зв'язку. У разі офіційності відносин структурно-композиційна побудова електронних листів є *жорстко* регламентованою, тобто містить декілька обов'язкових реквізитів, які характеризуються специфічними мовними та графічними засобами їх заповнення, композиційною єдністю їх структурних елементів і модельованістю обсягу. Такими листами зазвичай спілкуються в режимі асинхронної комунікації. Нерегламентованість структурно-композиційної побудови деяких ділових електронних листів зумовлена контекстом неформального спілкування, робочими відносинами між партнерами; взаєморозумінням у вирішенні питань, однаковим службовим статусом, високим рівнем

обізнаності обох комунікантів з проблемою, яка вирішується, а також формою спілкування.

У композиційному відношенні діловий електронний лист будується за досить жорсткою моделлю, яка містить декілька обов'язкових реквізитів: Header Block, Message Block, Signature Block. За ознакою наявності обов'язкових реквізитів ділові електронні листи можуть бути *стандартними* або *нестандартними*.

Структурні елементи *звертання до адресата* та *засвідчення ввічливості* є обов'язковими реквізитами ділового електронного листа, проте диференціація електронних листів на регламентовані та нерегламентовані знаходить відображення у виборі засобів лінгвостилістичного забарвлення для встановлення та виходу з контакту. Першочергово це стосується мовних засобів, що вибираються для дотримання належного рівня офіційності / неофіційності. Форма звернення та завершення в офіційному електронному листі характеризується вживанням соціально-етикетних формул, які адекватні в ситуаціях формального спілкування. Для підвищення рівня офіційності в якості звернення використовується титул або посада адресата (*Dear Sir or Madame*). Звернення до адресату по імені надає діловому електронному листу неформальний тон (*Dear Robert*). Завершення також залежить від основного тону повідомлення і може бути офіційним (*Sincerely yours*) і неофіційним (*Best wishes*).

Проведений аналіз текстів електронних листів різної функціональної спрямованості виявив, що вони будуються за різними композиційними моделями. Під композиційною моделлю ділового електронного листа, слідом за іншими дослідниками, ми розуміємо певну сукупність і послідовність зміни супровідних комунікативних завдань у його змістовій частині з метою досягнення головної функціонально домінуючої комунікативної мети адресата або адресанта. *Діловий електронний лист* як письмовий фаховий текст офіційно-ділового стилю відтворює процес обміну комунікативними інтенціями із специфікою комунікативно-функціонального, логіко-сислового, структурно-композиційного та лінгвістичного оформлення.

Список використаних джерел:

1. Ashly A. Oxford Handbook of Commercial Correspondence / A. Ashly. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 304 p.
2. Dignen B. Communicating in Business English / B. Dignen. – Hong Kong : Asia-Pacific Press Holding Ltd, 2003. – 193 p.

The article deals with the linguistic and communicative peculiarities of e-mail letters, their communicative intentions and linguistic categories.

Key words: computer-mediated communication, communicative intentions of e-mail writing, official / non-official styles.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.111'373.21

С. І. Никитюк, викладач

АНГЛІЙСЬКІ УРБАНОНІМИ

У статті розглядаються групи англійських пабів у системі урбанонімів, їхня історія, найуживаніші назви та специфіка.

Ключові слова: урбаноніми, історія, групи, Велика Британія.

Власні назви займають значне місце у складі лексики будь-якої мови, у тому числі й англійської. Вони слугують для найменування людей і тварин, географічних та космічних об'єктів різних класів, а також різних об'єктів матеріальної і духовної культури.

Специфіка власних назв давно приваблювала дослідників: географів, істориків, лінгвістів.

Мета статті – розглянути назви англійських пабів, що входять до групи урбанонімів (назв вулиць англійських міст, будинків).

Назви пабів є урбанонімами, оскільки паб – типово внутрішньоміський об'єкт. Розряд урбанонімів об'єднує назви найрізноманітніших видів внутрішньоміських об'єк-

тів, таких, як вулиці, площі, різноманітні будівлі, і усі ці об'єкти розрізняються за своїм характером і призначенням. Ось чому російський вчений О.А. Леонович вважає, що до назв англійських пабів можна застосувати термін «рекреаційно-ділова назва», тому що він дозволяє точно визначити характер пабу як об'єкту і одночасно винести його в окрему групу урбанонімів [1].

Паб (скорочено від англ. public house) – таверна, пивна, трактир (торгує переважно пивом, а також іншими алкогольними та безалкогольними напоями та закусками; є місцем зустрічі жителів даного району) [3].

Паб – це унікальне англійське явище, він так само унікальний, як англійський сленг. Це свого роду національний інститут Великої Британії, оскільки паб, напевно,

одне із найулюбленіших місць проведення дозвілля, і, виходячи з кількості пабів, можна зробити висновок, скільки людей тут щоденно перебуває. Так, паб має риси клубу, соціального та професійного.

У Великій Британії нараховується біля 66 тис. пабів. Навіть у відносно невеликих містечках з населенням у 50-60 тис. людей є сотні пабів. Ми розглянемо найвідоміші паби, розміщені у великих містах, таких, як Лондон, Манчестер, Ліверпуль, назви яких є у туристичних довідниках, рекламних виданнях, словниках.

Виникнення пабів у Великій Британії, а, відповідно, та їх назв, відноситься до XV-XVI ст., коли паб став набувати своїх характерних рис, які відрізняли його від простої таверни. У той час назв пабів просто не існувало. Через неграмотність населення надпис на вивісці замінював певний символ, що вказував на характер закладу, наприклад, власник таверни прив'язував жмут вічнозеленої рослини на жердину (al-stake), що символізувало бога виноробства Бахуса, який завжди зображувався із виноградним листям. У середньовічній Англії ця вивіска трансформувалась у назву The Bush, у такому вигляді існує й донині [4].

Нерідко ці емблеми жартома інтерпретувалися у мовленні простого люду, і The Black Swan перетворювався у The Muddy Duck, а The Rose – у The Cauliflower, The Swan & Lute – у The Goose and Gridiron. Так, емблеми на вивісках були свого роду назвами, але назвами мовчазними. Та вони не завжди вказували на характер закладу. Назви пабів практично не говорять, що приховує вивіска, за винятком тих випадків, коли паб названо за іменем броварні, що робиться суто у рекламних цілях [1].

Пабам даються оригінальні назви, у дечому екстравагантні, що можуть привабити увагу відвідувачів, короткі, що легко запам'ятовуються, і одночасно зв'язані із речами відомими, зрозумілими, знайомими та дорогими кожному жителю Великої Британії [2].

У назвах пабів закарбовані як сучасні явища і події, так і речі, що стали надбанням англійської історії, її багатой національної культури, що ввійшли в обіг літературні алюзії, англійські звичаї, традиції, звички. Назва пабу свідчить про багато що свідчить: у яку епоху його було відкрито, кому він належить, що знаходилося поряд з ним, хто його відвідував – оскільки назви упродовж століть практично не змінювалися. Це дозволяє стверджувати, що назви пабів є своєрідним джерелом історичної та країнознавчої інформації [1].

Можна визначити 8 основних лексичних груп, які лягли в основ номінації пабів: 1) геральдика; 2) обігові літературні алюзії; 3) релігія; 4) місце знаходження пабу; 5) історичні події та особистості; 6) мореплавання; 7) розваги; 8) характеристика самого пабу.

У назвах пабів, пов'язаних із *геральдикой* (особливо геральдикою членів королівської сім'ї), власники закладів намагались відобразити свої почуття вірнопідданих престолу, даючи назви своїм закладам за емблемами королів, наприклад: The White Lion (герб Едуарда IV), The White Swan (герб Генріха IV), The Bull's Head (герб Генріха VIII),

The Crown, The King's arm. Причому поряд із назвою на вивісці зображена й сама емблема. Зв'язок геральдики із історією відображена у назві пабів The Red Rose та The White Rose – за гербами Ланкастерів та Йорків у Війні Червоної та Білої троянд.

Ряд пабів носять імена відомих *літературних героїв* – Falstaff, Oliver Twist, Sherlock Holmes.

Релігійні назви пабів наразі трапляються рідко, але можна назвати нейтральні The Adam & Eve, The Trip to Jerusalem, The Angel.

Назви за *місцем знаходження пабу* дають нам інформацію про те, що знаходиться чи знаходилося поблизу пабу чи що вплинуло на створення його назви, таким чином, несе історичну цінність: The Gate (по сусідству з цим пабом є ворота церкви, в'язниці, житлового будинку), With the Beatles (біля музею групи).

Назви Пабів за *історичними подіями та історичними особистостями* є відгуком на важливі історичні події певної епохи: The Saracen's Head, The Turk's Head (нагадування про війни хрестоносців), The Cromwell's Head.

Паби, що носять назви шостої групи (*мореплавання*), знаходяться в основному у портових містах і відвідують їх лише моряки: The Anchor, The Trafalgar, The Captain Flint.

Сьома група – паби із *назвами спорту та розваг* (часто перегонів): The Flying Dutchman, The Why Not (імені жокеїв), The Bell (як приз на перегонах).

Характеристика самого пабу: його вид, влаштування, кухня, напої, що там подаються: The White House, The Red House The Blue House, The Green Lattice; The round of Beef, The Shoulder of Mutton, The Boar's Head, The Chester Cheese; The Jug and Glass, The Full Quart, The Punch Bowl [1].

Власні назви, а саме урбаноніми, складають значну частину лексики англійської мови, і заслуговують того, щоб їх ретельно вивчали та досліджували.

Список використаних джерел:

1. Леонович О.А. В мире английских имен : учебное пособие по лексикологии / Олег Анаольевич Леонович. – [2-е изд., испр. и доп.] – М. : ООО «Издательство АСТ»: «Издательство Астрель», 2002. – С. 92-99.
2. Селіванова О.І. Опановуючи англійську мову і культуру (Велика Британія, Сполучені Штати Америки) : навч. пос. / О.І. Селіванова, О.М. Байкова. – К. : Ленвіт, 2008. – 126 с.
3. Mc Dowall D. Britain in Close-Up / D. Mc Dowall. – Longman, 2003. – 203 p.
4. Урбаноніми [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Word in English: loanwords [http://www.ruf.rice.edu/kemmer/Words/loanwords.html].

The article deals with the variety of British urban names of pubs. The author depicts their history, groups, most commonly names and specific features.

Key words: British urban names of pubs, history, groups, Great Britain.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.111: 81'373.7

В. І. Остапенко, старший викладач

АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІ ЕТНІЧНІ ПРИЗВИСЬКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙЦІВ

У статті представлені результати дослідження етнічних прізвиськ, створених англо-американською лінгвокультурною спільнотою для номінації представників європейських етнічних груп. Визначено мотиваційні фактори, на яких базується семантика даних лексичних одиниць.

Ключові слова: етнічне прізвисько, лінгвокультурна спільнота, мотиваційний фактор, семантика.

Особливості національного характеру будь-якої лінгвокультурної спільноти відображені у вербальній та невербальній поведінці її представників, у знаннях і ставленні до реальності, тобто у їх ментальності. Дослідження специфіки національної ментальності різних мовних спільнот свідчить про наявність певного «порогу», який запобігає адекватному сприйняттю ними одні одних. Таке стереотипне сприйняття відображене у мовних засобах, зокрема в не-

офіційних етнічних назвах або етнічних прізвиськах. У вітчизняній лінгвістиці дослідженню проблем етнічних назв у сучасній англійській мові присвятили свої наукові розвідки Т.М. Антонченко [1], Ю.В. Святюк [2].

Загальновідомо, що американське суспільство як частина англомовного світу, власне, його етносоціальна структура, становить своєрідний конгломерат із представників різних націй та рас, «плавильний казан» різноманітних

етнокультурних традицій. Єдність у сприйнятті ціннісної та ідеологічної орієнтації американського суспільства, відданість способу життя США не усувають суперечностей та антагонізму, проявів дискримінаційного чи зневажливого ставлення щодо представників тих чи інших етнічних спільнот у межах єдиної американської нації [2, с.95].

Метою даної статті є аналіз мотивів семантики англо-американських етнічних прізвиськ на позначення представників європейських країн.

Вибірка аналізованого матеріалу здійснювалась з Інтернет-ресурсів «List of Ethnic Slurs» [3] and «The Racial Slur Database» [4].

Екстралінгвістична реальність пояснює той факт, що більшість етнічних прізвиськ є дерогативно маркованими.

Як приклади таких дерогативно маркованих етнономінацій можна навести: *bohunk* – a Hungarian; *bog-trotter* – disparaging term for an Irishman; *harp* – an Irish person; *Turk* – derog. a person of Irish birth or descent; *Taffy* – (defensive) – a Welsh person, esp. a man; *Eyete, Eyeto, Eyetye, spaghetti, macaroni* – (derog. and offensive) an Italian; *sausage* – a German; *Kraut, Hun, Boche, Jerry or Gerry* – (derog.) a German, esp. a German soldier; *sale Boche* – a French term of abuse for a German; *Dutchy / Dutchee / Dutchie* – (derog.) a Dutch or German person; *gringo* – (derog.) an English person or Anglo-American; *roundeye* – a European person; *pea-soup* – a French Canadian; *Frenchy / Frenchie, Canuck* – (derog.) a French or French Canadian; *frog/Frog* (derog.) – a French.

Спершу відібрані етнічні прізвиська були згруповані відповідно до країн. Найбільш чисельними виявились групи, що відносились до вихідців з Англії, Ірландії, Німеччини, Італії. Нижче подаються результати дослідження: окремі одиниці супроводжуються коментарями щодо їх походження, інші без них, оскільки ми вважаємо їх семантику зрозумілою:

Англія: *WASC* (acronym from White Anglo-Saxon Catholic), *Lime-juicer* or *Limey* (from lime juice that was historically served on the British ships), *John-bull* or *Joan-bull, Islander, Beefeater* (from the fame of the English roast beef, also name of a warder in the Tower of London), *Cockney* or *Corkney* (a double pun on accented and alleged drinking habits);

Ірландія: *Bog-trotter* or *Bog-jumper* (abundance of bogs in Ireland), *Potato-eater, Paddy, Pat* or *Patlander* (from the name of Patrick, the patron saint of Ireland), *Shamrock, Harp, Emerald* (from Emerald Isle); *Coal-Cracker* (many Irish immigrants mined coal); *F.B.I.* (Foreign Born Irish); *Nina* (No Irish Need Apply (from the days of the potato famine when they immigrated to the US and nobody wanted to hire them));

Німеччина: *Nazi, Sauerkraut, Sausage, Hitlander, Metzler* (probably from metzel-soup, a German-American dish), *Fritz, Fraulein, Rhineland, Hans, Autobahn* (refers to the idea that Adolf Hitler build the autobahn for war).

Італія: *Spaghetti-bender, Spag, Macaroni, Mafia, Gangster, Grape-stomper, Siciliano, Antonio, Tony, Tally;*

Франція: *Frog, Jean, Parleyvoo* (from French *parlez-vous*), *Mounseer* (from French *monsieur*);

Греція: *Gricola* (from *agricola* – farmer), *Marble-head* (reference to marble statuary of ancient Greece), *Highboots* (attributed to fishing heritage/large number of Greek immigrants with that trade); *Olive-Picker* (from olives grown in Greece);

Угорщина: *Hungry* (probably a pun on Hungary), *Hor-wat, Goulash, Bohunk* (a blend of Bohemian and Hungarian);

Нідерланди: *Black-Dutch; Butter-mouth, Frog-lander, Pickle-herring, Copper-head, Wooden-shoe;*

Норвегія: *Herring-destroyer, Norsky, Ski-jumper, Viking;*

Данія: *Butter-cookie* (reference to Kjeldsen's Butter Cookies, a fairly famous export from Denmark);

Польща: *Dumb-polack, Yak, Dyno* (from Polish *dai-no* «give me»), *Psecrev* (from Polish *psja crev* «dog's blood»), *Poski* (alteration of *polski*); *Skier* (a lot of Polish last names end with -ski);

Португалія: *Portugoose* (Portu"geese" = Portu"goose"), *Manny* (because it seems nine out of ten Portuguese guys are named "Manuel", or "Manny"), *Tuna* (Portuguese worked principally as tuna fishermen);

Шотландія: *Pinch-penny, Mactavish or Mack* (from the prefixes Mc- or Mac- in many Scottish surnames), *Kiltie, Blue-bonnet;*

Іспанія: *Spinach, Dago (Diego), Jose;*

Швеція: *Herring-choker, Olaf, Ole, Silvertip, Swenska;*

Швейцарія: *Colin-tampon* (from the drumbeat of the Swiss guard), *Yodeller or Yodellander;*

Уельс: *Waler, Cousin-Anne* (wife of Welsh miner working in the US), *Cousin-Jack* (Welsh miner working in the US), *Taffy* (from *Daffyd, David*, the saint patron of Wales or from the Taff, the river that runs through Cardiff, the capital of Wales, also from a poem that starts: "Taffy was a Welshman, Taffy was a thief...").

Розмаїття мотиваційних факторів, характерне для етнічних прізвиськ, об'єднує загальна ідея: дати назву представникові певної етнічної чи расової спільноти на основі суб'єктивної чи об'єктивної оцінки, особистісно чи соціально вартісної інформації, часто завдяки створенню метафорично-образних характеристик на основі асоціативного ототожнення об'єкта номінації з реаліями, явищами навколишнього світу.

Серед найчастіше вживаних мотивів семантики етнічних прізвиськ можна виділити наступні:

1) особливості зовнішності:

- колір волосся чи зачіска: *Fire crotch, Carrot top, Ginger-pubes, Fire bush* – Irishmen (they are known by having red hair), *Ginger-nob* – Scotsmen; *Greasy wop* – Italians; *Grease Ball* – Greeks; *Silver-tip* – Swedes;
- фізичні дефекти: *Chinless wonder* – British, *Uni-Brow* – Greeks (they tend to have hairy eyebrows that often meet and appear as one).

2) особливості національної культури:

- предмети одягу: *Blue-bonnet, Kiltie* – Scotsmen, *Wooden-shoe* – Dutchmen; *Cloggie* (from clogs – the wooden shoes).
- національні символи: *Harp* – Irishmen (the harp is a national symbol of Ireland); *Orange* – Dutchmen (the national Dutch color is orange, and they manifest this color everywhere in their country), *Johnny Bull / John Bull* (as symbol of England. Non-English ethnics in the USA use the term derisively towards English-Americans);
- кулінарні уподобання або назви традиційних страв: *Lime-juicer, Frog, Frog-eater, Hans-wurst, Sauerkraut, Sausage, Goulash, Potato-eater, Macaroni, Spaghetti, Butter cookie;*
- найбільш поширені імена серед представників етнічної спільноти чи імена святих покровителів: *Manny, Taffy, Pat, Paddy, Olaf, Ole, Hans;*

3) особливості акценту: *Parleyvoo, Mounseer, Dyno, Psecrev;*

- 4) найбільш поширені види занять серед представників даної етнічної спільноти: *Gricola, Olive-picker, Grape-stomper, Coal-cracker, Herring choker.*

Отже, дане дослідження показало, що етнічні прізвиська виконують номінативну функцію, надаючи «чужим» етнічним групам та їх представникам іншу додаткову назву. Обов'язковим семантичним компонентом етнічного прізвиська є іронічний, жартівливий чи навіть відкрито принизливий опис об'єкта номінації. Мотивами семантики етнічних прізвиськ найчастіше виступають асоціації, пов'язані з особливостями зовнішності, вимови, національної кухні та культури.

Список використаних джерел:

1. Антонченко Т.М. Лінгвопрагматичні особливості функціонування етнонімів та етнофобізмів (на матеріалі американського варіанта англійської мови) / Т.М. Антонченко // Вісн. Київ. лінгв. ун-ту. Сер.Філологія. – 1999. – Т. 2. – № 1. – С. 95–103.
2. Святюк Ю.В. Лінгвокультурологічний та лінгвокогнітивний аспекти етнонімів у сучасній англійській мові / Ю.В. Святюк // Слов'янський вісник : збірник наук.праць: Серія Філологічні науки. – Рівне, 2003. – №3. – С. 53–57.
3. List of Ethnic Slurs [Electronic Resource]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_ethnic_slurs.

4. The Racial Slur Database [Electronic Resource]. – Режим доступу: <http://www.rsdb.org>.

The article represents the results of investigating ethnic nicknames coined by the American linguocultural community to name representatives of European ethnic groups. The moti-

vating factors on which semantics of the given lexical units is based are determined.

Key words: ethnic nickname, linguocultural community, motivating factor, semantics.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.111'373

Т. М. Петрова, кандидат педагогічних наук

ENGLISH IN SOUTH AFRICA

У статті проаналізовано визначальну роль розповсюдження англійської мови у мовній політиці Південної Африки. Результатом цього процесу, що супроводжувався низкою політичних та соціальних виступів, стало набуття англійською мовою статусу офіційної поряд з мовою африкаанс.

Ключові слова: Південна Африка, апартеїд, африкаанс, мовна ситуація, офіційна мова.

Records indicate that English people made initial contact with southern Africa prior to the period of formal British colonization of the area. From the XVIth century onwards English explores and traders who visited the region began to introduce a vocabulary describing the land and its people. Following Britain's initial occupation of the Cape Colony in 1795, the first major establishment in 1820 of approximately 4000 British immigrants was set.

English-speaking South Africans have co-existed with the Afrikaner Dutch since the middle of the seventeenth century. The main English settlement, drawn largely from the industrial Midlands, occurred at about the same time as the emigrations to Australasia, which accounts for the similarity of accent. Unlike the other White colonial settlers, the English-speaking South Africans were in a minority. The English of the South African Broad casting Corporation betrays the uneasy non-official status of the language. To British and American ears, it has the clipped formality of BBC English in the 1950s, in other words, the authorities, unable to deny the presence of English in South Africa, broadcast it as a *foreign* language. White South Africans who take elocution lessons 'Speech and Drama' (the euphemism to improve their English), are reinforcing the *foreignness* of the English in South Africa. There is a distinctive South African English, of course, but it has lacked the confidence of Australian or New Zealand English. However, the novelist Andre Brink thinks that "a completely new kind of English [has] emerged, strongly influenced by Afrikaans rhythms and syntactical patterns" [1, p.334].

In June 1976, English, or rather the denial of it, was the spark that ignited the explosion on the stress of Soweto, the Black township on the edge of Johannesburg. The Afrikaner authorities had introduced a regulation that forced schoolchildren to learn some of their subjects through the medium of Afrikaans instead of English. The Blacks saw this as both a further limitation of their capacity for self-advancement, and an imposition of a hated symbol, the Afrikaans language. The schools of Soweto erupted on to the streets with slogans like "Away with Afrikaans" and "We are not Boers". The Soweto riots revealed the unusual place of English in South African life: the language of a minority within a minority (there are twenty-five million blacks, and four and a half million Whites, of whom about 60 per cent are Afrikaners). This political reality, challenged by the riots, is expressed in one of the most emotive words in the English language: *apartheid*.

The English language rule throughout much of the continent, it had its securest base in the English settlements of Natal. After the Boer War (1899-1901), during which the Afrikaners were briefly forced to learn English, positions of power in the

government were nearly all in the hands of Afrikaners [3]. An unprecedented evolution began to occur: English gradually became the language of opposition; and even more so following the declaration of an apartheid policy in 1948, and the final severing of links with the former empire when South Africa left the Commonwealth in 1961. Now, more than ever, English is disapproved of by the Nationalist Party, especially as for the Black majority it is overwhelmingly the preferred medium, an alternative to Afrikaans, a means of self-determination, and a window on to the free world. More and more Blacks are choosing to write in English as a way of reaching an international audience. Blacks who write in Zulu or Xhosa can find themselves accused of promoting ethnicity and apartheid, and of shunning politics.

Afrikaans, by contrast, has become the language of the oppressor. The bitter the struggle becomes, the more the diehards of Afrikanerdom will cling to this symbol of their authority. Inevitably, English is mistrusted by the Afrikaner authorities, who have now been accused directly of wanting to relegate English to the status of 'foreign language'. The symbol of Afrikaner anxiety is the monument erected just outside Cape Town in the 1907s, dedicated 'To the Afrikaner language'. As the political situation in South Africa evolves, the traditional truce between English and Afrikaans may be threatened.

In the South African context English has been both a highly influential language, and a language influenced in different ways and to different degrees. Recent estimates indicate that approximately 45 per cent of the South African population have a speaking knowledge of English.

References:

1. McCrum R. The story of English / R. McCrum, R. McNeil, W. Cran. – London : Penguin Books Ltd, 2002. – 470 p.
2. Srtevens P.D. English as an International language: Directions in the 1990s / P.D. Strevens. – Kachru, 1992. – V. VII. – P. 27-42.
3. Trudgill P. International English: A Guide to Varieties of Standard English / P. Trudgill. – New York : Oxford University Press, 2002. – 153 p.

The article focuses on the pivotal role of English in the linguistic situation of South Africa. The different events of political and social character resulted in recognition of English and Afrikaans as official languages of that country.

Key words: South Africa, apartheid, Afrikaans, linguistic situation, official language.

Отримано: 23.03.2017

ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТАМИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ

У статті розглядається доцільність застосування комп'ютерних технологій під час виконання самостійної роботи студентами у процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування.

Ключові слова: самостійна робота, інформаційно-комунікаційні технології, Інтернет-ресурси, проектна робота.

Сучасні реалії життя, особливо стрімкий розвиток науки і техніки, швидке накопичення й безперервне оновлення інформації, висувають нові вимоги до підготовки майбутнього фахівця, який повинен поєднувати високоякісну фахову підготовку з вмінням мислити самостійно, нестандартно. Вища освіта сьогодні покликана озброїти майбутніх спеціалістів міцними знаннями та професійними вміннями й навичками діяльності зі своєї професії, а також надати досвід творчої та дослідницької діяльності вирішення нових проблем. Останній складник освіти формується саме в процесі самостійної роботи студентів (СРС).

За умовами Болонської декларації в процесі навчання у вищому навчальному закладі зменшується частка прямого інформування студента, а натомість збільшується частка його самостійної роботи, самоорганізації, самоосвіти. Сучасні нормативні документи Міністерства освіти і науки України визнають СРС основним видом навчально-пізнавальної діяльності студентів. Навчальний час, відведений на СРС, регламентується навчальним планом і повинен становити не менше 1/3 та не більше 2/3 загального обсягу навчального часу студента, відведеного на вивчення конкретної дисципліни.

Проблеми дослідження самостійної роботи у мовних і немовних вищих закладах освіти завжди приділялась значна увага в дослідженнях з педагогіки і психології (В. Буринський (2001), І. Зоренко (1997), В. Луценко (2002), В. Мороз (2003), П. Підкасистий (1980), М. Солдатенко (2002), І. Хом'юк (2003)). Чимало досліджень цієї проблеми проведено і в галузі методики викладання іноземних мов (Г. Бурденюк (1993), С. Заскалета (2000), Л. Іванова (1997), Н. Коряковцева (2002), Л. Онуцук (2002), та ін.).

Дослідження В. Безпалька, М. Карпіна, Є. Полата, Г. Селевко та інших, показали, що на сучасному етапі самостійна робота студента пов'язана з інформаційними технологіями і не може існувати без їх застосування.

Самостійна робота визначається відомими педагогами як «основний спосіб освоєння студентами навчального матеріалу без участі викладача, а також час, вільний від обов'язкових навчальних занять». Ця думка висловлена в навчальному посібнику «Вища освіта України і Болонський процес» за ред. В. Кременя [2, с.13].

Мета статті – розглянути ефективність застосування комп'ютерних технологій під час самостійної роботи студентів в процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування.

Комп'ютерні технології та мережа Інтернет відіграють важливу роль у самостійній роботі студентів. Вони є зручними та доступними й надають широкі можливості, такі як робота з текстами, аудіо та відеоматеріалам, спеціальними програмами, електронне тестування знань, спілкування з носіями іноземної мови в режимі он-лайн, можливість знайти потрібний матеріал на будь-яку тему тощо.

На сьогоднішній день існує низка комп'ютерних програм для вивчення, розвитку та вдосконалення знань, умінь та навичок студентів, а саме – електронні словники, що надають можливість швидко знайти слово з усіма його значеннями та можливими граматичними формами, а також прослухати озвучену транскрипцію; електронні перекладачі; програми для тестування з іноземної мови, які застосовуються для перевірки знань та визначення рівня володіння іноземною мовою.

Одним з важливих елементів самостійної роботи студентів є використання відеоматеріалів. Робота з такими матеріалами урізноманітнює види діяльності студентів,

підвищує рівень мотивації вивчення іноземної мови, що є особливо актуальним з огляду на відсутність іншомовного оточення. Перегляд фільмів та виконання вправ сприяє розвитку пам'яті, уваги, логічного та творчого мислення, а також поглибленню знань студентів про країну, мова якої вивчається. Комплекс вправ має відповідати вимогам зв'язку всіх видів мовленнєвої діяльності, а саме розвитку навичок аудіювання, говоріння, читання та письма.

Є доцільним також використання компакт-дисків з курсами іноземних мов. Перевагою таких навчальних дисків є їх мультимедійна основа, яка дозволяє представити матеріал як в текстовій, звуковій, графічній так і у візуальній формі. Інтерактивна основа компакт-дисків також надзвичайно приваблива і перспективна, і відіграє важливу роль у самостійній роботі студентів. «Однак інтерактивність на базі компакт-дисків не може бути реалізована повною мірою в силу обмеженості віртуального спілкування в рамках бінарної структури «людина-комп'ютер» Реалізація потреби спілкування у молоді асоціюється з контактами» [4, с.242]. Для них є важливим спілкування, як з викладачем, так і з друзями. Головним завданням інтерактивного навчання є приведення в рівновагу інтерактивних механізмів спілкування. Цього можна досягти шляхом об'єднання CD(DVD) курсів з аудіо та відео матеріалами, призначеними для реального спілкування в навчальному середовищі.

Також є ефективним застосування методу проектів для самостійної роботи студентів. Він надає можливість студентам навчитись самостійно шукати шляхи вирішення проблеми, знаходити та відбирати необхідну інформацію, аналізувати, робити свої висновки та презентувати широкій аудиторії. Метод проектів сприяє розвитку творчих здібностей студентів та викликає пізнавальний інтерес, робить вивчення іноземних мов більш цікавішим, а тому широко використовується для самостійної роботи студентів.

Високу ефективність у навчанні має використання можливостей телекомунікаційних мереж. Для пошуку інформації в мережі Інтернет студенти отримують певні завдання: використання web-браузерів, баз даних, користування інформаційно-пошуковими та інформаційно-довідковими системами, автоматизованими бібліотечними системами, електронними журналами та книгами.

Формами організації такого типу діяльності виступають: написання і захист реферату; рецензія на сайт по темі та її презентація; аналіз та оцінювання рефератів по темі; підготовка фрагмента практичного заняття; підготовка доповіді по темі; підготовка дискусії по темі.

Проте, пускати на самоплив комп'ютерне навчання іноземним мовам, без належного контролю і допомоги з боку викладача не бажане з кількох причин. «По-перше, можуть виникнути труднощі як технічного, так і психологічного характеру. По-друге, ступінь усвідомлення студентами важливості регулярної самостійної роботи в масі своїй велика» [4, с.243]. Тому, повинен здійснюватися постійний контроль за самостійною роботою під час проведення навчальних занять. Методика поточного контролю передбачає: тестування, усне опитування, обговорення доповіді, активний самоконтроль.

Так як навчальний процес орієнтується на активну самостійну роботу студентів є необхідним створення умов для їхнього самовиразу та саморозвитку, забезпечення відповідного освітнього середовища для формування їхньої особистої активності. Особистісна активність є основою активного відношення до знань, систематичності й наполегливості в навчанні та позитивних результатів.

Отже, систематична самостійна робота студентів в процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування дозволяє створити передумови для успішної самостійної пізнавальної діяльності після завершення навчання у ВНЗ, та дає можливість готувати студентів до життя і діяльності у мультинаціональному, мультикультурному суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Глотова О. В. Підвищення ефективності самостійної роботи студентів іноземної мови за рахунок використання сучасних технологій / О.В. Глотова // Актуальні питання викладання іноземних мов у ВНЗ та самостійна робота студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (16-17 квітня 2009р.). – Х. : Вид-во НФаУ, 2009. – 100 с.
2. Кремень В. Модернізація вищої школи України в контексті принципів Болонської декларації / В.Г. Кремень // Вища школа. – 2004. – №5-6. – С. 12-14.

3. Мунтян С.Г. Самостійна робота студентів при навчанні їх іноземної мови професійного спрямування: навчальні стратегії / С.Г. Мунтян // Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Українська наука XXI століття». – К : ТОВ «ТК Меганом», 2008. – С. 25-28.
4. Рибачук К. Роль самостійної роботи студентів при вивченні іноземної мови у немовних ВНЗ : основна мета курсів іноземних мов / К.Рибачук // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2013. – Ч. 3. – С. 237-243. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2013_3_36.

The article investigates the feasibility of using the computer technologies in the students' individual work and in ESP learning.

Key words: individual work, information and communication technology, Internet resources, project work.

Отримано: 23.03.2017

УДК 821.162.1

Н. О. Стахнюк, кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ТОПОСУ МІСТА У РОМАНІ «ПАН ВОЛОДИЙОВСЬКИЙ»

Статтю присвячено дослідженню специфіки реалізації топосу міста в історичному романі Генрика Сенкевича «Пан Володійовський». Аналізуються риси героїчного епосу крізь призму співвіднесення представлених подій з давньою історією міста Трої.

Ключові слова: місто, фортеця, облога, героїчний епос, історичний роман.

Традиція героїчного епосу передбачає об'єктивне відображення боротьби, і Сенкевич, наскільки це можливо, намагається дотримуватися цього принципу. Зосередженість Г. Сенкевича на окремих поєдинках більше, ніж на загальному плані військових дій, вимагає від персонажів надзвичайних особистих якостей та рис, тому їх представлено як казкових воїнів: «...гіперболізація образів – це обов'язкова складова частина будь-якого твору героїчного епосу, багатирями, наділеними надприродною фізичною силою, постають не тільки головні герої, а й другорядні персонажі. Зрештою, сама епоха через гіперболізацію та інші елементи героїчного епосу сприймається не тільки як героїчне XVII століття. Це одночасно легенда, героїчний переказ, який становить «золотий вік» польської історії, тому позачасовий, віднесений не на два століття назад, а в далеке-далеке минуле, коли героїчне і казкове сприймалися і відповідно сприймаються в наш час як звичайне явище, притаманне цьому далекому минулому» [1, с.16].

Одним з найкращих прикладів самовідданого лицаря протягом багатьох століть є Гектор, принц Трої. Він є одним з головних героїв гомерівського епосу «Іліада» і «Одіссея». Він здобув славу під час ключового поєдинку з ахейським воїном Ахіллою. Він був чудовою, люблячою і принциповою людиною з багатим внутрішнім світом. Його образ зберігся до сьогодення завдяки неймовірній сміливості, честі і патріотизму. На відміну від інших він зміг подолати свій страх і трактувати ворога з такою ж повагою, як самого себе. Він не зважав на смерть і бився до останньої краплі крові, захищаючи свою батьківщину. Відтоді Гектор є символом мужності і відданості.

Міхал Володійовський, незважаючи на те, що був вигаданим героєм відомого роману Генрика Сенкевича – проявив ті ж риси характеру, тому цілком заслуговує на те, щоб називатися Гектором Кам'янецьким. У творі можна віднайти багато слушних та красномовних аргументів, які слугують тому підтвердженням.

Мотив міста в облозі та його оборони має ключове та вирішальне значення в останніх розділах історичного роману Генрика Сенкевича «Пан Володійовський» і стосується саме захисту фортеці від турецького нападу на Кам'янець. Замок у Кам'янці-Подільському був однією з найважливіших фортець на території південно-східних кресів Речі Посполитої. До розташованого над безоднею оплоту вела тільки одна вузька дорога. Турецький султан Осман II, який на початку XVII ст. безрезультатно намагався здобути прекрасно укріплену будівлю, вражений її виглядом, запитав: «Хто цю твердиню збуду-

вав?». «Господь Бог» – відповіли йому. «То хай же Господь її і здобуває!» – і наказав відступати.

Мотив облоги міста, фортеці займає важливе місце у Трилогії, наскрізним стрижнем проходить через усі її частини. У першому романі «Вогнем і мечем» дія відбувається навколо Збарзької фортеці. Друга частина – «Потоп» – присвячена обороні сакрального для усіх поляків місця, а саме монастиря на Святій Горі. В останній же частині автор не дарма кульмінаційним та ключовим моментом усього твору зробив час облоги фортеці у Кам'янці-Подільському. Пояснення цьому варто шукати у шляхетській світоглядній системі, яка базувалася на філософії сарматського месіанізму.

Сарматський месіанізм представляв Річ Посполиту як форпост, «передмур'я християнства», тобто як оборонний вал християнської віри. Переконавши про зверхність власного народу, його перевагу над іншими народами у світлі сарматського месіанізму набувало важливого релігійного значення. Поляки мали б стати тим новим обраним народом, місією якого є захист християнської Європи від азійського півмісяця (ісламу).

У Трилогії це явище має свої конкретні завдання: «Сарматсько-бароковий дискурс у творі слугує авторській концепції «зміцнення сердець». Переконавши прославляти минуле на тлі нищівної критики професійних істориків тонало було лише з використанням дієвих засобів: епічної тональності, елементів типової сюжетної, композиційної, нараційної структури пам'яток XVII ст., тенденційності у представленні причин повстання, критично-полемічних коментарів із виразною квазінауковою функцією, посилення на авторитет справжніх авторів тощо» [2, с.9].

Кам'янець-Подільський, який протягом довгого часу входив до складу Польщі відігравав незвичайно важливу роль в обороні ідеалів свободи та незалежності. Про це свідчать чисельні цитати з твору. Ось одна з них, фрагмент листа Гетьмана Собеського, у якому він обгрунтовує необхідність оборони міста будь-якою ціною: «Війна неминуча. У мене є також інформація, що на Кучункарах вистоять багато чисельні полчища, з ордою буде тисяч втесть. Орда рушить з дня на день. Для султана найважливішим є Кам'янець» [3, с.278].

Ще одним символічним моментом є порівняння міста зі Збаражем: «Панове ясновельможні! Хто у Збаражі вистояв, той і в Кам'янці вистоят!» [3, с.311]. Іншим разом, під час безпосередньої боротьби за фортецю головний герой називає його «новим Збаражем» [3, с.357].

Історичний роман Г. Сенкевича «Пан Володійовський» має риси героїчного епосу через опосередковане співвіднесен-

ня представлених подій з давньою та славетною історією міста Трої, з яким порівнюється місто Кам'янець-Подільський та співставлення головного героя роману з легендарним захисником Трої – Гектором. Роль міста підсилюється чисельними порівняннями зі стратегічно важливим та ключовим об'єктом для Польщі зокрема та християнського Заходу загалом. Автор не дарма називає фортецю у Кам'янці-Подільському форпостом, «брамою до Польщі» та «передмуром християнства». Вибір саме такої поетики, застосованої автором для зображення міста, пояснюється головною метою роману, який створювався для підтримання патріотичного духу поляків, для «зміцнення сердець». Отже, топос міста та мотив фортеці в облозі відіграли ключову роль у створенні автором відповідної концепції історичного роману.

Список використаних джерел:

1. Васьків М.С. Творчість Г. Сенкевича у контексті українсько-польських літературних взаємин [Текст] : автореф. дис.

УДК 81'23 : 37.016 : 81'243

Т. В. Сторцова, кандидат педагогічних наук

ПСИХОЛІНГВІСТИКА У МЕТОДИЦІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

У статті йдеться про роль психолінгвістики у методиці навчання іноземних мов, зокрема гендерні аспекти навчальної діяльності учнівства та передумови академічної успішності за гендерним складником.

Ключові слова: психолінгвістика, методика навчання іноземних мов, гендерні відмінності, гендерний підхід у методиці навчання іноземних мов.

Одним із завдань психолінгвістики як науки, що вивчає процеси утворення, сприйняття та формування мовлення, є навчання іноземних мов (ІМ). Сучасна методика навчання ІМ вибудовує свій процесуальний та змістовий компоненти на психолінгвістичних засадах. Прикладна психолінгвістика 70-80-х років минулого століття спрямовувала свої дослідження у галузь методики навчання ІМ (І. Зимня, О. Леонтьєв, Е. Носенко, М. Гохлернер, П. Невельський) за трьома основними проблемами: 1) проблема відбору та організації мовного матеріалу для навчання; 2) проблема оптимальної презентації навчального матеріалу та обґрунтування методів та прийомів, які використовуються; 3) проблема контролю [1, с.17].

Загалом внесок психолінгвістики у методику навчання ІМ визначається такими закономірностями: навчання мови передбачає розвиток мовленнєвої діяльності, комунікативна функція мови зумовлює необхідність створення відповідних ситуацій спілкування, проблемний характер вправ сприяє формуванню мовленнєвих навичок та активізує процеси мислення тощо [2, с.68].

Однак психолінгвістика не може обійти питання гендеру, зокрема когнітивних відмінностей або подібностей, які часто визначають та обумовлюють академічну успішність учнівства.

Нині у наукових освітніх спільнотах поняття гендеру трансформується в іншу площину: від гендеру як інструменту захисту прав жіночої статі в історико-культурному та освітньому просторі до гендеру як інструменту визначення навчальної успішності осіб чоловічої та жіночої статі.

Різниця в здібностях хлопчиків і дівчаток, зокрема у вербальному, когнітивному інтелекті, виявлена психологами та психолінгвістами, стає підґрунтям нового підходу в освіті загалом (Л. Булатова, Т. Говорун, Т. Дороніна, О. Кікінежді, В. Кравець, О. Луценко), та у методиках навчання зокрема.

Метою статті є визначення рівня впливу гендерних відмінностей на успішність навчальної поведінки учнівства у галузі вивчення ІМ.

Результати досліджень на тему гендерних відмінностей часто протирічають одне одному та є одними з найпопулярніших гендерних питань в освіті. На думку І. Кона [3, с.106-107], незважаючи на величезну кількість досліджень, емпіричні дані є часто суперечливі з тяжінням в бік однієї чи іншої статі, що не дає змогу ідентифікації релевантних знань та вмій, і, як результат, не є індикатором майбутньої навчальної поведінки.

... канд. філолог. наук : спец. 10.01.04 «Література зарубіжних країн» / Васьків Микола Степанович ; Дніпропетровський держ. ун-т. – Дніпропетровськ, 1996. – 20 с.

2. Чужа Т.В. Історичний роман Г. Сенкевича «Вогнем і мечем»: Джерела і художній дискурс [Текст] : автореф. дис. ... канд. філолог. наук : спец. 10.01.03 «Література слов'янських народів» / Чужа Тетяна Володимирівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 21 с.
3. Sienkiewicz H. Pan Wołodyjowski [Tekst] / Henryk Sienkiewicz. – Kraków : Greg, 2012. – 400 s.

The article studies the specific implementation topos of the city in the historical novel by Henrik Senkevich "Pan Wołodyjowski". Analyzes the features of the heroic epic presented through the prism of correlation of events with a history of the city of Troy.

Key words: city, fortress, the heroic epic, historical novel.

Отримано: 23.03.2017

Для уникнення стереотипізації гендерних подібностей/відмінностей Д. Хайд вводить поняття гіпотези гендерних подібностей відповідно до якого виокремлює суттєві винятки у моториці, деякі аспекти сексуальності та агресивності, які виявляють суттєві гендерні відмінності [4, с.590].

На основі мета-аналізу проведеного ученими Е. Маккобі та К.Джекклін підтвердженими фактами розбіжностей залишаються: здібності до усної мови є вищими у дівчаток, а показники візуально-просторової орієнтації, математичних здібностей та агресивності є вищими у хлопчиків [5, с.17].

Гейманс наводить дані про те, що жінки мають кращу пам'ять, але відносно того, що викликає інтерес, тому у жіночій статі можуть виникати проблеми із запам'ятовування граматичних правил. Е. Маккобі та К.Джекклін у дослідженнях на вербальну пам'ять людей віком від 2,5 до 75 років не зафіксували переваг осіб чоловічої статі у жодному віковому періоді. Особи жіночої статі краще запам'ятовують окремі слова, речення, оповідання як на слух, так і візуально [6, с.174; 176].

Вчена М. Каушанська стверджує, що одним із біологічних факторів, який визначає мовний розвиток особистості є гендер (англ. gender). Гендерні відмінності у виконанні мовних завдань, на думку вченої, є причиною різних механізмів оволодіння мовою чоловічою та жіночою статтю [7, с.24].

Відповідно до декларативно-процедурної моделі, запропонованої Т. Улман, перевага жіночої статі у виконанні мовних завдань є безсумнівною. Вчений досліджував гендерні відмінності у добірї лексичних моделей. Формування граматично складних форм (e.g. продукування форми дієслова минулого часу) може здійснюватися на основі процедурної моделі пам'яті шляхом вираховування форми минулого часу від чистої дієслівної основи або за посередництва декларативної системи пам'яті шляхом «дістання» з пам'яті форми минулого часу. Результати дослідження показали, що під час виконання одного й того ж самого завдання жінки тяжіють до декларативної системи, у той час як чоловіки покладаються на процедурну систему пам'яті [8].

Таким чином, гендерні відмінності учнівства є підґрунтям їхньої нерівної академічної успішності, зокрема в опануванні ІМ. Стереотип «ІМ – це фемінна справа» алгоритмізується не за соціальним чинником, а швидше психолінгвістичним, оскільки останній є визначальним.

Актуальними для сучасної методики навчання ІМ є гендерно чутлива стратегія навчання, а також вибір проблемно орієнтованих активних методів навчання, що дозво-

ляє розглядати гендер як основу моделювання гендерно чутливої методики ІМ та гендер як когнітивно-інструментальне психолінгвістичне поняття у процесі навчання ІМ.

Список використаних джерел:

1. Леонтьев А.А. Основные направления прикладной психолінгвістики в СССР / А.А. Леонтьев // Речевое воздействие: проблемы прикладной психолінгвістики. – М. : Наука, 1972. – С. 7–25.
2. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін. ; за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
3. Кон І. Психологія статевих відмінностей / Ігор Кон // Гендерна педагогіка : хрестоматія. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2006. – С. 106–111.
4. Hyde, Janet. «The Gender Similarities Hypothesis». *American Psychologist* 60 (2005): 581–592. Print.

5. Гендер для медій : підручник із гендерної теорії для журналістики та інших соціогуманітарних спеціальностей. – К. : Критика, 2014. – 217 с.
6. Бендас Т.В. Гендерная психология / Татьяна Владимировна Бендас. – С.-П. : Питер, 2017. – 431 с.
7. Kaushanskaya, Margarita. «Gender Differences in Adult Word Learning». *Acta Psychologica* 137 (2011): 24–35. Print.
8. Steinhauer, Karsten, and Thomas Ulman. «Consecutive ERP Effects of Morpho-Phonology and Morpho-Syntax». *Brain and Language* 83 (2002): 62–65. Print.

The article deals with the role of psycholinguistics in methodology of teaching foreign languages, including gender-sensitive training activities of students and academic achievement prerequisites for gender component.

Key words: psycholinguistics, methods of teaching foreign languages, gender differences, gender approach in methods of teaching foreign languages.

Отримано: 23.03.2017

УДК 378.147:811.111

А. О. Трофименко, кандидат педагогічних наук

РЕАЛІЗАЦІЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПОНЯТІЙНОГО ПІДХОДУ У ВИКЛАДАННІ ESP

У статті висвітлюється проблема навчання англійської мови студентів нелінгвістичних вузів. Автор розглядає професійно орієнтоване навчання в сучасних умовах, які характеризуються підвищеними вимогами до майбутніх фахівців, а також створенням педагогічної системи навчання англійської мови на основі наступності, яка дозволить підвищити ефективність професійної підготовки фахівця.

Ключові слова: професійно-орієнтоване навчання, англійська мова за професійним спрямуванням, функціонально-понятійний підхід у навчанні.

Зміна політико-економічної ситуації в країні в 90-і роки ХХ століття, зближення України зі світовим співтовариством змінили і ставлення до англійської мови як навчальної дисципліни. Основною метою її вивчення на немовних факультетах вузу стає навчання англійської мови як реального засобу спілкування між фахівцями різних країн. Розвиток усіх мовних навичок (читання, говоріння, письма та аудіювання) набуває професійно-орієнтований характер. У цей період впроваджуються нові моделі мовного навчання. Використання в вузах сучасних методів і технологій навчання сприяють розширенню кругозору та підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців.

Адекватність процесу навчання реального процесу комунікації стає одним з методичних вимог до процесу професійно-орієнтованого навчання іноземних мов у наступні роки. Опис комунікації з точки зору культури мови, семантики, психології представляє можливість обліку структурної складності і динамічності спілкування на основі функціонально-понятійного підходу [2]. Даний підхід дозволяє створити модель діалогічного спілкування, комплексно сформувати його механізм, враховуючи комунікативні потреби і змістовну сторону висловлювань. Функціонально-понятійний підхід у навчанні спілкуванню англійською мовою передбачає систематизацію і активізацію комунікативних намірів студентів, варіативне вживання лексико-граматичних засобів в типових ситуаціях спілкування на основі інформативно-пізнавальної, професійної та комунікативної мотивації. На просунутому етапі навчання, коли визначальним стає зміст, а не форма, саме функціонально-змістова основа навчання усного мовлення є найважливішим фактором. Таким чином, реалізація функціонально-понятійного підходу на комунікативній основі створює можливість, з одного боку, вводити і активізувати в мовленні новий і раніше вивчений лексико-граматичний матеріал, і, з іншого боку, розвивати і удосконалювати творчі мовленнєві вміння.

На думку С. Ф. Шатілова, функціонально-понятійний підхід до організації мовного матеріалу дозволяє використовувати мовний матеріал для вирішення більш творчих комунікативних завдань з мінімальною кількістю перекладних операцій і з меншою кількістю мовних помилок [2]. Це має велике значення при професійно-орієнтованому навчанні англійської мови на немовних факультетах, так як майбутній фахівець повинен навчитися дізнаватися і кла-

сифікувати явища культури, науки та інших сфер діяльності в такій же мірі, в якій він дізнається мовні факти. В іншому випадку вивчення англійської мови буде зводитися до засвоєння фонетичних, лексичних та граматичних явищ, в той час як при вивченні даної дисципліни повинна засвоюватися не тільки звукова форма слів, але і нова система поняття, яка полягає в їх основі.

Теорія і практика викладання мови для спеціальних цілей була продиктована потребами міжнародного спілкування та природною стратифікацією мовних одиниць в залежності від сфери діяльності людини. Розробка програми ESP вимагає визначення професійної соціально-комунікативної позиції випускника вузу, яка є набором комунікативних ролей конкретного спеціаліста при використанні ним своїх професійних обов'язків. Одним із переваг методики навчання ESP є адаптація навчальних програм під потреби конкретних груп студентів. При складанні програми ESP особлива увага приділяється текстовому матеріалу, який є мотивуючим фактором для студентів. Підбір матеріалу повинен відбуватися за участю фахівців, які мають освіту в тій сфері, для якої складається дана програма. Це дозволить проаналізувати оригінальний матеріал, включений в курс навчання мови для спеціальних цілей, з професійної точки зору. Таким чином, викладання мови для спеціальних цілей пов'язане з особливими труднощами для студентів і для педагога. Програми навчання ESP розвиваються в усьому світі тому, що на них існує постійний попит. Це пов'язано з тим, що педагоги, фахівці та студенти відчують необхідність в програмах навчання англійської мови, які були складені в рамках конкретного професійного контексту.

Список використаних джерел:

1. Образцов П.И., Иванова О.Ю. Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов : учебное пособие / под ред. П.И. Образцова. – Орел : ОГУ, 2005. – 114 с.
2. Шатилов С.Ф., Агафонова Л.И. Некоторые проблемы создания петербургского учебника иностранного (немецкого) языка на основе усовершенствованного варианта учебной программы : сб. материалов научно-практической конференции. – СПб., 1994. – С.31-35.
3. Coyle, D, Hood, P and Marsh, D. CLIL: Content and Language Integrated Learning, Cambridge: Cambridge University Press. 2010.

4. Dudeney G. How to Teach English with Technology / G. Dudeney, N. Hockly. – Harlow: Pearson Education Limited, 2007. – 192 p.

The article is devoted to the problem of teaching foreign language in non-linguistic universities. The author examines teaching foreign language for specific purposes in the modern world, which is characterized by high requirements to the

graduates as well as by pedagogical system of teaching foreign language on the basis of continuity that improves the effectiveness of specialists' professional training.

Key words: professionally-oriented education, ESP, functional-notional approach to language learning.

Отримано: 23.03.2017

УДК 378.016:81'243]: 378.4(477.43)

А. В. Уманець, кандидат філологічних наук

ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У СВІТЛІ КОНЦЕПЦІЇ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОМУ

У статті подається перспектива викладання та вивчення англійської мови за професійним спрямуванням в університеті, що має за мету підготовку студентів до ефективної комунікації у академічному та професійному оточенні.

Ключові слова: комунікативна компетентність, програма англійської мови за професійним спрямуванням, рівні володіння іноземною мовою, дескриптори оцінювання професійних знань з іноземної мови.

Світові процеси глобалізації та інформатизації суспільства, зростаючий попит суспільства на мислячу, діяльну, творчу, самодостатню, конкурентоспроможну особистість зумовлює необхідність кардинальних змін, спрямованих на перегляд мети, змісту і структури іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти.

Мета іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти в університеті полягає у формуванні загальних та професійно-орієнтованих комунікативних компетентностей для забезпечення ефективного іншомовного спілкування здобувачів вищої освіти та їх належної адаптації у полікультурному середовищі, особистісно-орієнтованого культурного розвитку, а також для виховання гармонійної особистості, що здатна до міжкультурного діалогу.

Іншомовна підготовка студентів ґрунтується на таких принципах: орієнтації на сучасні вимоги суспільства і професійні потреби студентів; системності в організації навчання іноземних мов; особистісно-орієнтованого спілкування; функціональності та новизни в навчанні іноземних мов; безперервного самостійного професійного розвитку студентів упродовж життя.

Концепція навчання іноземних мов здобувачів вищої освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (далі – Концепція) визначає основні напрями діяльності з іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти університету.

Концепція враховує нові підходи до навчання іноземних мов, що зумовлені нагальною потребою суспільства у підготовці мобільних, конкурентоспроможних фахівців, які знаходять відображення у позиції Міністерства освіти і науки України щодо інтеграції України в європейський простір та узгоджуються з Рекомендаціями Комітету Ради Європи з питань мовної освіти. Дана Концепція забезпечує єдність, наступність та неперервність розвитку іншомовної освіти в Університеті.

Завдання Концепції:

1) досягнення студентами університету необхідного рівня володіння іноземною мовою:

- освітнього ступеня «бакалавр» – кваліфікації незалежного користувача (рівень B1 «Рубіжний»);
- освітнього ступеня «магістр» – кваліфікації незалежного користувача (рівень B2 «Просунутий») після завершення курсу «Іноземна мова для наукових цілей»;
- освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» – кваліфікації досвідченого користувача (рівень B2+ (C1) «Автономний») після завершення дисципліни «Іноземна мова в науково-професійному спілкуванні»;

2) підготовка викладачів до складання міжнародних сертифікаційних іспитів на рівень володіння іноземною мовою (B2-C2) на платній основі, що уможливить викладання фахових дисциплін іноземними мовами.

Концепція враховує рівні володіння іноземною мовою згідно з Загальноєвропейськими рекомендаціями освіти.

Згідно із Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти існує шість рівнів володіння мовою, які ви-

значила Асоціація Мовних Експертів ALTE (The Association of Language Testers in Europe): інтродуктивний (Breakthrough або A1), середній (Waystage або A2), рубіжний (Threshold або B1), просунутий (Vantage або B2), автономний (Effective Operational Proficiency або C1) і компетентний (Mastery або C2). Вони охоплюють проміжок від базового до практично бездоганного рівня володіння мовою. На них зорієнтовані навчальні посібники з будь-якої європейської мови, а також довідники, словники, тести.

Крім того, розвиток інформаційно-комунікативних технологій, які відкривають широкий доступ до нових іншомовних інформаційних ресурсів з навчального і професійного метою, а також для соціального та культурного розвитку особистості, сприяє розумінню того, що володіння іноземною мовою є нагальною потребою здобувачів вищої освіти для підвищення іншомовної професійної компетентності та основ диференційованого підходу до навчання у новому інформаційно-комунікативному просторі. Тому упродовж перших двох років навчання необхідно формувати у студентів іншомовну професійну компетентність за умови функціонування іноземної мови як нормативної дисципліни. Для студентів, які пройдуть обов'язкове тестування і матимуть бажання удосконалити особисту іншомовну комунікативну компетентність з метою досягати вищого рівня володіння мовою, пропонується «Поглиблений курс іноземної мови» як вибіркова дисципліна вільного вибору студента.

Підвищення рівня володіння іноземними мовами може здійснюватись за умови вивчення іноземної мови як нормативної дисципліни (I-II курси) та вибіркової навчальної дисципліни, що вивчатиметься на II курсі. «Поглиблений курс іноземної мови» як навчальна дисципліна вільного вибору студента дасть можливість студентам удосконалити особисту іншомовну комунікативну компетентність у підготовці до іспиту на рівень володіння іноземною мовою B1.

Для досягнення учасниками освітнього процесу кваліфікації незалежного користувача рівня B2 (Просунутого) пропонується введення курсу «Іноземна мова для наукових цілей» для здобувачів вищої освіти освітнього рівня «магістр».

Завершує рівень B2+ (C1) (автономний) кваліфікація досвідченого користувача після курсу «Іноземна мова в науково-професійному спілкуванні» для докторів філософії.

Викладання іноземної мови як нормативної дисципліни здійснюється з метою виконання вимог Стандартів вищої освіти щодо мовної освіти випускників вищих навчальних закладів України і передбачає формування у здобувачів вищої освіти іншомовної комунікативної та професійної компетентності.

«Поглиблений курс іноземної мови» – це навчання, яке надасть можливість студентам удосконалити особисту іншомовну комунікативну компетентність у межах тематичного і ситуативного контексту, відповідно до академічної та професійної сфер студента, та підготуватися до міжнародних іспитів на рівень володіння іноземною мовою B1.

Нормативна навчальна дисципліна «Іноземна мова для наукових цілей» спрямована на формування іншомов-

ної комунікативної компетентності здобувачів як здатності реалізувати навички та вміння в академічній, професійній, науковій та соціальній сферах комунікації та підготуватися до міжнародних іспитів на рівень володіння іноземною мовою B2.

Вивчення іноземної мови в аспірантурі (нормативна навчальна дисципліна «Іноземна мова в науково-професійному спілкуванні») на основі вищезазначених дисциплін передбачає подальшу динаміку у вивченні іноземної мови до рівня досвідченого користувача B2+ (C1).

На підставі прийнятої Концепції в університеті розробляються: уніфіковані програми підготовки здобувачів вищої освіти з іноземних мов; рівневі (діагностичні) тести (Placement Tests) для визначення рівня володіння іноземною мовою на конкретному етапі мовної підготовки за європейськими стандартами; комплекс навчально-методичного забезпечення дисциплін «Поглиблений курс іноземної мови», «Іноземна мова для наукових цілей», «Іноземна мова в науково-професійному спілкуванні» для вивчення іноземних мов на всіх рівнях вищої освіти відповідно до визначених в університеті вимог; автентичні сучасні підручники, відеоматеріали, комп'ютерні та інші технічні засоби навчання; навчальні та навчально-методичні посібники викладачів кафедри іноземних мов; on-line ресурси (Learn

English, Teaching English, Student personal development portfolio, Placement Tests) тощо.

Таким чином, Концепція навчання іноземних мов здобувачів вищої освіти у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка враховує визначені Радою Європи кваліфікаційні рівні володіння іноземною мовою (A1–C2) для подальшого забезпечення ефективного спілкування у межах європейського простору; враховує рівень сформованості іноземної комунікативної компетентності випускників середньої школи (B1); враховує вступний рівень сформованості іноземної комунікативної компетентності абітурієнтів, який може бути нижчим рівня B1; розроблена на основі нормативних та методичних документів університету, якими визначаються організація освітнього процесу в університеті, проведення атестації здобувачів вищої освіти, формування програм підготовки здобувачів вищої освіти з іноземних мов за рівнями вищої освіти.

The article highlights some prospects of ESP teaching and learning in order to prepare students for effective communication in their academic and professional environments. It considers the ways of their implementation.

Key words: communicative competence, ESP core curriculum, target levels of language proficiency, descriptors of professional language proficiency.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.112.2:81'.374.45

Г. В. Фоміна, кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ГОТСЬКОЇ ТА ІНШИХ ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

У статті розглядаються особливості розвитку готської мови, її місце у системі інших германських мовних систем, аналізується значення готської при вивченні германської гілки індоєвропейської мовної сім'ї. Досліджується взаємодія та взаємовплив готської та німецької мови.

Ключові слова: готська мова, індоєвропейська мовна сім'я, германські мови, запозичення.

Готська мова – це перша з германських мов, якою було написано значні суцільні тексти, що дійшли до нас. Тому поряд з рунічними написами готські пам'ятки дають багатий матеріал для визначення найдавніших закономірностей розвитку германських мов. Факти готської мови часто приймають за точку відліку при проведенні порівняльно-історичних та типологічних досліджень [3].

Ця мова не знала багатьох інновацій, властивих іншим германським мовам: у фонетиці не розвинулися різні типи умлауту, в морфології зовсім не було аналітичних форм минулого часу тощо. Але, з іншого боку, в ній були деякі власні нові явища. В цілому структура готської мови зберігає багато архаїчних рис, що є близькими до рис спільногерманської мови. Як відомо, готська мова є однією з найстаріших германських мов, і, на теперішній час вважається мертвою. Але цей факт не значить, що інтерес до її вивчення вгас.

У 80-ті роки ХХ ст. етимолог М. Майрхофер стосовно стародавніх мов увів термін «*Korpussprache*» – «мова певного корпусу даних», що визначає побутування мови, яка дійшла до нас виключно в текстах, написах і непрямих джерелах. У залежності від просторості даних виділяються «мови великого корпусу» – мови з багатою письмовою традицією (санскрит, латина, давньогрецька) і «мови малого корпусу», представлені у відносно великих текстах, але збережені фрагментарно, як давньоперсидська або готська. При цьому «мови малого корпусу», що дійшли лише в глосах, непрямих свідченнях, власних іменах і топонімах – наприклад, фракійська, лідійська, месопська, фригійська – позначаються як «реліктові».

Германські мови являють собою одну з гілок індоєвропейської мовної сім'ї. За своїми фонетичними, морфологічними і лексичними ознаками германські мови виявляють подібність як із західними індоєвропейськими, так і зі східними індоєвропейськими мовами, займаючи проміжну позицію між кельтськими та італійськими, з одного боку, і балтійськими й слов'янськими мовами, з іншого. Припускається, що прагерманська мова виділилася в самостійну мовну спільність у середині другого тисячоліття до н.е.

Найбільша подібність спостерігається між східними й північними германськими мовами.

На відміну від інших германських мов готська не має безперервної писемної традиції, яка б дозволяла простежити розвиток фонетичної й граматичної системи мови впродовж сотень років, як це можна зробити для англійської або німецької мов.

Якщо зв'язок готської зі скандинавськими мовами пояснюється спільністю походження, тобто генетичною спільністю, то подібність готської з німецькою й іншими західногерманськими мовами зумовлена міжетнічними контактами, тобто є результатом пізнішого, вторинного зближення [2, с.113].

Деякі обмежені дані (насамперед – записи Бусбека, а також хронологічно неспівпадаючі тексти різних готських пам'яток) дозволяють лінгвістам шляхом порівняльного аналізу відновити основні напрямки фонетичного розвитку готської мови.

1. Внаслідок переломлення гот. *u > o*, *a i > e*. Так, гот. *gulþ* «золото» відповідає кр.-гот. *goltz*, а гот. *þu* «ти» – кр.-гот. *tzo*, гот. *snu-zus* – кр.-гот. *schnos*; гот. *riġn* «дощ» – кр.-гот. *reghen*, гот. *sibun* «сім» – кр.-гот. *sevene* «сім».

2. Довгі *ē* й *ō* уже до часу створення Срібного кодексу виявляють тенденцію до підвищення, тобто переходу в *ī* та *ū*. Про це свідчать такі «помилки» у вульфиліанському тексті: *fralētais* замість *fralētāis* (форма дієслова *fralētan* «відпустити»), *qeins* замість *qēns* «дружина», *leikeis* замість *lēkeis* «целитель». Зустрічаються й зворотні заміщення: *ē* замість *ī* (*ei*): *wēhsa* замість *weihsa* «святий». Це свідчить про те, що *ē* й *ī* втрачають істотну різницю й сплутуються при написанні тексту. Перехід *ē > ī* підтверджується й записами Бусбека, у якого *i* позначається буквою *y*; гот. *mēki* – кр.-гот. *mycha* «меч», гот. *mēna* – кр.-гот. *mine* «місяць», гот. *slēpan* «спати» – кр.-гот. *schilpen*. Довге *ō* розвивається в *ū*. Так, у тексті від Марка написано *ūhtēdum* «злякалися» замість *ōhtēdum*. Те ж спостерігається й у кримсько-готській: гот. *blōþos* (кров) – кр.-гот. *plut*, гот. *brōþar* «брат» – кр.-гот. *bruder*.

3. Готські дифтонги виявляють тенденцію до монофтонгізації. Наприклад, гот. *haubip* «голова» – кр.-гот. *hoef* (*oe = ô*), гот. **brauþ* «хліб» – кр.-гот. *broe*, гот. *augôna* «очі» – кр.-гот. *oeghene*. Дифтонг *iu* розвивається, очевидно, так само, як у німецькій: гот. *skiutan* «стріляти» – кр.-гот. *schieten* (н. *schießen*). [2, с.120].

У своїй граматичній і фонетичній структурі готська мова зберігає досить архаїчні риси спільногерманської мови. Вона виявляє помітну подібність насамперед до скандинавської. Це пояснюється тим, що західногерманські племена відокремилися від інших германських племен ще в VI-III століттях до н. е., у той час як східні й північні германці ще довгий час перебували на одній спільній території (у Скандинавії). Проте ряд рис поєднує готську мову із західногерманськими й, зокрема, з верхньонімецькою мовою.

Цікавими є утворення і вживання в готській мові етимологічно різнорідних компонентів з індоєвропейських та німецьких синонімів. Зокрема позначення природних водойм: гот. *saiws* «озеро, море, болото» та загальногерманські паралелі без чіткої індоєвропейської етимології і гот. *marei* «море, озеро» з індоєвропейської етимологією, а також «тавтологічну» лексему гот. *marisaiws* у тому ж значенні. Ймовірно, це стало спробою пояснення або уточнення «чужого» слова через актуальне «своє». Деякі з готських етимологічно неясних лексем мають звуконаслідувальне походження, наприклад, гот. *hrukjan* «каркати, співати (про півня)», гот. *krusts* «скрегіт» [1, с.73].

Більш тісні, але гетерохронні контакти готів із предками носіїв давньоверхньонімецьких діалектів (ельбо-одерськими германцями, германцями-гермінонами, з франками, баварцями, тюрінгцями) призвели до утворення суцільного ареалу, який є периферійним за положенням до давньовнегерманського.

Представлені в ньому лексичні ізголоси більш численні, ніж у готсько-скандинавському ареалі, і різноманітні, вони демонструють не тільки архаїзми, але і новації. Наприклад, архаїзмом є гот. *hoha* – днв. *huoh* (*ili*) «соха, сошка».

Суттєвою особливістю цього ареалу є також відбір індоєвропейської основи **f- / ei-* (*gos*) для утворення власного займенника 3 ос.: гот. *is*, днв. *er* «він», проте ді. *hann*, так. і др. *hē / hē*; гот. *mis* – днв. *mir* «мені», гот. *weis* і днв. *wir* «ми».

Але більшу частину готсько-давньоверхньонімецьких ізголос становили пізні інновації, оскільки лексеми, що виникли, функціонували лише в цьому контактному ареалі. Наприклад, гот. *airziþa / airzi* «помилка, омана» (гот. *airzjan* «збивати з істинного шляху») і днв. *irrida* «помилка, ересь»; гот. *nasjan* і днв. *nerian* «фритувати»; гот. *laisareis* – днв. *lêrârî* «учитель»; гот. *rinno* «струмок, потік» – днв. *rinna* «водоспад, водоворот»; гот. *urruns* «схід, результат» (**usruns*) – днв. *urruns* (*st*) «витік, потік». Особливо показовими є префіксальні утворення з *ga-* / *gi-*: гот. *ga-daila* – днв. *gi-teilo* «(спів)учасник» (гот. *dails*, днв. *teil* «частина, частка»); гот. *ga-hlaiba* – днв. *gi-leipo* «співтрапезник, товариш, супутник» (гот. *hlaifs*, днв. *leip* «хліб»); гот. *ga-wairþi* (гот. *wairþs* «цінність») – днв. *gi-wurt* «задоволення, симпатія, співчуття» (можливо, калька з лат. *conventio*). У цих різних за конкретною семантикою ізголосів превалює виразна семантика слівотвірної моделі.

Схожість західногерманських та східногерманських слів є надзвичайно обмеженою. Вважається, що існує лише один період в історії давньоверхньонімецької мови, коли вона знає більш ґрунтовної взаємодії з готською (так звана «готизація» німецької мови). Впродовж цього часу власне німецька мова виокремилася з-поміж інших західногерманських мов (в першу чергу, це стосується інгвеонських мов, у яких краще розпізнається західногерманський тип).

Список використаних джерел:

1. Дубинин, С.И. Готский язык : учебное пособие / С.И. Дубинин, М.В. Бондаренко, А.Е. Тетеревенков. – Самара : Изд-во «Самарский университет», 2006. – 148 с.
2. Левицкий В.В. Основы германистики / В.В. Левицкий. – Винница : Нова книга, 2006. – 528 с.
3. Keller R.E. The German language / R.E. Keller. – Boston, 1978. – 128 p.

In the article the author analyzes the features of the development of the Gothic language, its place in the other Germanic language systems, the importance of Gothic studied at the German branch of Indo-European language family is defined. The interaction and mutual influence of the Gothic and German languages is studied.

Key words: Gothic, Indo-European language family, Germanic languages, borrowing.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.111'13

Н. І. Фрасинюк, кандидат філологічних наук

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОНЦЕПТУ JOY В АНГЛІЙСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті аналізуються основні вербальні засоби маніфестації концепту JOY в англійському художньому дискурсі.

Ключові слова: концепт, дискурс, вербальні засоби.

Концепт у сучасній науці виступає певним міждисциплінарним поняттям, яке отримало своє тлумачення в різних науково-філософських школах.

У лінгвістичній літературі концепт розглядається як універсальна сутність, що формується у свідомості на базі безпосередньо чуттєвого досвіду, безпосередніх операцій людини з предметами (З. Попова, Й. Стернін), як логічна категорія, через яку культура входить у ментальний світ людини (Ю.С. Степанов), і як основна експресивна одиниця національного менталітету (В.В. Колесов), і як поняття практичної філософії (Н.Д. Арутюнова), і як багатомірне утворення (В.І. Карасик) тощо.

Словник когнітивних термінів подає таке визначення концепту: «Концепт – термін, який служить поясненню одиниць ментальних чи психологічних ресурсів нашої свідомості й тієї інформаційної структури, що відображає знання й досвід людини» [1, с.90].

Концепт як об'єкт лінгвістичних досліджень має вербальне вираження. До вербалізаторів концептів відносять етимологію слів, синоніми, антоніми, типові синтаксичні позиції, контексти вживання, образні асоціації, метафорику, фразеологію, мовні шаблони, а також паремію, афористику, суб'єктивні дефініції.

У мовознавстві концепт досліджується як на матеріалах словників так і в художньому дискурсі.

Дискурс – довільний фрагмент тексту, який складається з більш, ніж одного речення або незалежної частини речення; часто, але не завжди, концентрується навколо певного опорного концепту; створює загальний контекст, який описує дійові особи, об'єкти, обставини, часи, вчинки тощо, визначаючись не стільки послідовністю речень, скільки тим загальним для того, хто дискурс створює, та того, хто його інтерпретує, світом, який «будується» по ходу розгортання дискурсу [2, с.36].

Художній дискурс – це дискурс художньої літератури, художніх творів, який характеризується не лише присутністю текстового компоненту, але й наявністю художніх та стилістичних засобів, за допомогою яких автор виражає несвідомі наміри та елементи, які потребують окремого декодування та впливу на формування думки читача.

Лексема «joy» в англійській мові має таке значення: 1) a feeling of great pleasure or happiness that comes from success, good fortune, or a sense of well being; gladness; 2. something that gives great pleasure or happiness [6].

Синонімами лексеми «joy» є: happiness, brightness, gladsomeness, jollity, cheerfulness, contentment, gladness,

well-being, aptness, welfare, luck, success, gratification, pleasure, enjoyment, satisfaction, delight, jubilation, felicity [6].

Щоб виявити основні мовні засоби маніфестації концепту JOY в англійському художньому дискурсі ми проаналізували англомовні художні романи.

Під час аналізу було виявлено, що концепт JOY у художньому тексті вербалізується: 1) прямими номінаціями (лексемами в прямому значенні); 2) одиницями різних частин мови; 3) граматичними структурами; 4) синтаксичними структурами; 5) синтактико-стилістичними засобами.

Під час аналізу лексичних засобів концепту JOY було виявлено, що при передачі емоційного стану радості в англійському художньому дискурсі домінують власне такі частини мови, як: іменники (smile, joy, happiness, fun, tenderness, admiration, passion, excitement), прикметники (happy lovely, awesome, pleasant, brilliant, great, terrific, wonderful, cheerful), дієслова (to like, to love, to excite to delight, to admire, to smile, to giggle, to please, to seek, to hunt, to win, to create, to make, to have, to possess, to hold), прислівники (wonderfully, gladly, eagerly, anxiously, gaily, graciously), вигуки та вигуківі слова (oh!/ Uh!, ha!, hee!, ah!, wow!, Gee!, Yippee):

I'm glad to see your nap put you in a better mood [3];

Are you kidding? This is going to be great [5];

I'm always cheerful [4];

She smiled, thinking how nice it was to talk to her dad like this [5];

For the first time, he smiled, and she caught a glimpse of the spontaneous joy he had shown so often during those warm summer months [4];

Дуже часто зустрічаються вигуки-виразники, у яких вторинним вигуком-виразником радості виступає будь-яке слово, яке перейшло із значущої частини мови (іменник, прикметник, прислівник, дієслово), хоча найбільшим джерелом для вторинних вигуків є прикметник із семою позитивної оцінки: *marvelous!*, *unbelievable!*, *cool!* (круто!), *great!*, *right!*, *brilliant!*, *very kind!*, *delicious!*, *fantastic!* *oh my God!*:

Fantastic! We're together now, we're happy [5];

Oh my God! I've even fallen in love and had someone love me back [5].

Щодо граматичних конструкцій, то вони використовуються рідше. Найчастіше уживаними граматичними конструкціями, що позначають концепт JOY було виявлено: to be glad, to be pleased, to be happy, to be fond of, to feel excited, to make happy, to give a sigh, to seem funny, to give a laugh:

I'm so glad you could come [4];

I was in love, I feel excited and the feeling was even more wonderful than I ever imagined it could be [5].

До синтаксичних конструкцій, які вербалізують концепт JOY можна віднести:

1) окличні речення такої моделі як *What + N!*, *How + adj!*, *That's + Adj + N!*:

That's a brilliant idea! I exclaimed. I clasped my hands together, almost as if applauding. Then I rushed over and hugged her [3];

Oh, she said. *That's a very good reason* [5];

2) номінативні речення (реалізується не одним реченням, а складним синтаксичним цілим – надфразовою єдністю) та звертання:

Jenny, darling! Did I promise you something? He sounded positively joyous[4];

До синтактико-стилістичних засобів, які вербалізують концепт JOY можна віднести:

• інверсія:

As good habits are said to be better than good principles, so, perhaps, good manners are better than good habits [4];

• повтори:

When do you want me to be ready? – Tomorrow night. (=I want you to be ready *tomorrow night*)[5];

She kept her mind occupied by these happy details of returning home as she walked along the hall and into the kitchen. She lifted the carrier bag onto the worktop and reached for the kettle [4];

We're happy We're together now, *we're happy!* [4]

• синтаксичний паралелізм:

I love your hills, and I love your dales. And I love your flocks a-bleating [5]

Отже, основні вербальними засобами маніфестації концепту JOY в англійському художньому дискурсі є: 1) прямі номінації (лексемами в прямому значенні); 2) одиниці різних частин мови (іменники, прикметники, прислівники, вигуки та вигуківі слова); 3) граматичні структури; 4) синтаксичні структури (окличні та номінативні речення); 5) синтактико-стилістичні засоби (інверсія, повтори, паралелізм).

Список використаних джерел:

1. Кубрякова Е.С. Краткий словарь когнитивных терминов / [Кубрякова Е.С., Демьянков В.В., Панкрац Ю.Г., Лузина Л.Г.]. – М. : Изд-во Московск. гос. ун-та, 1996. – 246 с.
2. Степанов Ю.С. Альтернативный мир. Дискурс. Факт и принцип причинности / Юрий Сергеевич Степанов // Язык и наука конца XX-го века. – М. : Прогресс, 1995. – С. 35-73.
3. Nicholas Sparks. The Rescue [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nicholassparks.com/stories/the-rescue>.
4. Nicholas Sparks. Dear John [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nicholassparks.com/stories/dear-john>.
5. Nicholas Sparks. A Walk to Remember [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nicholassparks.com/stories/a-walk-to-remember>.
6. Webster Online Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.m-w.com>.

This article analyzes the main means of verbal manifestation of the concept JOY in English discourse: 1) direct nomination; 2) units of different parts of speech; 3) grammatical structure; 4) syntactic structure (exclamation and nominative sentences); 5) syntactic and stylistic means (inversion, repetition, parallelism).

Key words: concept, joy, verbal manifestation.

Отримано: 23.03.2017

УДК 821.161.2.09

А. О. Хоптяр, кандидат філологічних наук

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЕЗІЯ У ПЕРЕКЛАДАХ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

У статті розглядається проблема рецепції європейської поезії у перекладацькій спадщині Б. Грінченка у контексті культурного життя України на зламі століть та її трансформація в національному українському літературному процесі кінця XIX – початку XX століття.

Ключові слова: переклад, перекладацька діяльність, романтизм, неоромантизм, декаданс, рецепція.

Переклади творів поетів-романтиків (Г. Гайне, Дж. Леопарді, Дж. Байрона та ін.) внесли в чутливе до світової романтичної традиції національне мистецьке коло не тільки нове світосприйняття, створюючи, як зазначає О. Камінчук, «вихідну базу структурно-семантичної парадигми неоромантизму, символізму і декадансу» [3, с.348], а й виявили «генетичний» зв'язок поезики європейського романтизму із трансформаційними процесами розвитку української літератури кінця XIX – початку XX століття.

Творча діяльність Б. Грінченка у царині художнього перекладу європейської поезії була не тільки даниною натхненню, а й свідомим творчим процесом, що формувався упродовж майже всього мистецького шляху українського письменника та супроводжувався зміною тематичних, естетичних та культурософських акцентів щодо відбору поетичних творів відомих поетів для передачі їх українською мовою.

Як свідчать архівні матеріали, Б. Грінченко розпочав роботу над перекладами поезій з «Книги пісень» Г. Гайне

ще у 1885 році. Називаючи перекладені твори переспівами, український письменник створює майстерні художні переклади поезій Г. Гайне: «Хай на дворі сніг спадає» (1885), «Як можеш ти спати спокійно», «Коли хто, хоть нещасливо вперше любить...» з циклу «Повернення на батьківщину». Поезія циклу «Ліричного інтермецо» приваблює українського перекладача романтикою поетичних творів Г. Гайне «Мандруй» (1887), «Пісні отруті мої, кажеш?» (1888), «Кохав один хлопець дівчину» (1888), «З сліз моїх зростуть без ліку...» (1888), («Лорелея») (1899) та ін. [2].

Романтичний антропоцентризм Г. Гайне з його ідеєю унікальної цінності особистості знаходить ширший відгук у поезіях Б. Грінченка та трансформуються у неоромантичний конструкт гармонійного єднання людської тілесної та внутрішньої духовної краси. Витончений еротизм жіночої краси поезії Б. Грінченка «Перша жінка», створеної українським поетом у 1906 році та написаної у формі народної легенди, особливо підкреслюють художньо-естетичні зміни, що відбулися у творчості письменника.

Досліджуючи модерні літературні течії, Ю. Попов значно розсуває рамки неоромантичного дискурсу, пропонуючи тезу про те, що неоромантизм «генетично пов'язаний з романтизмом, але містить у собі також елементи реалістичної естетики та деякі риси декадансу» [5, с.372-373]. Так, наприклад, дещо гіпертрофована тема смутку та передчуття смерті, притаманних розвиткові тенденцій українського декадансу, який особливо актуалізується на початку ХХ століття, виявляється також деякою мірою іманентною й поезії Б. Грінченка («Може скоро помру...», «Рідні краї» (1907), «Смерть», «Краще життя оце?», «Не знаю» та ін.).

Виразження «світової скорботи», суголосної ідеям Дж. Байрона й А. Шопенгауера, а також втіленої у морально-філософській ліриці іншого романтика – італійського поета Дж. Леопарді, виявилось особливо близьким до художньо-естетичного сприйняття навколишнього світу, позначеного декадентськими мотивами в останні роки творчості Б. Грінченка. Зазначимо, що епіграфом до власної поеми «Вечірній світ» (1899), яка теж увійшла до збірки «Писання», український автор обирає рядки саме з твору Дж. Леопарді: «Vive tristezza e regna» («Нехай живе і править смуток»). Романтична історія нещасного кохання сільського вчителя і дівчини Раїни втілена у ліричних рядках поеми Б. Грінченка, сповненої теми смутку й самотності.

На початку ХХ ст. у творчому доробку українського митця з'являється переклад вірша італійського поета-романтика Дж. Леопарді «A se stesso» («До себе самого»), який датується приблизно 1903 роком і належить до збірки поетичних творів «У недугі», що виходить друком у «Писаннях» (1903 р.). Грінченко-перекладач відтворює наблизений до верлібру вірш італійського поета й передає тональність глибокої пригніченості та розчарування земним буттям, яка пронизує поетичний твір Дж. Леопарді.

Такий «модус романтичної меланхолійності», як наголошує Л. Ткач, виявився «яскравим прикладом переходу

в іншу художню якість – декадентську – через етап його «передчуття» [6, с.10].

Тональність художньої творчості українського поета все частіше перегукується не тільки з героїчним та жертвним «прометеїзмом», а й із «песимізмом – «байронічним туманом», «світовим сумом» Дж. Байрона [4, с.143]. Оригінальний поетичний твір Б. Грінченка «О, дайте сліз!» розпочинається рядками, взятим як епіграф з поезії англійського майстра «Душа моя похмура»: «Порожність в голові, і розум стуманів од невтихаючого горя, а мука більш та більш... О, дайте сліз мені» [1].

Визначаючи вагу поетичних перекладів Б. Грінченка у процесі ідейно-естетичних шукань письменника на тлі оновлення української літератури кінця ХІХ – початку ХХ ст., зазначаємо, що поетична творчість Б. Грінченка на зламі віків маркована ознаками посилення філософічності та появою нових стилів та напрямів, розвиток яких, до певної міри, був стимульований перекладами та рецепцією романтичної європейської поезії Г. Гайне, Дж. Байрона, Дж. Леопарді, та ін. Б. Грінченкові вдалося не тільки створити переклади всесвітньо відомих поетичних творів, а й активно долучитись до оновлення власної поетичної майстерності, позначеної появою тенденцій неоромантизму, символізму, неокласицизму та декадансу, що вводило творчість письменника до загальноєвропейського літературного контексту.

Список використаних джерел:

1. Грінченко Б. Твори : у 10 т. / Б.Д. Грінченко. – Х. : Кооп. вид-во «Рух», 1929. – Т. 10, кн. 2 : Поезії / [ред. і прим. С. Єфремова]. – 1929. – 284 с.
2. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського Ф. І. Літературні матеріали Спр. 31203. Грінченко Б[орис]. Вірші. [Оригінальні твори автора та переклади з Гейне і Ленау]. Автограф-чернетка, 148 арк.
3. Камінчук О.А. Художній дискурс української поезії кінця ХІХ – початку ХХ ст. : монографія / Ольга Камінчук. – К. : Пед. преса, 2009. – 352 с.
4. Матвішин В. Український літературний європеїзм : монографія / Володимир Матвішин. – К. : Академія, 2009. – 264 с.
5. Попов Ю. Неоромантизм / Ю. І. Попов // Лексикон загального та порівняльного літературознавства. – Чернівці, 2001. – С. 372–373.
6. Ткач Л.М. Художні модуси українського декадансу. (Компаративний аспект) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.05. «Порівняльне літературознавство» / Л. М. Ткач. – Дніпропетровськ, 2008. – 20 с.

The article focuses on the problem of the European poetry reception in B. Hrinchenko's translator practice in the context of the cultural life of Ukraine around the turn of the century and its transformation in the national Ukrainian literature process at the end of the XIX – beginning of the XX centuries.

Key words: translation, translator activity, original, romanticism, neoromanticism, decadence, reception.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.111'367.3:821.111

Д. Ю. Хохель, кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ МАГІЇ В ОПОВІДАННІ П. БРІГГС «ПОВОДИР»

У статті розглянуто особливості опису магії у тексті оповідання П. Бріггс «Поводир», акцентовано важливість сенсорних характеристик магичної дії, визначено зв'язок зображення магії з образом вогню.

Ключова слова: опис, образ, характеристика, П. Бріггс.

Описи магії у художніх текстах жанру фентезі відіграють важливу роль у формуванні художньої реальності твору, її сенсорного образу [4]. У випадку оповідання особливості такого опису частково визначаються вимогами художньої форми, а саме ємність, короткість та інформативність виходять на передній план [2]. Якщо оповідання є частиною серії, яку формують послідовно хронологічно розташовані романи і оповідання, то описи магії мають з одного боку бути пов'язаними із системним описом фанта-

стичного компоненту світу у серії, а з іншого знайомити з ним нового неусаємничененого читача.

Оповідання П. Бріггс «Поводир» є частиною серії «Альфа і Омега» представляє передісторію персонажів другого плану роману «Мисливські угіддя». Метою статті є визначення специфіки описів магії в оповіданні, її сенсорного характеру.

У тексті переважають описи магії через сенсорне увиразнення тепла, світла, кольору, запаху, текстури. Зоро-

ві образи магії відіграють меншу роль, оскільки Том не бачить магії, а Мойра сліпа. Поява описів магії у аспекті кольору-світла з'являється в оповіданні у зв'язку із магичним поєднанням здібностей Тома і Мойри, яке дозволяє їй бачити спалахи магії, а згодом просто бачити за наявності фізичного контакту.

Характеристика магії у тексті, яка визначає роль і місце цього фантастичного допущення у тексті, містить значну кількість повторів: «Witch craft gains power from death and pain. From **sacrifice** and **sacrificing**» [5], «A **witch** was born a **witch** and studied to become a better one. But for **witches**, real power came from **blood and death** — mostly other people's **blood and death**» [5]. Така частота й інтенсивність повторів призначена для того, щоб акцентувати увагу на цих ключових характеристиках. Тому характеристика запаху Мойри «She smelled of fresh flowers and mint» контрастує з негативним образом чорної магії і характеризує персонажа як білу відьму.

Перша магична дія Мойри поруч із Томом містить лексику, яка утворює метафоричний образ вогню: «**The vibration of power warmed her against the cold autumn drizzle that began to fall**» [5]; «**Warmth flooded her** as his hand touched hers.... and she could see the faint traces Molly had left behind» [5]; «**Just bright bits of pink light sparkling** from the ground, giving her a little bit of an idea what the landscape looked like» [5]; «**and the sparkles returned like glitter scattered in front of her**. Small bits of skin and hair, too small for what she needed. But there was something... She followed **the glittering trail**, and as if it had been hidden, a small wad of something **blazed like a bonfire**. She led Tom to the blaze and bent to pick it up: soft and sticky, gum» [5]; «She allowed her magic to loosen the last spell and slide back to her, **hissing as the power warmed her skin almost to the point of burning**» [5]. Образ вогню у фентезі амбівалентний, часто пов'язаний із очищенням, магичною практикою, руйнуванням [3, с. 105]. Як видно із виділених уривків, описане послідовне посилення тепла, розгорання метафоричного вогню і, нарешті, його навмисне гасіння.

Для позначення первинного відчуття вжито дієслово «warmed», сенсорна семантика якого посилена контрастним образом холодного осіннього дощу. Далі вжита ампліфікація «Warmth flooded her», яка включає модифікований повтор – іменник «Warmth» і дієслово «flooded», яке виражає високу інтенсивність дії. Тактильну сенсорну образність доповнює візуальна, обмежена до спалахів світла і кольору (її поява пояснюється тимчасовою здатністю Мойри бачити магію при доторку до Тома): «Just bright bits of pink light sparkling». Світло-кольорові характеристики магії, як у випадку цитованої епітетної структури, є традиційними у фентезі. Колір світла і його природа також пов'язані з метафорою вогню, яка експлікується у порівнянні «blazed like ab on fire», експресивність якого посилюється алітерацією на звук «b» у сильній позиції на початку слів і лексичному виборі дієслова, яке виражає інтенсивну дію світла і жару, й іменника зі значенням «велике вогнище». Це порівняння виражає найвищу точку магичної дії, після якої активність магії послаб-

люється – дієслово «hiss» часто контекстуально пов'язане зі звуковою характеристикою вогню.

Через сприйняття Тома подано візуальний образ наслідків магичної дії для Мойри: «The skin on her hands was red dened, as if she held them too close to a fire» [5], що посилює метафоричний зв'язок цієї дії відьми із вогнем. Його увиразненню сприяє опис відчуття Томом магичної взаємодії з відьмою: «The magic that touch ed him this time was gentler, spark lers instead of fire works – and she jerked her fingers a way as if his hand were a hot potato» [5], який містить ключові образи іскри, фейерверку, жару. Фраза «hot potato» сполучає пряме і метафоричне значення, завдяки чому досягається багаторівневість висловлювання.

Далі у тексті оповідання образ вогню послідовно пов'язаний із магичною дією «She turned a hand palm up and heard the whoosh of flame as it caught fire» [5], «Magic called to magic, unless the witch took pains to hide it, so any of them should have been able to feel the flames that danced over her hands» [5]. У першому випадку образ вогню поданий через звукову характеристику, у другому – як злиття магичної сили і вогню як форми її реалізації.

На противагу вогняній образності магичної дії, її джерело описується як колодязь: «she reached into **her well of power** and drew out a **bucketful** and thre wit out in a circle around her» [5], «it [power] filled **her well** too verflowing» [5]. Це протиставлення стихій [3, с. 106] у описі магії надає їй природі якості всемогутності.

Специфіка опису магії в оповіданні «Поводир» П. Бріггс визначається обмеженням візуального компоненту опису, у якому переважають характеристики кольору і світла, градаційними сенсорними характеристиками тепла магії. Образ магичної дії у тексті пов'язаний з сенсорними проявами і символікою вогню, тоді як її джерело – із водою.

Список використаних джерел:

1. Исаев А.А. Феномен цвета в контексте бытия человека: опыт философского анализа: дис. канд. филос. наук: 09.00.01 «Онтология и теория познания» / Исаев Александр Аркадьевич; Магнитог. гос. ун-т. – Магнитогорск, 2006. – 139 с.
2. Attebery B. *Strategies of Fantasy* / B. Attebery. – Bloomington: University of Indiana Press, 1992. – 152 p.
3. Cirlot J. E. *A Dictionary of Symbols* / J. E. Cirlot. – New York: Philosophical Library, 1962. – 400 p.
4. Fludernik M. *The Fictions of Language and the Languages of Fiction: The Linguistic Representation of Speech and Consciousness* / Monika Fludernik. – New-York: Routledge, 1993 – 536 p.
5. Briggs P. *Shifting Shadows: Stories from the World of Mercy Thompson* [Електронний ресурс] / Patricia Briggs. – London: Orbit, 2014.

The article focuses on the features of magic description in the text of the short story «Seeing Eye» by P. Briggs. The importance of sensory characteristics of the magic act and the connection of magic and fire imagery are paid special attention to.

Key words: description, image, characteristics, P. Briggs.

Отримано: 23.03.2017

УДК 821.111-31.09

Н. М. Шенкнехт, кандидат філологічних наук

THE ELLIPSIS IN «UNDER WESTERN EYES» BY JOSEPH CONRAD

У статті аналізується роман Джозефа Конрада «Очима Заходу». Робиться спроба розкрити багатозначність функцій еліпса в творі.

Ключові слова: еліпс, пропуск, тире, пауза, «Очима Заходу», Джозеф Конрад.

Silences, secrecies, gaps, absences: Conrad's fiction is full of them. But this characteristic of his work has two aspects. The first aspect represents silences in the world about which he writes, the second aspect – the gaps in Conrad's work constitute an essential aspect of his modernism, encouraging «the imagination of the reader» to become an active participant in the search for truth.

The term «ellipsis» has enjoyed a new lease of life in the past two decades as the result of the extension of meaning granted to it within narratology, an extension that represents a classic example of the application of the linguistic paradigm by structuralist narratologists. Prior to such extension of its meaning, the term enjoyed a relatively delimited meaning within the study of syntax. *The Longman Dictionary of Contemporary*

English defines ellipsis as «the leaving out of a word or words from a sentence when the meaning can be understood without them» [2]. For example, there is an ellipsis of 'was' in the following sentence: «*In the accident the child was hurt and the mother killed*» (= was killed).

The novel «Under Western Eyes» is presented to readers as a written narrative: in the very first sentence of the novel the teacher of languages refers to his pen. The teacher of languages claims that his narrative depends very heavily on another written account: Razumov's journal. Part of this journal is actually reproduced at the end of the novel. What this means is that it is frequently open to readers to attribute typographical ellipses in the novel to either or both of the teacher of languages and Razumov. At the same time, in common with other Conradian narratives ostensibly delivered by character-narrators, the teacher of languages' account contains many paralepses, and these may encourage readers to read as if the narrator were a non-character narrator with the power to witness events that could not be witnessed by a character narrator.

The range of functions performed by the ellipsis in «Under Western Eyes» is partially dependent upon such manipulations of narrative conventions and expectations. What seems apparent is that the force of many of these ellipses is related to Conrad's ability to get readers to attribute them to not just Razumov or the teacher of languages, but also to a non-character authorial narrator.

All the examples have been checked against Conrad's manuscript, which suggests that the very high incidence of ellipsis in this novel is not the product of non-authorial interference. It is also interesting to note that all of the ellipses discussed were written by Conrad in his first, initial draft of the novel, and not added in during many subsequent stages of textual revision.

Simple silence following a completed statement.

«*I could have helped. And now suddenly this appearance of recklessness – as if he had not cared ...*»

She remained silent for a time, then obstinately she concluded – «I want to know ...»

Thinking it over, later on, while I walked slowly away from the Boulevard des Philosophers [...] [1: 103].

This might seem to be a straightforward example, as the narrating teacher of languages explains his first ellipsis by referring to Miss Haldin's silence. But it is worth noting that the second ellipsis follows what could equally well be written as a complete sentence. The effect is not just to suggest that another silence follows these words, but to imply that they form part of a sentence that is uncompleted because Miss Haldin is not sure what it is that she wants to know.

Simple silence in the middle of an utterance.

«*Some of us always go to see him when passing through. He is intelligent. He has ideas ... He talks well, too*» [1: 276].

Here the teacher of languages provides no help to readers wanting to understand the ellipsis in the middle of Sophia Antonovna's comment to him as she reports on her visit to Razumov back in Russia. It seems probable that a simple pause in her utterance is indicated, but as to why she pauses, readers are left to find their own solution. Among the effects of this particular ellipsis is that of strengthening our view of Sophia Antonovna as an individual who is sensitive to the needs of others, someone who is a good listener.

Pause where a character stops short to avoid saying too much.

«*Forced! Object!*» he repeated, still keeping half a pace or so behind me. «*You wanted to talk about women, apparently. That's a subject. But I don't care for it. I have never ... In fact, I have had other subjects to think about.*» [1: 136].

«*We have some of our people there who ... but never mind*» [1: 202].

«*I wonder what He checked himself*» [1: 253].

The first two ellipses seem relatively easy to explain. Razumov stops short of admitting his lack of contact with women, while Sophia Antonovna stops short of revealing secret information to Razumov. The ellipses do not indicate pauses, but they offer readers an explanation of what would otherwise be puzzlingly ungrammatical sentences. The third is more tantalizing. In conversation with Natalia, Razumov's mind is set racing by her suggestion that her mother will end up by seeing her dead son. Presumably he is led to recall his own hallucinatory experiences involving Haldin, and stops short to avoid giving too much away to her about his own involvement in Haldin's death, but exactly what it is that he wonders we can but guess at. To this extent it seems that only the third of these examples constitutes a case of narratological ellipsis.

Pause where a speaker is unable to continue.

«*But all these strange details in the English paper*», she exclaimed suddenly. «*What is the meaning of them? I suppose they are true? But is it not terrible that my poor brother should be caught wandering alone, as if in despair, about the streets at night ...*» [1: 87].

We stood so close to each other in the dark ante-room that I could see her biting her lower lip to suppress a dry sob. After a short pause she said – [1: 87].

The absence of a concluding question mark following the ellipsis strengthens readers' sense of «unfinishedness», but we have less sense of «words left unsaid» here, more a feeling that Natalia's whole consciousness is flooded with her sorrow.

«Under Western Eyes» is a novel that is full of silences, secretcies, gaps and absences, but it is also a novel that is surprisingly full of information that should not be there. Conrad concerns to encourage his readers to write half of the novel, to exercise his or her imagination. The use of the typographical ellipsis in «Under Western eyes» is the most striking point to be made relates to the crucial importance of agency – of who is responsible for the ellipsis.

Список використаних джерел:

1. Conrad J. Under Western Eyes / Joseph Conrad. – Режим доступу: www.freeclassicebooks.com.
2. Procter P. Longman Dictionary of Contemporary English / Paul Procter. – England : Longman, 1978.
3. Parks M. Pause and Effect: An Introduction to the History of Punctuation in the West / Malcolm Parks // Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 1993. – P. 343.
4. Rising C. Raskolnikov and Razumov: From Passive to Active Subjectivity in "Under Western Eyes" [Електронний ресурс] / Catharine Rising // High Beam Research. – 2001. – March 22. – Режим доступу: www.highbeam.com.

The article analyses Joseph Conrad's novel «Under Western Eyes». An attempt is made to reveal the range of functions performed by ellipsis in the novel.

Key words: ellipsis, gap, dash, pause, «Under Western Eyes», Joseph Conrad.

Отримано: 23.03.2017

ТЕОРІЯ КОНСТРУКТИВІЗМУ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Розглянуто теорію конструктивізму як методологію дослідження процесу професійного розвитку майбутніх учителів іноземної мови. Виокремлено інтеріоризацію як механізм професійного становлення студентів. Наголошено на головних положеннях організації освітнього процесу на засадах ідей конструктивізму.

Ключові слова: конструктивізм, професійний розвиток, особистісний досвід, інтеріоризація, формування професійних цінностей, розвиток активності суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності.

На сучасному етапі розвитку суспільства важливим є пошук нової парадигми освіти, що розвивається відповідно до викликів цивілізації та потреб людини у пошуках свого місця й змоги самореалізації у новому глобальному просторі. Теоретико-методологічні засади забезпечення професійного розвитку майбутніх учителів іноземної мови у вищій школі обґрунтовує теорія конструктивізму, що пояснює, як людина набуває знання, вміння й навички, стає активним суб'єктом діяльності [4, с.47]. За цією теорією, майбутні фахівці генерують нові ідеї в процесі активної пізнавальної діяльності, шляхом налагодження взаємодії з реальними об'єктивними явищами, науковою інформацією через призму власного досвіду. Наголос ставлять на свідомому засвоєнні студентами знань шляхом пошуку власного розуміння, нової наукової інформації на підставі її поєднання, узгодження з набутим досвідом. Згідно з конструктивістським підходом, студенти не одержують готові наукові поняття, а конструюють власні знання, виробляють уміння й навички, застосовуючи свій досвід, опрацьовані когнітивні схеми пізнання [6; 8]. За таких умов роль викладача полягає у наданні студентам необхідної допомоги, орієнтуванні їх до пошуку власного розуміння наукових теорій, творення нових знань згідно з процедурою когнітивної стратегії. Головні положення концепції конструктивізму обґрунтовані на ідеях Д. Дьюї (J. Dewey), Ж. Піаже (J. Piaget). Ідеї організації навчання як конструювання студентами особистісних знань підтримують зарубіжні дослідники Е. Гірш, К. Кларк (С. Clark), М. Коул (M. Cole) та ін. Концепція конструктивізму охоплює також ідеї соціокультурної когнітивної теорії та генетичного закону розвитку особистості Л. Виготського.

Вітчизняні науковці досліджують особливості організації процесу навчання майбутніх учителів на засадах ідей конструктивізму (О. Караманов [3, с.196-200], Т. Кошманова [5, с.36-43], К. Рибачук [7] та ін.); визначають дидактичні принципи організації навчально-пізнавальної діяльності як процесу виконання студентами когнітивних дій (М. Бухаркіна, М. Моїсєєва, М. Нежуріна, Є. Полат [2, с.30-36]; О. Спирін [8] та ін.); обґрунтовують доцільність використання елементів теорії конструктивізму на заняттях з іноземної мови у ВНЗ (М. Кісіль [4, с.47-50]). Дослідники зазначають, що конструктивістські методи навчання ґрунтуються на педагогічній взаємодії та актуалізації феномена учіння як набуття та осмислення особистісного й навчального досвіду студентів – майбутніх учителів в умовах моделювання педагогічної діяльності викладачем (дискусії; навчальні презентації; взаємонавчання; виконання дослідницьких проєктів тощо) [5, с.38].

За мету нашої статті ми ставимо розглянути теорію конструктивізму як науковий напрямок, що виконує функцію нового світоглядного принципу, принципу професійного розвитку у сучасній філософії педагогічної освіти; визначити механізми її дії та виокремити головні положення організації освітнього процесу на засадах її ідей.

Відомі науковці Л. Виготський, Д. Дьюї, Ж. Піаже, ідеї яких складають підґрунтя теорії конструктивізму, головну увагу акцентують на природі процесу навчання як самостійному дослідженню, відкритті знань, набутті особистісного досвіду. Вони розглядають навчання не як акумулювання фактів чи відтворення зразків діяльності, а як виконання практичних, розумових дій, що дає особистостям змогу творити знання, усвідомлено набувати уміння, ставати активними суб'єктами навчально-пізнавальної дія-

льності. За Ж. Піаже й Л. Виготським, знання, вміння й навички формуються внаслідок інтеріоризації, переходу зовнішніх практичних дій у внутрішні, що засвідчують їхні думки, судження, потреби та інтереси [1; 6]. Саме механізм інтеріоризації пояснює набуття майбутніми вчителями психолого-педагогічних, соціокультурних знань, визначення особистісного ставлення до відповідних цінностей у процесі виконання різних видів діяльності, що сприяють їхньому професійному становленню й розвитку. Л. Виготський також наголошує, що знання, ціннісні орієнтації найефективніше формуються у процесі соціальних взаємозв'язків, міжособистісних взаємодій суб'єктів навчально-виховного процесу. Його ідеї про знання як результат взаємодії особистості з соціальним середовищем та іншими представниками спільноти представляють соціальний конструктивізм, що відстоює теорію розвитку людини в соціальному контексті [1]. Цю думку підтримують американські науковці, які є прихильниками конструктивізму. Вони вважають, що навчання вчителів повинно бути не одержанням знань від експертів, а їхнім конструюванням у процесі співробітництва з колегами, дослідниками та повинно відбуватися у контексті навчального процесу [9, с.18-24; 10, с.25].

Прихильники конструктивізму наголошують на значній ролі попередніх знань, умінь і міiskonцепцій (хибних поглядів), на які студенти постійно орієнтуються у процесі навчання [7]. Однак, формуючи нові знання саме у процесі виконання автентичної діяльності, аналізу професійних і життєвих ситуацій, вони осмислюють, модифікують та збагачують свій досвід, усвідомлюють цілі навчальної діяльності. Вважаємо, що актуалізація власного досвіду студентів упродовж виконання будь-якого виду завдань, моделювання реальних ситуацій у навчальному процесі, аналіз проблем (життєвих, практичних, професійних тощо) допоможе майбутнім учителям у процесі їхнього професійного становлення.

На підставі аналізу наукових досліджень виокремлюємо головні положення організації освітнього процесу у вищій школі на засадах ідей конструктивізму, спрямованого на формування професійних цінностей та компетенцій майбутніх учителів іноземної мови: 1) розвиток їхньої активності як суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності; 2) залучення до визначення цілей, осмислення й рефлексії застосованих способів навчально-пізнавальної, практичної та соціально значущої діяльності; 3) скерування до виконання розумових дій у процесі діяльності з метою пошуку власного розуміння наукових понять, професійних знань й умінь, педагогічних цінностей; 4) налагодження зв'язку між новою інформацією, діями й набутим досвідом студентів, його розвиток у процесі діяльності; 5) стимулювання до аналізу й вирішення автентичних професійних, соціальних проблем у процесі навчання; 6) організація освітнього процесу вищої школи у соціокультурному контексті; 7) організація навчальної та позааудиторної діяльності як міжособистісного спілкування викладачів і студентів; 8) формування психологічно сприятливо соціальних взаємин у групі, спрямованих на досягнення спільної мети навчально-пізнавальної, практичної та громадської діяльності; 9) захоплення студентів діяльністю, пов'язаною з майбутньою професією, задоволення й розвиток їхніх потреб й інтересів, що сприяє формуванню внутрішньої мотивації навчання й професійної діяльності [2, с.33-34; 7; 8].

Доходимо висновку, що організація процесу навчання майбутніх учителів на ідеях конструктивізму передбачає забезпечення цілеспрямованого педагогічного керівництва

процесом їхнього конструювання знань, оволодіння уміннями. Виконання різних видів навчально-пізнавальних завдань допомагають майбутнім фахівцям осмислювати власний досвід, вишукувати нові знання та свідомо їх засвоювати. Перспективи подальших розвідок з напрямку дослідження сучасної філософії освіти полягають у вивченні механізмів дії новітніх теорій у контексті педагогічної освіти.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л.С. Выготский ; [гл. ред. А.В. Запорожец]. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 3: Проблемы развития психики / [под ред. А. М. Матюшкина]. – 368 с.
2. Интернет-обучение: технологии педагогического дизайна / [М.В. Моисеева, Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина, М.И. Нежурин]; под ред. канд. пед. наук М.В. Моисеевой. – М. : Издательский дом «Камерон», 2004. – 216 с.
3. Караманов О.В. Філософія конструктивізму і особистісно-зорієнтований підхід у педагогічній діяльності / О.В. Караманов // Науковий вісник Південноукраїнського держ. пед. ун-ту ім. К.Д. Ушинського : зб. наук. пр. – Одеса : ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2007. – № 5–6. – С. 196–200.
4. Кісіль М.В. Використання елементів теорії конструктивізму на заняттях з професійної англійської мови у ВНЗ / М.В. Кісіль // Вісник Черкаського ун-ту. – Серія: Педагогічні науки. – Черкаси : вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – Вип. 135. – С. 47–50.
5. Кошманова Т. Соціальна взаємодія як шлях до неперервної педагогічної освіти / Т. Кошманова // Вісник Львівського національного ун-ту імені Івана Франка. – Серія педагогічна. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – Вип. 19. – Ч. 1. – С. 36–43.
6. Пиаже Ж. Роль действия в формировании мышления / Ж. Пиаже // Вопросы психологии. – 1965. – № 6. – С. 33–51.
7. Рибачук К.В. Процес навчання майбутніх учителів на засадах критичної педагогіки та соціал-конструктивізму [Електронний ресурс] / К.В. Рибачук. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchu/N126/N126p123-128.pdf.
8. Спірін О.М. Дидактичні засади організації навчального процесу за кредитними технологіями [Електронний ресурс] / О.М. Спірін. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1309/1/226.pdf>.
9. Brooks G.J. The courage to be constructivist / G.J. Brooks, M.G. Brooks // Educational Leadership. – 1999. – Vol. 57. – № 3. – P. 18–24.
10. Sparks D. New vision for staff development [Electronic resource] / D. Sparks, S.A. Hirsh. – Alexandria, VA, USA : Association for Supervision and Curriculum Development, 1997. – Access mode: <http://www.ascd.org/publications/books/1997sparks/1997spar./razorionova.pdf>.

The theory of constructivism is considered as the methodology research of process of professional development of future foreign language teachers. Thesis determines internalization as an mechanism of students professional development. Outlined the main provisions of the educational process on the basis of constructivism ideas.

Keywords: constructivism, professional development, personal experience, internalization, formation of professional values, development of activity of teaching and learning activities subjects.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.112.2'42:82-34

І. М. Яремчук, кандидат філологічних наук

ПОНЯТТЯ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ У ВІДНОШЕННІ ДО ПРИТЧІ

Стаття присвячена розгляду понять тексту та дискурсу у відношенні до притчі. Наведено та проаналізовано типи дискурсу.

Ключові слова: автор, дискурс, притча, текст, тип, читач.

Впродовж останніх десятиріч в українській та зарубіжній філології посилюється тенденція до вивчення текстів малих форм у рамках лінгвістики, прагматики та дискурсу тексту. У сучасній лінгвістиці дискурс розглядається як складне лінгвістичне явище.

Існує багато визначень поняття «дискурсу», що не протирічає одне одному. Дискурс розглядається як: комунікативна подія (Г.П. Кисилиця, М.Л. Макаров, О.І. Морозова, Л.С. Піхтовнікова); «сукупність мовленнєво-мисленнєвих дій комунікантів, пов'язаних із пізнанням, осмисленням і презентацією світу мовцем й осмисленням мовної картини світу адресанта слухачем (адресатом)» (Ф.С. Бацевич); «текст, занурений у життя», «один із можливих світів» (Н.Д. Арутюнова, Ю.С. Степанов). Крім того, художній текст, як результат дискурсу, є формою діалогу письменника з читачем, а з іншого боку, будь-який текст сам є внутрішньою діалогічною фігурою [2, с.153].

З точки зору адресанта, дискурс породжує текст (тексти) як кінцевий результат. Це ономаціологічна точка зору. З точки зору адресата, він інтерпретує текст і тим самим створює дискурс, який повністю або частково співпадає з первинним дискурсом адресанта. Це є семасіологічна точка зору [1, с.101]. В обох випадках створення дискурсу (виходячи з готового тексту або створення тексту як кінцевого результату) відбувається за допомогою мовленнєвих жанрів як мовленнєвих одиниць усталеної форми.

У цілому, дискурс виявляє себе у тому, що він виражає деякий завершений зміст, що передається адресату. Замкненість дискурсу ми розуміємо як його цілісність (завершеність смислу) і як наявність у ньому певних обмежувальних структурних ознак, які відрізняють один тип дискурсу від іншого. Комунікативна подія, яка є у центрі визначення дискурсу, – це вербальне і невербальне спілкування комунікантів, у результа-

ті якого відбувається обмін інформацією, її оцінка, передача уявлень. На основі цього вважається, що за характером інформації, яка передається, за способами оцінок та цілями типи дискурсу суттєво відрізняються.

Наприклад, мета наукового дискурсу є накопичення й передача знань, які відповідають критеріям науковості, їх аналіз і оцінка. Основна мета релігійного дискурсу – накопичення й передача досвіду спілкування з Вищим Розумом. Мета художнього дискурсу – акумулювання і передача знань про навколишній світ, а також передача соціально-значущих ідей у формі не тільки раціональної, але, насамперед, асоціативно-образної та естетичної інформації, за допомогою художніх образів та концептів.

Притчу також слід розглядати як дискурс, оскільки в ній відбувається передача складних ідей шляхом вилучення адресатом глибокого узагальненого смислу із описаних у тексті ситуацій. Імплицитна природа передачі ідей втілена в непрямій комунікації; це передбачає наявність певної дискурсивної (комунікативної) стратегії.

Притча як один із підтипів художнього дискурсу підлягає під загальне визначення дискурсу, а її цілі є індивідуальним проявом цілей художнього дискурсу. Дискурс притчі створюється для передачі глибоких соціально-значущих ідей і представлень про сутність людини, її мораль, її зв'язки зі всесвітом. Така мета не може ґрунтуватися на повністю раціональних уявленнях. Цим зумовлено введення у притчу символічного смислу, вибір якого відбувається на когнітивному рівні створення дискурсу. Надання символічного смислу звичайним подіям і діям персонажів – завдання дискурсивної стратегії, яка створюється і реалізується на прагматичному рівні дискурсу притчі.

Визначення дискурсу притчі і визначення притчі як типу тексту повинні мати багато спільного, однак слід вра-

ховувати, що текст є знаковим посередником між комунікантами і одночасно – кінцевим результатом дискурсу.

У дискурсі притчі присутня непряма комунікація автора і читача. Непряма комунікація у різних типах дискурсу породжує особливий дискурсивний простір-час комунікативних подій [3, с.121]. Текстова комунікація є дискретною в часі і просторі, і відстань між двома режимами може бути достатньо значною. Дискурсивний простір і час має три режими: час і простір породження тексту; час і простір подій, які описуються у тексті і режим інтерпретації тексту читачем [3, с.122].

У результаті аналізу попередніх досліджень притчі як типу тексту, існуючих визначень притчі та після уточнення понять тексту і дискурсу стосовно притчі нами розроблено визначення притчі як типу дискурсу.

Дискурс притчі є комунікативна подія, що має на меті утвердження і передачу духовних цінностей людського існування, ємної етико-філософської істини, яка не може бути повністю виражена вербально. Ця мета реалізується у дискурсивних стратегіях непрямої комунікації між автором та читачем і надає шляхом узагальнення символічний смисл звичайним об'єктам і подіям, описаним у тексті притчі. Текст притчі є переважно наративним, має дидактичну спрямованість; він, як складова дискурсу, відображає основні цілі та ідеї дискурсу у вигляді образів-символів, які

виникають при узагальненому трактуванні описаних у тексті ситуацій. За типом інформації в комунікації та функціональним стилем дискурс притчі належить до духовного, а саме символічного типу художнього дискурсу.

Надане визначення притчі як типу дискурсу встановлює її прагматичний статус і відкриває шлях до вивчення стилістичних засобів реалізації прагматичних завдань цього типу дискурсу.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики : [монографія] / Ф.С. Бацевич. – Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 281 с.
2. Бехта І.А. Прагманастанова художнього тексту і чинник адресата / І.А. Бехта // Лінгвістика. – 2011. – № 1 (22). – С. 151-158.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля, 2006. – 716 с.

The article deals with the concepts of text and discourse in relation to the parable. Types of discourse are proposed and analyzed.

Key words: author, discourse, parable, text, type, reader.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.161.2:82.93

І. Ю. Аркуша, аспірант

СПЕЦИФІКА МОВИ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ РІЗНИХ ВІКОВИХ ГРУП

У статті окреслено вікові етапи розвитку дітей, висвітлено специфіку літератури для дітей різних вікових груп, особливості її мови, потлумачено основні ознаки мови художніх творів для дітей.

Ключові слова: вікові групи, дитяча література, мова творів для дітей, специфіка мови.

На зламі ХХ-ХХІ століть в українському літературознавстві остаточно зникає упереджене ставлення до літератури для дітей і вона опиняється в центрі уваги видавців, організаторів дитячого читання, науковців. Утверджується погляд на дитину-читача як на повноправного реципієнта. До адресованих їй текстів виставляються вимоги, які не припускають спрощеного трактування дійсності, ігнорування художньо-естетичних законів.

Особливості мови творів для дітей досліджують Г. Атрошенко, М. Білоусова, У. Гнідець, В. Гутенна, І. Денисовець, Н. Дзюбишина-Мельник, О. Думанська, М. Недогбиченко, Е. Огар, Л. Сикало, Н. Христин та інші.

Мета статті – проаналізувати специфіку літератури для дітей, її мовні особливості та виокремити основні своєрідні ознаки літератури для дітей за віковими групами.

Сучасна література для дітей – пласт високохудожніх текстів, позначених тематико-проблематичним розмаїттям, багатством жанрових форм, багатогранністю образів, новими стильовими і наративними практиками [4, с.17]. У дискусіях про дитячу літературу виокремлюють твори для дошкільнят і учнів молодших класів, адресовані підліткам, та юнацтву.

Увесь процес дитячого розвитку ділиться на 3 етапи: 1) дошкільне дитинство (0-6) 7 років; 2) молодший шкільний вік (6-11 років); 3) середній і старший шкільний вік (12-17 років) [2, с.60]. Розглянемо специфічні особливості мови творів для дітей різних вікових груп.

М.В. Білоусова стверджує, що перші книги ознайомлюють дитину з новими предметами та сприяють розвитку мовлення [1, с.163]. Для дітей дошкільного віку до трьох років, написані переважно короткі вірші, що мають просту побудову. Їх специфіка полягає в тому, що в невеликій за обсягом вірш авторів треба вмістити максимум знань, бо дитина цього віку майже нічого не знає про навколишній світ і не може сприймати складну інформацію. Лексика творів має бути простою, конкретною та зрозумілою дитині, речення короткими й такими, що добре запам'ятовуються (вірші «Криниця», «Кептарик», «Був би я хороший», «Лелеко, лелеко», «Хитрий зуб», «Вчора був я ще маленький» В. Ладижця, «Котики-воркотики», «Зайчик місяця надгриз» А. М'ястківського, збірка віршів «Хитрий лис фарбує ліс», «Зелене око», «Зелене око» В. Лучука тощо). Письменник повинен добирати такі мовні засоби, щоб створити яскравий образ та вказати на характерні особливості та ознаки зображуваного предмета чи явища.

Після трьох років читацькі інтереси дитини розширюються, короткі поетичні твори замінюють складнішими за будовою та сюжетом. У колі читацьких інтересів дітей з'являються прозові твори. Лексика прози для дітей дошкільного віку проста, автори не вживають складних для розуміння дитини лексем. На морфологічному рівні значну кількість слів складають дієслова та іменники, менш вживаними є прикметники й числівники. На синтаксичному рівні характерними є вживання простих речень, використання діалогів.

Н. Дзюбишина-Мельник стверджує, що пишучи для малят, письменник має врахувати реальний запас (активний і пасивний) слів дітей та поріг розуміння ними нових понять

[3, с.85]. Важливо й те, що малюки ще не включені в усі сфери спілкування дорослих. Для них звичне побутове і естетично-образне спілкування. Отже, реалією дитячої мови є розмовно-побутове мовлення, котре позначене на окремих територіях місцевим колоритом (діалектом), і художній стиль, яким діти користуються у формі запам'ятовуваних віршів, скоромовок, переказуваних казок, а крім того, що особливо цікаво, як цитовані, перефразовані, а подекуди й стилізовані фрагменти творів у грі і навіть побутових ситуаціях (збірка оповідань «Павлик-равлик», збірка казок «Золотогривий», повість «Чарівник на тонких ніжках», оповідання-казка «Голубий олень», збірки казок «Як у Чубасика сміх украли», «Як вовк був не вовоком» Л. Письменної, збірки оповідань «З ранку до вечора», «Наше відкриття», «Город узимку» О. Буценя). Отже, у художньому стилі творів для дошкільнят об'єктивно зумовлене вживання таких мовних засобів, як власне художні, елементи розмовно-побутового стилю, а також діалектного мовлення. Специфіка літератури для дітей молодшого шкільного віку зумовлена зростанням свідомості та розширенням кола читацьких інтересів. Твір для дітей молодшого шкільного віку насичений складнішою інформацією, тому змінюється сюжет, з'являються нові теми. Замість віршованих казок з'являються казкові повісті, оповідання про природу, школу (збірка оповідань «Так чи не так» О. Буценя, оповідання: «Проханий», «Мені!», «Уперте теля», «Дві груші і одна», «Послуга»; збірка повістей «Бджолиний мед» Б. Комара, оповідання «Гаряча квітка», збірки оповідань та казок «Куди поспішали мурашки», «Казки Школи під Голубим Небом», «Квітка сонця» В. Сухомлинського).

Завдання автора – зацікавити дитину динамічним сюжетом, мандрівкою, пригодою. Специфічною рисою мови творів для дітей цієї вікової групи є те, що автори часто подають характеристику героїв не за допомогою опису, а завдяки використанню діалогу. Більшого вияву набуває дидактична функція творів. Суттєву роль у них відіграє гумор [1, с.164].

Середній шкільний вік є перехідним періодом підлітків. Пізнавальна зацікавленість залишається домінуючою в цьому віці. Прикметним є те, що дитина вже має змогу засвоювати складнішу, ніж раніше, інформацію, проте увага її все ще залишається нестійкою. Саме тому в мові творів для дітей цієї вікової групи описи подають частково. Поряд з цим письменники використовують складніші засоби створення образності. Лексичний склад мови твору стає більш насиченим, у текстах з'являються слова іншомовного походження («Чорний вершник», «Шовковий шнурок», «Князь Кий» В. Малика, «Первоміст», «Роксолана», «Я, Богдан» П. Загребельного, «Яса» Ю. Мушкетика, «Отчий світильник», «Жорна» Р. Федорів, «Черлене вино», «Вода з каменю», «Журавлиний крик» Р. Іваничука, «На полі смиренному», «Три листки за вікном» Вал. Шевчука). Синтаксис творів позначений уживанням складних синтаксичних конструкцій.

Основна особливість літератури для старшого шкільного віку – формування неповторної мовної особистості. Підліток уже не просто отримує інформацію про навколишній світ, він намагається визначити своє ставлення до нього. Вагомим у літературі для підлітків є міжособистісні стосунки, в основі сюжету з'являється конфлікт. Увага дітей цієї вікової групи стає

чіткою, тому створення розлогіх описів із широким уживанням тропів стає специфічною ознакою творів. Разом з тим автори використовують молодіжний сленг, лексику іншомовного походження, неологізми, лексику спеціалізованого призначення («Позичений час» В. Владка, «Археоскрипт», «Молодший брат сонця» В. Бережного, «Оранжеве сонце» В. Фіалка).

Отже, специфіка мови художніх творів для дітей різних вікових груп має свої особливості: інформаційну, емоційну насиченість, яскравість, простоту образів, своєрідність композиції та сюжету, образність, динамічність, доступність лексики і фразеології, повчальність, емоційність, насиченість діалогами.

Список використаних джерел:

1. Білоусова М.В. Специфіка мови творів для дітей / М.В. Білоусова // Лінгвістика. – 2012. – №2. – С. 161-165.

УДК 821.161.2-23.09(092)

В. П. Атаманчук, кандидат філологічних наук

ХУДОЖНЯ ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ДУХОВНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ ГЕРОЯ У МІСТЕРІЇ ІВАНА ОГІЄНКА «ОСТАННЯ ХВИЛИНА»

Стаття присвячена визначенню основних ідейно-художніх властивостей містерії Івана Огієнка «Остання хвилина». У художньому аспекті досліджуються основні філософські, духовні, морально-етичні складові концепції духовного сходження Івана Огієнка. Аналізуються образи дійових осіб містерії, приділяється увага вивченню мотивів та передумов їхнього особистісного вибору та наслідків їхніх дій як рушійних елементів розгортання художнього конфлікту.

Ключові слова: духовність, містерія, Іван Огієнко, драма, головний герой, конфлікт.

Художня творчість Івана Огієнка представляє собою переосмислення і мистецьке перевтілення тих проблем, які завжди цікавили його і завжди були важливими для нього як для релігійного та громадського діяча, науковця і митця. Одна з найважливіших ідей усієї його багатоаспектної спадщини – ідея духовного розвитку, яка особливо продуктивно реалізується у його художніх творах, і, зокрема, у містерії «Остання хвилина». Твір являє собою художню реалізацію уявлень Івана Огієнка про сутність і смисл буття людини, виявлені і показані через контрастні зіставлення різних станів свідомості, а саме, свідомості, поглинутої матеріальним світом, і свідомості, яка стає вираженням духовних імпульсів. Через цілковитий крах ілюзій Іван Огієнко показує, наскільки складними, але водночас неминучими, є подібні еволюційні переходи.

Назва твору Івана Огієнка «Остання хвилина» пов'язана із відображенням ключового та переламного моменту у житті головного героя містерії Миколи, що означатиме для самого героя перехід від одного стану буття до іншого. Остання хвилина земного життя, яку з жахом очікує Микола, приносить йому глибинне розуміння справжніх цінностей. Він страждає від розуміння ефемерності матеріальних благ, за які він боровся усе життя, але також йому надзвичайно складно примиритися із усвідомленням неминучої втрати всього, на що він витратив свої сили.

Митець показує свого героя у максимально загострених ситуаціях, коли у нього поступово, через складні внутрішні конфлікти, зароджується нове усвідомлення сутності власного життя. Для цього Миколі доводиться зруйнувати звичний для нього образ самого себе як людини, зосередженої виключно на матеріальному світі, – втрачаючи зв'язки із цим світом, він переживає внутрішню катастрофу. Він усвідомлює внутрішню порожнечу і постійне самозаперечення, від яких тікав у матеріальному світі. Втративши можливість продовжувати самообман, зіткнувшись із болісними внутрішніми процесами, він приходить до розуміння інших перспектив, зумовлених можливістю духовної еволюції.

Містерія «Остання хвилина» складається з п'яти дій, назви яких промовисто засвідчують еволюцію свідомості головного героя, показують складний шлях до справжнього розуміння своєї істинної сутності і сенсу свого життя: «Людина не думає про смерть», «А Смерть приходить несподівано», «Покинути перші вірні друзі», «Надія тільки на Ласку Господню», «Людину спасають Чесноти її». Драматург показує, що кожен етап для Миколи означає болісне руйнування ілюзій. Те, що він сприймав, як незаперечну і непорушну істину, виявляється оманною. Те, чому він віддав всі сили, втрачає будь-яке значення. Особистість Миколи, прив'язана до матеріального світу, руйнується, і він зазнає страждань. Але натомість одержує нове розуміння.

2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: в 6-ти т. / Л.С. Выготский: под ред. Д.Б. Эльконина. – М.: Педагогика, 1984. – Т. 4. Детская психология. – 432 с.
3. Дзюбишина-Мельник Н.Я. Художній стиль і мова творів для дітей / Н.Я. Дзюбишина-Мельник // Культура слова. – К.: Наукова думка, 1992. – Вип. 42. – С. 85-89.
4. Качак Т. Українська література для дітей та юнацтва: підручник / Тетяна Качак. – К.: Академія, 2016. – 352 с.

The article outlines the steps age of children covered specificity of literature for children of different age groups, especially her speech, highlighted the main features of the language fiction for children.

Key words: children's literature, age group, language writings for children, the specificity of the language.

Отримано: 15.03.2017

Якщо у першій дії показане святкування, то у другій – хвороба Миколи, через яку відбуваються зміни у настрої та поведінці героя. Микола зовсім не хоче покидати світ, але ніякого вибору у нього немає. Він потроху починає розуміти примарність й ефемерність тих мирських цінностей, яким він присвятив усе своє життя і з якими не хоче розлучатися. Але водночас він зовсім не готовий складати звіт про всі свої земні вчинки на Небесному Суді. У цій частині утверджується ідея цілковитої відповідальності за власне життя, оскільки кожна хвилина може виявитися останньою.

У третій дії герой розуміє, що уникнути призначеного він не зможе і шукає людей, які би засвідчили його добродієність. Проте він залишається самотнім, оскільки ні друзі, ні дружина не погоджуються заради Миколи покинути земне життя. Його прозріння болісні, але свідчать про відмову від ілюзій, якими він жив усе життя.

Тільки Матір Миколи здатна на самопожертву, але це його не рятує. Він починає розуміти, що відповідальність за його життя лежить виключно на ньому, що він самотній у своїй останній подорожі, може сподіватися тільки на те, що його добродієні вчинки переважать гріховні.

І. Огієнко в алегоричній формі показує боротьбу Миколи з Гріхом, який уособлює всі дії та помисли, спрямовані виключно на досягнення земних і матеріальних цілей. Чергове Миколине прозріння стосується відчуття духовного світу, з яким пов'язана його душа. Але впродовж життя, він мало думав про потреби душі, зосередившись на накопиченні матеріальних благ.

Щире каяття Миколи, викликане переосмисленням свого життя, змінює настрій та атмосферу зображуваного: «І тільки Священик відкрив Святі Дари, уся кімната вмент наповнилась Фаворським світлом, і почувся далекий спів Хору» [1, с.190].

Священик розкриває перед Миколою глибини істинного розуміння справжніх цінностей, підтверджуючи його власні відчуття:

З Землі повстало наше Тіло,
І в землю вернеться небаром,
Душа ж полине в Небо сміло,
Діставши крила Божим Даром [1, с.191].

В останній п'ятій дії з'являється Добро, яке буде свідчити на користь Миколи:

А я Добро, що ти Людині
Робив хоч часом з всього серця:
Тобі я свідком стану нині
Й піду з лихим Гріхом до герця [1, с.194].

Розвиток дії у творі підпорядкований показові важливих змін у свідомості героя. Він проходить ряд етапів, які

показують поступову внутрішню трансформацію Миколи: радість від безтурботного святкування, пригніченість через хворобу, розчарування у рідних і близьких, усвідомлення своєї гріховності, щире каяття, що дає йому розуміння своєї справжньої сутності: «Видно повне примирення із станом, і повна Віра в Ласку Божу...» [1, с.196].

Іван Огієнко показує складний процес боротьби, через який проходить головний герой, показує складні умови для здійснення морального вибору між творенням і руйнуванням. Втрачаючи матеріальне, яке Микола вважав найважливішим, він одержує можливість для морального й духовного самовдосконалення.

Список використаних джерел:

1. Митрополит Іларіон. Твори. Філософські містерії / Митрополит Іларіон. – Вінніпер : Trident Press Ltd, 1957. – Т. 1. – 336 с.

УДК 811.161.2'373.611

І. С. Беркецук, кандидат філологічних наук

ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНОЇ ДЕРИВАТОЛОГІЇ (короткий огляд)

У пропонованій розвідці виявлено витоки когнітивної дериватології, також уточнено місце досліджень словотворчих процесів у загальному спектрі робіт, які сповідують принципи когнітивної науки.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика; когнітивна дериватологія; дериват.

За Сократом, той, хто створює слово, повинен якомога ближче наблизитися до справжньої сутності речей, тобто в слові має полягати ідея речі. З точки зору словотворення перші назви зберігають свою чуттєвість, відчуття, прямий зв'язок з предметами, відображаючи їх сутність, в основі якої можуть бути як способи включення предмета в людську діяльність, так і їх функціональна або ціннісна характеристика.

Когнітивна лінгвістика характеризувалася спочатку лише пізнавальними процесами і вихідною гіпотезою про розум як обчислювальний пристрій, що оперує символами на основі певного алгоритму. Перші лінгвісти-когнітологи принципово абстрагувалися від повсякденного, буденного пізнання і природної мови в спробах побудови «чистої мови», позбавленої всякого роду філософських узагальнень та інших зловживань. Такий «неперевшений» мовець повинен був стати універсальним у лінгвістичній науці, що забезпечує ясність і єдність наукового знання. Передумовами цього фундаментального зміцнення були активна розробка проблем лінгвістичної семантики, виникнення нових напрямків, таких як лінгвістична прагматика, теорія тексту, а також сучасної граматики. З часом, накопичуючи досвід і матеріал, когнітивна лінгвістика знаходить свій предмет та категоріальний апарат.

На практиці когнітивна лінгвістика може бути зведена до двох основних галузей: когнітивної семантики та когнітивної граматики (когнітивним підходом до граматики). Об'єктом уваги когнітивної семантики є знання та уявлення носіїв культури про позамовну дійсність, відображені в одиницях мови. Когнітивна граматика розглядає граматичні концепції, або граматичні моделі опису мов, орієнтовані на вивчення когнітивних аспектів мовних явищ (на їх пояснення за зв'язком та пов'язаністю з процесами пізнання світу і такими когнітивними феноменами, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення та ін). Когнітивну семантику можна визначити як «глибинну семантику», як спробу розглянути за семантичними (граматичними) категоріями деякі загальні понятійні категорії, спровоковані процесом освоєння світу людським пізнанням. З усіх напрямків когнітивних досліджень найбільший інтерес для нас представляє вивчення процесів виникнення та інтерпретації природної мови, а також положень мовної категоризації. Одним із пріоритетних напрямків когнітивної лінгвістики, витоки якої ми і прагнемо описати в розвідці, є когнітивний словотвір.

Багато лінгвістів згодні з тим, що предмет науки про словотворення до теперішнього моменту не отримав достатньої уваги ні у вчених, що працюють у сфері описової граматики, ні в представників загальної лінгвістики. Науковці виділяють, принаймні, дві основні причини того, чому предмет словотворення не привертав уваги лінгвістів:

2. Тіменік З. Ідеї філософії релігії у контексті української духовної культури: 30-ті роки XIX ст. – 80-ті роки XX ст. : монографія / З.Тіменік. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. – 312 с.

This article is devoted to studying artistic originality of Ivan Ohienko drama «The Last Minute». Attention focused on the problems complex in drama, highlighting the main principles of the artist's vision, which define the way of the artistic representation in ethical and spiritual issues. The image of the protagonist in drama is analyzed, he has become the embodiment of artistic idea searching the essence of life through internal and external conflicts. Different forms of artistic convention used by Ivan Ohienko in drama are investigated.

Key words: Ivan Ohienko, the drama, the protagonist, conflict, artistic convention, spiritual and ethical issues.

Отримано: 23.03.2017

по-перше, його зв'язок з позамовним світом предметів і понять, де слова служать засобом найменування; по-друге, його сумнівне положення між описовою лінгвістикою та історичним мовознавством.

Інтерес до словотвору завжди супроводжувався інтересом до мови в цілому, що може бути доведено окремими роботами на тему словотворення з часів давньоіндійського лінгвіста Паніні, який детально описав дериваційні процеси в санскриті. Значна частина сучасних теорій значення, теорії номінації і словотворення не тільки виразно корениться в семантичних і семіотичних ідеях античності і Середніх століть, але, по суті, зводиться до переформулювання цих ідей у нових (а часом і старих, але частково переосмислених) термінах.

Говорячи про витоки когнітивної дериватології, не можна не відзначити значний внесок вітчизняних лінгвістів, чий дослідження відіграли велику роль у спробах створення моделі мовної діяльності, у центрі якої людина і її пізнавальний потенціал.

У вітчизняній лінгвістиці словотвір як наука виділилася в 40-50-х роках XX ст., в основному завдяки Ст. Ст. Виноградову. Особливо плідними є його ідеї з приводу необхідності вивчення словотвору як системи. Специфіка словотвору як особливої підсистеми в межах загальної системи мови визначається його зв'язками із суміжними («сусідніми») підсистемами:

- а) словотвір – основний засіб створення номінативної одиниці мови, який «працює» на лексику і тому залежить від неї;
- б) для побудови нових слів словотвір використовує арсенал засобів, подібний до того, який використовується для побудови словоформ, цим пояснюється близькість словотвору і морфології;
- в) структура похідного слова може бути уподібнена синтаксичній конструкції, тому словотвір деякими своїми рисами зближується з синтаксисом, не дарма останнім часом говорять про синтаксис морфем (гіпосинтаксис).

На думку багатьох учених словотвір визначається з моменту свого виникнення як самостійний розділ науки про мову, як наука, що займається вивченням творення і будови похідних слів. Нові слова, або неологізми, що утворюються в мові за певними правилами, моделями, схемами – за встановленими зразками, які в сукупності утворюють цілий мовний механізм, який і називається словотвором [1-3].

Крім похідних слів, в мові розрізняють першотвірні слова – непохідні, такі як, наприклад, *будинок, земля, ліс, стіл, йти, зелений* та ін. Відповідними похідними цим непохідним словам є наступні: *домовик, землянка, лісник, престол, підійти, зеленуватий* та ін. Словотворчу систему

утворює сукупність похідних лексичних одиниць, при цьому сама система, в свою чергу, складається з двох підсистем: словотворчих типів та словотворчих гнізд, про які докладніше буде йти мова у подальших розвідках.

Отже, витoki когнітивного словотворення сягають античних часів. Пізнавальні процеси, мовна картина світу, мовленнєва та мисленнєва діяльність – ось ті основні елементи, що лежать в основі когнітивного словотворення зараз, даючи можливість нам не лише чути звучання новоствореного слова, а й вкладати в це слово нові значення. Деривація «містить в собі» ще й процес утворення нових смислів та нових внутрішніх форм.

Список використаних джерел:

1. Земська О.А. Мова як діяльність / О.А. Земська // Морфема. Слово. Мова. – М. : Мови слов'янської культури, 2004. – 688 с.

2. Кубрякова О.С. Мова і знання: На шляху отримання знань про мову / О.С. Кубрякова // Частини мови з когнітивної точки зору. Роль мови в пізнанні світу. – М. : Мови слов'янської культури, 2004. – С. 15-153.
3. Резанова З.В. Когнітивна лінгвістика в парадигмах лінгвістичного функціоналізму та інтегральних концепцій свідомості / З.В. Резанова // Вісник Томського державного університету. – 2010. – №334. – С. 195-199.

The proposed exploration reveals the origins of cognitive derivatology also clarified the place of research word-formation processes in the overall spectrum of work, professing the principles of cognitive science.

Key words: cognitive linguistics; cognitive derivatology; derivative.

Отримано: 17.03.2017

УДК 378.4(477.43):070-057.87

Т. О. Гжегожевська, кандидат філологічних наук

СТУДЕНТСЬКІ ГАЗЕТИ ФАКУЛЬТЕТУ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

У статті проаналізовано жанрово-тематичний аспект, оформлення студентських газет на прикладі видань факультету вищого навчального закладу.

Ключові слова: газета, жанр, заголовок, колір, оформлення, рубрика, тематика, фотографія.

Студентські ЗМІ вирізняються з-поміж інших завдяки унікальності свого контенту, авторського складу і найбільше представлені періодичними виданнями. Для більшості газет властиві такі риси: швидко створюються та припиняють діяльність, є не періодичними, а продовжуваними, неприбуткові, не містять реклами, невеликі тиражі, через проблеми у фінансуванні та піднятті цін на друк відбувається перехід до електронних версій та у формат інтернет-видань.

Студентські газети різняться форматом, кількістю сторінок та є спеціалізованим, галузевим джерелом інформації [2]. Усі вони стають місцем творчого самовираження студентів, ознайомлюють їх зі способами досягнення різних цілей, допомагають визначитися зі шляхами самореалізації, зорієнтувати молодь на моральні цінності. Незважаючи на усі переваги, вони не стали вагомими для українського суспільства; наприклад, у багатьох містах США студентські ЗМІ – єдина міська газета, яка здобула перемогу «в конкурентній боротьбі з «дорослими» виданнями» завдяки високій якості [4]. Вивченням особливостей функціонування студентської преси займалися М. Агєєва, О. Гнедаш, А. Грабовська, В. Кондик, В. Маковій, Н. Овдєнко, О. Ткач, О. Порпуліт, аналізуючи становище студентської преси в цілому та пресу київських вузів, Київської та Львівської політехніки, одеського вишу. Відтак актуальним є розгляд студентських видань факультету української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, які не ставали об'єктом дослідження.

Мета статті – окреслити етапи становлення студентської преси на факультеті української філології та журналістики, жанрово-тематичний діапазон публікацій, проаналізувати оформлення студентських газет (виявити недоліки, вказати на позитивні сторони на прикладі віднайдених випусків).

Ініціативу у випуску студентської газети неодноразово проявляли студенти, що здобували фах журналіста. Відлік створення видань розпочинається з травня 2010 р., коли з'являється перший випуск «Антени», слоган якої «Злови свою хвилю». Перша шпальта присвячена 65-річчю перемоги у Другій світовій війні (на цьому наголошує у «Колонці редактора» А. Сімашова), зокрема зосереджена увага на постаті Онисима Івановича Жука, який свого часу працював в університеті, брав участь у воєнних діях. У дужках до матеріалу подано номер сторінки, де розміщено завершення, що не відповідає дійсності (вказана 4 сторінка замість 5), що дезорієнтує читача. На першій шпальті, праворуч від матеріалу, викладено зміст номера (назви матеріалів, які супроводжуються номером сторінки та коротким описом, що інтригує та мотивує до прочитання). Видання має чіткий внутрішній поділ

на такі рубрики: «З вихору днів», «Замість солі», «Медіа-студія» «Парк культури», «Мандрівки», «Творчий альбом», «Гойдалка». На сторінках газети представлені усі жанри, однак переважають інформаційні (замітки, репортажі). Їх супроводжують фотоілюстрації із вказівкою на авторів та нефотографічні ілюстрації.

На думку В. Іванова, оформлення «виступає у ролі активної творчої ланки, яка зв'язує усі елементи змісту і форми в єдиний газетний організм», тому відіграє вагомий роль [5, с.11]. В оформленні випусків наявні такі помилки: недоцільність використання розрядки, яка є «помітним графічним прийомом» для виділення окремих слів і словосполучень, що не містять якогось смислового навантаження [5, с.32], по-різному набрані заголовки (шифр різного кегля, насиченості, накладені на кольоровий фон (у професійних виданнях використовується доволі нечасто), назви рубрик набрані шрифтом більшого розміру, ніж назви матеріалів, хоч, за твердженням О. Ножака, повинні бути набрані невеликим кеглем [3, с.55]. На деяких сторінках двох випусків відсутній поділ на колонки, надмірне використання рамок для виділення матеріалів рубрики «Творчий альбом» випуску №2, відсутні відступи від фото до тексту, на окремих сторінках текст не вирівняно по ширині, відсутній абзацний відступ.

У вересні 2011 р. з'являється студентське видання під оригінальною назвою «Га?zett@», яке перейняло традиції газети «Антени», свідченням чого слугує використання тотожних назв рубрик, звернення редактора на першій шпальті, обсяг (8 сторінок). Відмінність полягає у появі нових рубрик: «Це важливо», «Точка зору», «Гранти» (інформація про курси, проекти в «Антені» подавалася під рубрикою «Медіа-студія», натомість «Га?zett@» розміщує на останній сторінці). Матеріали за тематикою відповідають специфіці студентського видання. Щодо оформлення, то простежуються такі риси: лінійки у виданні використані для розмежування на шпальті матеріалів, не вказано авторів фото, заголовки набрані однаково, оригінальність простежується і в поданні календарних відомостей (# 1 (1) VERESEN 2011, # 2 (2) JOVTEN 2011), сторінок (колонцифра розміщена у хмаринці), на першій сторінці подано назву одного матеріалу, фото і вказівка на сторінку, інші публікації не анонуються. Якщо в «Антені» на останній сторінці зазначалося, що «За достовірність опублікованої в газеті інформації відповідають автори», то творці видання «Га?zett@» внесли певні зміни, надавши гумористичного звучання «За достовірність опублікованої інформації відповідає автор. Відповідальність за знайдені помилки несе той, хто їх знайшов».

Враження про видання у читача формується під впливом першої сторінки, тому її оформленню потрібно приді-

ляти значну увагу. У перших випусках «Студ-info» (почала виходити восени 2012 р.) заголовна частина була оформлена не належним чином: містила лише назву і номер випуску. Перший випуск був обсягом 8 сторінок, 2 і 3-12 сторінок. До рубрик «Замість солі», «Медіа-студія», «Творчий альбом», «Гойдалка» додані «Новини», «Враження», «Інтерв'ю», «Бліц-опитування». Вихідні відомості не повні: вказано головного редактора, заступника, тираж та вказівку на те, що номер підготувала 51 ж група. Анонсування змісту номера у перших трьох випусках подано по-різному: то назва і короткий опис, в наступному долучають ще фотографії або під заголовком «Читайте в номері» розміщено перелік матеріалів із зазначенням сторінок (№ 3 за 2013 р.).

Ів Аньєс зазначає, що дехто вважає надруковані на кольоровому тлі матеріали «модним» рішенням, хоча такий фон заважає читанню [1, с. 408]. Такий прийом використано для оформлення першої сторінки випуску видання за жовтень 2013 р. Для наступних номерів обиралися різні кольори. Видання стало виходити у кольорі (до цього лише «Антенa» використовувала синій колір та його відтінки для оформлення заголовків, рамок, заголовної частини), а видавцем стала лабораторія мультимедійних засобів та медіа дизайну. Окрім назви, внесено зміни в оформлення заголовної частини: «Студ» набрано кирилицею, використано курсив, INFO розміщено на тлі прапора України. Анонсування матеріалів здійснюється на першій шпальті під заголовком «У номері». Простежуються прийоми журнальної верстки у розташуваних рубрик, назви яких видозмінені: «Репортаж», «Дозвілля», «Інтерв'ю», «Про що говорять», «Наші досягнення», «Все про все», «Творчість як життя». У виданні часто послуговуються шрифтом малого кегля, що утруднює читання, у № 5 матеріал опубліковано без заголовка, подекуди заголовки набрані шрифтом меншого розміру, ніж рубрики, або однаковим, що є недоцільним, помилки в оформленні колонтитулів (деякі складаються лише з номера сторінки).

Оформлення має на меті яскраво, доступно донести до читача матеріали, організувати і спрямувати його увагу – допомогти йому зорієнтуватися в змісті номера. Розглянувши студентські газети, можемо підсумувати, що усі формату А4, текст поділено на 2-3 колонки, хоча трапляється, що на 1, переважають фотографії прямокутної форми. Помилки в оформленні наявні в усіх виданнях, кількість яких різна у кожному. На сторінках переважають матеріали інформаційних жанрів (замітки, інтерв'ю, репортажі), які віддзеркалюють заходи, що відбуваються на факультеті української філології та журналістики, окреслюють життя студентів, їх проблеми, інтереси, адже така спрямованість студентських газет.

Список використаних джерел:

1. Аньєс І. Підручник із журналістики: пишемо для газет / І. Аньєс. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013. – 544 с.
2. Кондик В. Студентська преса в Україні: учора, сьогодні, завтра [Електронний ресурс] / В. Кондик. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/studentska-presya-v-ukrayini-uchora-sogodni-zavtra>.
3. Ножак О.З. Газета : художньо-технічне оформлення : концепт лекцій / О.З. Ножак. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2010. – 100 с.
4. Полуденко Г. Із студентських медіа – в «дорослі» [Електронний ресурс] / Ганна Полуденко. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/article/media/iz-studentskih-media-v-dorosli>.
5. Техніка оформлення газети : навч. посібник / укл. В.Ф. Іванов. – 2-ге вид., допов. та випр. – К. : Центр вільної преси, 1997. – 188 с.

A genre-thematic aspect, design of student newspapers is analysed on the example of faculty periodicals of school for higher education.

Key words: newspaper, genre, title, color, design, heading, thematics, photograph, photo.

Отримано: 13.03.2017

УДК 821.161.2-94Стус:821.161.1Пушкін

Н. А. Глушковецька, кандидат філологічних наук

ТВОРЧІСТЬ ОЛЕКСАНДРА ПУШКІНА В ЕПІСТОЛЯРНІЙ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІЙ РЕЦЕПЦІЇ ВАСИЛЯ СТУСА

На основі аналізу епістолярної спадщини досліджуються літературознавчі розмірковування В. Стуса про творчу постать О. Пушкіна.

Ключові слова: В. Стус, О. Пушкін, епістолярій, творчість, лист, поезія.

Листи В. Стуса дають змогу дослідити добірне коло читачьких інтересів митця, демонструють рівень осмислення прочитаного, об'єднуючи невеликі за об'ємом літературні есе, різноманітні побіжні нотатки, міркування, здобуті на основі особистого життєвого досвіду.

Епістолярна літературна критика В. Стуса має певні особливості. Зокрема, чітко простежується індивідуальний стиль автора; вирізняється вільна та незалежна форма викладу критичних суджень; вражає оригінальність у трактуванні літературних явищ; розкриті його пристрасті та антипатії. Увагу привертає той факт, що В. Стус зосереджувався на непересічних постатях та творах літературного процесу, які стимулювали його творчу увагу, викликали захоплення або протест.

Різні аспекти епістолярних літературно-критичних інтенцій В. Стуса були об'єктом наукового аналізу М. Жулинського [3], М. Коцюбинської [4], М. Павлишина [7], В. Просалової [8], О. Раріцького [9], Л. Ромащенко [10], Б. Рубчака [11], Е. Соловей [12], Д. Стуса [15], Л. Тарнашинської [16] та ін.

Окрему, малодосліджену сторінку епістолярних літературно-критичних суджень В. Стуса становлять сентенції про творчі пошуки представників російської літератури. Активне звернення В. Стуса до російської літератури, що проявлялося у детальному реферуванні творів та розлогому літературному аналізі, було викликане не лише прагненням ознайомити рідних з класичними шедеврами та новинками літератури, бажанням розширити свій кругозір, а й з про-

фесійною необхідністю виговоритися. Епістолярні студії поета охопили як письменників сучасної авторів російської літератури, так і літераторів «золотої» та «срібної» доби. Одним письменникам були присвячені глибокоіндивідуальні, активнотворчі критичні реценції митця, іншим – лише окремі згадки у загальному контексті.

У літературно-критичних роздумах В. Стуса вирізняються епістолярні сентенції про творчу постать яскравого представника «золотої доби» російської літератури – О. Пушкіна.

Так, відбуваючи покрання в таборі особливого режиму, письменник перечитував листи О. Пушкіна, які справили на нього глибоке враження. Це проявилось в детальному психологічному аналізі й широкому реферуванні епістол російського класика в листах до дружини та сина. Ми поділяємо думку В. Нарівської про те, що ракурс трактування образу О. Пушкіна в українського поета «дещо несподіваний, та все ж типовий для часу 1970-х не лише спробою вирішення проблеми «художник і влада», але і в осмисленні понять «інакшості», «канону», «класики»» [6, с.105]. Науковець твердить про спроби дослідників зруйнувати канонізований образ «радянської забронзовілої» [6, с.105] та наблизити поета до читачів, висвітливши риси, притаманні звичайній смертній людині. Таке припущення підтверджується дослідженнями А. Терца (А. Синявський), який, відкинувши радянське академічне трактування образу, скористався нововведеним свого «прогулянкового» підходу (назва праці «Прогулянки з Пушкіном»), в результаті чого – О. Пушкін знову «новий, свіжий, сучасний та цікавий» [17, с.398].

Л. Вольпер також «оживлює» постать класика, акцентуючи питання про життя Пушкіна-людини і творчої особистості за ігровими літературними французькими моделями. Ігрова поведінка, в потрактуванні дослідниці, відображає літературне життя того часу як таке, що передусім творчості [2]. Поміж цих та інших розмисловань пушкіністів, В. Стус, аналізуючи творчість російського класика, наголошує на його специфічній стилістиці, яка визрівала з поєднання російської, тої, що «трохи занародня, бурхливої емоційності» та французької, що «витримана в доброму тоні бомонду, багата інтонаціями і вироблена в розгалуженні думки» [14, с.386]. Це призвело до того, що О. Пушкін, перебуваючи під тотальним впливом французької культури (типова ознака російської культури XIX ст.), намагався поєднати особливості стилів і вигадував нові слова на французький кшталт, таким чином збагачуючи російську мову. Листи О. Пушкіна були ще й знаряддям, за допомогою якого В. Стус сподівався не лише пробудити інтерес свого сина до творчості класика російської літератури, а й зацікавити його історією. Фокусує увагу на особливостях історичної доби, Стус-батько прагнув показати Дмитрові процес «ламання» творчої особистості в умовах царського гніту. Аналіз трагедії О. Пушкіна був своєрідною спробою донести й умотивувати власну неспроможність та неможливість йти на поступки владі, аби не втратити самого себе, не вихолостити свого таланту.

Епістолярій дає змогу констатувати, що В. Стус беззастережно визнає геніальність російського поета, захоплюється його творами, в яких виявляли себе краса та велич духу, а поезія поставала «доброю, умною старушкою, к якій можна іногда зайти, щоб забути на минуту сплетни, газети и хлопоты жизни, повеселиться ее милым болтаньем и сказками; но влюбиться в нее – безрассудно» [13, с.478]. В. Стус долучав до характеристики О. Пушкіна як цілком справедливе таке твердження: «Чим складніший і суперечніший за природою, тим багатший на творчі потенції» [14, с.387]. Очевидно, що йшлося при цьому про суперечливу творчу природу поета, спроможну на поєднання і декабристського світобачення, і молодечої безтурботної шаленості, і здатності до написання геніальних віршів, і можливості «почування себе-майбутнього в таїні обрисового світу» [14, с.386]. На думку В. Стуса, О. Пушкін до 1830 р. уже відбувся як поет, його вірші стають «усе кристалізованіші, а тому й незрозуміліші читачеві» [14, с.400].

Стус-дослідник чітко простежив роздвоєння творчої та буденної граней генія, детально з'ясував історичні й побутові передумови цього явища. Стосовно цього дослідниці В. Біляцька відмічає, що у «двовимірності Пушкіна, тобто як індивіда і творчої особистості, В. Стуса приваблювала ситуація існування «поза законом»» [1, с.55], оскільки хоч якось утримувала великого поета в тій граничній ситуації, коли «поезія життя була більшою за поезію слова» [14, с.387]. Натомість В. Нарівська підкреслює першочергове зацікавлення В. Стуса осмисленням моделі інакшості поета, що «поєднує публічність і приватність, явно викликаючи особливе зацікавлення і подив» [6, с.107]. Приміром, проаналізований В. Стусом епізод із листа О. Пушкіна до друга, колеги й незмінного кореспондента П. В'яземського (листування між ними, за російським критиком Д. Мирським, є «скарбницею дотепності, тонкої критики і хорошої російської мови» [5, с.134]) ставить чимало питань перед тими, хто вважає, що відкрив для себе російського класика. Дослідник зосереджує увагу на факті нечіткої позиції О. Пушкіна, який спочатку занадто сміливо (як на 1823 р.) називає цензуру «трусливим дураком» і твердить, що «пора дать вес своему мнению и заставить правительство уважать нашим голосом – презрение к русским писателям нестерпимо» [13, с.389], проте одразу з переляком уточнює: «Дайте нам цензуру строгую – согласен, но не бессмысленную» [13, с.389]. Отже, тонко підмічено суперечливу позицію, яка поєднує трохи непослуху, трохи протистояння, але дисципліну цензури визнає безапеляційно, так і не наважившись на протистояння.

На думку В. Стуса, ще одним промовистим підтвердженням того факту, що «людиною він (О. Пушкін. – Н.Г.) був нетвердою» [14, с.390] слугує описаний в епістолярію епізод про діяльність руху декабристів. В. Стус наголошує,

що О. Пушкін, близько спілкуючись із декабристами, перейнявся їх долею після ув'язнення, однак обачно зазначив у листі до П. В'яземського (від 10 липня 1826 р.) таке: «...бунт и революция мне никогда не нравились, это правда, но я был в связи почти со всеми и в переписке со многими из заговорщиков. Все возмутительные рукописи ходили под моим именем» [13, с. 44]. О. Пушкін всіляко прагнув примиритися з урядом і просив у молодого царя Миколи I милості, стверджуючи, що він «никогда не проповедал ни возмущений, ни революции – напротив» [13, с.139], помірковано і обережно зазначав: «Каков бы ни был мой образ мыслей, политический и религиозный, я храню его про самого себя и не намерен безумно противоречить общественному порядку и необходимости» [13, с.206].

Таке невизначення та неспроможність дотримання чіткої життєвої позиції врешті призвели до того, що О. Пушкін, отримавши суворе попередження генерала О. Бенкендорфа (який був єдиним заступником поета та урядовим адресатом, до якого той найчастіше звертався в скруті) про те, що не має права друкувати, поширювати в рукописах або читати свої твори без попереднього «рецензування» царем Миколою I, здобув звільнення від заслання (точніше, михайлівське заслання перетворилося на московсько-петербурзьке) та опинився «на короткому повідку автократичної сваволі» [14, с.398]. Проте, як зазначає В. Стус, поет самозадушується на цьому повідку: в Москві йому не пишеться – все нагадує про духовне рабство; поштовхом до творчості став трьохмісячний від'їзд в провінцію, а результатом – дві завершальні частини «Свєнгія Онєгіна», драми «Скупий лицар», «Моцарт і Сальєрі», «Бенкет під час чуми», близько 30 віршів й 5 прозових повістей.

Актуальне для В. Стуса питання залежності письменника від видавця спричинило реакцію, що проявилася в його листах до рідних. Інтерес викликав лист О. Пушкіна до російського видавця М. Герча від 21 вересня 1821 р. Українського поета вразило в ньому комерціалізоване ставлення О. Пушкіна до власних шедеврів, де написане фігурує, як річ, товар, що може перележатися. Це, зокрема, стосувалося пропозиції продати поему «Кавказький полоненник»: «Хотел было я прислать вам отрывок из моего Кавказского пленника, да лишь переписывать; хотите ли вы у меня купить весь кусок поэмы? длиною в 800 стихов; стих шириною – 4 стопы; разрезано на 2 песни. Дешево отдам, чтоб товар не залежался» [14, с.387-388]. В. Стус пише, що йому, вихованому інакше і в інших умовах, притаманне, може, навіть і зайве «чистоплотство», проте ставитися до поетичної творчості як до чогось матеріального для нього неприпустимо, оскільки творчий процес – це щось особисте, потаємне, навіть божественне: «Хіба що статті свої, переклади свої міг так поцінувати, але – не вірші. До них – зась книгопродавцям» [14, с.388]. Водночас В. Стус визнає, що ніколи не знав феномену перележання: тому, «може, і незрозуміло мені, і, може, цікаво мені, тобто – незвично просто» [14, с.388].

Констатуємо, що погляди українського митця на літературний доробок О. Пушкіна упродовж життя не дуже змінювалися: О. Пушкін завжди залишався беззастережно талановитим, із глибоким відчуттям естетичного змісту поезії, в якій увага зосереджувалася на красі та величі духу. Аналізуючи специфічну пушкінську стилістику, автор підкреслює в ній поєднання російської та французької тональностей, комбінування стилів, вигадання нових слів на французький кшталт, що своєю чергою сприяло збагаченню російської мови. Водночас В. Стус не сприймає людських якостей і псевдогромадянської позиції російського класика, який, на його думку, відзначався непослідовністю в ставленні до цензури, декабристів, дбав про матеріальний зиск від творчості.

Список використаних джерел:

1. Біляцька В. Власне «я» в оцінці Василя Стуса / В. Біляцька // Актуальні проблеми української літератури і фольклору : науковий зб. – Донецьк : Норд-Прес, 2008. – Вип. 12. – С. 53-57.
2. Вольперт Л. Пушкин в роли Пушкина: Творческая игра по моделям французской литературы. Пушкин и Стендаль [Электронный ресурс] / Л.И. Вольперт. – М. : Языки русской культуры, 1998. – 327 с. – Режим доступа: <http://www.as-pushkin.net/pushkin/articles/volpert-pushkin/index.htm>.

- Жулинський М. Слово і доля : навч. посібн. / М. Жулинський. – К. : А.С.К., 2002. – 642 с.
- Кощобинська М. Епістолярна творчість Василя Стуса / М. Кощобинська // Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. – Львів : Просвіта, 1997. – Т. 6 (додатковий). – Кн. 2: Листи до друзів та знайомих. – С. 218-240.
- Мирский Д.С. История русской литературы с древнейших времен до 1925 года / Д.С. Мирский; пер. с англ. Р. Зерновой. – London : Overseas Publications Interchange Ltd, 1992. – 882 с.
- Nariwska W. Культурная самоидентичность как необходимость жизнедеятельности: феномен Василия Стуса / Walentina Nariwska // Polilog. Studia Neofilologiczne. – 2011. – №1. – С. 97-108.
- Павлишин М. Квадратура круга: пролегомени до оцінки Василя Стуса / М. Павлишин // Дивослово. – 1994. – №1. – С. 15-21.
- Просалова В. Поезія В. Стуса у контексті національно-літературного дискурсу / В. Просалова // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2007. – Т. 17. – С. 71-81.
- Рарицький О.А. Поезія героїчного чину. Василь Стус: еволюція художнього мислення / О.А. Рарицький. – Хмельницький : Просвіта, 2002. – 140 с.
- Ромашенко Л. Василь Стус про українську літературу: традиційне і дискусійне в оцінках (за матеріалами збірки «Листи до сина») / Л. Ромашенко // Актуальні проблеми української літератури і фольклору. – Донецьк, 2008. – Вип. 12. – С. 361-369.
- Рубчак Б. Перемога над прірвою. Про поезію Василя Стуса / Б. Рубчак // Стус Василь в житті, творчості, спогадах та оцінках сучасників / за ред. О. Зінкевича і М. Француженка. – Балтимор; Торонто : Українське Видавництво «Смолооскип» ім. В. Симоненка, 1987. – С. 315-367.
- Соловей Е. Українська філософська лірика: навч. посібник із спецкурсу / Е. Соловей. – К. : Юніверс, 1999. – 368 с.
- Сочинения А.С. Пушкина. Издание восьмое, исправленное и дополненное / под ред. П.А. Ефремова. – М. : Издание Ф.И. Анскаго, 1882. – Т. VII Письма 1816-1837 годов. – 478 с.
- Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. / В. Стус. – Львів : Просвіта, 1997. – Т. 6 (додатковий). – Кн. 1. Листи до рідних. – 495 с.
- Стус Д. За літописом Василя Стуса / Д. Стус // Стус В.С. Час творчості / Василь Семенович Стус. – К. : Дніпро, 2005. – С. 667-682.
- Тарнашинська Л. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології / Л. Тарнашинська. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 534 с.
- Терц А. Прогулки с Пушкиным / А. Терц // Собрание сочинений : в 2 т. – М. : Старт, 1992. – Т. 1. – 672 с.

Based on the analysis of V. Stus's epistolary heritage, literary reception of the creative figure of O. Pushkin is investigated.

Key words: V. Stus, O. Pushkin, correspondence, creation, letter, poetry.

Отримано: 28.03.2017

УДК 811.161.2:81'373.2

О. С. Горбач, аспірант

ТОПОНІМНА АМПЛІТУДА УКРАЇНСЬКИХ САТИРИЧНО-ГУМОРИСТИЧНИХ ТВОРІВ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті аналізуються особливості функціонування топонімів у сатирично-гумористичних творах початку ХХІ століття, з'ясована їхня семантико-стилістична роль у оригінальній композиції твору.

Ключові слова: гідронім, літературна ономастика, ойконім, топонім, топонімичний простір, топос, хоронім.

Топоніми посідають друге місце після антропонімів у ономастичному просторі художнього тексту й виконують низку стилістичних функцій. Як зауважує Ю. Карпенко, функції географічних назв у художній літературі досить різноманітні й не зводяться тільки до вказівки місця [2, с.19]. Він також стверджує, що стилістичні можливості топонімних назв не є нульовими, а в деяких текстах топоніми належать до основних засобів створення стилістичного забарвлення [2, с.19].

З'явилися розвідки, присвячені загальним і жанровим проблемам топоніміки художнього твору. З-поміж них праці Ю. Карпенка, Г. Лукаш, І. Маруніча, Т. Немировської, О. Сколоздри, М. Фененка, О. Фоякової та інших. Проте проблеми художнього топосу в структурі сатирично-гумористичного літературного тексту порівняно з антропоніміконом вивчені ще не достатньо.

На нашу думку, географічні назви у творах сатирично-гумористичного спрямування не лише визначають просторову картину художнього тексту, а й є експресивно та стилістично насиченими й виражають індивідуальний авторський стиль.

Мета статті – встановити й охарактеризувати типові особливості літературних топонімів сатирично-гумористичних прозових творів початку ХХІ століття, їх виражальні можливості та сатиричний потенціал.

Найпродуктивніше топонімами послуговується В. Даниленко в романі «Газелі бідного Ремзі». Цей твір – блискача пародія на українську ментальність, політику та сучасний світовий порядок. Автор зображує події часів влади Леоніда Кучми [1, с.2]. Основу топонімікону становлять авторські літературні топоніми (ЛТ), зокрема літературні хороніми – Гюлістан, Західні Курилівці, Євросоюз; ойконіми – Шпендівка, Бандюгівка, Мокляки; урбаноніми – Куряча вулиця, улица Міра та гідроніми – море Криз, озеро Снів, море Холоду, море Достатку, затока Роси, які вжиті з неприхованою сатиричною метою.

В. Даниленко для більшого гумористичного ефекту замінює власне українські топоніми тюркізмами. Це спостерігається в номінації країни, в якій опинився Ремзі, –

Гюлістан. Водночас столицю цієї країни він іменує реально-географічною українською назвою Курилівці, яка не відповідає номінованому нею об'єктові. Ми вважаємо, що цілком очевидні паралелі між Гюлістаном і Україною, та Курилівцями й Києвом. Сам Ремзі відзначає: «Країна гяурів та її головне місто Курилівці такі химерні, наче вийшли з хроніки Ібн ал-Факіфа «Книга про великі міста й дивні країни» [1, с.46]. Сарказм спостерігаємо й у іншому визначенні «Гюлістан – країна, в якій чоловікам живеться важко, якщо в Кримському ханстві хан має чотири дружини, то в Гюлістані чоловік може мати тільки одну жінку, яка виконує в його житті роль чотирьох дружин» [1, с.163].

Марія Матіос у гомеричному романі-симфонії «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів» для ідейно-концептуального задуму продуктивно послуговується як okazionalними, так і загальновідомими топонімами. Okazionalні топоніми спрямовані на сатирично-викривальний ефект. У номінуванні ЛТ письменниця використовує алюзійні аббревіатури: «країна УКР» [4, с.7]; «екзотичне ім'я – З'єднанні Шви Атлантиди. Що аббревіатурно звучало ЗША» [10, с.11]. Валентні зв'язки ЛТ з авторськими художніми засобами поглиблюють їх експресію: «...країна УКР через нетвердість мозку своїх провідників і зверхників довго жила у позі Івана-покивана. Ваньки-встаньки – мовою стратега» [4, с.25]; «Сусід, не виколупуючи із носа имарки, йшов на ви і не возем і мечем, а садовив цілу країну УКР на палю чи здійснював короткочасну, але майже летальну газову атаку» [4, с.10]; «...коли в країні УКР з великого розуму чи від душевної щедристі гостро захопані підвищували один одного на гак, то котрийсь із особливо кмітливих і метких сусідів обов'язково йшов на укрів» [4, с.10].

Сатиричний дискурс розширює семантичний потенціал топонімів через їх переносне вживання. Так, у романі Марії Матіос «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів» натрапляємо на персоніфікаційне сатиричне звучання загальновідомих географічних назв: «Укри, як і всі модерні нації, свідомо прагнули в Європу. А обійми цієї старої курви видавалися украм солодшими і смачнішими за вина Массандри та Кіндзмарулі»

[4, с.8]. В одному уривку спостерігаємо нашарування персоналізації та порівняння для стилістичного увиразнення: «Проте цедра на платні обійми, знаменита куртизантка Європа вміло користувалась розтринькувачкою власних честот і багатств – країною УКР, – бо добре знала: якщо мати під боком таких сусідів, як безголові укри, тоді не обов'язково годувати своє військо чи армію своїх робітників» [4, с.9]. Використання власне авторських епітетів поглиблює сатиричну конотацію топоніма.

Політична сатирична критика детермінується в романі Марії Матіос «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів» через вживання сакральних [біблійного походження] топонімних одиниць, які є конотативно насиченими: «Так, ніби хто наврочив цей новітній Єрусалим і Мекку» [4, с.15]; «укрівські содом і гоморра» [4, с.25]; «як на Христа перед Голгофою» [4, с.33].

Комічне обігрування топонімів подибуємо в романі Ірени Карпи «3 роси, води і калабані». Виокремлюємо власне авторські прийоми обігрування географічних назв:

- дотепне поєднання загальновідомих географічних топонімів із оказіональними: «Так і почалась моя Одиссея. «У пошуках шоколадноголового пупсика». Через усю Україну до Німеччини. Рава Пупська, Пупсемишль, Пупсежден» [3, с.32];
- вживання загальновідомого топоніма в оказіональному тлумаченні: «Корея – це частина Яремчі за рікою» [3, с.110];
- авторське змішування родових ознак топоніма: «Яремча була містом» [3, с.169].

УДК 821.161.2-92.09

Л. І. Громик, кандидат філологічних наук

ТЕМА УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ У ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТВОРАХ БОГДАНА ЛЕПКОГО

У статті досліджується своєрідність розкриття теми української еміграції у публіцистиці Б. Лепкого. Головна увага зосереджується на вмінні публіциста осмислювати проблемне явище під кутом зору українського націє- та державотворення.

Ключові слова: Богдан Лепкий, публіцистика, українська еміграція, українська інтелігенція, національна ідентичність, державність.

Наприкінці XIX – на початку XX століття комплекс складних політичних, соціально-економічних і культурних умов, у яких опинилася Україна, стає своєрідним каталізатором для формування публіцистичного дискурсу, характерною ознакою якого стала інтеграція у проблемно-тематичний масив публіцистичних творів складних філософсько-світоглядних питань історичного буття українського народу, процесів націє- та державотворення. Відомий український громадсько-політичний діяч, філософ і публіцист М. Шлемкевич вбачав у цьому домінуючу ознаку свідомісного рівня українства того часу: «В осередку українського світовідчуження і далі – світогляду здавна і нині, стоять історичні і соціологічні проблеми. Це особливо яскраво виявляється у свідомості української нації XIX і XX сторіч. Не навколо гносеологічних і не навколо природознавчих проблем, як це було в мисленні Західної Європи, але навколо питань історичної долі і правди кружляла українська духовність минулого і нашого сторіч» [цит. за: 5, с.60].

Особливий внесок у розвиток публіцистики належить українському письменству, адже, як справедливо зазначає А. Погрібний, «активізація звернення письменників до слова «прямої дії» пов'язана зі зламно-критичним станом держави й суспільства або ж із крайнім загостренням якоїсь життєво невідкладної проблеми, що її влада не хоче або нездатна розв'язати. Отоді письменник і міняє художнє слово на публіцистичне, діє за знаним принципом «не мовчати»» [8, с.47]. Справді, чимало представників інтелектуальної еліти українства помежів'я XIX–XX ст. розгорнули активну аналітико-творчу діяльність і сформували потужний масив злободенної письменницької публіцистики, яка репрезентувала художньо-філософське узагальнення їхніх суспільно-політичних, національно-естетичних й культурно-просвітницьких ідей та поглядів, світоглядних позицій, міркувань про формування модерної української нації та способи пробудження національної самосвідомості. Суголосні міркування висловлює також сучасна дослідниця публіцистичного тексту

Л. Лисенко, наголошуючи на тому, що «українство має багату культурну письменницьку спадщину, яка окреслює головні засади творення глибоко аналітичного, філософського, гостро актуального тексту, який не лише інформує про стан справ у різних сферах життєдіяльності, а й спонукає до активної співпраці (співтворчості), результативного діалогу реципієнта з автором, самопізнання і як наслідок – адекватного світопізнання [7, с.194].

Список використаних джерел:

1. Даниленко В. Газелі бідного Ремзі / В. Даниленко. – Львів : ЛА «Піраміда», 2008. – 488 с.
2. Карпенко Ю.А. Стилистические возможности топонимических названий / Ю.О. Карпенко // Літературна ономастика : збірник статей. – Одеса : Астропринт, 2008. – С. 19-22.
3. Карпа І. 3 роси, з води і з калабані : [роман] / Ірена Карпа. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2012. – 320 с.
4. Матіос М. Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr & Ms U-Ko in country UA : [роман] / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2006. – 136 с.

This article analyzes the peculiarities of place names in the satirical-humorous texts of the begging XXI century, found their semantic and stylistic role in the original composition of the novel.

Key words: literary onomastics, place name, place-space, topos, oykonim, oronim, hydronym.

Отримано: 22.03.2017

Л. Лисенко, наголошуючи на тому, що «українство має багату культурну письменницьку спадщину, яка окреслює головні засади творення глибоко аналітичного, філософського, гостро актуального тексту, який не лише інформує про стан справ у різних сферах життєдіяльності, а й спонукає до активної співпраці (співтворчості), результативного діалогу реципієнта з автором, самопізнання і як наслідок – адекватного світопізнання [7, с.194].

Богдан Лепкий органічно увійшов до когорти подвижників українського культурного й суспільно-політичного життя зламу століть не лише як оригінальний і самобутній прозаїк та поет «туги і смутку» (Л. Білецький), а і як публіцист, учений, видавець, громадсько-політичний і культурно-просвітницький діяч, який «своєю творчістю – поезією, прозою, публіцистикою – і культурно-просвітньою діяльністю дуже тонко і послідовно формував національну самосвідомість українців» [4, с.165].

Упродовж останніх трьох десятиліть науковці активно досліджують художню творчість Б. Лепкого. Проте публіцистична спадщина митця й надалі потребує ґрунтовних наукових студій і належного поцінування в контексті розвитку української публіцистики перших десятиріч XX століття. На сьогодні маємо небагато праць, об'єктом дослідження яких став публіцистичний дискурс Б. Лепкого, зокрема варто назвати наукові розвідки Л. Бахталовської [1], Н. Білик [2; 3], С. Ткачова [9], де зроблено лише перші кроки у цьому напрямку.

Метою цієї статті стало з'ясування основних смислових доміант публіцистики Б. Лепкого, присвяченої темі української еміграції.

У проблемно-тематичному комплексі української художньої літератури та публіцистики кінця XIX – початку XX століття еміграційна тематика виразно простежується як одна з ключових. Українське письменство аналізувало й інтерпретувало різні аспекти масового виїзду українців на чужину,

зумовленого як соціально-економічного, так і морально-духовною кризою українського суспільства на перетині століть. Зокрема, еміграційний дискурс у національній літературі того часу сформував Т. Бордуляк, Б. Лепкий, В. Стефаник, І. Франко, А. Чайковський та ін.

Б. Лепкий значну частину свого життя вимушено провів за межами України (Польща, Австрія, Німеччина), тому був глибоко обізнаний із тими процесами, які відбувалися в українських еміграційних колах Європи. Тему української еміграції публіцист розпочав студіювати у праці «До українських емігрантів», уперше надрукованій у 1921 році на першій шпальті газети «Українське слово» – друкованому органі української еміграції, заснованому в 1920 році «Українською громадою» Берліна. У творі Б. Лепкий з притаманною йому емоційністю та художньою образністю реконструює українські історичні реалії після Першої світової війни, з якою історики пов'язують початок другої хвилі масової еміграції українства. Автор чітко й однозначно трактує еміграційний процес як неминучий негативний наслідок таких історичних катаклізмів початку ХХ століття, як революція та війна, що «спричинила таку мандрівку народів, якої вже давно не було» [6, с.145]. Особливу увагу публіцист звертає на Галичину, вважаючи ці землі після розпаду Австро-Угорської імперії своєрідним епіцентром масових міграційних рухів того часу, зумовлених цілим комплексом соціально-економічних і політичних умов повоєнного лихоліття.

Проблему другої хвилі української еміграції Б. Лепкий інтерпретує на рівні передусім соціально-економічного й психологічного феномена в національній історії, який лише поглиблював кризове становище української нації: «Скільки енергії витрачено на оці втечі, на ці мандрівки безталанти, скільки змарновано часу і всякого добра, – того ніхто й ніколи не годен зрахувати» [6, с.145]. Втрата економічного й людського потенціалу під час масового виїзду українців на чужину письменником сприймається як одна з ключових перешкод на шляху до їхньої державотворчої перспективи й національної консолідації.

Важливе місце в структурі публіцистичного тексту належить збірному образу українського емігранта, соціальний портрет якого Б. Лепкий декодує крізь призму його ментально-духовних пріоритетів, а також визначає його історичну місію в часи пробудження національної свідомості й нагальної потреби у збереженні національної ідентичності. У метафоричній площині публіцистом осмислюється образ українського емігранта-селянина, його генетичний зв'язок з рідною землею-годувальницею, який стає визначальним мотиваційним чинником у процесі рееміграції на Батьківщину: «Найскорше покінчили нашу еміграцію селяни. Їх тягне непереможною силою земля, на якій вони працюють і з якої вони живуть. Селянин, мов бузюк, стріха займається вогнем, а він ще на гнізді сидить. Хоч через зиму у сусідстві куди крашу хату збудували, то він з весною до своєї давньої, убогої і старенької, вертає. Так вернув український селянин на свої рідні зграйща і почав далше працювати, хоч на небі ще дуже, дуже жарко» [6, с.145]. У сприйнятті письменника виняткова роль у протистоянні асиміляційним процесам традиційно належить саме українському селянству як носієві специфічних світоглядних та етноментальних цінностей.

Відзеркалення історичних трансформацій доби Б. Лепкий репрезентує також крізь призму осмислення становища української інтелігенції, вимушеної через соціально-економічні та, головним чином, політичні чинники все ще перебувати в еміграції. Проблему неповернення, на протигагу селянству, цього соціального прошарку автор детально аналізує, акцентуючи увагу як на об'єктивних, так і суб'єктивних причинах такого вибору.

Соціально-економічний і політичний аспекти цього питання розглядаються на прикладі різних професійних груп української інтелігенції, у середовищі яких сформувалася відповідна еміграційна напруга. Так, щодо державних службовців і викладачів університетів публіцист, зважаючи на трагічні історичні реалії початку 1920-х років – поділ українських земель між Польщею та більшовицькою Росією й активне проведення ними антиукраїнської політики, – доходить невтішних висновків: «Декому серед теперішніх політичних обста-

вин годі й вертати, дехто вернув би, та не має як і куди і чого. Він жив з платні як урядовець або професор, а тепер інші уряди і школи в чужих руках, так і прожитку йому не було би» [6, с.145]. Б. Лепкий з особливою гіркою констатує факт відсутності бажання повернутися в української інтелігенції, представники якої «або поженилися з німками, або прямо не хочуть лізти в большевицькі лягери і тому не вертають», або відчують, що «тепер їм терням дорога в рідну землю заростає», або не чекають від нового уряду гідної оплати своєї праці чи не хочуть співпрацювати з більшовиками. Водночас публіцист акцентує увагу на принизливому соціальному становищі української еліти, марнуванні її потужного духовно-інтелектуального потенціалу. Загнані на чужину, перманентно перебуваючи у стані невизначеності, українські емігранти часто виконували важку фізичну роботу, яка не вимагала застосування їхніх професійних знань і вмінь: «Одні вхопилися ремесла, шевцюють, кравцюють, фотографують, другі в німецького селянина наймитами служать, дехто співає, дехто з пера живе, а дехто так прямо бідує. Не знає, що завтра на обід з'їсть і де голову на гіркий сон притулить» [6, с.146]. У цьому контексті провідною у праці стала теза «Гіркий хліб милостинний, і зимні пороги чужого двора!», яка актуалізувала концептуальну ідею Б. Лепкого про збереження національної ідентичності й розбудову українцями власної державності.

Б. Лепкий чітко усвідомлював, що на часі стояла проблема майбутнього української держави, тому звернувся із закликом до українських емігрантів пам'ятати про своє коріння і громадянський обов'язок захищати рідну землю, будив їхні патріотичні почуття. Публіцист наголошував на необхідності рееміграційного процесу, сенс якого вбачав у консолідації розпорошеного по світах українства заради самоутвердження та самореалізації його як нації, побудови незалежної та соборної української держави.

У цьому зверненні домінує ідея провідної ролі української інтелігенції, її інтелектуально-творчої енергії в національному русі, тому автор висловлює думку, що в переломні для нації періоди «ні одна інтелігентна сила не повинна згубитися на еміграції» [6, с.146], а її вимушене перебування за межами України вважає тимчасовим явищем і своєрідною спокутою за гріхи. Вихід із цього становища Б. Лепкий вбачає у єдності, відданості спільній справі, подоланні комплексу меншовартості та внутрішніх протиріч українства.

Публіцистика Б. Лепкого кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. стала гідною репрезентацією його філософсько-інтелектуального осягнення дійсності, громадсько-політичних поглядів і спробою закласти основи суспільно-духовних змін українства. Актуалізуючи тему української еміграції, публіцист на перший план вивів ідеологічну та національно-патриотичну складову, намагаючись сформулювати найважливіші світоглядні коди національного буття й закласти підґрунтя, на якому будувалася українська свідомість на чужині.

Актуальність продовження таких студій зумовлюється тим, що більшість ключових питань, яких торкався Б. Лепкий у публіцистичних творах, органічно вписується в контекст соціально-політичних і духовно-культурних проблем розвитку України на сучасному етапі, з-поміж яких однією з найбільш актуальних стала чергова хвиля масової еміграції українців «у пошуках кращого життя».

Список використаних джерел:

1. Бахталовська Л.В. Публіцистична діяльність Богдана Лепкого в період формування галицького стрілецтва [Електронний ресурс] / Л.В. Бахталовська. – Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1897>
2. Білик Н. Культурологічна спадщина Богдана Лепкого / Надія Білик // Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / Богдан Лепкий ; упорядкув. та передм. Н. Білик, Н. Гавдиди ; прим. Н. Білик, Н. Гавдиди, Л. Білик. – К. : Смолоскип, 2011. – Т. 2. – С. 537.
3. Білик Н. Публіцистика Богдана Лепкого на сторінках українських еміграційних видань / Н. Білик // Наукові записки. Серія: Історія. – Тернопіль : Терноп. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2002. – Вип. 2. – С. 107-114.
4. Гром'як Р. Проблема національної асиміляції і творчість Богдана Лепкого / Роман Гром'як // Видатні постаті в українській культурі і науці : збірник наукових праць. – Тернопіль : Рада, 2008. – Т. 4. – С. 164-174.

5. Кульчицький О. Іван Мірчук – дослідник української духовності / Олександр Кульчицький // Хроніка-2000. – Вип. 37-38. Україна: філософський спадок століть. – К., 2000. – С. 53–65.
6. Лепкий Б. Вибрані твори : у 2 т. / Богдан Лепкий ; упорядкув. та передм. Н. Білик, Н. Гавдици ; прим. Н. Білик, Н. Гавдици, Л. Білик. – К. : Смолоскип, 2011. – Т. 2. – 616 с.
7. Лисенко Л. Публіцистика як чинник оптимізації соціокультурної комунікації / Л. Лисенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : «Соціальні комунікації». – 2012. – №1027. – Вип. 4. – С. 191-196.
8. Погрібний А. До розуміння феномена письменницької публіцистики / Анатолій Погрібний // Слово і Час. – 2007. – №4. – С. 45-52.
9. Ткачов С. Публіцистика Богдана Лепкого на сторінках краківського «Слов'янського Світу» / С. Ткачов // Тези доповідей і повідомлень I-ї Тернопільської обл. наукової історико-краєзнавчої конференції. Ч. III. Секція VI. Література і мистецтво. – Тернопіль, 1990. – С. 7.

The article deals with the peculiarity of disclosure of the theme of Ukrainian emigration in B. Lepkiy's publicism. The main attention is focused on the ability of a publicist to comprehend the problem phenomenon from the perspective of Ukrainian nation-state formation.

Key words: Bogdan Lepkiy, publicism, Ukrainian emigration, the Ukrainian intelligentsia, national identity, statehood.

Отримано: 24.03.2017

УДК 811.161.2'374

Н. М. Дзюбак, кандидат філологічних наук

ТЕРМІНИ ВІЙСЬКОВО-ІНЖЕНЕРНОЇ ГАЛУЗІ В МОВІ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

У статті розглянуто особливості функціонування військово-інженерних термінів у мові сучасних засобів масової інформації. Визначено тематичні групи військово-інженерних термінів.

Ключові слова: спеціальна лексика, військово-інженерна термінологія, терміносистема, тематичні групи військово-інженерних термінів.

Філософська концепція нашого часу надає абсолютну перевагу інформації над іншими складовими суспільного буття. Як наслідок, функціонування спеціальної лексики, зокрема термінів, не обмежується науковою галуззю чи професійною сферою фахівця, а стає предметом загального зацікавлення. Провідну роль у цих процесах відіграють засоби масової інформації. Сучасні політичні та суспільні тенденції українського життя тісно пов'язані з воєнними діями, що відбуваються на сході країни. Ці події хвилюють кожного прогресивного українця, за ними стежать усі члени суспільства. Тому в наш щоденний словниковий обіг міцно ввійшли військові терміни. Актуальність дослідження зумовлена ще й тим, що військово-інженерні терміни вперше стали предметом наукового зацікавлення філологів.

Мета нашої статті: розглянути тематичні групи військово-інженерних термінів, що активно функціонують у мові сучасних засобів масової інформації.

Військові терміни – це слова, чи словосполучення, що називають наукові поняття військової галузі знань. Сукупність цих термінів складає військову терміносистему, що є ознакою відповідної галузі української науки. Однією з підсистем військової термінології є військово-інженерна. Це терміни, що відбивають специфіку підготовки, оснащення, призначення інженерних військ Збройних сил України, а також особливості ведення ними операцій у мирний та воєнний час.

У сучасних умовах засоби масової інформації мають широкий доступ до висвітлення різних політичних подій, в тому числі й воєнних. В публічному мовленні військово-інженерні терміни втрачають своє первинне вузькоспеціальне призначення і починають виконувати низку нових функцій: комунікативну (передавання інформації, що пов'язана з веденням бойових дій у зоні АТО), інформативну (повідомлення про нові події), гносеологічну, впливову тощо.

Під час аналізу мови сучасних ЗМІ потрапляємо на такі тематичні групи військових термінів:

1. Назви з'єднань, частин і підрозділів інженерних військ: *Як показує світовий досвід, кількість інженерних військ має становити не менше 7–8 % від загальної чисельності збройних сил, а під час ведення бойових дій – до 16% і більше* («Армія України», 03.10.2014). *Зокрема вдалося довести чисельність наявних у бригадах інженерних груп з 13-20 осіб до 100-120* (Там само). *Військовослужбовці дорожньо-комендантського батальйону Центру дорожнього забезпечення інженерних військ Збройних Сил України, які виконують завдання в зоні проведення антитерористичної операції, навели 20-метровий міст поблизу міста Артемівськ, що на ділянці дороги між Слов'янськом і Дебальцевим* (Новини МО України, 17.10.2014). *Так за тиждень, що минув, групи розмінування інженерних підрозділів Збройних Сил України з початку проведення*

робіт знешкодили 451 вибухонебезпечний предмет («Новини МО України», 05.07.2016). *До Івано-Франківська повернулася 10-та окрема гірсько-штурмова бригада, наймолодша серед сухопутних військ* (Новини, «5», 06.11.2016).

2. Назви органів керівництва інженерними військами: *За останні роки завдяки зусиллям Центрального управління інженерних військ та особового складу Центру вдалося не тільки зберегти, а й збільшити його потенціал* («Армія України», 03.10.2014).

3. Назви військових інженерів за спеціальністю та спеціалізацією: *Адже в умовах ведення терористами «мінної війни», коли рахунок різноманітних вибухонебезпечних знахідок, що несуть у собі смерть, пішов на тисячі, досить відчутною виявилася нестача саме саперів* («Армія України», 03.10.2014).

4. Назви навчальних закладів, що займаються підготовкою військових інженерів: *Нагадаємо, що єдиний в Україні заклад з підготовки саперів – Центр розмінування Збройних Сил – знаходиться в Кам'янець-Подільському Хмельницької області* («Армія України», 03.10.2014).

5. Назви спеціальних дій, завдань: *Фахівці Центру, які набули достатнього досвіду виконання бойових завдань під час миротворчих місій в Афганістані, Косові, Лівії та Іраку, не тільки здійснюють підготовку саперів для потреб Збройних Сил України, а нині практично виконують бойові завдання з розмінування місцевості та виконання заходів протимінного захисту безпосередньо на передовій та у звільнених від терористів містах* («Армія України», 03.10.2014). *Крім того, силами підрозділів інженерних військ щоденно виконуються завдання з очищення до 15 тон питної води для потреб сил АТО на обладнаних польових пунктах водопостачання та здійснюється електропостачання від військових електроустановок у базових таборах, на блокпостах та у звільнених від терористів населених пунктах, де є в цьому потреба* (Там само). *Командир дорожньо-комендантського батальйону Центру дорожнього забезпечення інженерних військ Збройних Сил України підполковник Євген Печура розповів, що перед тим, як його підлеглі приступили безпосередньо до наведення мосту, визначеними інженерними підрозділами було проведено інженерну розвідку цього об'єкта* (Новини МО України, 17.10.2014).

6. Назви озброєння та його складників: *Найнебезпечніше – це саморобні вибухові пристрої терористів, серед яких часто зустрічаються виконані на професійному рівні, з використанням сучасних вибухових речовин та підричників*, – розповідає начальник управління оперативного планування та застосування військ Центрального управління інженерних військ Головного управління оперативного забезпечення Збройних Сил України полковник Геннадій Кравченко, який нещодавно повернувся із зони АТО («Армія України», 03.10.2014).

7. Назви інженерного обладнання та майна: *Ці операції проводились під шаленим обстрілом терористів, які не всти-*

ли висадити **мостові переправи** в повітря («Армія України», 03.10.2014). В активі військових інженерів також будівництво різноманітних **фортифікаційних споруд, створення мінних загороджень тощо**. На найбільш небезпечних ділянках встановлюються **мінні шлагбауми** (які вже довели свою ефективність), **керовані мінні поля та сигнальні засоби**. Для своєчасного виконання поставлених завдань було створено **склади інженерного майна** неподалік від району проведення АТО, а також **безпосередньо в базових таборах**, куди було доставлено більше 1500 тонн різноманітного інженерного майна (Там само). Так, силами інженерних підрозділів у районах зони АТО із застосуванням **важких механізованих мостів** наведено 7 **переходів з комплексу механізованих мостів** через річки та за допомогою **понтонно-мостового парку** обладнано **понтонно-мостову переправу** через річку Сіверський Донець (Там само).

8. Назви інженерної техніки: **З метою уникнення втрат серед особового складу та техніки до району АТО були відправлені спеціальні бойові машини розгородження (БМР)**, які використовуються на найбільш небезпечних маршрутах («Армія України», 03.10.2014).

УДК 811.161.2'373.7:070

Н. М. Калинюк, аспірант

ПРОБЛЕМА ВАРІАТИВНОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ЗМІ

У статті зроблено спробу з'ясувати суть поняття фразеологічні варіанти, дослідити особливості лексичних та граматичних варіантів фразеологічних одиниць.

Ключові слова: фразеологічні варіанти, фразеологічна одиниця, лексичні варіанти, граматичні варіанти.

Фразеологія є одним з яскравих та дієвих засобів мови: метафоричність, емоційність, експресивність всі ці якості фразеологізмів надають мові образності та виразності, адже фразеологізми не лише відображають уявлення народу про світ та їх специфічні ментальні особливості, а й усю складність і багатогранність мови. Саме ця складність є причиною інтенсивності досліджень та постійного інтересу мовознавців у сфері фразеології, що відзначають помітну тенденцію до зміни та модифікації компонентного складу сполук.

Різним аспектам вивчення природи варіативності фразеологічних одиниць у мовознавстві присвятили свої роботи такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як В.Л. Архангельський, І.І. Бурбан, М.М. Гавриш, Н.Г. Скиба, Л.Г. Скрипник, Н.І. Кочукова, В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко, Л.М. Пашинська та інші. Варто зауважити необхідність подальшого аналізу, розробки й уточнення системи класифікації варіативних типів фразеологізмів, оскільки склад трансформованих ідіом постійно поповнюється.

Мета статті – з'ясувати суть поняття варіативності фразеологічних одиниць та його вплив на характер сприйняття матеріалу, інтенсивність запам'ятовування, експресивізації повідомлення у засобах масової інформації.

Визначена мета передбачає розв'язання **завдань**: – методом карткування зібрати матеріал для аналізу із таких джерел: газета «Дзеркало тижня» – 2014-2015рр., газета «Дніпропетровськ» – 2011 р., журнал «Віче» – 2013 р., телепередачі каналу 1+1 – погрупувати зібраний матеріал за семантичними ознаками.

Питання мовної компетенції невичерпні, адже мова не стоїть на місці, а досить активно функціонує, не обійтися без існування у мові стандартизованих виразів, готових фраз та формул, зумовлених рутинним, періодичним характером людської поведінки. Мовна компетенція охоплює мовленнєву креативність та здатність автоматично відтворювати у відповідних комунікативних ситуаціях готові мовні елементи, що містяться у лінгвістичній пам'яті [1, с.302].

В українському мовознавстві запропоновано кілька значень фразеологічних варіантів, які не різняться за своїми теоретичними засадами. В.Д. Ужченко фразеологічними варіантами називає – «різновиди фразеологічних одиниць, тотожних за значенням і граматичними функціями при частковій відмінності в компонентному складі, у словоформах компонентів або в їх порядку чи кількості» [4, с.113]. За ви-

Проведений аналіз показав, що військово-інженерна термінологія, хоча відзначається специфікою використання, але є відкритою функціональною умовною системою, що постійно змінюється і розвивається.

Список використаних джерел:

1. Панько Т.І. Українське термінознавство : підручник / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
2. Наконечна Г.В. Українська науково-технічна термінологія. Історія і сьогодення / Г.В. Наконечна. – Львів : Кальварія, 1999. – 110 с.

In the article the features of functioning of military engineering terms are considered in the language of modern mass medias. The thematic groups of military engineering terms was considered.

Key words: the special vocabulary, military engineering terminology, terminological system, thematic groups of military engineering terms.

Отримано: 16.03.2017

значенням Л.Г. Скрипник – це співіснуючі в мовній системі утверджені традицією різновиди фразеологічних одиниць, які мають те саме значення, але різняться між собою одним чи кількома компонентами лексичного складу або певними елементами граматичної структури [3, с.122].

Внаслідок варіативних змін у складі ФО виникають лексичні варіанти, коли ці зміни торкаються лексичного складу. Таке варіювання полягає в синонімічній заміні одного компонента іншим, не порушує синтаксичну функцію. Важливою умовою є те, що лексичні заміни не повинні порушувати семантичної структури ФО, що й підтверджують конкретні приклади: витріщити (вивалити, вирячити, вилупити) очі (баньки, бульки,білки); гнути (згинати, скручувати) в дугу (в сук, в дугу, в три погібелі); тяжкий камінь ліг (упав, звалився) на груди (на душу, на серце); лизати халяву (чоботи, черевики); брати, узяти(здіймати, підіймати) на сміх (глум, глуз, кпини); спадати (западати, приходити, спливати, повертатися, навертатися) на думку (в голову). Напр.: «Жити у консумованому суспільстві ще гірше, ніж у тоталітарному, бо воно нищить культуру і піднімає на глум будь-який спротив» (Дніпропетровськ № 1 (103) 2011); «Коли сільський хлопчина прибуває до двору короля Артура і просить зробити лицарем, його беруть на кпини» (Дзеркало тижня, 2015); Йому навіть не приходиться в голову, що цю проблему можна вирішити цивілізовано й без скандалу (Інтернет-видання: Київ, 29 січня, 2010); Цей трагічний факт історії спадає на думку, коли починаєш аналізувати роль учених у надзвичайно бурхливих подіях останніх років у нашому суспільстві (1+1, 14.01.2016). Заміна компонентів фразеологізмів не є безпідставною або свавільною, кількість одиниць що можуть бути замінені чітко визначені для кожного фразеологізму.

Якщо варіації відбуваються у структурі – граматичні або формальні варіанти. Зокрема, непрефіксальні, префіксальні та різнопрефіксні варіанти ФО: дерти (задерти) носа; продати (продавати) душу. різносуфіксні варіанти в дієсловах: брязкати (бряжчати) збресо; дістати (діставати) нагілки; гребти (загрібати) лопатою; в іменниках: скатертю (скатертиною) дорога; думки (думи) снуються в голові; мати слабкість (слабину); у прикметниках: мати кам'яне (камінне) серце; у прислівниках; кинулися навтікача (навтік, навтіч). Напр.: «Душу нечестивцеві продавати не варто, лестити в усьому теж не годиться, проте належну шану за нагоди віддати треба» (Журнал «Віче», 2013), пор. варіант: продати душу; «Якщо для

Росії сила і погроза її застосування стають реальними інструментами реалізації своїх інтересів, то Китай очевидно готовий «бряжкати зброєю» лише для того, аби примусити інші країни поважати свою думку» (Дзеркало тижня, 2014), пор. варіант: бряжчати зброєю. Такі зміни впливають на інтенсивність запам'ятовування, експресивність ФО.

Грамаічні варіанти стійких словосполук зумовлені широким використанням внутрішніх мовних ресурсів: синонімічних афіксів, розмовних засобів формального вираження [2, с.51]. Найвищий ступінь варіювання виявляється у тих ФО, компоненти яких семантично слабо поєднані між собою.

Список джерел та їх умовні скорочення:

1. 1+1 – телеканал «1+1».
2. Газета «Дзеркало тижня» – 2014-2015.
3. Газета «Дніпропетровськ» – 2011.
4. Журнал «Віче» – 2013.
5. Інтернет-видання: «Київ» – 2010.

УДК 811.161.2'282(477.43)

Б. О. Коваленко, кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРОК (за матеріалами праць О. Курило)

У статті проаналізовано розвідку О.Б. Курило «Матеріали до української діалектології та фольклористики» та за її матеріалами подано визначальні риси подільських говірок.

Ключові слова: О.Б. Курило, подільські говірки, фонетичні риси, морфологічні риси, діалектна лексика.

Дослідження подільського мовного ареалу розпочалося у ХІХ ст. і характеризувалося першими спробами лінгвістичного осягнення говору. Відомі розвідки – невеликі статті, присвячені здебільшого аналізу зафіксованих авторами фонетичних, грамаічних і лексичних особливостей окремих говірок сіл Бодачівки, Монастирського, Кобилівки, Пахутинець, Могильної, Пановець, Старої Ушиці та Писарівки колишньої Подільської губернії. Їх автори – Г.К. Голоскевич, О.І. Сорочан, В.М. Отроковський, Б.М. Яцимирський, Є.К. Тимченко, С. Рудницький – визначили приналежність досліджуваних говірок до певного наріччя, окреслили їх мовні особливості переважно фонетичного рівня. Вже тоді мовознавці усвідомлювали евристичну цінність зв'язних текстів – зразків діалектного мовлення, а тому окремі дослідники подавали після словників говірки також зразки живого мовлення подолян, використовуючи фонетичну транскрипцію [3, с.6].

Цінною для мовознавців, насамперед діалектологів, залишається праця О.Б. Курило «Матеріали до української діалектології та фольклористики», у якій вміщено фольклорні записи та тексти усного мовлення з різних регіонів України, в тому числі й з Поділля, подані за територіальним принципом. «Етнографічні, фольклорні записи можуть зберегти цінні мовні свідчення, – зауважує П.Ю. Гриценко, – а відтак, їх використання в діалектологічних дослідженнях є доцільним і вкрай бажаним» [1, с.146].

О.Б. Курило подала коротку характеристику місцевості, де було записано матеріал: «Велике село Озаринці, що має понад 4 ½ тисячі людности (понад 3 ½ тисячі українців, з них з 300 католицької віри, і коло 900 євреїв) лежить над річкою Немисо (у вимові місцевих людей Нимія і Нимія, тече в Дністер), 10 верст від округового міста Могилева. Озаринці – одно з дуже давніх селищ Поділля, згадується вже в 1431 р.» [2, с.51], та описала особливості мовлення місцевих мешканців: «Москалівська говірка належить до тієї самої групи подільських говірок, що й говірки п'ятничанська, широкогребельська та грижинецька. В москалівській говірці ... помітна тенденція змінити *и* на *і* (розуміється, без паліялізації попереднього консонанта) перед іаліялізованим складом: *дівця, благові́ція, ді́ятка* та інші; інколи *й* перед *йі*: *прійшов*. Прикметникові закінчення номінатива-акузатива однини чоловічого роду тут такого самого характеру, що й у вище матеріалом представлених говірках Вінницької округи. (У Москалівці кажуть також *багато гроби́и*)» [2, с.42].

Записи здійснено фонетичною транскрипцією, однак, як зауважує дослідниця, вона привнесла в неї додаткові значки, щоб полегшити читання, наприклад, значок \hat над *е, о, а* (*е́, о́, а́*),

Список використаних джерел:

1. Бурбан І.І. Структурна варіативність англійських фразеологічних одиниць з компонентом «have» / І.І. Бурбан. – С. 302-306. – Режим доступу: www.philology.kiev.ua/library/zagal/Movni_i_konceptualni_2010_30/302_306.pdf.
2. Кочукова Н.І. Трансформовані словосполук в мові української преси: На матеріалі укр. преси кінця ХХ – початку ХХІ століття / Н.І. Кочукова. – К. : Пульсари, 2005. – 165 с.
3. Скрипник Л.Г. Фразеологія української мови / Л.Г. Скрипник. – К. : Наук. думка, 1973. – 280 с.
4. Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови : [навч. посібник] / В.Д. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 494 с.

In the article an attempt is made to find out the essence of the concept of phraseological options explore the features of the lexical and grammatical variants of phraseological units.

Key words: phraseological variants, phraseological units, lexical variants, and grammatical variants.

Отримано: 24.03.2017

а́) вказує на вузькі відтінки цих вокалів, маленькі літери *з, й*, у та інші вказують на відповідні звуки дуже ослабленої артикуляції тощо. Перед текстами О.Б. Курило подає короткі відомості про респондентів, від яких вони записані, наприклад: «Поданий тут матеріал я записала влітку 1925 р. в Руських Фільварках, передмісті Кам'янця Подільського, із уст двох жінок: Онисії Полоцької, місцевої неписьменної селянки літ 45-48, що торгує на базарі в Кам'янці, та сестри її Фрасини, жебрущої баби літ 58-60» [2, с.55].

Аналізована праця кардинально відрізняється від робіт її попередників. Якщо раніше дослідники увагу приділяли фонетичним рисам певної говірки, то О.Б. Курило звертає увагу насамперед на вимовні особливості того чи іншого респондента, наприклад: «*л* в Онисії П. перед *и* того самого характеру, що й в озаринського Івана Волошина, тобто півпаліялізоване, а в бабі Фрасини дуже мало різниться в цій позиції від *л* паліялізованого». Звертає увагу мовознавець і на те, що на Поділлі «про неживі речі часто кажуть «*стояти*» замість «*лежати*»: *ключі́ сто́ят на сто́лі, ко́(у)жух сто́їт, нуха́й би (гунька (верхній одяг) – Б.К.) на жер'ці сто́яла* [2, с.55].

Не зважаючи на те, що мовлення на відміну від мови індивідуальне, із записів текстів можемо виділити спільні риси для всього подільського говору (подаємо найголовніші):

1. На фонетичному рівні: а) повне або часткове нерозрізнення ненаголошених голосних: *брат о́ж'ни́вся; пі́ши ма́ма пи́сьмо; до́бива́йця вона́ аж до бра́та; зде́ва́всі з радо́вим салда́то́м; бог си́лаіи а́нгіла з неба*; б) укання: *був су́бі швец; чув та́ку прі́пуві́тку°; да́ють бо́гови купі́тку°; він сту́їт у це́ркві; прійшо́в до́хтур; во́ні прійш'и́ на ту́ю гу́ру*; в) твердість кінцевого *т* у дієсловах: *а вони со́бі п'ю́т за сто́лом во́тку, гу́ляю́т*; г) твердість *р* перед голосними: *зде́ва́всі з радо́вим салда́то́м; пра́мо бі́да; тра́сьця тво́ї ма́турі; «На́ш ти б'єш коня́ку? Віпра́жи ї́»; во́ні вам да́дуть пове́че́рати*; д) приставні приголосні *з, в* перед голосними: *рз'і́бра́в з годéж'и, ну́стів і́ голу...; ї́здили во́ні го́рати, ви́нісли нам губі́дати, ви́їхавши на во́хоту°; диві́ця, лю́ди, го́сь ця диті́на; і він взяв со́бі го́жуні́вся*; е) оглушення дзвінких: *я вам ска́жу ска́ськи за шиві́я; чув та́ку прі́пуві́тку°; ві́тур ві́ї і бі́рїска скрі́пайи*; є) звукосполука *ст* переходить у *с'ч'*: *по́ка ї́му го́сподь ни да́сьць; і дав ші́сьць мі́шків грóшии*; ж) стягнення подвоєних приголосних: *бог ві́да́в втру́їну°; ві́даш грóши; мо́є шма́тя тя́жкє; якéсь зї́ля ї́ прі́ра́яли*; з) перехід *у* в *м* у сполуці *вн*: *він всьо ра́мно чика́йи; ві́тягнув на рі́мни* (= на рівне); і) уживання *в* замість *л* у слові горілка: *бу́ло в нéх ба́гацько го́рївки*; ї) вставні приголосні *л, н* після губних: *набрáла вона́ бо́чку мн́яса і бо́чку во́ди; бу́ло взя́ти, наварити бара́болі, помн́яти, помасті́ти му́кою*;

к) і внаслідок асиміляції до у в наступному складі може переходити в у, що спостерігається, наприклад, у слові *цілувати* – *цюлювати*: *пирихристілася, поцюгувала і заплатила гроші*; л) уживання *ц'* замість *ч* у сполучнику (частці) *хоча*: *То Карманюк – чуйити – хочь дєкого грабував, али дєкого й насичив*.

2. У більшості текстів, записаних О. Б. Курило, над складами є наголос, що дає можливість виявити ненормативне (діалектне) наголошування: *я вам скажу; трєту тьому, хто трєту бұлку хліба ззів; брама зацпрта; вони сіли ўоба; вірвав с коріньом; я поверну на прáви бик; ти ни пирикрікниши, ти ни пирелєтиши, у гору водарися*.

3. На морфологічному рівні виявлено такі явища: а) діалектні форми числівників: *дванайцять пєчивей хліба спеклі; їдєн дўжи гáрно вбрáний; бирут вони всі штири, палят, варат; за дєсятку дєшо купити, а двацятку додобу принєсти*; б) флексія *-ий* у род. відм. множ. іменників III відміни, а також у поодиноких іменниках інших відмін: *шо тілько грóбий багáцько шóби пан дáв; прив'язуйи коліску до плчій; вїпросилась до дїтїй, бо минї їх жáлко*; в) форма род. відм. множ. іменників жін. р. I-ої відміни на *-ів*, наприклад: *продаюця, тілько биз лánів*; г) поширення усечених форм: *нимá нїко* (= нікого) *в хáті; вона ка* (= каже), *шо пішлїй на чирдák спáти; і кáжут до ньó* (= нього); *я нїчó* (= нічого) *ни хочү; їдєн дру́д посилáйи; як я поверну на прáви бик, то ти минї кусóк мнýса, а як я поверну на лівї бик, то ти минї крушкү водї; був собї такї Івáн і він взяв собї гожинівсья*; д) вимова прикметника *глибокий*: *глибокий*, наприклад: *яма дўжи здорóва і глїбока*; е) сучасна українська мова в орудн. відм. одн. від іменників колишніх *-ь*, *-ь*-основ має форми на *-ом* (*-ь*-основа) та *-ем* (*-ь*-основа), що органічно витворилися із відповідних старосхіднослов'янських форм. Однак у діалектах, зокрема й у подільських говірках, обидві групи цих іменників можуть мати форми на *-ом* (*-ь*), що виникли в результаті впливу твердого варіанта на м'який, наприклад: *він як шатнүв цєгó дуба і вірвав с коріньом; а гóрицьк с каганцьом накрїла покришкó*; є) наявність флексії *-и* замість *-і* у формі род. відм. одн. іменників III відміни, наприклад: *аж до сáмóї смєрти; тебе зуби болят, аж від костї циглят*; ж) уживання дієпри-

кметникового суфікса *-ан-* у віддіслівних прикметниках замість суфікса *-ен-*: *тий показáлася їму такá дорóга, иолотно'м встєляна, дўжи довга; та дївчинка якусь примову знáла, бо вона бұл так врóдяна*; з) уживання *ї* замість *йї*: *ї нїхтó ї ни мóже вїлїчити; уживання ю* замість звукосполуки *йо* у займенникових формах: *той задáв юмү і пішлї*; і) форма дієслова *хтіти*: *жид захтїв дўжи їсти*; к) уживання флексій твердої групи, замість нормативних закінчень м'якої: *трєту тьому, хто трєту бұлку хліба ззів*; л) дієслівні форми I-ої ос. одн. теперішнього часу дієслів II дієвідміни подано без чергування *д, т, з, с* з відповідними шиплячими: *цаслївєу душї глядю, цоб з нєю пурóбїдати*.

4. На лексичному рівні спостерігаємо вживання чималої кількості слів, які зафіксовані у тлумачних словниках із ремаркою *діалектне*: *станя* – стайня [4, IX, с.651]; *тамтой* – той [4, X, с.31]; *допіру* – тільки що, шойно [4, II, с.372]; *оба* – обидва [4, V, с.462]; *напасний* – нав'язливий, надочушливий [4, V, с.139]; *бараболя* – картопля [4, I, с.103]; *фіра* – віз, підвода [4, X, с.601]; *трунок* – горілка [4, X, с.298].

Список використаних джерел:

1. Гриценко П.Ю. Про один тип джерел сучасних діалектологічних студій / П.Ю. Гриценко // Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст. – К., 2014. – С. 145-154.
2. Курило О.Б. Матеріали до української діалектології та фольклористики / О.Б. Курило // Історично-філологічний відділ УАН. Збірник № 85. – К., 1928. – 135 с.
3. Подільський говір : бібліографічний покажчик / уклад. І.В. Гороф'янюк, Н.Д. Коваленко, Т.М. Тищенко. – Вінниця : Планер, 2013. – 141 с.
4. Словник української мови: в 11-и т. – К. : Наукова думка, 1970-1980.

In the article the research work of O. Kurylo «Materials on the Ukrainian dialectology and folklore» is analyzed and defining features of Podillia dialects are given on its basis.

Key words: O. Kurylo, Podillia dialects, phonetic features, morphological features, dialect vocabulary.

Отримано: 18.03.2017

УДК 811.161.2'373.7

Н. Д. Коваленко, кандидат філологічних наук

ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ ГНІЗДО З КОМПОНЕНТОМ СТИНА В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті проаналізовано символічне наповнення та просторове поширення фразем із компонентом *стіна*, який є одним із головних символів української традиційної культури.

Ключові слова: фразема, лексема, діалектне мовлення, говір.

Фіксація та опис фразеологічних одиниць лінгвістичних ареалів української мови є важливим і невідкладним завданням діалектологів з огляду на існування великої кількості факторів (лінгвальних і позалінгвальних), здатних впливати на сучасну мовленнєву ситуацію.

У говірковому мовленні, як і в літературному стандарті, фразеологізми завжди мають етнокультурний компонент, який може дещо по-різному презентувати рівень символічності, але чітко виявлятися у часовому та просторовому зіставленні з іншими українськими говірками. У сучасних етнолінгвістичних та культурологічних дослідженнях учені аналізують ключові слова української культури, особливо такі важливі й визначальні, як *хата, ворота, криниця, дорога, вогонь, рушник, каліна, барвінок* та ін. Усе ж поза увагою залишаються проблеми просторової кореляції фразеологізмів та власне їх компонентів. Дані з різних ареалів можуть підтверджувати, уточнювати або спростовувати висновки про рівень активності фразеологізмів та фразеологічних компонентів у синхронії та діахронії.

Мета нашої статті – дослідити символічне наповнення та просторове поширення фразем із компонентом *стіна* на матеріалах лексикографічних праць і зразків діалектних текстів із трьох наріч української мови; систематизувати семантичні можливості таких фразеологізмів, визначити території їх побутування, можливі слова-супровідники.

Лексема *стіна* позначає найважливішу опорну конструкцію хати, а тому цілком очевидним є її символічне та

лінгвокультурологічне наповнення у фольклорних, етнографічних, діалектних текстах, а особливо у фразеологічних одиницях як особливих носіях національно-культурної інформації, народного досвіду в просторі й часі.

Сталі мовні одиниці з компонентом *стіна* фіксують усі словники фразеології говірок, матеріали до словників, так само як і з компонентами *хата, двері, вікно, поріг* – ключових символів української картини світу.

Сучасна українська фразеографія говірок представлена окремими словниками та опублікованими фрагментами словників діалектної фразеології таких говірок українських наріч: південно-західне – східноpodільські (М. Доленко), західноpodільські та південноvolинські (Н. Коваленко), volинські (Н. Кірілкова), лемківські (Н. Вархол, А. Івченко; Я. Битківська, Г. Ступінська); південно-східне – центральнословобожанські (О. Юрченко, Л. Ройзензон, С.І. Ройзензон; А. Івченко), східнословобожанські і степові говірки Донбасу (В. Ужченко та Д. Ужченко), нижньонаддніпрянські (В. Чабаненко); північне – західнополіські (Г. Аркушин, З. Мацюк, П. Грищенко), середньополіські (Г. Доброльожа).

Компонент *стіна* як найважливіший елемент конструкції хати, її основа, вживають у фразеологізмах, які слугують для номінації особливого ставлення до рідного дому як до простору, де є захист, підтримка і спокій: у гуцульських говірках – *дома і стїни грїют* 'про переваги рідного дому' [2, с.168]; у середньонаддніпрянських – *дóма*

і стіни помагають 'дома все робити легше; хворий швидше дома одужує' [3, с.242]. Оточуючий світ за межами оселі в етносвідомості українців, як і інших слов'ян, уявляється як ворожий, 'чужий', невідомий, а отже, небезпечний.

Найбільш поширеним, за матеріалами сучасних діалектних словників, виявився компаративний фразеологізм як горохом об стіну, який вживають для вираження негативної оцінки, несхвалення дій чи безрезультатним намаганням якимось вплинути на іншу людину через порівняння удару горошин об стіну, від якого не залишається і сліду. Вираз як горохом до стіни на території Поділля був зафіксований ще в середині XIX століття, а Матвій Номис подав його у збірнику «Прислів'я, приказки і таке інше» [4, с.567].

Для передачі такого емоційного стану, як безнадійність, неможливість вплинути чи зробити що-небудь, щоб виправити певну ситуацію, носії говірок теж послуговуються фразеологізмами. В основі їх образності лежить несумісність розмірів великої стіни та маленької горошини: західнопопулярські – говорити йак об ст'їну горохом 'безрезультатно' (с. Нігин Кам'янець-Подільського р-ну), йак ў с'т'їну горохом 'ніщо не впливає, не діє' (с. Залуччя Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.), йак об с'т'їну горохом (с. Китайгород Кам'янець-Подільського р-ну); лемківський – як би горох на цькіну (стіну) метати 'ніщо не діє, не впливає' [5, с.149], метати до стіны горох 'дарма, безрезультатно' [5, с.145]; гуцульські – як горохом до стіни 'про вперту людину' [2, с.186], *говори, як до стіни* 'про уперту, нерозумну людину' [2, с.167]. Про намагання вплинути на людину, яка за своєю природою не піддається нічому впливові йдеться у фразеологізмі *ліпить горбатого до стіни*, що зафіксований на території Нижньої Наддніпряниці [7, с. 74].

Звук стукання гороху об стіну – образна основа фразеологізмів, що характеризують мовлення людини з акустичного боку: східнословобанський – *строчити як горохом об стіну*, жерм. 'швидко говорити [6, с. 72]; західнопопулярський – *говорит' йак об с'т'їну го'рохом б'іє* (с. Стара Гута Дунаєвського р-ну).

Характеристику суті сказаного передають такі фразеологізми: *притулив горбатого до стіни* [4, с.572] – на Поділлі; *горбатого до с'т'їни л'їнити* 'обманювати, брехати' (с. Зеленець Дунаєвського р-ну) – у західнопопулярських говірках; *тулить криве до стіни* 'говорити щось нелогічне, неаргументоване' [7, с.140] – у говірках Нижньої Наддніпряниці.

Фізіологічні характеристики людини, такі як блідий, сивий, глухий можуть номінуватися фразеологізмами порівняльного типу з компонентом *стіна*: західнопопулярські – *зробитис'ї йак с'т'їна* 'побіліти на обличчі від страху' (с. Курівка Городоцького р-ну), *'білий йак стіна* 'сивий' (с. Оринин Кам'янець-Подільського р-ну); у лемківських гові-

рках – *глухий як стіна* 'зовсім глухий' [5, с. 80], *збіліти як стіна (скіна)* 'дуже боятися' [5, с.142]. В основі образності більшості одиниць – білий колір, у який традиційно фарбували стіни оселі.

Непорухність стіни, її статичність, можливо, спричинили витворення фразеологізмів на позначення понять 'нічого не робити; ледарювати, байдикувати': у східнопопулярських говірках – *засунутись за ст'їнку* 'байдикувати' (с. Лелітка Хмельницького р-ну) [1, с.146]; фразеологізм західнопопулярських говірок *с'т'їну п'їмну'рати* 'ледарювати, нічого не робити' (с. Осламів Вільковецького р-ну) доповнює ряд одиниць загальнослов'янської фразеосемантичної моделі 'виконувати марну роботу'.

Отже, фразеологізми діалектного мовлення з компонентом-символом етнокультури *стіна* транслюють і зберігають культурні цінності нації, тому так важливо виявити їх територіальні особливості та семантичні можливості, що дозволить з'ясувати проблемні питання про збереження чи втрату говіркових явищ, про нашарування та глибинний у часі зв'язок між діалектизмами і компонентами фразеологізмів.

Список використаних джерел:

1. Доленко М.Т. Матеріали для словаря діалектних фразеологізмів Подолья / М.Т. Доленко // Вопр. фразеології. Тр. СамГУ. – Самарканд, 1975. – Вып. 272. – №8. – С. 131-161.
2. Лесюк М. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району) / М. Лесюк. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. – 328 с.
3. Лонська Л. Народна фразеологія як елемент збереження етнокультури / Л. Лонська // Філологічний вісник Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини : зб. наук. праць / гол. ред. Л.М. Поллога. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2011. – Вип. 1. – С. 240-249.
4. Приказки, прислів'я, і таке інше / уклад М. Номис. – К., 1993. – 768 с.
5. Ступінська Г.Ф. Фразеологічний словник лемківських говірок / Г.Ф. Ступінська, Я.В. Битківська. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. – 464 с.
6. Ужченко Д.В. Словник жаргонних фразеологізмів Східної Слобожанщини. Матеріали / Д.В. Ужченко. – Луганськ : СПД Резніков В.С., 2009. – 248 с.
7. Чабаненко В.А. Фразеологічний словник говірок Нижньої Наддніпряниці / В.А. Чабаненко. – Запоріжжя, 2001. – 201 с.

In the article the symbolic content and spatial distribution of phrasemes with component the stina (wall), which is one of the main symbols of Ukrainian traditional culture, is analyzed.

Key words: phraseological unit, lexeme, dialectal language, dialect.

Отримано: 18.03.2017

УДК 811.161.2'42

Р. В. Козак, кандидат філологічних наук

МОДАЛЬНІ ЗНАЧЕННЯ ПРЕДИКАТИВНИХ КОНСТРУКЦІЙ ІЗ ДІЄСЛОВАМИ ДІЙНОГО СПОСОБУ ТЕПЕРІШНЬОГО ЧАСУ Й ЕКСПРЕСИВНІСТЬ

У статті розглядаються елементарні предикативні конструкції із модальними значеннями 'реальність', 'гіпотетичність'. Зазначаються особливості їхньої нейтральності й описуються ознаки експресивності. Підкреслюється важливість дієслівних категорій способу і часу для формування інваріантної семантики модальних значень та вираження нейтральності / експресивності.

Ключові слова: модальність, модальне значення, елементарна предикативна конструкція (одиниця), дієслово, нейтральність, експресивність.

Активне впровадження антропоцентричної парадигми у мовознавстві спричинило зростання уваги дослідників до витлумачення категорії модальності. Різні аспекти модальності в українській мові досліджували І.Р. Вихованець, А.П. Загнітко, В.Д. Шинкарук, М.В. Мірченко, В.М. Ткачук, С.Т. Шабат тощо. Проте питання про межі категорії модальності та її семантичні особливості залишається до теперішнього часу суперечливим. З огляду на це і вважаємо визначену тему дослідження **актуальною**.

Мета дослідження – довести зв'язок модальності елементарних предикативних конструкцій із експресивніс-

тю. Для досягнення цієї мети необхідно розв'язати такі завдання: – описати власне розуміння категорії модальності; – розглянути модальність елементарних предикативних конструкцій; – у межах можливого обсягу зазначеної теми акцентувати на модальних значеннях 'реальність', 'гіпотетичність'; – прослідкувати засоби з'яви експресивності в елементарних предикативних конструкціях із модальними значеннями 'реальність', 'гіпотетичність'.

У спеціальних словниках української мови модальність розглядається і як понятійна категорія, і як лінгвістична, ствердженням чого є, для прикладу, тлумачення, подане О.О. Се-

лівановою: «Модальність (від лат. *modus* – міра, спосіб) – категорія мови й мовлення (висловлення, тексту), що виражає реальні / ірреальні відношення висловлення до дійсності, цільову настанову мовця або суб'єктивну кваліфікацію ним повідомлення. Термін запозичений із модальної логіки у значенні оцінки висловлення з певних позицій» [3, с.462]. Подібну думку щодо визначення модальності зустрічаємо у І.Р. Вихованця: «Модальність (середньолат. *modalis* – модальний, від лат. *modus* – спосіб, міра) – семантична категорія, яка виражає відношення змісту висловлення до дійсності або суб'єктивну оцінку висловлюваного. Терміном охоплюють широке коло явищ різних мовних рівнів» [4, с.338].

Як бачимо, в україністиці у тлумаченні модальності прослідковується безпосередній зв'язок цього лінгвістичного явища із експресивністю.

Модальність є одним з провідних комунікативних аспектів висловлення. Тому ми розглядаємо модальність як всеохоплюючу категорію, оскільки, за визначенням А.П. Загнітка, «функціонально-прагматичне тлумачення модальності ставить у центр модальних стосунків суб'єкти комунікативної діяльності (таксономічний підхід цього не заперечує, оскільки при визначенні парадигми суб'єктивної модальності враховуються різноманітні спектри її значущостей із встановленням засобів їх вираження)» [2, с.421].

Модальність поглинає цільову комунікативну настанову автора і категорію оцінки, її значення об'єктивні і суб'єктивні водночас. На широкий обсяг проникнення в мову модальних значень вперше звернув увагу В.В. Виноградов: «модальні значення притаманні і для лексики, і для морфології, і для словотвору, і для синтаксису» [1, с.117]. Випадки семантичної варіації й модального синкретизму найочевиднішими є у межах дискурсу як способу відбиття реалізованої комунікації. За цього категорія модальності характеризується вибірковістю щодо тих чи тих жанрів дискурсу, стилів мовлення. Враховуючи таку особливість модальності, вважаємо за можливе і доцільне доповнити традиційне розуміння модальності її когнітивно-дискурсними характеристиками, зокрема, додати до контексту цієї категорії, окрім відомих показників, і нетипові засоби вираження експресивними синтаксичними структурами. Без когнітивно-дискурсного підходу повний опис модальності є неможливим, оскільки саме дискурсний характер уможливило виявлення її антропоцентричної природи, вивчення експресивних можливостей модальних висловлень, розширення уявлення щодо граматичної й експресивної функції. Модальність є обов'язковою категорією дискурсу. Так модальність передбачає наявність дієслівності, категорії синтаксичного способу, часу тощо.

Для зазначеної категорії, як і для більшості граматико-семантичних категорій, характерна так звана системна надлишковість (випадки, коли один і той самий зміст передається декількома засобами), що у дискурсі виявляється надзвичайно яскраво. Розпочнемо такий розгляд із елементарних предикативних конструкцій.

Основним модальним значенням, яке виражається в елементарних предикативних конструкціях із дієсловами у формі дійсного способу теперішнього часу, є модальне значення 'реальність': *Після вечірньої гонки адреналін у крові різко падає* (Н. Гуменюк). Наведена елементарна предикативна конструкція є **нейтральною**.

В елементарних предикативних конструкціях із дієсловами у формі дійсного способу теперішнього часу виражається модальне значення 'гіпотетичність'. Для прикладу наведемо елементарну предикативну конструкцію, що вербалізує звернену до одного із учасників телешоу початкову репліку ведучого: *Отож, сьогодні ми обговорюємо тему «Запізнення». Ви запізнюєтесь на роботу. Ваші дії?* У виділеній елементарній предикативній конструкції виражається модальне значення 'гіпотетичність'. Переконуючими аргументами цього твердження, на нашу думку, є:

1. Дія, позначена дієсловом у формі дійсного способу теперішнього часу **запізнюєтесь**, не є реальною: під час діалогу реципієнт (учасник телешоу), до якого звернене мовлення комуніканта (ведучого програми), *не запізнюється на роботу, а перебуває в телестудії й бере участь у програмі*. Відтак, ситуація, позначена у пода-

ній елементарній предикативній конструкції, не є реальною (не мислиться як реальна), а є передбачуваною, гаданою (уявною, мисленою гіпотетично).

2. Елементарні предикативні конструкції *Ви запізнюєтесь на роботу. Ваші дії?* мають семантичні еквіваленти – елементарні предикативні конструкції, у яких виражається модальне значення 'гіпотетичність' (форми вираження модального значення 'гіпотетичність' – дієслова у формі умовного способу): *Отож, сьогодні ми обговорюємо тему «Запізнення». Ви запізнюєтесь на роботу. Ваші дії? // Отож, сьогодні ми обговорюємо тему «Запізнення». Коли б Ви запізнювались на роботу, якими були б Ваші дії?*

Модальне значення 'гіпотетичність' подано і в такій елементарній предикативній конструкції, вербалізованій у репліці-відповіді побутового діалогу: *«Вони вже все там порозкручували». – «Ти б примусив зібрати. Нехай сидять і прикручують»*. Як доказ того, що у виділеній елементарній предикативній конструкції з дієсловами у формі дійсного способу теперішнього часу «**сидять**» і «**прикручують**» виражається модальне значення 'гіпотетичність', наведемо наступні аргументи.

1. Ситуація, позначена елементарною предикативною конструкцією «**Нехай сидять і прикручують**», є **гіпотетичною**. На це вказує елементарна предикативна конструкція «**Ти б примусив зібрати**», яка передусє у контексті аналізованої і для розвитку змісту якої використовується подана елементарна предикативна конструкція.

2. В елементарній предикативній конструкції «**Нехай сидять і прикручують**» наявний семантичний еквівалент – елементарна предикативна конструкція «**Нехай би сиділи і прикручували**» із граматично вираженим модальним значенням 'гіпотетичність': «*Вони уже все там порозкручували*». – «*Ти б примусив зібрати. Нехай сидять і прикручують*». («*Нехай би сиділи і прикручували*»).

Вираження модального значення 'гіпотетичність' в елементарних предикативних конструкціях з дієсловами у формі дійсного способу теперішнього часу є характерним для умов безпосереднього спілкування носіїв сучасної української мови: *Вона хотіла виїхати до будь-якого іншого міста, де її ніхто не знає* (семантичний еквівалент – *Вона хотіла виїхати до будь-якого іншого міста, де її би ніхто не знав*); *Давайте припустимо, що моя підзахисна перебуває на своєму місці і відбувається такий самий випадок* (з розмовного мовлення).

Аналізовані елементарні предикативні конструкції є експресивними. Їхня експресивність полягає у тому, що дія, яка не є реальною, а мислиться лише як гіпотетична (гадана, передбачувана, можлива), подається як реальна, здійснювана у момент мовлення. Таке вербальне вираження думки зумовлює інваріантна семантика форми дійсного способу дієслова (значення 'дія як реальність') й інваріантна семантика форми теперішнього часу дієслова (значення 'дія, що відбувається в момент мовлення').

Досить примітним вважаємо випадок, за якого носійка сучасної української мови під час безпосереднього невимушеного спілкування вжила для вираження модального значення 'гіпотетичність' дієслово у формі дійсного способу теперішнього часу, поєднуючи його з часткою «**ніби**», характерну для форми умовного способу – основної форми вираження модального значення 'гіпотетичність': «*Ви певні, що вашій дитині не потрібна бабуся?*» – «*Ніби ви думаєте, що така бабуся потрібна дитині?*» (з розмовного мовлення). Семантичні еквіваленти – «*Ніби ви думаєте, що така бабуся потрібна дитині?*» – «*Ніби ви думали, така бабуся потрібна дитині?*»

Отож, граматичне вираження модальних значень може бути нейтральним чи експресивним. Нейтральне вираження спостерігається тоді, коли з модальним значенням, притаманним для елементарної предикативної конструкції як одиниці синтаксичної підсистеми мови, співпадає інваріантна семантика форми способу дієслова як одиниці морфологічної підсистеми мови. Експресивність вираження модальних значень виявляється у неспівпаданні характерного для елементарної предикативної конструкції модального значення й інваріант-

ної семантики форми способу дієслова. Ми розглянули лише одне із модальних значень, а потребують такого розгляду й інші (спонукання, можливості / неможливості тощо). Це й буде об'єктом дослідження у подальшій роботі.

Список використаних джерел:

1. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / В.В. Виноградов ; под. ред. Г.А. Золотовой. – М. : Русский язык, 2001. – 720 с.
2. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2011. – 992 с.
3. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2011. – 844 с.

УДК 007:304:070

О. М. Колупасва, кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ СТЕНД-АПІВ В ІНФОРМАЦІЙНИХ СЮЖЕТАХ КАНАЛУ 1+1

У статті проаналізовано основні види стенд-апів в інформаційних сюжетах каналу 1+1, досліджено місце стенд-апу в структурі телевізійного сюжету. Виявлено загальні тенденції та особливості створення стенд-апів журналістами телеканалу 1+1.

Ключові слова: відеоряд, інформаційний сюжет, стенд-ап, телевізійна журналістика.

Традиційно, інформаційний сюжет на телебаченні передбачає наявність таких обов'язкових елементів: відеоряд з інтершумом, закадровий текст журналіста, синхрони, лайфи, люфти. Додатковим елементом є стенд-ап журналіста, «спеціальний прийом, при якому журналіст перебуває в кадрі, як правило, на місці події і повідомляє додаткові подробиці з даної теми» [3, с.232]. На важливості стенд-апу наголошує М. М'ясникова, виділяючи його як «знак авторської присутності, участі, ставлення до подій, як правило, завершальну крапку, авторське резюме» [5, с.62].

К. Гаврилов зазначає, що стенд-ап – «це свого роду автограф журналіста, але при цьому ще й самостійна частина сюжету, що несе інформаційне та емоційне навантаження» [1, с.39]. На думку дослідника, мета стенд-апу – внести в матеріал яскравий колорит і викликати довіру у тих, хто перебуває по той бік екрану. «Стенд-ап служить для глядача гарантією реальності і правдивості того, що відбувається в ефірі. Своєрідний віртуальний сертифікат якості інформації» [1, с.39].

Дослідження стенд-апу як особливого телевізійного прийому представлені частково в працях К. Гаврилова [1], Н. Звервої [2], І. Куляса [4], Г. Кузнецова [3], М. М'ясникової [5], М. Стівенса [6], А. Яковця [7] та ін. Проте стенд-ап розглядається лише як одна з частин інформаційного сюжету, тобто питання специфіки функціонування стенд-апу в телевізійних програмах не отримали ґрунтовного наукового вивчення, чим і зумовлений вибір предмету дослідження.

Об'єктом дослідження стали стенд-апи в інформаційних сюжетах каналу 1+1 за січень-лютий 2017 року. Мета дослідження – відстежити на інформаційних матеріалах телеканалу 1+1 специфіку функціонування стенд-апу, його основні види, проаналізувати дотримання журналістами вимог до стенд-апу.

Загалом, можна виділити такі основні причини появи журналістів в кадрі:

- довести свою присутність на місці події;
- продемонструвати щось;
- показати, що журналіст є частиною історії, яку розповідає;
- вирішити проблему нестачі відеоряду;
- привернути увагу глядачів до важливої інформації;
- підвести підсумок, або розповісти про перспективи подій.

Крім того, стенд-апи слугують своєрідним містком, що дозволяє плавно перейти від однієї частини сюжету до іншої.

Лі Худ ділить стенд-апи на п'ять видів залежно від мети:

- інтерактивний, що демонструє подію, використовуючи реквізит або реальну обстановку, де відбувається подія;
- стенд-ап-місток, що поєднує між собою дві різні ідеї історії;
- завершальний, що підводить підсумок історії;
- інформаційний, що містить інформацію, для перекриття якої немає відеоряду;

4. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський, О.О. Тараненко (співголови), М.П. Зяблюк та ін. – К. : Укр. енцикл., 2000. – 752 с.

The article discusses the elementary predikativni constructions usually modal values of 'reality', 'gipotetičnist'. Are the features of their neutrality and describes signs of expressiveness. Highlights the importance of verbal categories method and time for formation of invariant semantics of modal values and expression of neutrality/expressiveness.

Key words: modality, modal value elementary predikativna design (unit), verb, neutrality, exuberant.

Отримано: 20.03.2017

- дескриптивний, що підтверджує присутність журналіста на місці події, підвищує ступінь довіри глядача.

При роботі над стенд-апом журналісти враховують і структуру інформаційного сюжету з драматургічними ходами, що дозволяє розкрити суспільне значення конкретної події або явища. В інформаційному сюжеті подія, тема розгортаються у певному порядку, відповідному до традиційної композиції твору – від зав'язки через розвиток подій, кульмінацію до розв'язки. Тому поява журналіста в кадрі повинна відповідати вимогам композиції. Г. Кузнецов [3] подає таку класифікацію стенд-апів: стенд-ап на початку сюжету, стенд-ап середини сюжету і стенд-ап наприкінці сюжету.

Найпопулярнішим типом стенд-апу, який вдалося виявити в розглянутих інформаційних сюжетах на телеканалі 1+1, є стенд-ап в середині сюжету. Журналісти з'являються в кадрі в середині сюжету з таких причин:

- пов'язати різні частини сюжету;
- надати інформацію, для якої бракує відеоряду;
- подати інформацію з місця подій в прямому ефірі.

Поява журналістів телеканалу 1+1 на початку сюжету є менш частотною, проте все ж такий стенд-ап знімається, щоб ввести глядача в курс справи, висвітлити місце події. Стенд-ап в кінці сюжету виконує роль кінцівки, або є анонсом продовження теми. Варто зазначити, що журналісти телеканалу 1+1 креативно підходять до зйомок, обираючи цікавий фон, не лише стоячи на місці, а й сидячи, біжучи, тобто перебуваючи у русі.

Журналісти з'являються в кадрі найчастіше при виробництві подієвих сюжетів, телевізійних журналістських матеріалів, що повідомляють про подію та розкривають її сутність. Розглянуті новинні матеріали каналу 1+1 присвячені відкриттю виставок, фестивалів, конкурсів. Також стенд-апи властиві і тематичним сюжетам, основу яких складають розповіді про цікавих людей, їхні захоплення, щось яскраве, позитивне, що запам'ятовується.

Проблемні сюжети переважно ініційовані зверненням жителів з проханням про допомогу. Мета таких сюжетів – вплинути на ситуацію, змінивши її в кращу сторону. Роль журналіста в кадрі полягає в озвученні проблем і потреб громадян.

Отже, стенд-ап надає інформаційному сюжету емоційності, підвищує статус журналіста, що перебуває в кадрі, полегшує сприйняття матеріалу глядачами. В ході аналізу стенд-апів на телеканалі 1+1 виявлено такі основні тенденції використання цього прийому: стенд-апи вирізняються динамічністю та експресивністю, досить швидким темпоритмом; помітне прагнення журналістів вразити глядачів нестандартною манерою розповіді про подію, поданням ексклюзивної інформації.

Список використаних джерел:

1. Гаврилов К.В. Как делать сюжет новостей и стать медиатором / К.В. Гаврилов. – СПб. : Амфора, 2007. – 299 с.
2. Зверева Н.В. Школа регионального тележурналиста / Н. Зверева. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 320 с.
3. Кузнецов Г.В. Телевизионная журналистика : учебник / Г.В. Кузнецов, В.Л. Цвик, А.Я. Юровский. – 4-е изд. – М. : МГУ ; Высшая школа, 2002. – 304 с.
4. Куляс І. Ефективне виробництво теленовін: стандарти інформаційного мовлення; професійна етика журналіста-інформаційника : практ. посіб. [для журналістів] / І. Куляс, О. Макаренко. – К. : Вид-во ХББ, 2006. – 120 с.
5. Мясникова М.А. Жанры современного телевидения: от журналистского расследования до музыкального клипа / М.А. Мясникова. – Екатеринбург : Издательство УГГУ, 2009. – 216 с.
6. Стивенс М. Виробництво новин: телебачення, радіо, Інтернет / Мітчел Стивенс. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 407 с.
7. Яковець А. Телевізійна журналістика: теорія і практика / А.В. Яковець. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – 240 с.
8. Hood L. Stand-up Tips [Electronic resource] // Lee Hood. – URL: <http://spot.colorado.edu/~hood/Tips/Standups.htm>.
The article analyzes the main types of stand-ups in news segments on 1+1 channel, defines the place of a stand-up in the structure of the TV informative report. Typical trends and features of the creating a stand-up by journalists on 1+1 channel are highlighted.
Key words: video sequence, informative report, stand-up, television journalism.
Отримано: 18.03.2017

УДК 373.5.016:821.161.2

Н. О. Лавруевич, кандидат педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ЕКЗИСТЕНЦІЙНИХ ТВОРІВ
У СТАРШИХ КЛАСАХ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

У статті йдеться про систему вивчення української екзистенційної прози в старших класах загальноосвітніх навчальних закладів. Досліджується природа та пропонується система експериментальних форм уроків української літератури для екзистенційних творів ХХ століття

Ключові слова: екзистенційно-діалогічна концепція, профільні класи, екзистенційна проза.

Екзистенціалізм – одна з найпоширеніших філософських і художніх систем в українській і світовій культурі ХХ століття. Аналіз вітчизняних художніх творів з позицій «філософії існування» дали об'єктивні можливості для побудови навчальної педагогічно-методичної системи вивчення української екзистенційної прози в старших класах загальноосвітніх навчальних закладів. Проблемі шкільного аналізу художнього твору в контексті певного літературного напрямку присвячено дослідження Г. Беленького, О. Бандури, О. Богданової, Н. Волошиної, В. Голубкова, В. Марка, Є. Пасічника, М. Рибнікової, Б. Степанишина. Окремі аспекти вивчення художнього твору, близькі до нашої теми, були предметом розгляду А. Нагорної (методика застосування філософських джерел у процесі вивчення зарубіжної літератури), К. Таранік-Ткачук (стилістичний аналіз художнього твору літератури), Г. Токмань (екзистенційно-діалогічна концепція викладання української літератури), А. Уліщенка (методика вивчення української еміграційної прози), В. Уліщенко (методика вивчення модерністських творів на уроках зарубіжної літератури). Проблема вивчення екзистенційної прози побіжно розглядалась у дисертаційних дослідженнях: А. Градовського (компаративний аналіз в системі шкільного курсу літератури), С. Жили (методика вивчення української літератури у взаємозв'язках з суміжними мистецтвами), А. Ситченка (теоретико-методичні засади аналізу художнього твору у шкільному курсі літератури).

Найчастіше замість аналізу літератури з позицій екзистенціалізму автори підручників просто зазначають, що письменник займався дослідженням людської душі чи прагнув зрозуміти весь спектр стосунків «людина-світ». У більшості випадків відмічаємо відсутність запитань і завдань, спрямованих на пошук екзистенціальних рис у творах. Ці спостереження стосуються і програм та посібників для профільних класів, де українська література вивчається поглиблено і учням пропонують спецкурси з «Теорії літератури», в яких серед художніх систем відсутня інформація про екзистенціалізм. Найкращим підручником для 11 класу є створений авторським колективом у складі Григорія Семенюка, Миколи Ткачука, Олександра Ковальчука, і хрестоматія «Срібний птах».

У фахових журналах наявна велика кількість методичних розробок, присвячених творам Валер'яна Підмогильного, Івана Багряного, Василя Барки, Уласа Самчука, Ліни Костенко. Усе частіше вчителі прагнуть проаналізувати художні твори з позицій тієї чи іншої філософської системи. Це свідчить перш за все про те, що така проза цікавить словесників, а методична наука перебуває на шляху пошуку оптимальної методика вивчення екзистенційної прози.

Популярність прочитання літературних творів з позицій екзистенціалізму пояснюється перш за все тим фактом, що екзистенційність вважається однією з основних рис української ментальності, українського філософування (це довели у своїх дослідженнях філософи). Екзистенціалізм є підґрунтям української філософії і характерною рисою української літератури, яка протягом всієї нашої історії була формою вираження політичних, соціальних, філософських ідей і «самооборонною зброєю для українства» [3, с.52].

Екзистенційність як певна система умонастроїв у контексті осмислення трагічності власного і національного існування характерна для «Повчання» Володимира Мономаха, творів Миколи Гоголя, Григорія Сковороди, Тараса Шевченка, Пантелеймона Куліша. А на межі ХІХ-ХХ століть екзистенційне філософування стало основою для оформлення екзистенціалізму як художньої системи в українській літературі. Цей процес простежується у творах Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Володимира Винниченка, Василя Стефаника. Але одним з перших, хто порушив проблеми життя й смерті саме в дусі філософії екзистенціалізму, став Осип Турянський (повість-поема «По за межами болю»).

Для того, щоб розробити методику вивчення екзистенціальних творів у школі, необхідно спочатку унормувати їх філософську основу. Прозові твори української літератури, в яких зустрічаються яскраві риси художньої системи екзистенціалізму, можна умовно поділити на дві групи:

- інтелектуально-філософська, психологічна проза, до якої належать твори Володимира Винниченка, Валер'яна Підмогильного, Валерія Шевчука, роман Євгена Плузника «Недуга»;
- «національно-екзистенційна» проза: твори, створені на матеріалі української історії, які описують трагічні події з минулого нашого народу. До цієї групи належать: повість-поема Осипа Турянського «По за межами болю», романи Івана Багряного «Тигролови», «Сад Гетьманський», «Огненне коло», «Людина, що біжить над прірвою», роман Василя Барки «Жовтий князь», романи у віршах Ліни Костенко «Берестечко» і «Маруся Чурай». Але більшість цих творів розглядати можливо лише на уроках позакласного читання.

Герой екзистенціальних творів – заглиблена в себе, самотня, відчужена від світу, непристосована до «теперішнього» життя людина, а часто й бунтар проти цього життя, проти суспільного і державного ладу. Намагаючись перебороти повсякденність, суспільно-побутову реальність, автори-екзистенціалісти зосереджують свою увагу на внутрішній ре-

льності (душевному світі – своєму і своїх героїв), а не на зовнішніх подіях.

Дуже часто це людина, яка мусить робити якийсь важливий життєвий вибір. У центрі уваги письменників – конкретна особа. Письменники-екзистенціалісти порушують питання провини і кари, відповідальності, вибору, рішення, ставлення людини до смерті. У творах національно-екзистенціальної літератури однією з найфундаментальніших проблем постає проблема збереження національної ідентичності у світі абсурду (у світі війни або в тоталітарній державі).

Екзистенційна філософія, а отже і література, спрямована на пошук справжніх глибинних причин невлаштованості людського життя в тоталітарному суспільстві (Іван Багряний «Сад Гетсманський»), під час війн (Іван Багряний «Людина біжить над прірвою»; Осип Турянський «По за межами болю»), під час інших катаклізмів: голоду (Василь Барка «Жовтий князь»; Улас Самчук «Марія»), пошесті (Валер'ян Підмогильний «У епідемічному бараці»), революції (Володимир Винниченко) [3].

Запропоновано систему експериментальних форм уроків української літератури: урок за повістю І. Франка «Перехресні стежки», уроки-дослідження рис імпресіонізму й екзистенціалізму у творчості М. Коцюбинського, експресіоністичних і екзистенціальних мотивів у творах В. Стефаника, оглядовий урок «Художні обрії української прози 20-30-х років ХХ століття», диспут «Боротьба розуму і почуттів в людині» за романом В. Підмогильного «Місто», круглий стіл «Природа і сутність кохання» за романом В. Домонтовича «Доктор Серафукс», читацька конференція за повістю-поемою О. Турянського «По за межами болю», інтегрований урок «Абсурдність радянської тоталітарної системи за романом Івана Багряного «Сад Гетсманський», читацька конференція за романом «Додому нема вороття» Р. Андрияшика, урок оглядового вивчення творчості М. Матіос «Творчість – це суцільна мрія про безмежність людини», урок компаративного вивчення художніх творів українського й західноєвропейського письменників-екзистенціалістів на прикладі романів Альбера Камю «Чума» і Василя Барки «Жовтий князь».

Основні особливості вивчення літератури з яскравими рисами художньої системи екзистенціалізму полягають у

тому, що інформація про категорії й положення «філософії існування» має бути доступною й зрозумілою для старшокласників; формування в учнів уявлення про екзистенціалізм як художню систему модернізму допоможе простежити взаємозв'язки й точки перетину з іншими модерністськими художніми системами; доцільними є такі варіанти шкільного аналізу екзистенційної прози: визначення екзистенціального в художньому творі, дослідження його проявів на всіх рівнях, зв'язок із рештою компонентів тексту; аналіз художньої одиниці в контексті філософської концепції конкретного західноєвропейського філософа-екзистенціаліста; пріоритетними є проблемно-тематичний (розкриття національної, соціальної, моральної, екзистенційної проблематики, аналіз філософської чи наукової теорії автора) і пообразний (визначення абсурдних і стоїчних героїв) шляхи аналізу екзистенціального твору; контекстне вивчення вітчизняної екзистенційної прози дає змогу проаналізувати історичну й суспільну ситуацію, яка зумовила виникнення й формування українського екзистенціалізму.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Ю. Національна парадигма українського екзистенціалізму / Ю. Бондаренко // Слово і час. – 2003. – №6. – С. 64-69.
2. Васишин І. Віртуальний світ українського екзистенціалізму (Ю. Косач і В. Домонтович) / І. Васишин // Слово і час. – 2003. – №6. – С. 70.
3. Васишин І.П. Екзистенціальні проблеми людства як ідейно-філософський концепт творчості українських письменників-емігрантів (період ДіПі) / І.П. Васишин // 36. Міжнар. наук. конф. «Гуманітарні науки в сучасному негуманітарному ВНЗ». – Чернівці, 2008. – С. 26-29.

The article deals with the system of studying Ukrainian existential prose in the senior classes of secondary school. The nature of the experimental lessons is studied. The system of the experimental lessons of studying Ukrainian existential literature of the twentieth century is offered.

Key words: existential-dialogical conception, specialized classes, existential prose.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.161.2'367:821.161.2-921/7.08

Н. Б. Ладияк, кандидат філологічних наук

СИНТАКСИС ПУБЛІЦИСТИКИ ІВАНА ФРАНКА

У статті проаналізовано експресивні синтаксичні конструкції мови публіцистики І. Франка: парцельовані конструкції, вставлені конструкції, незакінчені речення. Встановлено, що експресивні синтаксичні одиниці в публіцистичному тексті виокремлюють його значущі частини, посилюють емоційну наснаженість, виконують модально-оцінну функцію, привертають увагу читача.

Ключові слова: експресивність, експресивний синтаксис, вставлені конструкції, парцельовані конструкції, незакінчені речення.

Публіцистика для Івана Франка була органічною сферою виявлення його політичної, інтелектуальної й творчої енергії: він активно друкував статті у газетах і журналах українською, польською і німецькою мовами. Його хвилювала доля селянства, питання економіки, права тощо. Чільними у творчості були проблеми розвитку літератури й літературної мови. Франкова публіцистика – це насамперед «проекція світогляду, тому її комплексний аналіз допоможе знайти відповідь на досі до кінця не з'ясовані питання щодо його суспільно-політичних поглядів, бачення українського майбутнього» [4, с.202], а також особливостей його мови.

Аналізуючи твори Івана Франка, дослідники визначили неповторний мовний світ. Як зауважила О.А. Сербенська, цей світ є «витвором титанічної роботи мозку, великої сили духу, чистоти серця, всеохопної сердечної любові до рідного. У мовному світі Митця – реалізація ментального лексикуму і просвітлений слововжиток, активність свідомого / підсвідомого і великомасштабна стратегія духу, вільна гра великого інтелекту, загострення інтелектуального зору і монументальна просвітленість <...> Цей мовний світ стає своєрідною системою моделювання людини, входить, як висловлюються філософи, у людський «життєсвіт»» [3, с.15].

Репрезентуючи українську літературу та літературну мову кінця ХІХ – початку ХХ століття, художня творчість Івана Франка й досі є об'єктом наукових студій (Т.М. Возний, Л.В. Доміна, Ф.Т. Жилко, С.Я. Єрмоленко, І.Г. Матвіяк, Т.М. Наумова, З.Т. Франко, І.Й. Осипко, І.З. Петличний, І.Л. Ціхоцький). Натомість мова публіцистики цього митця мало досліджена (В.Л. Рінберг, О.А. Сербенська) [2; 3]. Науковий інтерес викликає синтаксична організація його публіцистичних творів, яким притаманна, за нашим первинним спостереженням, різноманітність виражальних засобів.

Мета дослідження – схарактеризувати експресивні синтаксичні одиниці в мові публіцистики Івана Франка.

Одним з найважливіших завдань публіцистичного тексту є формування громадської думки, тому оцінність публіцистичного стилю безпосередньо пов'язана з ним. Мова публіцистичних творів Івана Франка стилістично наснажена і виявляє експресивне ставлення автора до повідомлюваного. Це відбито не лише в змістовому наповненні текстів, а й у доборі лексичних та синтаксичних засобів – різних за будовою речень (простих або складних), їхніх типах за способом передавання думки (розповідних, питальних

або окличних). Серед найактивніших синтаксичних репрезентантів експресивності виокремлюють [1]: вставні та вставлені одиниці, парцельовані, сегментовані, неповні та інверсовані речення, повтори тощо. Також експресивність виражають прості та складні речення, за умови, якщо вони мають емоційну, оцінну або інші характеристики.

Мову публіцистики Івана Франка досліджуємо з погляду синтаксичної структури (функціонування простих та складних речень), а також характеризуємо експресивні синтаксичні конструкції, враховуючи їхню стилістичну значущість та кількісну перевагу над іншими засобами експресивного синтаксису.

Домінуючими в публіцистиці Івана Франка, за нашим спостереженням, є складні речення, найуживаніші з-поміж яких – багатоконструкційні складні речення з різними типами зв'язку, що обумовлено, з одного боку, такою рисою публіцистичного мовлення, як логічність та інтелектуальність, з іншого – особливостями індивідуального стилю митця – схильністю до розлогих міркувань, пояснень у його публіцистичних творах. Наприклад: *А если Росія тепер легко узискала заграничний кредит, то це значило б, що заграничні капіталістичні держави не лякаються для себе ніяких значних страт на случай военного конфлікту, що війна діткне державу, котра для західноєвропейської капіталістичної експлуатації представляє взглядно невелике поле або котра доведена під тим виглядом до такого стану, що й ніяка війна його значно не змінить і з рук експлуатації капіталістичної не вирве* (Франко І.Я. «Теперішня хвиля а русини») [7, с.215]; *Та рівночасно плакати хочеться кривавими слізьми, коли бачиши, як мало, страшенно мало ми, русини всіх партій, хочемо й можемо дати тому народові, як усі наші заходи коло його піднесення дилетантські, мізерні, як наші ради не раз дитяче наївні або гупо-зарозумілі, як мало ми при всіх своїх зусиллях уміємо заслужити на його довір'я, потягти його за собою, як мало вміємо й самі між собою і разом з народом бути заорганізованою, дисциплінованою силою, а не безладним стадом!* (Франко І.Я. «З Новим роком (1897)») [7, с.357].

Стилістичні властивості синтаксичних одиниць мови стають своєрідними різновидами актуалізації форми висловлення, підсилюють експресивну якість тексту: вони є компонентами структури тексту, засобом послідовного чи контрастного опису явищ дійсності, діяльності і вчинків людей.

Одиниці експресивного синтаксису в публіцистичних творах Івана Франка виявляють індивідуальну специфіку, зумовлену їхньою роллю в структурі публіцистичного тексту. За допомогою експресивних синтаксичних структур: неповних та еліптичних речень, парцельованих та сегментованих конструкцій, перерваних та незакінчених речень – досягається економна форма передавання інформації, чіткий ритм авторської мови.

Активними одиницями експресивного синтаксису в публіцистиці Івана Франка є парцельовані конструкції, які допомагають створити ілюзію безпосереднього процесу мислення; мовлення автора набуває ознак спонтанності, природності, «живомовності». Наприклад: *З кожної стрічки сього інтересного твору віє на нас сумовите почуття, що автор його пише сам, думає сам, злиться сам і з всім тим навіть мусить критися, а в такім разі що ж і думати про яку-небудь програму? І для кого? І з ким?* (Франко І.Я. «Україна irredenta») [6, с.545]; *Ми мусимо виступати проти державного централізму і за федеративну автономію нашого краю. Вимагати повного і вільного культурно-національного розвою всього українського народу. Дивне диво!* (Франко І.Я. «Огляд української літератури за 1926 рік») [6, с.699].

Синтаксис публіцистичних творів Івана Франка представлений також реченнями зі вставними і вставленими конструкціями. З-поміж інших аналізованих експресивних одиниць вони є частотними й стилістично виразними. Вживання їх надає тексту модальних та суб'єктивно-модальних відтінків значення, що зумовлено складністю й неоднорівністю сучасного публіцистичного стилю, а також особливостями мови митця.

У публіцистичних творах Івана Франка ми спостерегли уживання значної кількості вставлених конструкцій, що виконують різноманітні функції:

- 1) наголошують на окремій деталі: *Сама редакція в програмовій статті зазначила виразно альтернативу, до якої кінець кінців у протязі часу мусить у нас дійти єврейське питання, а власне асиміляція (очевидно, добровільна) однієї часті євреїв із місцевою людістю; і еміграція більших мас євреїв за границю до такого краю, де би вони могли жити й розвиватися всесторонньо як одностайний і самостійний народ* (Франко І.Я. «Семітизм і антисемітизм у Галичині») [7, с.316-317];
- 2) уточнюють речення або його частини: *Загалом у повітках над долинім Сяном (Цішанів, Яворів, Хішанів) число більших власностей єврейських у тих літах із 80 упало на 43, а в повітках безпосередньо сусідніх із ними (Домбровським, Мілецьким, Лиським, Тарнобжеським та Велицьким) у тім самім часі з 28 виростло на 125* (Франко І.Я. «Семітизм і антисемітизм у Галичині») [7, с.316]; *Не гаючись рушив Кониський через Москву й Петербург (бо тільки туди була в тім часі залізниця), щоб їхати за границю* (Франко І.Я. «Про життя і діяльність Олександра Кониського») [6, с.319];
- 3) надають додаткових відтінків повідомлюваному: *Коли ж наперекір словам Шевченка, котрому здавалося, що можна писати «не для людей і не для слави», фактом є, що пишеться і працюється лише для людей і для слави (нехай ніхто з нас, що за свою письменницьку роботу не збирає капіталів, не удає скромного і не каже, що так не єсть), – то всі наші письменники, люди науки і адепти до тих занять – мусять глибоко застановитися над теперішніми відносинами, серед котрих їх робота маловажиться, а загалом інтелігенції й зовсім ігнорується, як щось зайве, як непотрібна розривка* (Франко І.Я. «З Новим роком (1897)») [7, с.363];
- 4) виявляються в гострих, наснажених, почуттєвих висловленнях: *Хоч він усе ще стояв під поліційним дозором (у Росії ся честь не минає нікого, хто займається яким-будь громадським ділом), то все-таки тепер він мав можливість стикатися з народом і служити йому, обороняючи його від усякої кривди і здириства* (Франко І.Я. «Про життя і діяльність Олександра Кониського») [6, с.321];
- 5) слугують розлогим доповненням пояснювального змісту. Наприклад: *А преці ми тямимо, що коли та сама «Gaz. Nar.» перед двома чи трьома роками віднесла була мало що не той самий проект і то в дуже оригінальний спосіб (мисль її бесіди була тоді така: Що це такого значиться, що правительство австрійське так уперто сліпе і не бачить конечности війни з Росією, – конечно для реставрації Польщі в давніх границях, – і не робить ніяких приготувань в Галичині? Га, коли правительство нічого не робить, то мусимо ми самі за нього і оружити себе і весь люд!), – то тоді у тій дивовижній енуціяції нігде і неє не гавкнув* (Франко І.Я. «Теперішня хвиля а русини») [6, с.216].

Ознакою динамічного, «пульсуючого» мовлення в публіцистиці Івана Франка є також незакінчені й перервані речення. Вони утворюють стилістичну фігуру – замовчування, що полягає в емоційній обірваності речення, графічно позначений трьома крапками.

Особливу експресивність мають такі структури, перерваність яких зумовлена значною паузою всередині речення, коли далі висловлюється щось несподіване: *І коли о. Петрушевич пише свої «исследования» чудернацькою «прусською» мішаниною і вважає «исковерканными» не тільки сучасні українсько-руські писання, але навіть старі пам'ятки, що не підходять до його теорій, – то причина сього не брак справді наукового погляду на розвії письменства і не дика погорда до своєї рідної мови, але може... його «священническое знание»* (Франко І.Я. «З приводу фейлетону Свистуна «Вно большеї: г. М. Грушевский или о. А. Петрушевич?») [7, с.195]; *І пішло й пішло... «Обожествлення рідного краю, рідної мови, рідної історії, цілої нації...»* (Франко І.Я. «Огляд української літератури за 1926 рік») [6, с.702].

Публіцист часто свідомо не закінчує думку, щоб це міг зробити читач: *Невже ж ми одні не тільки нещасні, але й жебраки між народами? І починаєш марити – з олівцем у руці, – оперувати фантастичними цифрами...* (Франко І.Я. «З Новим роком (1897)») [6, с.367]; *Попробуймо, мов стрілець за*

прудким зайцем по добрій порожі, побігти на хвилю за крилатою думкою і уявити собі, що би було, якби... (Франко І.Я. «З Новим роком (1897)») [7, с.356].

Мова публіцистичних праць Івана Яковича Франка стилістично наслідуючи і відбиває ставлення автора до подомлюваного. Засоби експресивного синтаксису в публіцистичних творах Івана Франка виявляють індивідуальну специфіку. Домінуючими синтаксичними одиницями є складні речення, вставні та вставлені конструкції. Рідше трапляються парцельовані та приєднувальні конструкції, незакінчені речення, повторення, які, підпорядковуючись естетичним та експресивним настановам письменника, актуалізують інформацію, увиразнюють публіцистичне мовлення, надаючи йому ознак оригінальності.

Перспективи нашого дослідження передбачають подальший аналіз синтаксису публіцистичних та художніх творів Івана Франка, що дало б змогу встановити особливості його індивідуального стилю, засвідчило б розвиток синтаксису української літературної мови на певному етапі.

Список використаних джерел:

1. Івкова Н.М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.М. Івкова. – Харків, 2007. – 20 с.
2. Рінберг В.Л. Засоби експресивного синтаксису в публіцистиці І.Я. Франка / В.Л. Рінберг // Мовознавство. – 1989. – №3. – С. 32-35.

УДК 81:659:654.197

О. В. Лівіцька, кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ЕПІТЕТНИХ СТРУКТУР У ТЕКСТАХ ТЕЛЕВІЗІЙНОЇ РЕКЛАМИ

У статті розглядаються епітетні структури, які відіграють важливу роль у формуванні позитивного іміджу рекламного товару у текстах телевізійної реклами.

Ключові слова: вплив, епітетна структура, рекламний текст, телевізійна реклама.

Реклама – особливий вид комунікативної діяльності. Її кінцева мета – забезпечити якомога вищий рівень попиту на рекламований товар (послугу). Складно уявити теперішнє життя без реклами. Як сказав Жак Сегела: «Реклама давно вже не просто слово в торгівлі. Це слово в політиці, слово в суспільних відносинах, слово в моралі» [2, с.23]. Одним з найважливіших компонентів реклами та засобом маніпулювання є текст [4]. Звідси можемо говорити про актуальність дослідження мовних засобів рекламних текстів, що мають значний вплив на ефективність, зрозумілість реклами та її сприйняття.

Дослідження мовних особливостей реклами останнім часом проводиться досить активно (праці З. Бичка, А. Капелюшного, М. Пилинського, О. Пономарева, І. Соколової, А. Токарської та ін.). Джерелом збагачення, урізноманітнення, увиразнення мовлення реклами є низка лексико-стилістичних засобів, серед яких найпоширенішими є епітетні структури [1, с.13]. Зрозуміло, що ознака товару відіграє важливу роль для його безпосереднього рекламування. Адже від якості товару, його характеристик залежить подальша ефективність збуту.

Об'єктом дослідження було обрано рекламні тексти (100 реклам), що функціонують у сучасному телебаченні, зокрема на каналах «1+1», «Новий канал», «ICTV», «СТБ», «Інтер». Адже «реklamний текст на телебаченні включає не лише візуальні артефакти, а й вербальну комунікацію» [5, с.87].

Звернемо увагу на епітетні структури з означенням «новий», в яких акцентується максимально позитивна семантика товарів. «Новий» є одним найживаніших характеристик рекламних текстів, що означає ефективніший, корисніший, досконаліший і прогресивніший. При цьому позитивною ознакою новизни наділяється весь товар, хоча рекламний текст у більшості випадків містить додаткову вказівку, що саме нового з'явилося в давно відомому продукті. І цей новий елемент навіряд чи суттєво й безпосередньо впливає на якість, однак безпосередньо привертає увагу покупця: *Нова Активія drink and go* (1+1, 05.09.16); *Но-*

3. Сербенська О.А. Мовний світ Івана Франка (Статті, роздуми, матеріали) : монографія / О.А. Сербенська. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 372 с.
4. Синичич Г. Публіцистика Івана Франка 90-х років XIX – початку XX століття : історіографія питання / Галина Синичич // Вісник Львів. ун-ту : серія : журналістика. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Вип. 34. – С. 202-212.
5. Франко І. Додаткові теми до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко ; редкол. : М.Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2008. – Т. 53 : Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1876-1895 / ред. тому Є.К. Нахлік. – 832 с.
6. Франко І. Додаткові теми до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / І. Франко ; редкол. М.Г. Жулинський (голова) та ін. – К. : Наук. думка, 2006-2010. – Т. 54 : Літературознавчі, фольклористичні, етнографічні та публіцистичні праці, 1896-1916 / ред. тому Є.К. Нахлік. – 2010. – 1216 с.
7. Франко І.Я. Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до Зібр. тв. у 50 т. / І.Я. Франко ; упоряд. З.Т. Франко, М.Г. Василенко; худож. оформл. І.Б. Шугурми. – Львів : Каменяр, 2002. – 432 с.

The expressive syntax of publicistic by I. Franko is analyzed in the article. Parceled sentences, unfinished sentences, parentheses and insertions are described. Found that expressive syntactic units perform different functions in publicistic by I. Franko. They separate the most important parts of the text, make it more emotional and attract the attention of the reader.

Key words: expressive, expressive syntax, parceled sentences, parentheses and insertions.

Отримано: 21.03.2017

вий крутий Lion (ICTV, 08.10.16); *Нова приправа Мівіна* (Інтер, 13.10.16); *Новий асортимент побутової техніки та електроніки – Comfy* (СТБ, 09.08.16); *Новий Bref. Сила актив* (Новий канал, 14.09.16). Отже, означення «новий» використовується копірайтерами в рекламних текстах для того, щоб показати здебільшого не виникнення самого товару, а його покращення, оновлення, яке хоч і не завжди впливає на якість продукту, проте ефективно діє на людську свідомість, адже все, що нове, завжди цікаве.

Часто у рекламних текстах функціонують епітетні структури з означеннями «унікальний», «ексклюзивний», «бездоганний», «незрівняний», «неповторний». Про це свідчать такі приклади з рекламних текстів: унікальна пропозиція (Інтер, 29.08.16), неповторний смак (ICTV, 30.09.16), незрівняний аромат (СТБ, 22.09.16), бездоганна формула комфорту (ICTV, 04.10.16), ексклюзивний дизайн (Новий канал, 17.10.16). Така оцінка запевняє покупця в удосконалених, виняткових властивостях предметів рекламування, приваблює, переконує споживача.

Першість продукту на комерційному ринку відображається в епітетних структурах з означенням «№1». Оцінка, що вказує на лідерство, підкреслює вищість продукту, а отже і його довготривалу, незмінну якість, привертає увагу споживача до продукту за рахунок його пріоритетності. Наведемо приклади: Ібупрофен – №1 засіб від головного і зубного болю (1+1, 07.08.16); OLX – сервіс оголошень №1 в Україні (Інтер, 10.10.16); Staropramen – празьке пиво №1 у світі (ICTV, 30.09.16), в яких прослідковується першість ринкового рейтингу товарів, що є важливим фактором для кожного покупця.

Виразну позитивну семантику мають епітетні структури з означеннями «природний», «натуральний», «справжній», «чистий», «свіжий»: *Nescafe Gold* – 100% натуральна розчинна кава вищої якості (ICTV, 16.09.16); *Pandora* – справжні ювелірні прекраси (1+1, 09.09.16); *Чернігівське біле* – натуральна м'якість від природи (Новий канал, 05.08.16); *Водафон. Справжнє 3 G покриття* (ICTV, 01.08.16). Те, що є частиною

природного середовища, а не створене людиною, сприймається як корисне, не здатне нашкодити. В основі формування цього уявлення – реалії щоденного життя сучасного технологізованого світу, в якому гостро постала проблема забруднення і навіть знищення навколишнього середовища внаслідок діяльності людини. Саме тому певна частина рекламних текстів підкреслює природне походження товару.

Оригінальності рекламному тексту додають епітетні структури, в яких простежується певна метафоричність: Чіпси Люкс. Мужні та ніжні (Новий канал, 07.08.16); Ультрамодні чіпси Chister's (ICTV, 25.09.16); Шалені знижки у магазинах «Копійочка» (ICTV, 27.08.16); Живі культури живуть у Живинці (Новий канал, 28.09.16); вишукана цибуля порей, налиті сонцем овочі – Торчин 10 овочів (1+1, 20.10.16). Метафоричність реклами є однією з можливостей створення експресії, оскільки пов'язана із семантичним зрушенням, що сприяє додатковій експресивній насиченості. Яскраві, емоційно забарвлені метафоричні означення підсилюють виразність рекламного об'єкту. Названі структури своєю експресивністю дозволяють швидше привернути увагу покупця і, тим самим, вплинути на його рішення – придбати товар.

У рекламних текстах часто зіштовхуються звичні і незвичні семантичні значення за рахунок синестезії: Гарячі знижки в «Епіцентрі» (Інтер, 23.08.16); Смачна пропозиція від Сільпо (Новий канал, 06.09.16); Солодкі ціни від «АВК» (ICTV, 14.09.16); Мівіна. Смачне рішення складних завдань (ICTV, 02.10.16); Samsung Galaxy J із апетитним супер екраном, смачні кольори (1+1, 17.09.16). Такі епітетні структури, в яких простежується синтез кількох відчуттів (зорових, смакових, слухових та тактильних), викликають певні асоціації у споживача, пов'язані з цими відчуттями. Таким чином

відбувається безпосередній вплив на органи відчуття покупця, за рахунок яких споживач прагне купити товар.

Отже, епітетні структури є важливим елементом рекламного тексту у сучасному телебаченні, завдяки яким характеризується той чи той товар (послуга). У результаті, створюється позитивна оцінка рекламного товару, формується привабливий для потенційних споживачів імідж запропонованих продуктів, забезпечується певний рівень попиту на товар. Такі образні засоби стають підґрунтям для передачі основної ідеї самої реклами, спонукають споживача до дії, а отже і мотивують на придбання рекламного товару чи послуги.

Список використаних джерел:

1. Волковинський О. Поетика епітета : монографія / О. Волковинський. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2011. – 350 с.
2. Голядкин Н.А. Рекламний менеджмент: телебачення і радіомовлення / Н.А. Голядкин, В.Л. Полукаров. – М. : ВЛАД-ДОС, 1994. – 67 с.
3. Зирка В.В. Манипулятивні ігри в рекламі: лінгвістичний аспект : [моногр.] / В.В. Зирка. – Дн. : ДНУ, 2004. – 291 с.
4. Тарасов Е.Ф. Психологические особенности языка рекламы / Е.Ф. Тарасов // Психолінгвістическіе проблемы массовой коммуникации. – М., 1984. – С. 80-96.
5. Goddard A. The Language of Advertising / A. Goddard. – London, 1998. – P.87-89.

The article deals with epithet structures which plays an important role in the formation of positive image of the advertised goods in the texts of television advertising.

Key words: advertising text, epithet structure, influence, TV advertising.

Отримано: 23.03.2017

УДК 811.161.2:81'373.2:070

А. М. Лобода, аспірантка

ТИПИ МОТИВАЦІЇ В ГЕМЕРОНІМІЇ

У статті з'ясовується поняття мотивації. Розглядаються типи мотиваційних ознак у номінації гемеронімів сучасної української мови.

Ключові слова: мотивація, гемеронім, назви засобів масової інформації.

Інноваційні зміни в економічному, політичному, суспільному, культурному житті країни сприяють поповненню назв у гемеронімії. Екстралінгвальні (позамовні) чинники впливають на мотиви номінацій.

Актуальними вважаємо дослідження О. Белея, Г. Зимовець, Н. Кутузи, Р. Ляшенка, М. Торчинського, С. Шестакової та інших.

Мета статті – визначити основні типи мотивів номінації в назвах засобів масової інформації.

Мотив номінації – «екстралінгвальна причина вибору чи створення конкретної власної назви для певного об'єкта» [6, с.124]. Спробу окреслити окремі аспекти мотиваційних відношень власних назв віднаходимо в Н. Подольської. Дослідниця поділяє топоніми на кваліфікативні, ландшафтні, локативні, меморіальні, посесивні, прибережні, топоніми-орієнтири, відпатронімі [4, с.129-130].

О. Селіванова називає три параметри розмежування мотиваційних відношень в ергонімах:

- 1) залежність від «статусу обраного мотиватором фрагмента ментально психонетичного комплексу» [5, с.312]. Відповідно авторка розвідки виділяє пропозиційну (включає різні компоненти предикативно-аргументних структур: ресторан «Хреціатик», магазин годинників «Секунда»); асоціативно-термінальну (представлена метафорами: солярій «Хамелеон», клуб ігрових автоматів «Ніагара»); модусну мотивації (не пояснюють зв'язок із позначуванням, а співвідносяться з різними відчуттями й почуттями: магазин кулінарних виробів «Аромат», казино «Рояль»). Водночас дослідниця зауважує про назви змішаного типу (магазин «Джинсовий коктейль», «Мелбева країна»);
- 2) описи раціональної та міфологемної мотивації;

3) прецедентна мотивація, яка характеризується певними культурними знаннями (ресторан «Чумаки», магазин «Кобзар») [5, с.314].

Погоджуємось з думкою О. Белея: «репертуар мотиваційних ознак визначається специфікою об'єкта номінації, а також функціями, які покликаний виконувати конкретний тип власних назв» [1, с.9]. Дослідник розрізняє мотивації фірмонімів Закарпаття за кількістю (однознакові, двознакові та багатознакові назви) і за ознаками мотивів (просторово-часові ознаки, мотивація за власністю, мотивація за естетичною ознакою, мотивація за видом діяльності, специфічно фірмонічний мотив номінації пов'язаний із забороною законом використання однакових назви фірм у межах однієї адміністративно-територіальної одиниці, випадкова, оказіональна мотивація власних назв фірм) [1, с.9-10].

Мотиваційну класифікацію власних назв подає М. Торчинський. Ономаст виділяє чотири типи мотивацій: просту, комбіновану, складну і невідому. До простих зараховує кваліфікативні, сутнісні, локативні, темпоральні, патронімічні, посесивні, меморіальні, ідеологічні, апотропейні, номінальні, символічні, асоціативні, ситуативні назви [7, с.440]. Назви, походження яких не вдалося пояснити, номінує як оніми з невідомою мотивацією.

С. Шестакова виокремлює реально й умовно мотивовані фітоніми, зокрема перші вказують на особливості об'єкта (колір, розмір, форму), а другі лише натякають на характеристики об'єкта [8, с.46].

Г. Зимовець слушно зауважує, що «наявність зв'язку між референтами або сигніфікатами слова-мотиватора та похідної лексеми» є мотивованістю. Дослідниця розрізняє експліцитно та імпліцитно мотивовані назви [2, с.62].

Різні підходи до вивчення мотивів номінації власних назв уможливають аналіз гемеронімів. Вважаємо, що ос-

новою назв засобів масової інформації можуть бути всі групи онімів. Розглянемо окремі з них.

Виділяємо два типи мотивів номінації гемеронімів: мотивовані та з невідомою мотивацією. До перших зараховуємо оніми, мотивовані такими ознаками:

- 1) типом видання (вказують на газету, журнал, бюлетень, радіо- або телеканал): газети «*Приватна газета*», «*Домашня газета*», «*Вісті*», радіостанції «*Радіо 24*», «*Авторадіо*»;
- 2) місцем локації (складником є номінація території розповсюдження або місцевості розташування): газети «*Вінниччина*», «*Галичина*», журнали «*Дніпро*», «*Хортиця*», радіостанція «*Луцьк*», телеканали «*Житомир*», «*Запоріжжя*», «*Україна*»;
- 3) часовими проміжками (відображають період виникнення, періодичність друку): газети «*День*», «*П'ятниця*», «*Щотижня*», журнал «*Четвер*», радіостанція «*П'ятниця*»;
- 4) сферою діяльності або ж функціональним призначенням: журнали «*Учитель початкової школи*», «*Адвокат*», «*Агроном*», «*Пасічник*», газета «*Акціонер*», телеканали «*Ескулап ТБ*», «*Наука*»;
- 5) асоціативними зв'язками: газети «*Долонька*», «*Зайчик*», «*Дуже смачно!*», «*Наша кухня*», журнали «*Зерно*», «*Дукрові буряки*», «*Світлячок*», «*Зоодруг*», радіостанції «*Ретро FM*», «*Сковорода*», телеканал «*Трофей*»;
- 6) ідеологією (відбивають погляди окремих суспільно-політичних груп): газети «*Прапор перемоги*», «*Трудова слава*», «*Солідарність*», «*Незборима нація*», «*Колгоспна правда*», «*Соціаліст*», «*Робітничка честь*», радіостанція «*Голос Свободи*»;
- 7) побажаннями, закличками: газети «*Доброго здоров'я!*», «*Від щирого серця*», «*Вперед*», журнал «*Будьмо здорові*»;
- 8) вказівкою на адресат, тобто конкретну особу: газети «*Бабуся*», «*Внучка*», «*Селяночка*», «*Для мамі і тата*», журнал «*Жінка*», телеканали «*Малютка TV*»;
- 9) іноземною лексикою: журнали «*Drinks*», «*Vogue*», газети «*The word*», «*Ria*», радіостанція «*Live FM*».

УДК 911.161.2'82-84(092)

Ю. О. Маркітантов, кандидат філологічних наук

ПАРЕМІЇ В ХУДОЖНЬОМУ МОВЛЕННІ МАРІЇ МАТІОС

У статті висвітлено особливості художньої мови творів сучасної української письменниці Марії Матіос, зокрема її паремійного фонду, проаналізовано особливості їх функціонування.

Ключові слова: паремія, прислів'я, приказка, діалект.

Творчість Марії Матіос цікавила багатьох дослідників як літературознавців, так і мовознавців. Мова і стиль творів цієї непересічної сучасної письменниці, лауреата Шевченківської премії з літератури (2005 р.), Коронації слова (2007 р.), автора понад 20 книг прози та поезії, які рясніють такими перлами народної мовної стихії як діалектизми, фразеологізми, паремії, на нашу думку, вивчені ще недостатньо, особливо щодо використання прислів'їв і приказок, що можна пояснити багатоплановістю творчих здобутків майстрині, її непересічним талантом і надпродуктивністю.

Мета статті полягає у виявленні та описі паремійних одиниць у творах М. Матіос, їх специфіки у ракурсі мовного світобачення автора та встановленні особливостей їхнього функціонування.

Джерельна база роботи – повісті письменниці «Солодка Даруся», «Майже ніколи не навпаки», «Москалиця» і особі виділений твір «Кулінарні фіглі».

Прислів'я та приказки – один з найдавніших жанрів фольклору. Вони упродовж століть віддзеркалювали народне бачення найсуттєвіших сторін людського буття. В них знайшли відображення побут, трудова діяльність, явища природи, суспільне життя, сімейні стосунки.

«Прислів'я, – стверджує В. В. Жайворонок, – влучний образний народний вислів, часто римований за будовою, який у стислій формі узагальнює, синтезує різні явища життя і має пев. повчальний, настановчий, філософський

Подібуємо оніми з невідомою мотивацією: газета «*Про*», журнал «*Сралаш*», радіостанція «*МіКомп*», телеканал «*ЛОТ*». Вважаємо, що семантично зрозумілими ці гемероніми стануть лише після пояснення номінатора.

Отже, мотиви номінації гемеронімів цілком відбивають екстралінгвальні чинники. Великий вплив мають вестернізація і, звичайно, смаки номінаторів.

Список використаних джерел:

1. Белей О.О. Сучасна українська ергонімія (на матеріалі власних назв підприємств Закарпатської області) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О.О. Белей. – Львів, 2000. – 17 с.
2. Зимовець Г.В. Відфітонімі назви фірм і підприємств у слов'янських мовах: особливості семантики / Г.В. Зимовець // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Булаховського. – 2012. – Вип. 128. – С. 61-71.
3. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Наука, 1988. – 192 с.
4. Селіванова О. Ергонімна картина міста Черкаси / О. Селіванова // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство) – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – Вип. 95 (2). – С. 311-315.
5. Словник української ономастичної термінології / уклад. Д.Г. Бучко, Н.В. Ткачова. – Харків : Ранок. НТ, 2012. – 256 с.
6. Торчинський М.М. Структура онімного простору української мови : [монографія] / М.М. Торчинський. – Хмельницький : Авіст, 2008. – 548 с.
7. Шестакова С. Мотивація сучасних українських фітонімів / С. Шестакова // Українська мова. – 2010. – №2. – С. 44-49.

The concept of motivation was studied in the article. The types of motivational signs of hemeronimis of modern Ukrainian language were considered.

Key words: motivation, hemeronim, proper names of the media.

Отримано: 23.03.2017

характер; ... характерною ознакою прислів'я є наявність у ньому тієї чи іншої сентенції...» [3, с.482]

Під приказкою дослідник розуміє «поширений у мові, часто влучний, часто римований фольклорний вислів, близький до прислів'я але без властивого прислів'ю узагальненого і повчального змісту; має характеристичний зміст або орнаментальне спрямування («для красного слівця»)» [3, с.480].

У науковій літературі прислів'я і приказки об'єднують в один термін – паремії. Так, наприклад Л.І. Даниленко розуміє анонімні висловлювання, які є придатними для вживання в дидактичних цілях [1, с.78]. Хоча, насправді, приказки перебувають поза дидактикою.

Назгал, такі ознаки як стійкість і відтворюваність зближують паремії з фразеологізмами, а це дає підстави певному колу науковців (В. Архангельський, Л. Булаховський, Я. Баран, В. Бондаренко, С. Гаврін, О. Кунін, Ф. Медведєв, Л. Савенкова, Л. Скрипник, М. Шанський та ін.) віднести їх до фразеологічного рівня як стійкі фрази чи фразеологічні одиниці предикативного типу.

Паремійні одиниці виступають специфічним засобом позначення та іменування позамовленнєвої дійсності, вони не створюються щоразу, а відтворюються в готовому вигляді, відбір їх відбувається із паремійної мовної бази для відображення типових ситуацій. Основне призначення цих одиниць – характеризувати і оцінювати позамовну дійсність.

Котативні нашарування детермінують у пареміях евалюативність (оцінність). Якщо партикулярні висловлення,

називаючи, інформують, то в пареміях цей процес є зворотним: інформуючи, вони називають, позначають [див.: 2].

Наведемо кілька прикладів із творів М. Матіос:

І може, десь і є той, кому без неї відкрилася її давня тайна з гадиною.

Не одна ж вона така хитра на світі.

І хтось із них колись таки прийде по неї.

Чи москалі.

Чи свої, тутешні. Бо, може, кум Полотнюк дотепер посилим у сільраді числиться. Хто його знає?

Казала колись їй мама Катрінка: **не вір – не втрапиш** [4, с.230];

Сиротливо потоптавшись на своєму подвір'ї, Михайло пішов до Жидівської корчми купити нафти, та, видно, невчасно – вперше на його пам'яті корчма була закрита. Непусто люди кажуть: нема щастя змалку, то й до останку [4, с.150-151];

– *Але скажіть по правді, Василю, був у Вас гріх із Калиною?*

– *Гм... Хто чужого не хоче, аби й свого не мав... Але нащо уповідати, як самі знаєте? Я ще не знаю, а ви вже...* [5, с.173].

«Консигуативна обумовленість паремій дозволяє говорити про них як про дискурсні одиниці... – стверджує О.В. Дуденко. – Відомо, що мовець може точно вжити паремію лише тоді, коли йому відомі умови і правила її використання. Відповідно, реципієнт правильно зрозуміє паремію, якщо знає ситуацію і той етнокультурний смисл, що вкладено в неї. Тим самим паремія, з одного боку, тісно пов'язана з прагматичною ситуацією, а з другого з етнолінгвальними та соціокультурними правилами і схемами їхнього використання та розуміння. Це дає підстави вбачати в них дискурсні висловлення» [див.: 2].

Авторитетності народному вислову додають посилення письменниці до релігійного або народного джерела, щоправда без конкретної вказівки на нього, як-от:

Але сказано: що дано на життя – те не буде на смерть. Не захотів Бог прийняти Мариньчину душу до себе – обірвалася виноградна мотузка [4, с.77].

І читачеві не важливо знати джерело чи авторство прислів'я (ким сказано, коли сказано, кому сказано), важливим є сам факт об'єктивності його. Подібний приклад:

Але ж знаєте: любов приходить і відходить, а їсти хочеться завжди [5, с. 161].

З досліджуваних текстів найбільше паремій ми знаходимо у «кулінарній» повісті. І, як правило, майже всі контексти супроводжуються вказівками на місцеве джерело народної мудрості. Це і «Розтоки», і «у нашому селі», «казала моя бабця», «мудрість моїх гір»:

Ви чудово засвоїли приповідку із Розтків, що в дівки до 20 років розум, як лушпиння з картоплі: із лушпиння ще щось зробиш, а з розуму дівочого – ніц [5, с.42];

Ви знаєте невідворотну житейську істину також із Розтоків: жінка без чоловіка те варта, що ріка без притоки [5, с.42];

І знаєте інше: жіноче щастя – у чоловічих руках, а, як вважають у нашому селі, як немає щастя, най не буде днів, бо щастя в аптеці не купиш і на базарі не продаси [5, с.42].

Ситий чоловік – добрий чоловік, казала моя бабця. Відповідно: голодний – лінивий [5, с.43];

Але пам'ятайте мудрість моїх гір: кусати треба так, щоб можна проковтнути [5, с.47];

За солодкі ночі вилазять очі... – сказали тоді в Розтоках – аж до сьогодні чути [5, с.26];

Уже чую Ваш окрик, що, мовляв, такого їстовитого чоловіка, як сказали би в моєму селі, легше убити, ніж прогудувати [5, с.127].

Але не всі прислів'я чи приказки Марія Матіос намагається відвертою вказівкою прив'язати до тієї місцевості, де відбуваються події, про які йдеться у творах. Частина цих одиниць і без посилення прозоро вказує на джерело – гуцульський діалект:

А за що? Слова кривого чи вперек Доця ніколи не подумала, не те що не сказала ні на Єлену, ні на Настуню. Бути в невістках – це не малину на лік перетирати... [4, с.41];

Один Оксентій як огир. Не може своїй сраці сіна дати, як і його Єлена дотепер не може [4, с.49] (огир – самець коня, який досяг статевої зрілості).

Як свідчить аналізований матеріал, паремійні одиниці несуть стилістичне навантаження у текстах прозових творів Марії Матіос у якості одиниць ситуативної номінації. Це сприяє посиленню експресивності текстів, прив'язки їх до подій, які описує авторка.

Список використаних джерел:

1. Даниленко Л.І. Лінгвокультурологічна характеристика прецедентності паремійного тексту / Л.І. Даниленко // Мовознавство. – 2007. – №3. – С. 78-83.
2. Дуденко О.В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій: дис... кандидата філол. наук : 10.02.01 [Електронний ресурс] / О.В. Дуденко. – Умань, 2002. – 191 с. – Режим доступу: <https://mydisser.com/ua/catalog/view/312/862/21371.html>.
3. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : словник-довідник / В.В. Жайворонок. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
4. Матіос М. Вибране / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2009. – 208 с.
5. Матіос М. Кулінарні фіглі / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2010. – 424 с.

In the article the peculiarities of the literary language of the works of contemporary Ukrainian writer Maria Matios, in particular paroimia fund, the peculiarities of their functioning are analyzed.

Key words: paroimia, a proverb, a saying, a dialect.

Отримано: 16.03.2017

УДК 659.3

Т. А. Марчак, асистент

СОЦІАЛЬНА РЕКЛАМА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА АУДИТОРІЮ

У статті розглядаються особливості впливу соціальної реклами на масову аудиторію. Здійснюється спроба узагальнення негативних та позитивних чинників впливу соціальної реклами на аудиторію.

Ключові слова: соціальна реклама, суспільство, масова комунікація, масова аудиторія.

З розвитком засобів масової комунікації реклама стала обов'язковим атрибутом, тією реальністю, що впливає на формування суб'єктивного досвіду кожної людини. У сучасному суспільстві реклама відіграє активну роль у формуванні ціннісних орієнтацій, поведінки, захоплень. Вона виконує соціальну функцію управління не лише споживачем, але й суспільством.

Соціальна реклама, поряд з журналістикою, покликана докорінно змінювати громадську думку, передавати загальнозначущі і ціннісні ідеї для вирішення глобальних соціальних проблем. Розглядаючи рекламу як інструмент впливу на свідомість аудиторії, варто зазначити, що цей

вплив завжди має відображати позитивний ефект, оскільки реклама є одним із засобів становлення масової свідомості та одним із методів гуманізації суспільства, спрямованого на поліпшення і відродження моральних цінностей. У сучасному українському законодавстві соціальна реклама інтерпретується як «інформація, поширена будь-яким способом, в будь-якій формі і з використанням будь-яких коштів, адресована невизначеному колу осіб і спрямована на досягнення благодійних та інших суспільно корисних цілей, а також забезпечення інтересів держави» [1]. Реалізують соціальну рекламу в різних формах: усній (радіо), письмовій (плакати, листівки, щити), зображальній (фотогра-

фія, значки, графіті, комп'ютерна графіка), комбінованій (кліпи, телевізійні ролики).

У контексті впливу соціальної реклами на формування ціннісних орієнтацій аудиторії слід відзначити наукові розвідки Березовець Л., Бондарця Б., Бугрими В., Горбенко Г., Закусило М., Обрицька Б., Олійник В., Колядюка Р. Кожен з них відмічає наявність впливу соціальної реклами на особистість, проте не існує єдиної точки зору, щодо особливостей рекламного впливу та його ефективності. Вплив соціальної реклами через ЗМІ на переконання, поведінку і стиль життя кожного члена суспільства є актуальним для дослідження і визначає його мету.

Реклама вже давно вийшла за межі лише товарних ринків, сьогодні вона працює на ринку сенсів, стилів та образів життя і фактично стала частиною масової культури. На думку Бондарця Б., сучасна реклама напряму впливає на масову свідомість, оскільки: реклама точно формулює адресні послання і ці послання повторює багатократно; діє на аудиторію ситуативно та емоційно, тобто в зрозумілій та простій формі; поєднує ці послання з товарами, таким чином, що пропонує не тільки товар, а і спосіб життя при його споживанні [2].

Характерною рисою сучасної реклами є застосування маніпулятивних технологій. Сьогодні реклама не тільки повідомляє про наявність певного товару чи послуги, але й впливає на свідомість та підсвідомість потенційного споживача, за допомогою різноманітних психологічних методик і стала комунікацією, яка міцно впровадилася у всі сфери суспільного життя: побут, культуру, систему масових комунікацій. Особлива увага при цьому приділяється розробці проблем психології сприйняття, розуміння й запам'ятовування рекламного повідомлення. «Діючи на психіку споживача (пам'ять, мислення та навіть установки) рекламисти не тільки змушують купувати товар, але й створюють нові потреби, конструюють суб'єктивний світ людини, змінюють її моральні орієнтири, відносячи з близькими людьми, стиль життя» [3].

Головними чинниками впливу на поведінку людини на загальносуспільному рівні виступають прийняті соціальні норми поведінки, громадська думка, державні закони і політика, інформаційне середовище. Вони пов'язані з загальнолюдськими цінностями, нормами взаємодії, думками більшості членів суспільства. Ці чинники справляють вплив на рівні громад, регіонів, національностей, держави. Саме на цьому рівні роль і можливості соціальної реклами стосовно формування поведінки особистостей проявляються особливо яскраво, тому що реклама взагалі є потужним інструментом формування соціальних правил, моди, норм, громадської думки, політики.

Соціальна реклама надзвичайно різноманітна за ідеологією, стилями подання матеріалів, цінностями, що пропагуються. Під її впливом світогляд людей може набувати несистематизованого, суперечливого характеру. Важко виокремити негативну за впливом інформацію, коли вона майстерно модифікується й приховується у потоці цікавих, безпрістрасних та розважальних повідомлень. З цих причин, рекламу розглядають як важливий чинник формування моралі, способу життя і поведінки громадян, які не мають досвіду для критичного осмислення інформації. Реклама також виконує роль механізму переконання і впливу, і цей вплив має як позитивний, так і негативний аспекти. Вона створює неправдиві, зайві або шкідливі потреби, орієнтує людину на

задоволення психофізіологічних потреб, підвищення престижу, натомість опосередковано принижує значення задоволення духовних, інтелектуальних потреб, роль нематеріальних цінностей. Маніпулюючи підсвідомістю людини, реклама створює ілюзію незалежного вибору, підкорюючи особистість, нав'язуючи їй ілюзорну потребу, змушує вишукувати засоби для її задоволення. Ще однією небезпекою є те, що реклама сприяє просуванню шкідливих для здоров'я продуктів. Недоліком реклами соціального спрямування є те, що її результати важко передбачити наперед, адже більшість соціальної рекламної інформації створюється неякісно, без урахування психологічних, соціальних, економічних особливостей тих груп людей, на які вона націлена. Її наслідки можуть проявитися як найближчим часом, так і в наступному поколінні, оскільки цей вид комунікації формує немиттєву одноразову дію, а стійку, тривалу соціально значиму поведінку.

З одного боку, реклама негативно впливає через доступність сцен насильства, еротики, демонстрацію жахів, злочинів, що призводить до нівелювання людських цінностей. Як результат – нездорова поведінка, легковажне ставлення до загальнолюдських цінностей. З іншого – соціальна реклама, розміщена у ЗМІ, здатна протистояти цим негативним впливам, розширюючи коло знань та інформації, інколи спонукає до зміни поведінки. Результат – популяризація здорового способу життя, суспільної моралі; створення позитивних асоціацій, соціально значущих для кожного члена суспільства; утвердження та пропаганда моральних принципів: доброти, любові до ближнього, порядності; сприяння формуванню бережливого ставлення до національних традицій, культурної та природної спадщини; схвалення благодійних акцій; удосконалення системи освіти. Соціальна реклама працює на випередження або подолання економічних, геополітичних, державних, духовних загроз.

В основі механізмів впливу соціальної реклами лежить її здатність активізувати та формувати соціально-психологічні установки людини через когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти. Соціальна реклама є окремим видом комунікацій, який постійно розвивається, виконуючи свою головну функцію – зробити світ кращим, одночасно є видом мистецтва, компонентом соціальної політики та механізмом впливу на формування громадської думки. Без системно продуманої роботи з досягнення суспільно значимих цілей соціальна реклама є малоефективною.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про рекламу». – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80.
2. Бондарець Б.Б. Соціальний вплив реклами на масову аудиторію [Електронний ресурс] / Б.Б. Бондарець. – Режим доступу: lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/sociology/2011/156-144-15.pdf.
3. Олійник В. Соціальний контекст маніпуляційного впливу реклами [Електронний ресурс] / В. Олійник. – Режим доступу: <http://h.ua/story/48583>.

In the article considered the features of the influence of social advertising to a mass audience. Attempting to generalize negative and positive factors affecting social advertising audience.

Key words: social advertising, society, mass communication, mass audience.

Отримано: 25.03.2017

УДК 811.161.2'42:316.772.2

Л. М. Марчук, доктор філологічних наук

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ДОМІНАНТ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Мета статті – дослідити взаємозалежність пунктуаційного та маркованого оформлення тексту політичної реклами та впливу змісту цього тексту на реципієнта з огляду на варіативність розділових знаків – як у межах норми, так і ненормативне.

Ключові слова: мас-медіа, ЗМІ, оформлення тексту, мова мас-медіа.

Кожний період розвитку історії літературної мови передбачає врахування розвитку суспільно-політичних умов. Початок ХХІ століття – період змін у житті суспільства і активний розвиток жанрів публіцистичного стилю або мови ЗМІ. Між самими термінами мова ЗМІ і публіцистичний стиль су-

часні дослідники вбачають суттєву різницю (див. поняття інформаційного стилю [2, 5]).

Мова мас-медіа є своєрідним дзеркалом сучасної літературної мови, у якому відбивається багатофункційність національної мови, ступінь її інтелектуалізації [8, с.32].

С.Я. Єрмоленко вважає, що «...за сучасних умов активні процеси слововживання, вибору форми наголошування тощо найбільшою мірою визначаються мовною практикою ЗМІ. Останні здійснюють найвідчутніший вплив на вироблення узвичаєного мовного стандарту, вони формують і певні мовні смаки, моду на слововживання» [4, с.11]. Вивчаючи мову преси дослідники наголошують на тому, що вона «...органічно пов'язана з історією народу, долею його культури» [6, с.8].

Панівною тенденцією в галузі інноваційних процесів у сучасній публіцистиці можна назвати прагнення до створення неологізмів на ґрунті національної мови та застосування «народної етимології» з метою актуалізації іронічного підтексту (н-д, бігморда від англ. big board).

У мові масмедіа виникають нові ідіоми, вона поповнюється новими словами і словами в нових значеннях.

Нинішнє століття можна сміливо назвати початком нової епохи рекламних комунікацій. Реклама має неабияке суспільне значення, оскільки від її ефективності залежить розв'язання ряду важливих економічних та ідеологічних проблем. Щоденний її вплив на мільйони людей сприяє формуванню певних стандартів мислення і поведінки різних прошарків населення у кожній країні та в усьому світі. Загальновідомо, що слово, надруковане в газеті, виголошене по радіо або по телебаченню, має авторитет і довіру в народі.

Політична реклама має свої специфічні ознаки: її метою є створення популярності окремим політичним лідерам, партіям та ідеям. Предметом рекламування є пропаганда політичних ідей, агітація за кандидатів на виборах.

Зацікавленість цією проблемою у нашому дослідженні пояснюється двома причинами:

- 1) порівняною новизною політичної реклами як явища у суспільстві, де тривалий час існувала єдина безальтернативна політична партія і тому не було потреби у створенні її популярності;
- 2) специфікою реклами як жанрового різновиду, що синтезує в собі частину функцій, мовних ознак та засобів публіцистичного й офіційно-ділового стилів.

Реклама як явне і сховане явище виявляється таким чином.

1) ЗАГОЛОВКИ СТАТЕЙ

Нічий серед чужих (ДЛ, №30 – (505));

Партнерство заради мера (Дт, №30 (505) 31 липня 2016 р.);

Ад'ютанти їх превосходительства (ДТ №29 (504) 24-30 липня 2014р.);

Туманність Януковича (ДТ № 25);

PR-алле (ДТ № 27 (502) 10 липня 2015р.);

Турнірна таблиця (ДТ №31 (506) 7 серпня 2016р.;

«Електорат на «підписці» (ДТ № 32 (507) 14 серпня 2016 р.).

2) СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ

Флагман політичного мовлення країни;

«праймтайм» ефірний час;

«мультимедійні» теледебати.

3) ГАСЛА

Найвідомішими стали гасла Майдану.

Топовими були заклики, які стосувалися чинної на той момент влади (2014): **«Зека на йолку, ПР – на нари, Уряд – у Відставку, ВР – на перевиборах, Українчу – до ЄС», «Революція або смерть», «Різдво без Януковича»**. Також можна було почути вигуки **«Ганьба!»**, які теж звучали у сторону влади. І, звичайно, заклики до активної дії, такі як: **«Київ виходь! Україна вставай!»**, що звучали відусіль. Та найпопулярнішими гаслами, які звучали на Майдані, були такі: **«Слава Україні! – Героям слава!»**, **«Слава нації! – Смерть ворогам!»**, **«Ми переможемо!»**.

Навіть грілися на Майдані за допомогою кричалки: **«Хто не скаче – той москаль»**. При цих словах сотні тисячі людей, які стояли на Майдані, починали стрибати.

Після трагічних подій на Грушевського у Києві весь Майдан, а згодом і вся Україна підхопили напрочуд життєствердне гасло: **«Герої не вмирають»**. Із цими словами прощалися з героями Небесної Сотні. Події у Криму та на Сході сколихнули всю Україну. Задля збереження цілісно-

сті держави, єднання усього народу та недопущення війни народ закликає усіх: **«Ми – за єдину Україну!»** та **«Єдина країна – Єдина страна»**.

Новітня історія України триває – і народжує нові гасла. Та головне, щоб за всіма гаслами стояли конкретні справи, єднання нації задля збереження незалежності нашої держави.

Панівною тенденцією в галузі інноваційних процесів у сучасній політичній комунікації можна назвати прагнення до створення неологізмів на ґрунті національної мови та застосування «народної етимології» з метою актуалізації іронічного підтексту та комічного ефекту. Українська лексика вже меншою мірою залежна від іншомовних запозичень, які поступаються питомим лексемам та похідним від них словам.

У сучасних українських текстах відбувається поява нових слів, звичайно їх менше, ніж було після помаранчевої революції. Це або нові слова, або нові значення уже відомих слів.

За Словником *«найманець»* має значення: 1. той, хто найнявся на роботу до приватного підприємця, власника; 2. солдат або офіцер найманої армії; 3. той, що захищає чужі інтереси не з переконання, а з корисливих мотивів [5, с.564]. Проте на достатньо нове значення (перше) цього слова вказує те, що в контексті воно усе ще вжито в лапках: *«Кабмін таки вирішив зобов'язати всіх приватних підприємців – сплачувати це й за себе (а не тільки за «найманців»)»* [ДТ: 14: 13].

Прикметник *«червонокнижний»* переосмислюється як той, що має стосунок до Червоної книги – списку рідкісних і зникаючих видів тварин, рослин і грибів, які стали такими під впливом людського чинника. *«У цьому зв'язку принциповим є та обставина, що не тільки унеможливорює промисел або вилучення червонокнижних видів із природи...»* [ДТ: 14: 15].

Термін *«суспільний»* у значенні «1. той, що стосується суспільства» [5, с.2119] у сучасному політичному тексті ужито в лапках у переносному значенні, оскільки додано значення «контролюється Кабміном»: *«...націоналізований і перетворений на державний, або навіть «суспільний», телеканал»* [ДТ: 14: 14].

Усі ми знаємо творчість О.Гріна, та назва його твору *«Та, що біжить по хвилях»* ужито щодо Ю.Тимошенка, оскільки вона *«очолювала корабель Кабміна»* [ДТ: 14: 12].

Гастарбайтери (гастарбайтери) або *остарбайтери* – термін, що вживався щодо населення, яке під час Другої світової війни було вивезене до Німеччини на роботи, в останній же час цей термін уживають для населення, яке працює закордоном, тобто для визначення заробітчан: *«Тепер же вирішив узятися й за українських гастарбайтерів. Як на мене, це рішення негативно позначиться на ринку праці двох країн»* [Експрес: 49:16].

«Мінімалка» – скорочення від словосполучення «мінімальна зарплата» або «мінімальний прожитковий мінімум». *«Навіть перед «мінімалкою» не всі рівні. Із 1 січня в Україні вже традиційно зростають усі мінімальні стандарти – зарплата, прожитковий мінімум, а відтак і деякі пенсії. Із 1 січня мінімальну зарплату збільшено із 1400 до 3200 гривень, але насправді для бюджетників її розмір – 2750 гривень»* [Експрес: 49:16].

З'явилася нова аббревіатура АТО (яка вимовляється і звуковим і буквеним способом), став відомим вислів *Гаазький «нежданчик»* (20.11.2016).

Заголовок розглядається в лінгвістиці тексту як основний актуалізатор текстового концепту. Він виступає у ролі передтексту і виконує прогнозируючу функцію з опорою на тезаурус читача. «Завдання заголовка як першого знаку твору: привернути увагу читача, встановити контакт з ним, спрямувати його очікування-прогноз». Заголовок – назва політичного блоку, програми чи курсу, як правило, має ілюкативну силу обіцянки або заклику і нерідко містить у собі слова-гасла чи фрази.

Девіз зазвичай виступає у ролі підзаголовка, і його можна розглядати як частину єдиного підзаголовного комплексу «назва+девіз». За змістом і прагматичними характеристиками девіз близький до програмної заяви, фактично це програмна заява в певній текстовій позиції – позиції епіграфа (суть епіграфа – пояснення задуму автора у зв'язку з його політичною позицією).

Коли мова йде про девіз організації, то текст, до якого дається девіз, становить певний надтекст – сукупність текстів, створених певним груповим суб'єктом політики. Девіз може стосуватися і віртуального надтексту, який сприймається як сукупність суджень, що становлять ідеологію певної групи: «Не Україна для нас, а ми для України» (одне із гасел УПА, вислів приписують Дмитру Мирону-Орлику).

Фрази-символи, що відсилають до прецедентної політичної ситуації, є знаками тропеїчного (переважно метонімічного) характеру. Як правило, вони мають як часткову, так і загальну референцію. Фрази-символи можуть обмежуватися лише частковою референцією, наприклад, «шведи під Полтавою» (поразка військ короля Карла XII під Полтавою), однак, і в цьому разі також спостерігаємо репрезентацію цілого за частиною.

У корпусі політичної афористики маємо і висловлювання змішаного статусу прецедентності.

Для афористики в цілому характерна кумулятивна функція – фіксація колективного досвіду людей. Політична афористика, як уже зазначалося, фіксує різноманітні аспекти політичного досвіду. Гасла/девізи призначені для втягнення в політичну діяльність і керівництва поведінкою суб'єктів політики, тому в них переважають регулятивні та експресивні мовленнєві акти. До цієї групи належать девізи, гасла, програмні заяви. Зупинимося на диференціальних ознаках другої групи жанрів.

Інтенція девізу, як уже було зазначено, – виразити керівну ідею, надихнути, спрямувати на досягнення мети-ідеалу.

Програмна заява як різновид політичної афористики становить декларацію намірів, її інтенція – визначити мету політичної боротьби, свою політичну позицію.

Програмні заяви політика з часом пов'язуються з його ім'ям, входять до асоціативної зони семантики політичного антропоніма та фіксуються культурологічними словниками.

Гасло і девіз виявляють схожість у пропозиційному ракурсі: обидва містять формулювання керівної ідеї, мети діяльності. Принципова відмінність гасла від девізу полягає в його зверненні (закличності); гасло є регулятивом, тимчасом як девіз – експресивом. Для гасел характерні такі типи регулятивних мовних актів: заклички, обіцянки, вимоги, погрози.

Директивність (висловлення керівної ідеї) і спонукальність – основні диференційні ознаки гасла, що відрізняють його від програмної заяви та максими, в яких або констатуються принципи, або декларуються мета та наміри, але не міститься закличку до дії. Хоча бувають і винятки. У передвиборних гаслах, що ввійшли до політичної афористики, директивність звичайно виражена імпліцитно, зокрема обіцянкою.

Варто зазначити, що для багатьох висловлювань-гасел характерна поліфункційність, тому заголовок, гасло, девіз та програмна заява нерідко збігаються за формою або пересікаються інтенціонально. Заголовок може містити програмну заяву.

Зокрема, кандидати в місцеві органи влади від «**Блоку Петра Порошенка**» (вибори 2015), замість представлення своєї програми вирішення наболілих проблем громади, вивісили на білбордах гасла про захист і збереження України та проведення реформ, хоч жодна з цих тем не належить до компетенції місцевих органів влади.

Гасло БПП «Зберегти країну» де-факто екстрапольовано з минулої парламентської виборчої кампанії, в рамках якої П. Порошенко обіцяв, що українські військовослужбовці в зоні бойових дій зароблятимуть тисячу гривень на день.

Політичну рекламу партії «**УКРОП**» запущено під слоганом «10 вимог до влади», вона також відзначається загальнодержавними гаслами, які можна вирішити лише повноваженнями центральних органів влади.

Такі лозунги на білбордах, як «Контракт, а не мобілізація», «Скасування мита на авто, а не збагачення автомафії», «Перемоги, а не паради», «Бойові командири, а не паркетні генерали», були прикладами на цих виборах. Люди очікують від переможців виборів насамперед вирішення наболілих проблем ЖКГ, транспортної та соціальної інфраструктури, а не популістичних заяв про армію, до якої депутати районних рад чи голови селищних рад не мають жодного стосунку, адже вони не призначають генералів.

Партія Юлії Тимошенко «Батьківщина» йшла на регіональні вибори зі старими парламентськими гаслами: контрактна армія, низькі тарифи, справедливість.

Загальнодержавна виборча риторика на місцевих виборах, яку цілеспрямовано проводить більшість провідних партій, свідчить, що регіональні вибори партійні штаби та політехнологи розглядають як репетицію до парламентських виборів. Після фактичного розвалу владної коаліції та суперечностей щодо повноважень між БПП, «Народним фронтом», «Батьківщиною», Радикальною партією О. Ляшка та «Самопоміччю» багато цих партій готуються до нового перерозподілу політичному шляхом виборів. Парламентська риторика фактично всіх політичних партій на місцевих виборах означає підготовку до відставки чинного парламенту й нових парламентських виборів через 1-2 роки.

Індексальна, або пам'ятна фраза, не містить глибокого судження, не узагальнює політичний досвід, не показує наміру, закличку або основної ідеї. Вона виконує функцію суто відсилання, ремінісцентну. Це – крилатий вислів, що відсилає до відомого політичного тексту, який асоціюється зі знаковою політичною подією, або до ідіолекту певного політика, котрий можна розглядати як специфічний різновид надтексту.

Проективна функція становить формулювання мети та завдання політичної діяльності. Цю функцію реалізують переважно програмні заяви та гасла-заклики.

Дидактична функція політичної афористики реалізується здебільшого максимами та прислів'ями, в яких постулюються етичні норми і принципи політичної діяльності.

Стратегічна функція політичної афористики полягає у формулюванні рекомендацій щодо максимально ефективних шляхів досягнення мети. Під стратегією розуміють «поведінковий регулятив», пов'язаний з рекомендацією, попередженням чи оцінкою людських дій щодо їхньої ефективності у плані досягнення успіху в ситуаціях боротьби, конкуренції, конфлікту тощо.

До атональних ознак належать висловлювання, які відображають акціональний аспект політичного дискурсу, призначений для залучення до політичної діяльності та керування поведінкою суб'єктів політики.

Атональність цих жанрів афористики полягає в тому, що вони використовуються як інструмент політичної боротьби безпосередньо під час політичних акцій.

Список використаних джерел:

1. Баранник Д.Х. Образна семантика і газетний текст: Метафора в газеті / Д.Х. Баранник // Про культуру мови. – К., 1964. – С. 23-30.
2. Білодід І.К. Мова масово-політичної і ділової інформації як структурно-функціональний стиль сучасної літературної мови / І.К. Білодід // Мовознавство. – 1977. – №1. – С. 3-11.
3. Болтвінець С. Психологія творення мови / С. Болтвінець // Дивослово. – 1997. – №4. – С. 31-35.
4. Булаховський Л.А. Нариси з загальної мовознавства / Л.А. Булаховський. – К. : Рад. школа, 1955. – 248 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. В.Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
6. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища шк., 1985. – 360 с.
7. Дем'янков В.З. Политический дискурс как предмет политической филологии / В.З. Дем'янков // Политическая наука. Политический дискурс: История и современность. – М., 2002. – Вып. 3. – С. 32-43.
8. Серажим К.С. Дискурс як соціолінгвальний феномен сучасного комунікативного простору (методологічний, прагматико-семантичний і жанрово-лінгвістичний аспекти: на матеріалі політичного різновиду українського масовоінформаційного дискурсу) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.08 / К.С. Серажим. – К., 2003. – 408 с.

The purpose of the article – explore interdependency punctuation and bulleted text decoration political advertising and influence the content of the text to the recipient because of the variability of punctuation – as in the normal range, and obscene.

Key words: mass media, text processing mass media.

Отримано: 16.03.2017

ІЗ СПОСТЕРЕЖЕНЬ НАД ГОЛОСНИМИ ФОНЕМАМИ ГУЦУЛЬСЬКОЇ ГОВІРКИ СЕЛА МИКИТИНЦІ КОСІВСЬКОГО РАЙОНУ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті аналізуємо артикуляційні та акустичні особливості голосних фонем говірки села Микитинці Косівського району Івано-Франківської області на матеріалі власних спостережень. Описуємо їх уживання, варіативність, а також навантаженість у мовленні микитинчан.

Ключові слова: гуцульська говірка, звук, голосні фонем, фонетичні особливості.

Гуцульськими говірками дослідники почали цікавитися ще у 20-30-х роках XIX століття (передусім праці Б. Кобилянського, Я. Янова, Г. Вагилевича, І. Верхратського, А. Лук'яненка, І. Данькевича, І. Зілінського та ін.). Першим ученим, котрий на науковій основі почав систематично вивчати гуцульські говірки, був Броніслав Кобилянський [7, с.10]. У багатогранному науковому доробку професора Олекси Горбача говірки гуцульського краю належать до найцікавіших і найгрунтовніших діалектологічних студій [1-3].

За словами Ярослави Закревської, «переважна більшість дослідників поділяє думку, що територія сучасної Гуцульщини здавна була заселена слов'янами, що гуцульські говірки генетично і практично протягом віків є говірками української мови з іншомовними нашаруваннями» [4, с.9].

Українське мовознавство має чималі досягнення в дослідженні гуцульських говірок (описи фонетичної, лексичної, словотвірної, морфологічної, синтаксичної систем, значно менше словників і лінгвогеографічних праць) [5, с.67]. Проте жоден із структурних рівнів українських діалектів не привертав до себе такої уваги дослідників, як звуковий рівень, на що вказував відомий український діалектолог Антін Залеський [6, с.3]. Українські говори саме з фонетичного погляду творять різноманітну й цікаву картину, яка є живою історією мови в її просторовій проекції і свідченням того, що на час формування української національної мови найзначніші відмінності між діалектами були, власне, у фонетиці.

Фонетичні риси гуцульських говірок досліджувалися Б. Кобилянським, Я. Яновим, І. Петличним, Ф. Жилком, К. Германом, А. Залеським, Т. Поповою, У. Єдліньською, М. Лесюком.

Мета нашої статті – описати артикуляційно-акустичні особливості голосних фонем східногуцульської говірки села Микитинці Косівського району Івано-Франківської області; схарактеризувати їх уживання, варіативність та навантаженість у мовленні микитинчан.

Під пильною увагою діалектологів неодмінно був вокалізм будь-якого говору, що пояснюється як своєрідністю походження українських голосних, так і їх територіальною строкатою варіативністю.

Для системи голосних східногуцульської говірки села Микитинці притаманний шестифонемний вокалізм: /i/, /u/, /e/, /y/, /o/, /a/. Фонема /i/ представлена голосним переднього ряду, високого підняття, який завжди пом'якшує попередній приголосний і має однакове звучання, незважаючи на різне походження. Наприклад:

л'ітати, в'іра, м'іх, со'в'іти, с'іно, л'іс, л'іска ([i] < [ě]);

к'ін', с'іл', п'ід' (горище), р'іў, в'із ([i] < [ō]);

кам'ін', п'іч, с'ім, шч'ітка, ж'інка ([i] < [ē]);

м'іс'іц', воз'і (возять), спітаўс'і, нако'сіўс'і ([i] < [m]);

п'існ'і (пісня), нош'і (ноша), Ол'і (Оля), Га'нус'і (Гануся) ([i] < [a]);

два гор'іх'і, моргі, вулик'і, к'рок'і, с'лоїк'і (банки) ([i] < [ы]);

ўч'іпити, майі, знайі, сп'івайіш, г'райіш, к'ітайіц ([i] < [e]);

в'ігнати, в'іспатис'і, в'ійісти, в'імантієти (випросити), в'іжмакати (випрати) (у префіксі *vi-* ([i] < [ы]).

Фонема /u/ реалізується у звуковому варіанті [u], рідше [и^е]. Наприклад: жир, п'ити, мило, в'ила, дик (дикий кабан), приє'їти, напиє'єсати тощо.

Сучасна фонема /u/, як стверджує Микола Лесюк, з історичного погляду об'єднала в собі колишні (давньоукраїнські) фонем /i/, /y/, /ь/, /ь/, у тому числі й так звані на-

пружені [ь], [ь] [8, с. 22]. Простежимо вживання фонем /и/ в досліджуваній говірці:

на пе^ичи (печі), на ^исонци, на гру^ини (М. в. одн.); ^имиши (миші), ^исов'істи (совісті), ^имоли (молі) (Р. в. одн.); Васи^илеви, ву^икови, п'сови, на^инашкови (хресний батько) (Д. в. одн.) ([и] < [i]);

л'ишка, кри^ивий, дри^ива ([и] < [ь] та [ь] після сонорних [р], [л]), але гл'ібока к'і^ирниц'і, де маємо звук [i], який розвинувся після сонорного і перед ним);

л'ітніи, с'иніи, т'ретіи, к'раїніи, хатніи ([и] походить з напружених [ь], [ь] перед наступним [i]);

сви^иніи, гу^исиі, г'рошиі і сви^инієі, г'рошиєі ([и], [и^е] походить з напруженого [ь]);

ж'и^иєба (жаба), заваж'и^иєти (заважати), ме^иж'и^иє (межа), на^ис'ін'и^иє, сви^ин'и^иє, в'іс'іл'и^иє, па^иц'и^иє (поросля), ти^ил'и^иє (теля), к'із'л'и^иє (козеля), ўб'іц'и^иєти (обціяти), при^игана^иєти (приганяти), ўз'и^иєти (взяти), м'н'и^иєти (мяти) (звук [и^е] є рефлексом фонем /a/ різного походження).

Фонема /e/ в микитинецькій говірці виступає в основному своєму вияві як голосний переднього ряду, середнього піднесення [e]. Чітка вимова цього звуку зберігається під наголосом:

у середині слова: с'еміи, д'ерти, без (бузок), сто^елец, т'ечка (сумка), п'лести (заплітати);

у кінці слова: б'і^еме, ма^ене (жирне), ква^ене (кисле), ма^ене (хуже), уз'е (взьме);

на початку слова (щоправда, рідко): л'ехо, л'ера, л'єкати, л'єкати; єі, ти, чо^его л'ізиш п'ід но^еги.

У слабкій позиції фонема /e/ реалізується у звуках [и], [и^е], [e^и] та [i], що можуть функціонувати паралельно:

після твердих приголосних [и], [и^е], [e^и]: си^ебе / си^иєбе (себе), ми^ене / ми^иєне (мене), шп'итал' / шп'итал' (лікарня), П'итро / П'и^етро, в'ітир / в'і^ете^р / в'і^ите^р (вітер), чи^икати / чи^екати (чекати); кончи / конч'и^е / конч'и^иє і под.;

після м'яких приголосних [и^е], [e^и], [i]: на^ис'ін'и^иє / на^ис'ін'и^е / на^ис'ін'и, зб'іж'и^иє / зб'іж'и^е / зб'іж'и, п'і^ир'и^иє / п'і^ир'и^е / п'і^ир'и (переважає [i]).

У сильній позиції після м'яких приголосних простежуємо дві звукові одиниці – [и^е], [e^и] (рідше): см'і^ик'и^иє / см'і^ик'и^е (сміття), ши^ик'и^иє / ши^ик'и^е (шиття), пи^ик'и^иє / пи^ик'и^е / пи^ит'и^иє (пиття), л'е^ицт'и^иє / л'и^ицт'и^иє (дуже неслухняний, схильний до поганих учинків).

Фонема /a/ виступає у східногуцульській говірці села Микитинці як голосний заднього ряду, низького піднесення у будь-якій позиції після твердих приголосних, наприклад: в'атра, пар'кан, ц'арина, вар'гатиі (губатий), м'апа (карта), а^ифини (чорниця), а^инцуг (піджак, костюм) і под.

Голосний звук [a] трапляється й після м'яких приголосних: гу^ил'ати (танцювати), п'л'амкати (погано говорити), ал'аром (швидко), кл'амбра (залізна скоба), йабл'інка (яблуна), й'аси^ин, Га^иф'іа. Проте в окремих словах після м'якого [й], як і в багатьох інших гуцульських говірках, спостерігаємо у мовленні микитинчан [i], рідше [и]: йі^ими (ями), йі^ице (яйце), йі^иг'н'и^иє (ягня), йі^иц'і (яйця), а також спонтанно – [i] після м'якого [ж]: ж'е^иж'і (у значенні межа); ц'и^и ж'е^иж'і даўно заросла бур'іанами.

Щодо фонем /o/, то вона характеризується різними звуковими виявами, зокрема [o], [o^и], [u] залежно від позиції у фонетичному слові:

на початку слова: л'опадиє, Олекса, л'оци^ит, оби^иєремок (в'язка дров);

у середині слова після твердих приголосних: зл'овити (спіймати), ко^игос (когось), го^ирод^и, мо^ироз^и, бо^иўтати (мішати), робити, со^ирочка;

у кінці слова після твердих приголосних, незважаючи на те, яка позиція – слабка чи сильна: 'мого, 'твого, 'холодно, те'пло, вид'ро;

у середині слова після м'яких приголосних, зокрема передньоязикових: л'ор'нета (бінокль), л'ода (морозиво), л'опаўка (людина, яка багато говорить, або видає таємниці), пац'орки (намісто), ўс'о (все) тощо.

Для говірки села Микитинці характерне також слабке (помірне) укання й сильне, звичайно, в ненаголошеній позиції, як-от: му'руг^х (трава), зо'зул'і, ўпу'лудни, ку'гут (півень), ку'ц'уба, ко'л'уч'катиї (непобритий), у'нука / ў'нука, до'рубати, по по'лудни, ро'зум'іти та ін.

Фонема /y/ реалізується в лабіалізованому звукові заднього ряду, високого підняття незалежно від наголосу. Голосний [y] функціонує:

на початку слова: 'урл'оп (відпустка з армії), 'ур'ід, 'Уторопи^с (назва села), упир' (нечистий), ур'вати (зірвати чи відірвати), уб'ратис'і (одягнутися);

у середині слова після твердих і м'яких приголосних: ту'жити, му'ка (борошно), дуб'^н, н'ухати, л'ул'ка, л'убаска (коханка);

в кінці слова після твердих приголосних, меншою мірою після м'яких: пиш'у, нош'у, ви'ду, ру'байу, р'іл'у (3. в. одн.), на пал'у («паль» – міцна палиця), пи'чу (від пекти).

Отже, система голосних у східногуцульській говірці села Микитинці не відрізняється від системи голосних фонем української літературної мови і складається з шести одиниць: /i/, /e/, /u/, /y/, /o/, /a/. Проте ґрунтовний аналіз досліджуваних фонем дає можливість глибше пізнати колоритність гуцульських говірок, відчуті їх сиву давнину, дивовижну архаїчність, а також простежити багатство й розмаїття фонетичних варіантів.

УДК 811.1612'373

Р. І. Монастирська, кандидат філологічних наук

ТЕРМІН ЯК СЕМАСІОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

З'ясовано позалінгвістичні й внутрішньолінгвістичні чинники процесу формування значення терміна як семасіологічного явища, схарактеризовано істотні ознаки поняття, окреслено особливості синтезу семантичних компонентів у термінологічне значення.

Ключові слова: термін, поняття, родова ознака, видова ознака, семантичний компонент, значення терміна.

У сучасних термінознавчих дослідженнях мови науки термін розглядають не лише в ономаціологічному, а й у семасіологічному вимірі, об'єктом якого є термінологічне значення – одна з найбільш дискусійних проблем через різні аспекти його тлумачення: онтологічний, гносеологічний, логічний, психологічний, енциклопедичний тощо.

Привертаючи увагу до змістового боку терміна, який отожднюють із одиницею людських знань про навколишній світ, пропонуємо розглянути ключові питання, орієнтовані на студентів як майбутніх фахівців, а саме: 1) вербалізація наукових понять у термінах; 2) види значень, кореляції понять «лексичне значення» – «тлумачення», «значення терміна» – «дефініція», «дефініція» – «визначення»; 3) співвідношення денотата й сигніфіката терміна та огляд теоретичного доробку сучасних вітчизняних мовознавчих студій, присвячених окресленій темі.

1. **Поняття** перебуває в тісному зв'язку з терміном, хоча його вважають категорією мислення, яка відтворює предмети і явища в їхніх істотних ознаках, а термін – категорією мови. Залежно від реалії людського життя план змісту поняття є різним. Якщо реалія трапляється в повсякденному житті людини – вона є словом, а якщо є об'єктом дослідження, приваблює увагу фахівців певної галузі знань – терміном. Тому саме термінології характерна тріада *реалія – поняття – мовний знак (термін)*, у якій термін є виразником поняття певної професійної галузі. Відповідно, у логіці розрізняють поняття *формальні (наївні) й наукові*. У *формальних (наївних)* поняттях містяться ті ознаки явищ, які лежать на поверхні й осмислюються як головні всіма, хто зіткнувся з цими явищами в повсякденному житті. *Наукові поняття* складаються у сфері

Список використаних джерел:

1. Горбач О. Гуцульська говірка / Олекса Горбач // Енциклопедія українознавства. – Париж ; Нью-Йорк, 1955-1957. – Т. 2. – С. 465.
2. Горбач О. Народні пісні з с. Бродина, повіт Радівці (Південна Буковина) / Олекса Горбач // Наукові записки Українського технічно-господарського інституту в Мюнхені. – Мюнхен, 1968. – Т. 14 (17). – С. 3-31.
3. Горбач О. Словник говірки с. Бродина (пов. Радівці, Румунія) / Олекса Горбач // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Львів, 2000. – С. 245-364.
4. Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
5. Єдлінська У. У струну гуцульської душі (З приводу пастирського послання Митрополита Андрея Шептицького «До моїх любих Гуцулів») / Уляна Єдлінська // Гуцульські говірки. Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження / відп. ред. Я. Закревська. – Львів : Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАНУ, 2000. – С. 67-75.
6. Залеський А.М. Вокалізм південно-західних говорів української мови / А.М. Залеський. – К. : Наукова думка, 1973. – 156 с.
7. Кобилянський Б.В. Гуцульський говір і його відношення до говору Покуття / Б.В. Кобилянський // Український діалектологічний збірник. – К., 1928. – Кн. 1. – 92 с.
8. Лесюк М. Мовний світ сучасного галицького села (Ковалівка Коломийського району) / Микола Лесюк. – Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2008. – 328 с.

The article deals with the analyze of the articulator and acoustic features of vowel phonemes of the dialect of the village Mykytyntsi Kosiv district of Ivano-Frankivka region on the personal observation. The author describes their functioning, variability and capacity in the Mykytyntsi people speech.

Key words: Hutsulian dialect, sound, vowel phonemes, phonetic features.

Отримано: 23.03.2017

науки, об'єктом якої є явище. При цьому обидва поняття – формальне (наївне) й наукове – виражаються за допомогою одного й того ж слова, але з різним змістом.

2. **Види значень**, їхня будова, те, як вони закріплені за мовними засобами різних рівнів і розподілені між цими засобами і т. ін. – головні завдання семасіології. Одним із основних видів значень є *лексичне значення* слова. *Тлумачення* розрізняють як засіб розкриття значення одиниці з погляду наївної картини світу шляхом коментаря, інтерпретації, пояснення тощо. Відтак, *лексичне значення* є мовною формою вираження *тлумачення* наївного поняття.

Функціонування лексичного значення в термінологічному просторі дозволяє дослідникам замість терміна *лексичне значення* вживати термін *термінологічне значення*, структура якого передбачає спосіб словесної передачі ознак поняття у вигляді компонентів значення, побудованих за родовидовим принципом. Науковому поняттю дають значення – *дефініція* (логічний прийом операції щодо розкриття змісту поняття). Сьогодні в термінознавстві розрізняють також терміни *дефініція – визначення*. Термін *визначення* вживають на позначення логічної операції, коли розкривають зміст поняття, а *дефініція* – результатом визначення, словесне вираження тих специфічних особливостей, що вирізняє певне поняття від суміжних із ним. В.В. Березенко зауважує, що *наукова дефініція* – це не лише тлумачення значення наукового поняття, а й спосіб, процес визначення цього поняття, що, власне, й продукує чимало варіантів дефініцій, які функціонують у наукових текстах [1, с.229].

3. **Відображення дійсності** в значенні слова реалізується в логіко-предметному й психологічному аспектах, зберігши

вихідну систему понять (ім'я – *знак*, предмет імені – *денотат*, концепт денотата – *сигніфікат*). Важливість сигніфікативного, логіко-предметного значення слова безсумнівна, оскільки у словникових значеннях розкрито саме виражене словом лексичне поняття, що вбирає в себе диференційні ознаки відображеного явища. На протилежності сигніфікату як інтенціоналу, тобто змісту поняття, денотат є відповідником екстенціоналу – обсягу поняття (за Дж. Міллем і Р. Карнапом). Виділяють різні види денотатів: 1) конкретні предмети; 2) абстрактні поняття (якості, процеси, відношення, властиві предметам); 3) мовні категорії; 4) фантастичні конструкції – міфологічні, казкові істоти. Володіючи денотативним значенням, термін «*документ*», наприклад, може служити назвою будь-якого документа (акт, банківський рахунок, довіреність, коносамент, кошторис, меморандум, ошадна книжка, прейскурант, статут). Зв'язок з поняттям зумовлює осмислення в людській свідомості значення терміна «*документ*» як сукупності ознак: 1) матеріальна форма відображення; 2) інформація; 3) надає юридичної сили.

Упродовж останніх десятиліть проблемам семасіологічного термінознавства в Україні у різних наукових галузях присвячено низку праць. Так, наприклад, у 1996 році Емілія Огар здійснила дисертаційне дослідження смислової структури та функціонування друкерської термінології [5], Анна Ляшук описала семантичну структуру українських юридичних термінів у співставленні з англійськими у 2007 р. [3], логіко-лінгвістичну систематизацію термінології прикладної (комп'ютерної) лінгвістики, що послугувало створенню ідеографічно-глумачної моделі комп'ютерного словника, виробила Світлана Дерба (2007р.) [2], а ступеневу ідентифікацію дефініцій термінів цивільного законодавства в системному й семасіологічному аспектах запропонувала Римма Монастирська (2012 р.) [4].

Актуальність вищезгаданих наукових досліджень є безперечною, адже на сучасному етапі функціонування українсь-

кої мови термінотворення тяжіє до уточнення визначення понять, що виникають унаслідок постійного наукового розвитку. Отже, сьогодні українські термінознавці виявляють чимале зацікавлення до положень семасіологічної термінології, розкриваючи засади змістової природи терміна, співвіднесеності із науковим поняттям. Таким чином, семасіологічне термінознавство – перспективний і плідний шлях семантичного дослідження, що має важливе значення для тих, хто професійно чи принагідно торкатиметься змістового боку терміна.

Список використаних джерел:

1. Березенко В.В. «Public relations» в сучасному науковому дискурсі: підходи до визначення / В.В. Березенко // Наукові записки Інституту журналістики. – 2013. – Т. 50. – С. 228-233.
2. Дерба С.М. Українська термінологія в галузі прикладної (комп'ютерної) лінгвістики (логіко-лінгв. аналіз): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / С.М. Дерба. – К., 2007. – 20 с.
3. Ляшук А.М. Семантична структура юридичних термінів української мови: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / А.М. Ляшук. – Кіровоград, 2007. – 20 с.
4. Монастирська Р.І. Термінологія цивільного законодавства в системному і семасіологічному аспектах (на матеріалі Цивільного кодексу України): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Р.І. Монастирська. – Дніпропетровськ, 2012. – 20 с.
5. Огар Е.І. Українська друкерська термінологія: формування та функціонування: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 «Українська мова» / Е.І. Огар. – К., 1996. – 22 с.

In the article extra-linguistic and intralinguistic factors of the term's formational meaning are envisaged, the essential conceptual features are investigated and the peculiarities of synthesis of semantic components into terminological meaning are outlined.

Key words: term, concept, generic feature, specific feature, semantic component, the meaning of the term.

Отримано: 24.03.2017

УДК 821.161.2+821.131.1] 091

Г. Й. Насмінчук, кандидат філологічних наук

НАРАТИВ «ЖІНОЧИХ РОМАНІВ» ГАЛИНИ ТАРАСЮК

У статті на основі аналізу романів Галини Тарасюк виокремлено типологічні риси «жіночого нарративу», що виявляються на рівні основних мотивів та авторських концептів, а також комунікативної спрямованості художніх текстів. Досліджено естетичні проблеми, визначальні для творчості сучасної письменниці. Зроблено висновок про оповідь як домінуючий нарративний модус у романістиці сучасної авторки.

Ключові слова: нарратив, нарративний модус, сакральне/профанне, Галина Тарасюк.

Осмисленню проблеми нарративної стратегії сучасної прози сприяють ті літературознавчі дослідження, які актуалізують методологію постколоніальних та гендерних підходів до художнього твору. Маємо на увазі роботи В. Балдинюк «Наративні моделі сучасної української історичної прози (за творчістю Павла Загребельного та Валерія Шевчука), Н. Римар «Наративні стратегії художньої прози Ніни Бічурі», С. Бук «Форми нарації в романі Іздріка «Подвійний Леон», Л. Козакової «Наратив малої прози Олеся Гончара», О. Капленко «Наратив як модель світу: структурна побудова і проєкція на художній текст» В. Сірук «Наративні структури в українській новелістиці 80-90-х років ХХ століття (типологія та внутрішньо-текстові моделі) та ін. Усі ці праці базуються на засадах наратологічних теорій Жерара Женетта, Цветана Тодорова, Фрідріха Штанцеля, Нормана Фрідмана, Юрія Лотмана, Нортропа Фрая.

В. Сірук визначає дев'ять типів нарративних структур у сучасній прозі. Перший тип передбачає розгортання оповіді як історії з початком і завершенням, і є закритою лінійною структурою. У другому наявні оповідні або розповідні тексти з відкритими подієвими рівнями. У третьому різновиді текст формується не завдяки подіям, а засобам психологізації. Для четвертого характерними постають фабульні деформації, маніпуляції з хронопомом. Структура п'ятого типу характеризується повною відмовою від лінійного тексту. Шостий тип об'єднує тексти, які викладають минулий час, але оформлюються у децентрованому просторі. Сьомий тип структури постає як

квазіісторія. У восьмий тип виокремлені псевдоісторії у формі есе. Дев'ятий тип стосується текстів, смислові зв'язки яких приховані за «маскою автора» [2, с.6-9].

«Відповідно до основного положення наратології, – зауважує С. Бук, – існує чотири поняття автора: 1) автор – біографічна людина; 2) автор – стиль; 3) автор – наратор (літературний суб'єкт): а) оповідач, б) розповідач; 4) автор – погляд на світ» [1, с.63].

Романістика Галини Тарасюк представлена широким спектром жанрових різновидів і форм нарації: «романом-гіпотезою», «сардонічно-сатиричним романом-антиутопією», романом феміністичним, «маленьким романом» тощо. Яскравими взірцями останнього жанрового різновиду є «Гаспид і Маргарита», «Тікаймо, Адаме, вітаймо», «Покоївка», «Мій третій і останній шлюб», «Хижачка». Всі ці твори зводяться до ще одного спільного знаменника: «жіночі романи», які окремою книгою побачили світ у 2006 році.

Різні аспекти творчої системи Галини Тарасюк – екзистенційність, міфологізація, притчевість, параболічність, інтертекстуальність – вже достатньо глибоко проаналізовані сучасними критиками, проте «жіночі романи» досі не розглядалися в сукупності та із застосуванням елементів наратологічного аналізу. У творах Галини Тарасюк за незначними винятками домінує наратор-жінка, їм притаманний феміноцентричний тип нарації. Особливістю нарративної стратегії «жіночих» романів є наявність персонажа-оповідачки, яка презентує свою приватну історію, а вже

через неї – історію соціуму. Часто оповідачка цілком збігається з постаттю персонажа, втілюючи фемінну позицію.

Наративна стратегія роману Галини Тарасюк зреалізована як результат взаємодії мовних партій героя, дійсності й автора. «Голосова партія» («я-наратора» в її романістиці вирізняється емоційним зарядом, зате зображувальній фактурі притаманна вдавана безпристрасність, безсторонність.

Оповідачка чергує форми власної присутності у тексті і оприявнює себе то в іпостасі я-оповідачки, то в ролі всезнаючого розповідача. Спорадично той, хто наратує у творі, цитує відомих чи випадкових людей або різноманітні медійні джерела. Такі цитати, підкріплені реплікою-коментарем, можуть містити евристичний потенціал.

У романі «Гаспид і Маргарита» події змодельовано на основі світоглядної рефлексії оповідачки Маргарити, її сповідальне мислення дає розуміння тих пріоритетів, які вибрала вона для свого життя. Наратив з я-оповідачки трансформується в розповідну структуру, коли виникає необхідність відсторонено пояснити події, віддалені часом. Зовнішньою архітектонікою роману є членування його на розділи: всередині текст дрібниться на коротенькі (на один-два епізоди) фрагменти, які і є виявом членування сюжету. Оповідна структура трансформується: деталізована оповідна манера перших двох картинок з природи змінюється розповіддю про дитинство, картини дійсності чергуються зі спогадами. Сюжетні колізії твору розгортаються в умовно-алегоричному ключі, однак умовно-алегоричні картини поставлені на ґрунт подій початку ХХІ століття.

На протиставленні двох світів – земного і небесного, профанного і сакрального, реального і метафізичного – збудовано також роман «Тікаймо, Адаме, втікаймо...». Усю його тканину пронизує феміністична тональність, а смислотворчим засобом знову виступає жінка-оповідачка. У центрі нарації – романтична втеча двох немолодих людей від сірих буднів, холодних дощів, від «люксів, машин, шмоток, баксів» [4, с.573], від земних пристрастей і прикроців. У свідомості

оповідачки послідовно протиставляються локуси дощового міста і поверненого раю. Фабульний час твору – це декілька весняних днів відпустки, але він розширюється до безмежжя біблійного часу. З цього погляду особливого значення у творі набирає символіка вертикальності.

Отже, домінантним наративним модусом для Галини Тарасюк є оповідь. Особливістю її «маленьких романів» є міфологізація сучасного життя, зіткнення категорій сакрального і профанного, органічне поєднання реалій нинішнього дня з біблійними подіями, що в результаті сприяє параболічному характеру нарації.

Список використаних джерел:

1. Бук С. Форми нарації в романі Іздрика «Подвійний Леон» / Соломія Бук // Слово і Час. – 2006. – №2. – С. 63-67.
2. Сірук В. «Наративні структури в українській новелістиці 80-90-х років ХХ століття (типологія та внутрішньо-текстові моделі): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06 «Теорія літератури» / В.Г. Сірук. – К., 2003. – 20 с.
3. Тарасюк Г. Жіночі романи / Галина Тарасюк. – Бровари : Відродження, 2006. – 286 с.
4. Тарасюк Г. Тікаймо, Адаме, втікаймо... / Галина Тарасюк // Незнайомі: Антологія української «жіночої» прози та есеїстики другої пол. ХХ – поч. ХХІ ст. / авторський проект, упоряд., вступне слово, бібліограф. відомості та приміт. Василя Габора. – Львів : ЛА «Піраміда», 2005. – С. 571-583.

The article deals with typological features of «female narrative» that are revealed on the basis of analysis of novels by Halyna Tarasiuk at the level of the main motives, author concepts and communicative orientation of texts. Aesthetic problems that are essential for the work of the contemporary writer are studied. It is concluded that narration is a dominant narrative mode in novels of the modern author.

Key words: narrative, narrative mode, sacred / profane, Halyna Tarasiuk.

Отримано: 20.03.2017

УДК 821.161.2.09(075)

І. А. Насмінчук, кандидат філологічних наук

ПУБЛІЦИСТИКА ІВАНА БАГРЯНОГО З ПОГЛЯДУ ІРОНІЧНОЇ СТРУКТУРИ ТЕКСТУ

У статті проаналізовано публіцистичні тексти Івана Багряного-іроніста. Тематика публіцистичних статей Івана Багряного та особливості іронічної структури схарактеризовані на основі визначальних напрямів його публіцистичного спадку.

Ключові слова: іронія, публіцистика, Іван Багряний, іронічна структура.

Серед багатьох аспектів вивчення іронії (як художнього тропа, стилістичної фігури, стильового компонента, складової поетики тексту) на особливу увагу заслуговує з'ясування характеристичних ознак іронічного дискурсу як світоглядної позиції письменника. Сучасне літературознавство переконливо доводить, що іронія виступає «глобальним принципом світоосмислення» [5, с.4], різновидом «філософського погляду на світ, якому притаманна принципова альтернативність та сумнів» [6, с.58], а часто і «єдиною формою вільного погляду на світ і героя» [2, с.322].

За словами Галини Мухіної, «іронія може виявлятися в різноманітних формах, у розмаїтості підходів до іронічних ситуацій. Вона не є статичним явищем, а постійно підлягає змінам залежно від того, в яку епоху та в якому суспільстві розвивається дана література» [3, с.31]. У світлі наукової термінології, якою послуговуються вчені при визначенні сутності іронії: «право інакомислення» (Р. Семків), «широке громадське застосування» (Р. Рорті), «амбівалентна гра» (Г. Мухіна), «принципово автономний і нетеоретизований спосіб діалогу людини зі світом» (Г. Токмань), стає очевидною спрямованість іронії не до суб'єкта, а до об'єкта.

В українській письменницькій публіцистиці середини ХХ століття іронія як «найзагальніший означник свободи, і перш за все свободи творчої» [5, с.3] асоціюється з ім'ям Івана Багряного, адже йому судилося одним з перших у повоєнній Європі продемонструвати перед світовою громадськістю свою іронічну відстороненість від тоталітарних ідеалів та нав'язаного комплексу меншвартості. Варто у

цьому контексті згадати принаймні памфлет «Чому я не хочу вертатись до СРСР?». Трагізм вигнанської долі спричинив у публіцистиці Багряного агітаційно-декларативні імпульси, злотовані з пафосом несприйняття.

Специфіка творчості Багряного-публіциста на сьогодні досліджена Іваном Дзубою, Григорієм Костюком, проте майстерність Багряного-іроніста, зокрема на рівні публіцистичного тексту, ще не була об'єктом дослідницької уваги. Аналізуючи публіцистику Івана Багряного, ми виходимо з розуміння іронії як «форми оцінного, критичного, емоційного освоєння дійсності» [4, с.8], тобто як органічної складової світогляду автора.

Об'єктом іронії в Багряного є передусім радянська система і все, що з нею пов'язане прямо чи опосередковано. Злободенна антиімперська публіцистика письменника генетично споріднена з сатирою Т. Шевченка і В. Самійленка. Трибуною для письменника стали такі еміграційні періодичні видання: «Наша боротьба», «Наші позиції», «Українські вісті» (Орган Української революційно-демократичної партії), «Ми ще повернемося» (бюлетень). По свіжих слідах подій, відстежених зі шпальт комуністичної преси, Багряний відтворив широку панораму радянської дійсності, яку гірко-іронічно називав то «щасливою Аркадією», то «комуністичним Назаретом» чи «комуністичним расм». Домінування іронічної тональності було зумовлене налаштуваністю письменника розкрити страшний прирودу тоталітаризму. У той час, коли чимало політиків поза межами Радянського Союзу аплодували рішенням ХХ з'їзду КПРС, де начебто остаточно було засуджено культ

особи, Багрянний розкривав світовій суспільності очі на справжній стан речей, гірко іронізуючи з приводу нібито викритої, а насправді по-новому реставрованої репресивної машини.

У публіцистичних виступах Багряного оскаржується шовіністична політика Росії, яка брутально виявляла себе на всіх рівнях політичного, економічного, культурного співіснування метрополії і під'яремних республік. У підрозділі статті «Квадратура кола» з промовистим заголовком «Росіє, Росіє, Росіє моя!.. Стоїть сторозтерзаний Київ і двіста розп'ятий я!..» Багрянний з боєм і сумною іронією говорить про колоніальне становище України, про відведений їй статус Московського хутора. У статті наводяться факти тотального обмеження українського слова в ефірі. «Чудом національної політики» [1, с.618] названо звучання в ефірі двомовних пісень, коли один куплет звучить українською, а наступний – російською. У такій ситуації «загроженої» культури автор не виключає близької перспективи слухати «Заповіт» не інакше, як по-російському або «Реве та стогне Дніпр широкий» «в російсько-українським двомовним вінегреті» [1, с.618]. Багрянний продовжує експлуатувати радянські ідеологічні штампи, які в контексті авторської opinii покликані деміфологізувати реалії радянської дійсності. Порушуючи питання про те, з якої причини майже зникли з ефіру Київ, Харків, Львів, Одеса, він каже: «З тієї простої причини, що вона ж, бач, тепер «суверенна» й «свобідна», «соціалістична», «рівноправна»... З цієї причини вона, Україна радянська, має дуже обмежену кількість годин, ні, хвилин в етері, відведених їй хазяїном, «старшим» милостивим братом» [1, с.618]. «Суверенна», «свобідна», «соціалістична», «рівноправна» вжиті як іронізми. Іронія підсилена графічно, оскільки російськомовні риторичні ідеологеми-кліше подані у тексті курсивом.

Нищівна іронія спрямовується на сатиричне викриття злочинів владного олімпу проти людяності. З особливою чутливістю людини, яка пройшла дантівські кола більшовицьких тюрем і концтаборів, письменник розвінчує так звану радянську демократію і вказує на мільйони стероризованих, безневинно розстріляних, голодом і каторжною працею виморених людей. Предметом іронічної оцінки

стають і міжнародні проблеми кремлівського керівництва, яке, як відомо, освячувало перманентні громадянські війни, кривавий терор і насильницькі революції, при тому демагогічно закликаючи міжнародну спільноту до мирного співжиття і торгівельних зносин.

Отже, уся різноплановість публіцистичних статей Івана Багряного зводиться до двох визначальних напрямів. По-перше, це статті, де викладена цілісна політична концепція, по-друге, великий масив публікацій стосується проблем літературно-мистецької творчості і літературної критики. Авторська іронія охоплює актуальні для часу письменника питання і проблеми. Орієнтація на класичні зразки іронічного тексту, а також на стилістику усного анекдоту і бувальщини, обігрування життєвих ситуацій у річищі гротескної іронії забезпечили публіцистичним творам Багряного успіх і довголіття.

Список використаних джерел:

1. Багрянний І. Публіцистика: Доп., ст., памфлети, рефлексії, есе / І. Багрянний ; упоряд. О. Коновал ; передм. І. Дзюби ; післямова Г. Костюка. – 2-е вид. – К. : Смолоскип, 2006. – 856 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К. : Академія, 1997. – 752 с.
3. Мухіна Г. Романтична іронія у творчості Шевченка / Галина Мухіна // Слово і Час. – 1990. – №8. – С. 31-36.
4. Походня С. Языковые виды и средства реализации иронии / Софья Походня. – К. : Наукова думка, 1989. – 128 с.
5. Семків Р. Іронічна структура: Типи іронії в художній літературі / Ростислав Семків. – К., 2004. – 136 с.
6. Токмань Г. Шолом-Алейхем як майстер літературної іронії: смисли, засоби, український контекст / Ганна Токмань // Слово і Час. – 2010. – №4. – С. 57-72.

The article deals with journalistic texts written by ironist Ivan Bagrianyi. The matics of journalistic articles of I. Bagrianyi and features of ironic structure are determined on the basis of defining directions of his journalistic heritage.

Key words: irony, publicistics, Ivan Bagrianyi, ironic structure.

Отримано: 17.03.2017

УДК 811.161.2'276:821.161.2P1/7.08

Л. В. Поплавська, асистент

МЕДИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В РОМАНІ «СОФІЯ» ЛЕСІ РОМАНЧУК

У статті аналізуємо особливості функціонування медичної термінології в художньому мовленні, визначаємо тематичні групи термінів медичної сфери, виділяємо їх структурні типи, розкриваємо потенційні семантико-стилістичні можливості спеціальної лексики в контексті літературного твору.

Ключові слова: визначення, медичний, семантика, стилістичний, структура, термін.

Українська літературна мова з часу надання їй статусу державної використовується в різних сферах суспільного життя, серед яких чільне місце займає професійне спілкування.

Базовою одиницею професійного спілкування є наперед термінологія, притаманна тій чи іншій галузі науки, техніки, мистецтва. Вона виокремлюється відповідно до сфери трудової діяльності, де й активно використовується.

Однак реальне функціонування термінів не обмежується винятково межами наукового мовлення й часто суперечить їхній потенційній нейтральності, потрапляючи в мову художнього твору, тому актуальним питанням сучасної лінгвістичної науки сьогодні є вивчення художніх текстів щодо використання в їхній структурі засобів наукового мовлення, зокрема термінів. Функціонування термінів у мові художньої літератури – це закономірний і динамічний процес, у якому відбиваються нові тенденції інтеграційних змін сучасної української літературної мови.

Мета статті – встановити особливості використання медичної термінології в романі «Софія» Лесі Романчук, визначити тематичні групи термінів медичної сфери, виділити їх структурні типи та розкрити семантико-стилістичні можливості спеціальної лексики у творі.

Функціонально-стильові особливості фахового медичного мовлення визначаються насамперед взаємодією наукового та ділового стилів мови, вживанням мовних засобів

(фахових термінів) високого ступеня стандартизації, точності формулювань, тому природно, що наукові терміни перебувають у центрі уваги, коли йдеться про стильові аспекти медичного фахового мовлення.

Медична лексика є однією з найдавніших термінологій, вона формувалася на власній мовній основі, засвоюючи все те, що на час її творення виробила світова цивілізація. Медична термінологія не є сталою системою, вона живе, змінюється, пристосовується до потреб сучасності.

Оригінальними прийомами введення медичної лексики в художню мову майстерно володіє й Леся Романчук, твори якої є помітним явищем в українській сучасній прозі нового тисячоліття.

Роман «Софія» – це дев'ять книг про кохання і зраду, про професійну відповідальність перед собою, людьми і суспільством, про підступність, віру й надію в житті головної героїні – лікарки-гінеколога Софії Сидницької. Ми зупинимося на аналізі медичної термінології перших двох книг твору, які мають назви: «Не залишай...» (Книга 1) і «Не залишай мене...» (Книга 2).

Авторка роману віддає перевагу термінології медичної сфери, що пояснюється родом професійної діяльності головної героїні – лікарки-гінеколога Софії Сидницької, яка була направлена після закінчення медичного інституту до невеликого містечка для проходження інтернатури в дільничий лікарні.

Більшість свого часу лікар Синицька проводила на роботі, спілкуючись з колегами, консультуючись із ними, вирішуючи іноді надскладні проблеми професійного характеру, тому цілком природно, що в романі медична лексика найповніше репрезентується в авторському викладі, мовленні персонажів (діалогах, монологах, окремих висловлюваннях), у внутрішньому мовленні героїв, наприклад: *На ліжку Рахманова лежала жінка літ отак під сорок і тужилася. Живіт її уздовж перетинав шрам. – Операція? – спитала Софія, обмацуючи живіт.*

– Два кесаревих розтини, – відповіла за жінку акушерка. Софії аж усе стерпало всередині.

– Хто її пустив у пологи? Потрібно було оперувати у плановому порядку! Це ж рубці, це ж розрив матки, це ж... [2, с.58]. Часто медичні терміни у творі Лесі Романчук якнайповніше та найточніше передають зміст поняття, є однозначними і вживаються у своєму прямому номінативному значенні, позначаючи назви осіб за професійною ознакою, рівнем спеціалізації: *гінеколог, хірург, терапевт, анестезіолог, медсестра, фельдшер, акушерка, кардіолог, онколог*; назви органів тіла та їх опис за системами організму людини: *живіт, матка, пульс, кров, гемоглобін, артеріальний тиск, сліна, приматкові труби, центральна нервова система, судини, вена, пуповина*; назви лікарських препаратів: *анальгін, тетрациклін, новокаїн, пігулки, мікстури, таблетки, валідол, трамадол, спирт, йод*; назви хвороб та симптомів, що їх супроводжують: *бронхіт, фіброміома матки, полікістоз яєчників, метастази, кровотеча, апендицит, депресія, конвульсії, саркома, рак, аднексит* (захворювання придатків), *гідросальпінкс* (запальний процес маткової труби), *ендометріоз, порушення менструального циклу, підвищення температури тіла, виділення із статевих шляхів*; назви лікарських установ, окремих відділів і приміщень: *пологовий будинок, пологове відділення, операційний блок, передпологова зала, санпропускник, ординаторська, маніпуляцій на, палата, жіноча консультація, гінекологічне відділення, онкодиспансер, терапевтичне відділення, кабінет головного лікаря*; назви процесуальних понять та методів дослідження: *переливання крові, перев'язування приматкових труб, лапаротомія* (розтин), *пальпація* (намацування), *аускультация* (вслуховування органів за допомогою спеціального апарата), *перкусія* (простукування), *оброблення рани, знезараження пуповини, вимірювання температури тіла, артеріального тиску* тощо.

Проаналізувавши медичну лексику, вживану у творі «Софія», ми з'ясували, що за походженням у романі найбільше термінів, запозичених із грецької та латинської мов: грецизми – *гігієна, лапаротомія, хірургія, гінекологія, анестезіолог, терапевт, кардіолог, фармакологія, бронхіт, онкологія, профілактика, деонтологія, метастази, патологія, пневмонія, йод, аненцефалія, гемоглобін, саркома, клініка, діагноз, анальгін, клімакс, гіпоксія, артерія*; латинізми – *донор, ургентний, ампула, перфорація, новокаїн, апендицит, фіброміома, плацента, кесарів розтин, санітар, пульс, аборт, мікстура, інтерн*; також натрапляємо на запозичення з французької мови – *маніпуляція, пінець, акушерка, наркоз, кюретка, кювез*; німецької мови – *фельдшер, шприц, скальпель, корнцанг, рентген*.

Запозичення в термінології – це об'єктивний і неминучий фактор її еволюції. Однак вони доцільні тільки тоді, коли відповідають життєвим потребам і засвоюються, не порушуючи національної специфіки терміносистеми. Співвідношення між національними та інтернаціональними елементами в термінологічних системах встановлюються в доцільних пропорціях тільки за умови, якщо розв'язане питання національного характеру (орієнтація на загально-

народну основу в лексиці, в побудові стандартних висловів, у синтаксичній структурі, у відмові від штучного словотворення) [1, с.6].

Варто зазначити, що Леся Романчук дуже вміло й точно використовує запозичені медичні терміни в тексті, враховуючи при цьому їхнє призначення, робочу ситуацію, різний контингент хворих та й вибагливість свого читача, який би розумів та усвідомлював все те, що хоче донести до нього автор.

Для урізноманітнення текстового полотна, збагачення змістового викладу письменниці майстерно послуговується найпоширенішими структурними моделями медичних термінів: однокомпонентними – *дзеркала, маніпуляцій на, акушерка, пігулка, пункція, мікстура, пухлина, пульс, рана, матка, пуповина, породілля, наркоз, аненцефал, гемоглобін, клініка, апендикс, клімакс, пологи, перейми, вагітність, інтерн, скальпель, кювез, кюретка, розширювачі, перфорація* та ін.;

двокомпонентними – *ургентний лікар, доброякісна пухлина, клінічна смерть, переливання крові, санітарна авіація, головний лікар, жіноча консультація, пологовий будинок, запалення легень, історія хвороби, передчасні пологи, недоношена дитина, позаматкова вагітність, листок призначень, аналіз крові, операційний блок, патологічні пологи, кесарів розтин, переносна вагітність, медична сестра, артеріальний тиск, передпологова зала*;

трикомпонентними – *клінічний перебіг хвороби, середній медичний персонал, молодий медичний персонал, автомобіль швидкої допомоги, центральна нервова система, висока температура тіла* тощо.

Отже, на основі здійсненого функціонального та структурно-семантичного аналізу тексту роману «Софія» Лесі Романчук можемо зробити висновок про те, що для мови твору характерне вдале використання медичних термінів, яке показує не лише особливості її індивідуально-авторського стилю, а й збагачує загалом мову виражальними засобами відповідної професійної сфери.

Таке вживання зумовлене творчим задумом автора, а також індивідуально-авторським підходом до висвітлюваних явищ. Термінологічна медична лексика простежується в авторській мові, мовленні персонажів, у внутрішніх монологах героїв. За її допомогою письменниці вміло змалювала реальні постаті медичних працівників, майстерно створила їхні мовні характеристики, показала рівень їх професійної підготовки, якнайповніше зобразила офіційну професійну атмосферу, в якій вони жили, спілкувалися, обмінювалися досвідом, переживали, мріяли.

Список використаних джерел:

1. Панько Т.І. Українське термінознавство : підручник / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
2. Романчук Л. Софія. Не залишай... : кн. 1; Не залишай мене... : кн. 2 / Леся Романчук. – Тернопіль : Богдан, 2007. – 624 с.
3. Тлумачний словник поширених медичних термінів / за ред. В.П. Крупіна, А.Б. Зіменховського, М.С. Регеди. – Львів : Ліга – Прес, 2004. – 414 с.

The article deals with the features of the functioning of the medical terminology in the artistic broadcasting, determining of the thematic groups of terms of the medical sphere, distinguishing of them structural types, exposing of the potential semantic-stylistic possibilities of the special vocabulary in the context of the literary work.

Key words: determination, medical, semantics, stylistic, structure, term.

Отримано: 24.03.2017

*А. С. Попович, кандидат філологічних наук,
Н. П. Ковальська, вчитель української мови і літератури*

ЕТАПИ ШКІЛЬНОЇ СТИЛІСТИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті виокремлені й охарактеризовані етапи шкільної стилістичної освіти. Закцентовано на супровідному вивченні окремих стилістичних аспектів у початковій школі, засвоєнні елементів стилістики через опрацювання мовознавчих розділів у 5-9 класах і системному опануванні стилістикою в 10-11 класах.

Ключові слова: етапи вивчення стилістики в загальноосвітній школі, мовна особистість, стилістика української мови, стилістична освіта, текстоцентричний підхід.

На сучасному етапі розвитку суспільства й освіти пріоритетними є формування мовної особистості та становлення її моральних і патріотичних якостей. Стилiстика утверджує державотворчі й суспільні функції української мови, розширює сфери її використання, акумулює елементи загальнонаціональної культури і водночас передає їх іншим видам і формам національної культури.

Безперервне, лінгвістично й методично узгоджене вивчення стилістики української в загальноосвітніх навчальних закладах є актуальним.

Засади методики вивчення стилістики в загальноосвітніх навчальних закладах розробили вчені-лінгводидакти Є. Дмитровський, І. Олійник, М. Пентилюк, Л. Рожило. Сьогодні лінгводидактичні дослідження поповнюються студіями В. Бадер, З. Бакум, Н. Бондаренко, О. Горошкіної, Г. Дідук, С. Довлетової, Т. Донченко, С. Карамана, М. Крупи, І. Мамчур, В. Мельничайка, В. Новосолової, С. Омельчука, Л. Попової, І. Рябенко, Д. Семчук та інших.

Зроблені кроки щодо спеціального підручничкового забезпечення вивчення стилістики: пробний підручник для гімназій гуманітарного профілю М. Пентилюк «Культура мови і стилістика», підручник за програмою факультативного курсу О. Авраменка і В. Чукіної «Стилiстика сучасної української мови».

Методичні проблеми навчання стилістики в загальноосвітніх навчальних закладах відбиті в кандидатських дисертаціях Л. Алексєєвої, О. Андрієць, І. Варнавської, І. Гамрецького, Ю. Коломієць, Л. Кратасюк, О. Кулик, І. Кучеренко, В. Луценко, М. Маруна, Т. Мельник, І. Нагрибельної, А. Нікітіної, Н. Сіранчук, Л. Сугейко, Н. Янко й інших.

Мета нашої розвідки – охарактеризувати етапи стилістичної освіти в загальноосвітніх навчальних закладах.

Безперервне і взаємопов'язане вивчення стилістики української мови в загальноосвітніх навчальних закладах відбивається в етапності навчання. Виокремлюємо такі етапи шкільної стилістичної освіти: пропедевтичний (підготовчий) – супровідне вивчення окремих стилістичних аспектів у початковій школі; базовий (початковий) – засвоєння елементів стилістики через опрацювання мовознавчих розділів у 5-9 класах; основний – системне опанування стилістики в 10-11 класах.

На підготовчому етапі учні 1-4 класів вчать правильно вимовляти голосні та приголосні звуки і слова, фіксують помилки в усних відповідях однокласників, складають і записують зв'язані між собою речення, удосконалюють текст, відновлюють і записують навчальний деформований текст; доповнюють речення, вживають правильні форми звертань і слів, впізнають за прикметними ознаками художні, наукові, науково-популярні та ділові тексти, розрізняють типи текстів за їх ознаками, використовують у мовленні паралельні форми частин мови і т. ін.

М. Пентилюк слушно зауважує: «Належна увага вчителя молодших класів до стилістики стає важливою передумовою для подальшого стилістичної роботи в 5-9 класах» [3, с.323].

У середній ланці школярі ознайомлюються із функціональними стилями української мови, типами мовлення, їх ознаками, структурою різних текстів, виявляють стилістичні помилки й виправляють їх. Переважно вивчення стилістики є супроводжувальним до інших мовознавчих розділів. Учні опрацьовують стилістичні ресурси української мови, формують навички аналізу текстів різних стилів, звертають увагу на стилістичні недоліки в мовленні, підвищують рівень стилістичної грамотності. Наприклад, у 7 класі навчаються правильно використовувати форми дієслів у мовленні; аналі-

зують випадки використання дієслів зі стилістичною метою; конструюють речення з дієсловами в усіх часах і особових формах, зокрема в переносному значенні, редагують тексти щодо заміни повторюваних дієслів синонімами, уживання одних способів дієслів чи форм певного часу замість інших; складають усні й письмові висловлювання на соціокультурні теми, використовуючи виражальні можливості дієслова; усвідомлюють роль дієслів у досягненні точності, інформативності й виразності мовлення.

У процесі навчання української мови на рівні стандарту старшокласники готуються до доречного використання мовних ресурсів в усіх ланках виробничої та невиробничої сфери. Учні 10-11 класів поглиблюють і систематизують найважливіші відомості зі стилістики, зокрема звертають увагу на стилістичні норми сучасної української літературної мови, визначають стилістичні функції мовних одиниць у тексті.

На академічному рівні школярі послідовно й системно ознайомлюються зі стилістичними засобами фонетики, лексики, фразеології, словотвору, морфології, синтаксису, що дозволяє ефективніше засвоїти матеріал про функціональні стилі мовлення. Упродовж вивчення стилістики простих речень старшокласники повинні розрізняти відтінки значень простих речень; знаходити в тексті стилістично забарвлені засоби простого речення; визначати їх роль і доречність використання в тексті; здійснювати заміну стилістично нейтральних мовних засобів стилістично забарвленими і навпаки; розрізняти синтаксичні синоніми, визначати їх стилістичну функцію.

Профільний рівень через застосування текстоцентричного підходу акцентує увагу на інтегруванні теоретичних і прагматично-орієнтованих розділів курсу сучасної української літературної мови (фоностилістика, стилістична лексикологія, граматична стилістика). Тут передбачається розкриття стилістичних ресурсів фонетичного, лексичного, фразеологічного, словотворчого, морфологічного рівнів мовної системи та їх виражальних засобів; ознайомлення зі стилістичною системою сучасної української літературної мови; удосконалення навичок побудови текстів різних стилів і жанрів; опанування виражальними засобами стилів мовлення; формування вмінь здійснювати дослідницьку роботу зі стилістики, працювати з довідковою літературою; повторення, систематизація, поглиблення знань крізь призму практичної та функціональної стилістики.

Погоджуємось з думкою О. Горошкіної про важливість детального ознайомлення учнів 10-11 класів зі стилем науки, тому що вони «орієнтуються на продовження освіти у вищих навчальних закладах, де їм доведеться опрацьовувати значну кількість текстів наукового стилю (статей у фахових виданнях, підручників, монографій тощо)» та роботи із жанрами ділового мовлення [1, с.34].

Отже, безперервна стилістична освіта базується на принципі цілісності системи мовної освіти, що забезпечує єдність і взаємозв'язок навчання на освітній траєкторії, яку виформовує шкільна ланка (початкова, основна, старша школи). Такий підхід уможливило виховання «національно свідомої, духовно багатого мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами української мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності» [2, с.2].

Список використаних джерел:

1. Горошкіна О.М. Теорія і практика навчання української мови в старших класах / О.М. Горошкіна, Л.О. Попова, А.В. Нікітіна. – Харків : Вид. група «Основа», 2012. – 171 с.

2. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова; Українська література. 5-9 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 160 с.
3. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах : підручник / кол. авторів за ред. М.І. Пентилок. – К. : Ленвіт, 2005. – 400 с.

In the article we isolate and characterize stylistic stages of school education. Focuses on supporting learning of some sty-

listic aspects of studying in elementary school, learning stylistic elements through linguistic processing sections in grades 5-9 and systematic learning of stylistics in grades 10-11.

Key words: stages of stylistics study in secondary school, linguistic personality, stylistics of Ukrainian language, stylistic education, text centric approach.

Отримано: 22.03.2017

УДК 821.161.2.09

Л. І. Починок, кандидат філологічних наук

ТВОРЧИСТЬ ПАНАСА МИРНОГО У СВІТЛІ БІБЛІЙНИХ ІСТИН

У статті порушуються проблеми світогляду Панаса Мирного, зокрема акцентується на ролі біблійних істин в житті і художній творчості письменника. Автор зосереджує увагу на питанні духовності та моральності у житті героїв як ідейно-естетичному комплексі в художньому світі Панаса Мирного.

Ключові слова: біблійні істини, декалог, образ, мотив, духовність, моральність.

Життєвий і творчий шлях Панаса Мирного – надзвичайно цікава і неоднозначна сторінка в історії українського письменства. Його творчість презентує період поглиблення психологічного аналізу в літературі другої половини XIX ст., розкриває непересічні характери героїв та складні життєві ситуації, в яких вони опиняються. Тому цілком логічними і виправданими є пошуки філософської складової художньої спадщини Панаса Рудченка, що втілюється у життєвій позиції, роздумах і вчинках персонажів його творів, а отже, – і в їхньому та власне авторському ставленні до загальнолюдських моральних устоїв та Господніх заповідей.

Постать Панаса Мирного завжди була звичною і традиційною в літературознавчих дослідженнях та критичних оглядах літературного процесу другої половини XIX ст., а також ставала безпосереднім предметом окремих студій, присвячених життєтворчості митця, зокрема праць О. Білецького, М. Сиваченка, М. Пивоварова, М. Грицаця, В. Черкаського, Т. Федоренко, І. Папуші. На особливу дослідницьку увагу здобувся роман Панаса Мирного та І. Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». Так, дослідженням різноаспектних проблем роману та особливостей авторської позиції у ньому займалися О. Льницький, Н. Тимків, Н. Зборовської. Здійснено також ряд компаративних досліджень роману, який розглядається у студіях Н. Дудар і Г. Бузулан у порівнянні з твором Ф. Достоєвського «Злочин і кара». А от паралелі роману Панаса Мирного та Івана Білика і текстів Святого Письма, зокрема – старозавітної Книги Йови, досі не простежені і не окреслені повною мірою. Лише студія І. Михайлина «Воли і ясла» [2] у цьому ракурсі є чи не поодиноким працею, що вирізняється глибиною біблійно-філософського аналізу роману «Хіба ревуть воли, як ясла повні?».

Слід також окремо відзначити працю Л. Ушкалова «Реалізм – це есхатологія: Панас Мирний» [3], у якій автор порушує проблему наскрізної есхатологічної стилістики письменника, розкриваючи її в апокаліптичному ракурсі протиборства Добра і Зла, Світла і Темряви та відверто візійних одкровеннях митця. Та навіть попри це, у зазначеній площині дослідження біблійних запозичень і трансформацій у творчості Панаса Мирного залишається цілий ряд проблем, що потребують додаткового осмислення і потрактування. Тож спробуємо хоча б частки заповнити цей смисловий простір, конечно необхідний для достатньо глибокого розуміння авторської позиції у творах письменника.

Варто зауважити, що глибоко біблійний світогляд та стійкі релігійні переконання прищеплено Панасу Рудченку ще з дитинства у середовищі побожної старосвітської родини, що свято шанувала християнські засади й дотримувалася традиційних обрядів і звичаїв. Це яскраво виявляється навіть у його словах, адресованих коханій жінці: «Нехай ніколи не поєднуються в твоєму ніжному серці такі два протилежні почуття, як любов і ненависть; останнє так псує, так спотворює моральну природу людини... Нехай твоя ніжна любов вибачить людям, що причинили нам образи; учись прощати людям. Ця проста істина заповідана нам великим моральним реформатором Христом...» [1, с.371].

Такі ж високі засади християнської моралі відлунують і в творчому кредо Панаса Мирного, стаючи своєрідним мотивом для творчої праці письменника. «Музо моя! – записує він у щоденнику 12 березня 1870 р. – Не покидай мене... Хата – пуста, люди – бездушні трупи людей... Я язык собі вирву, коли він... не заговорить так, щоб і каміння завилло, щоб у бездушній трупи не урвався світ правди і любові...» [1, с.324-325]. «Йти в народ» – це, за І. Рудченком, заглянути в глибину життя його і «правдиво виявити мирові, якими звичаями поводитися, яким живе побитом... і вивести прилюдно народ свій... без жодної прикраси – таким, яким він справді живе на світі» [1, с.287]. Головним критерієм моральності народу, громади та окремих її членів для письменника є Декалог – десять Господніх заповідей, що співвідносяться із заповідями Любові у стосунку людини до Бога та людини до іншої людини.

Найбільш повно і багатогранно це питання розкрито у романі Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?», де, за порадою Івана Білика, ключовим мотивом постає біблійна історія старозавітного Йови, що відтінює і увиразнює постать центрального героя твору – Нечипора Вареника – та його товариша Грицька Чупруна, а також дозволяє вичитати власне авторську позицію у романі. Письменник недвозначно натякає, що людина, яка протиставляє себе Богові – божественній істині, правді, справедливості, як це чинить Чіпка, неминує прирікає себе на моральне падіння і духовну загибель. Відкинення Чіпкою особи Бога і утвердження власних правил і законів життя тягне за собою цілу низку інших гріхів, переступів і злочинів – гнів, заздрість, пияцтво, марнотратство, крадіжки, образа і знущання над матір'ю, зневага до дружини, яку доводить до самогубства, і, врешті, – криваве убивство невинних людей, зокрема й дитини в колиці.

Нечипір стає моральною потворою із приспаним сумлінням, тож не випадково автор позбавляє його права на нащадка, бо що доброго могла успадкувати від такого батька дитина. Натомість Грицько через людяність своєї вдачі, хоча й не є абсолютно ідеальним, випосаджений і збіжжям добрим і гуртом дітей у хаті. Однак до доброго і світлого не горнеться Чіпчина душа, його все більше вабить темна сторона життя. Гріховність Чіпки помножується й іншими персонажами роману – Лушнею, Матнею і Пацюком (отими «ходячими червами», як прозвала їх громада), що уособлюють дармоїдство, злодійство й пияцтво, Максимом Гудзем, який втілює у собі розбишацтво, та Явдошкою, що була в минулому повією.

Тема морального падіння жінки, проституції, що порушує Господню заповідь «Не чини перелюбу!», також є однією з найболоччіших у творчому спадку Панаса Мирного. Тілесну гріховність жінки митець трактує по-різному, – і співчуваючи, і осуджуючи її, проте ніколи не накидає своєї думки читачу, лише послідовно розкриває почуття і мотивує вчинки своїх героїнь. Автор співчував недосвідченості, довірливості та наївності Варки Луценкової («Лихий попутав») та Христі Притики («Повія»), що стали жертвою цинічних і лицемірних спокусників, та недвозначно суворими, хоча й болоччими, є аналіз і оцінка наслідків, спричинених їхнім переступом, – несвідоме убивство Варкою народженої дити-

ни і подальше падіння Христі аж до вуличної повії. Цілком далека від співчуття позиція письменника стосовно Марини Проценкової («Лихо давнє й сьогочасне»), що, зневажаючи людський поговір, стає коханкою пана-кума, а згодом продає своєму похресникові паничеві власну доньку.

Не обходить Панас Мирний і заповіді «Не свідчи неправдиво проти ближнього», порушення якої тягне за собою тяжкі, а іноді й непоправні наслідки. Глибоко розкриває письменник цю проблему у драмі «Лимерівна», зображуючи трагічну долю Наталі, що була одурена матір'ю та хрещеним батьком Остапом Кнурем і видана заміж за нелюба. Лукавство Кнура викликано переступом ще однієї заповіді – «Не пожадай нічого, що належить ближньому». Керуючись бажанням одружити власну дочку Марусю із своїм годованцем Василем, Остап Кнур обманом розбиває щастя своєї хрещениці, що й призводить згодом до її самогубства.

Як бачимо, християнські цінності та біблійні істини для Панаса Мирного є незаперечними критеріями людяності та гідності його героїв, тож за ними можемо чітко прочитувати авторську позицію письменника, що дозволить ще глибше осмислити творчу спадщину митця.

УДК 821.161.2-1.09

О. А. Рарицький, кандидат філологічних наук

«ТИХИЙ» СТОЇЦИЗМ ВОЛОДИМИРА ПІДПАЛОГО

У статті простежуються форми «тихого» протистояння тоталітарній системі поета-шістдесятника В. Підпалого. Визначається тематика і проблематика його творчості, окреслюється громадянська позиція автора.

Ключові слова: шістдесятництво, «тиха» лірика, редакторська діяльність.

Володимир Підпалый – оригінальний і самотній поет, літературна творчість якого припадає на завершальний етап хрущовської відлиги, що плавно переходила у фазу брежнєвських заморозків. За життя автора в умовах тотального ідеологічного тиску виходять друком його високохудожні поетичні збірки «Зелена гілка» (1963), «Повесіння» (1964), «Тридцять літо» (1967), «В дорогу – за ластівками» (1968), «Вишневий світ» (1970), яким відводиться особлива роль у літературному процесі 60-70-х рр. ХХ ст. Посмертні збірки «Сині троянди» (1979), «Береги землі» (1986) укладені переважно з творів, не друкованих за його життя. Поезія В. Підпалого постає мовби цілковито аполітичною, позбавленою ідеологічних напрувань доби, однак між її рядками прочитується глибокий авторський протест проти згортання демократичних процесів та нищення національних ідеалів.

В. Підпалый належить до поетів неголосної хвилі літературного шістдесятництва. Творчість митця увиразнила ознаки «тихої лірики» і постала в національній літературі як наслідок внутрішнього протистояння автора до тоталітарного режиму в умовах ідеологічного тиску на особистість. Його творчий прихід не позначений гучною патетикою, зайвою риторикою та публіцистикою. Доробкові митця властиве проникливе бачення подій і явищ під кутом зору вдумливого філософа, який у собі синтезує навколишню дійсність. Крізь усю поетову творчість простежується постійне його апелювання до життєтворчого феномену Г. Сковороди, з яким автор вивіряє свої духовні і фізичні інтенції. У такий спосіб В. Підпалый вибудовує свій, не підвладний зовнішнім впливам, світ, у якому віднаходить власну суверенність і цілісність. Митець зосереджується на елегантних описах природи, інтимній ліриці, більшових точках національної історії. Досить часто за допомогою езопової мови він словесно власний спротив оточуючій дійсності, завважає і засуджує ідеологічну задуху, породжену тоталітарним режимом. Прикладом можуть слугувати рядки із поеми-іронії «Одна ніч подорожі з Генріхом Гейне по Західній Німеччині»:

Німеччино! По ґратах пізнаю –
На вікнах – ґрати, на ідеях ґрати.
І як мені ті ґрати поламати,
Коли я сам за ґратами стою! [1, с. 77].

Відсторонення від світу та внутрішній захисток поет віднаходить у сім'ї та родині, найближчих друзях, в улюбленій справі – поезії і редакторській діяльності. У його ліриці

Список використаних джерел:

1. Мирний П. Щоденники / П. Мирний // Збір. творів : у 7 т. – К. : Наук. думка, 1971. – Т. 7. – 663 с.
2. Михайлин І. Воли і ясла: До філософської інтерпретації роману Панаса Мирного та Івана Білика «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» / І. Михайлин // Зб. праць Харківського історико-філологічного товариства: Нова серія. – Харків, 1994. – Т. 2. – С. 61-73.
3. Ушкалов Л. Реалізм – це есхатологія: Панас Мирний / Л. Ушкалов. – Харків : Майдан, 2012. – 184 с.

The article raised the problem of ideology of Panas Myru, particularly focused on the role of biblical truths in life and art creativity of the writer. The author draws attention on the issue of spirituality and morality in the lives of heroes as the ideological and moral complex in the art world Panas Myru.

Key words: Biblical truths, Decalogue, image, motif, spirituality, morality.

Отримано: 16.03.2017

простежуються сквородинські мотиви внутрішнього самозосередження, спокою, самоти – того стану, коли людині затишно і комфортно у власноруч витвореному і прийнятному їй світі.

Ранні збірки відзначаються гуманістичним наповненням, поет формує підґрунтя професійної досконалості, творчо синтезує світ, сповідуючи загальнолюдські цінності добра, справедливості, вірності. Провідні мотиви його поетичної творчості цього періоду пов'язані з осягненням невідомого досі світу, сповнені юначого кохання, пізнання природи, любові до матері і рідної землі. У наступних збірках поет звертається до української минувшини, у поезіях виразно звучать історисофські мотиви, ключовою домінантою його ідіостилю постає україноцентричність як форма мистецького самовираження автора. У творах цього часу чітко проглядаються філософські роздуми над проблемами життя, внутрішнього самозосередження, поет свідомий свого індивідуального творчого «Я», яке стає сенсом безкомпромісності життєвої позиції.

Зі згущенням ідеологічних фарб, згортанням невстановлених демократичних норм, витворених у хрущовську відлигу, тон та настроєвість поезії В. Підпалого різко змінюється. У свій мистецький, поетичний спосіб він вступає у суперечку з режимом, відверто ігноруючи прищеплені догми. Спонукою до утвердження такої позиції послужили події, пов'язані із хвилею арештів інаклюдної української інтелігенції у 1965-му та 1972-му роках. Свою суспільну малість у пошуках сенсу існування поет спрямовує на віднайдення душевної рівноваги, внутрішньої самототожності, життєвостановленого оптимізму, беззастережного стоїцизму. Поезія набуває рис філософічності, інтелектуальної напруги, вдумливого раціоналізму. Її автор об'єднує у цикл із промовистою назвою «Сковорodinські думи», час творення якого припадає на рутинний період брежнєвського застою. Поезія В. Підпалого – свідоме перебування в сквородинській традиції, у такий спосіб автор віднаходить рятівний самозахист перед суспільною загрозою духовного вихолощення. Засвідчують сказане рядки з листа Підпалого до поета Івана Гнатюка від 10 грудня 1972 року: «Зі Сковородою я маю стільки ниток, що, мабуть, і на тому світі зустрінемося...». Перебуваючи у сквородинській творчій стихії, автор вибудовує свій віртуальний мистецький світ, де в ключових образах-символах часу, сну, волі, неба, птаха акцентує на задушливості

атмосфері доби, що неминуче призводить до втрати мови, роду, національної ідентичності.

Постичне апелювання до Сквороди засвідчує авторське бажання витворити свій мікросвіт, незалежний від чинників зовнішнього буття. Митець занурюється у природу, захисток вбачає у сім'ї та родині, найближчих друзях, віддається улюбленій справі – поезії. У його ліриці простежуються сквородинські мотиви внутрішнього самозосередження, спокою, самоти – того стану, коли людині затишно і комфортно у створеній власноруч мушлі самозаглиблення.

Митцеві болить духовний занепад України, її трагічна доля. Поезія Підпалого пройнята невимовною любов'ю до рідної землі, у ній простежується постійна туга, з'являється відчуття самотності, відчуженості та незахищеності. Поет бере позицію стоїчного мовчання. Без жодних виправдань собі, він скромно сповнятиме свій труд, залишаючись чесним і відвертим із собою. За таких обставин поет вибудує власну схему «тихого» буття як гідного шляху протистояння системі, окресливши українську реальність на складних життєвих перехрестях доби.

«Сквородинські думи» (2002) засвідчили, що В. Підпалый – гідний продовжувач філософії серця Григорія Сквороди; саме за цикл поезій «Сквородинські думи» поету присуджено посмертно Міжнародну літературно-мистецьку премію імені Григорія Сквороди 2008 року.

Різноманітна творчість Підпалого, окрім поезії, включає віршову збірку для дітей «Кожна бджілка – немов лічилка», прозові етюди, новели та оповідання, переклади і переспіви з болгарської, єврейської, білоруської, російської, ромської й інших мов, фрагменти поетичного переспіву «Слова про Ігорів полк», епістолярій до рідних, друзів та знайомих.

Упродовж 1965-1973 років В. Підпалый працює старшим редактором київського видавництва «Радянський письменник». Цей етап його життя окреслений творчою зрілістю, духовно-моральною кристалізацією внутрішньої позиції. В умовах складних фізичних та морально-етичних надзусиль він чітко заявляє свою тверду позицію бути собою незалежно від зовнішнього тиску та суспільних обставин. Його стійкість виявляється у відстоюванні об'єктивності, коли йшлося про рекомендацію до друку художньо вартісних творів. Редактор зазнавав утисків від керівників видавництва та Спілки письменників України, на нього навішували ярлик неблагонадійності, звинувачували у націоналізмі.

В. Підпалый, працюючи у видавництві «Радянський письменник», мав мужність повертати із забуття поетів

Є. Плучника, М. Драй-Хмару, Б.-І. Антонича. Під тиском цензурних заборон та обмежень редагував твори відомих нині авторів, серед них ті, що відійшли у засвіти, зокрема А. Бортняк, І. Гнатюк, М. Годованець, В. Житник, Р. Заславський, Наталя Кашук, М. Клименко, А. Малишко, Валентина Малишко, Б. Мозолевський, В. Моруга, І. Муратов, Д. Онкович, О. Орач, Л. Первомайський, А. Таран, С. Тельнюк, та нині суцільно Л. Горлач, О. Доріченко, В. Іванців, Ю. Ковалів, В. Корж, Р. Лубківський, Б. Олійник, Д. Павличко, М. Сом, М. Сингаївський. Йому належить незаперечна заслуга виходу у світ книг молодих українських авторів, на які цензура накладала табу та вилучала із друку. В. Підпалый готував до друку збірку Ліни Костенко «Княжа гора», «зняту потім із виробництва за серйозні ідейні вади» – як зазначено у «Доповідній записці № 178 відділу культури ЦК Компартії України про деяких членів Спілки письменників України» [2, с.126].

Поет рано покинув земний світ, відійшовши в засвіти після тривалої хвороби у 37-річному віці. Слід, залишений ним в українській культурі за досить короткий проміжок творчого буття, проглядається надто виразно – поет витворив творчу модель тихого мовчання, увиразнивши у такий спосіб різновекторність мистецького мислення українсько-го шістдесятництва.

Список використаних джерел:

1. Підпалый В. Тридцять літо : поезії. Лірика / Володимир Підпалый. – К. : Молодь, 1967. – 83 с.
2. Іщенко М. Доповідна записка відділу культури ЦК Компартії України про деяких членів Спілки письменників України / М. Іщенко // Київ. – 1994. – № 2. – С. 125–127.
3. Підпалый В. Золоті джмелі : вибрані твори / Володимир Підпалый. – К. : Твім-інтер, 2011. – 560 с.
4. Підпалый В. Сквородинські думи : поезії / Володимир Підпалый. – К. : Веселка, 2002. – 47 с.
5. Третьяченко А. «Хіба ж даремно вік було прожито, як є між нами на землі місток...»: творчий профіль Володимира Підпалого / Алла Третьяченко. – Тирасполь, 2016. – 160 с.

The article traces back the forms of "quiet" resistance of V. Pidpalyu, the poet of the 1960s, to the totalitarian system. The subjects and problems of his works are determined, the civic position of the author is outlined.

Key words: the movement of the 1960s, "quiet" lyrics, editorial activity.

Отримано: 21.03.2017

УДК 811.161.242

А. М. Сірант, кандидат філологічних наук

ТЕОРІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ЗМІШУВАННЯ У КОГНІТИВНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Стаття присвячена аналізу Теорії Концептуального Змішування у когнітивній лінгвістиці. З'ясовано термінологічне коло понять, якими оперують представники аналізованого підходу. Окреслено перспективи подальших досліджень у галузі когнітивної лінгвістики із застосуванням методологічних принципів Теорії Концептуального Змішування.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, Теорія Концептуального Змішування, концептуальна метафора, змішування, ментальний простір.

Дослідження у галузі когнітивної лінгвістики, що стосуються теми концептуального змішування, тісно пов'язані з теорією метафори, яка вперше була представлена Дж. Лакоффом та М. Джонсоном, а згодом стала предметом наукових зацікавлень Ж. Фоконьє, М. Тернера. Результатом їхніх наукових пошуків стало випрацювання нового підходу, який дістав назву «Теорія концептуального змішування» (Conceptual Blending Theory). В. Еванс пропонує таке визначення аналізованого підходу: Теорія Змішування (також відома як Теорія Концептуального Змішування (Conceptual Blending Theory), Теорія Концептуальної Інтеграції (Conceptual Integration Theory), Багатопросторова Модель (Many Space Model), яку розробили Жіль Фоконьє та Марк Тернер, походить з двох традицій когнітивної семантики: Теорії Концептуальної Метафори та Теорії Ментальних Просторів. Теорія змішування передбачає, що структура значення стосується інтеграції структури, яка породжує щось значно більше, ніж сума її складових частин. Механізм, за яким це відбувається, відомий як концептуальна

інтеграція або «змішування» та є загальною базовою когнітивною операцією, центральною щодо способу нашого мислення. Щодо своєї архітектури та центрального проблем, Теорія Змішування є більшою мірою спорідненою з Теорією Ментальних Просторів, не лише через використання ментальних просторів та конструкцій ментальних просторів як ключової частини її архітектури. Оскільки, Теорія Змішування є чіткою теорією, яка була розроблена з урахуванням феномену Теорії Ментальних Просторів, який Теорія Концептуальної Метафори не може адекватно пояснити. Більше того, Теорія Змішування додає своє власне значне теоретичне удосконалення, а відтак теоретичну значущість [2, с.12]. Схема концептуального змішування має такий вигляд: два вхідні простори містять прототипні риси концептів, які беруть участь у процесі змішування, родовий простір, який виконує функцію медіатора між змістом вхідних просторів та містить атрибут концептів, які є в обох вхідних просторах; вихідний змішаний простір, який є

результатом змішування, інтегрованою структурою. У роботі Ж. Фоконьє та М. Тернера [4, с.46] схема має такий вигляд:

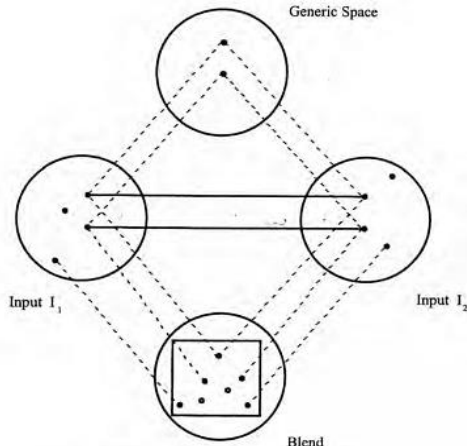

Схема 1.

У схемі відображено основні поняття аналізованої теорії: Generic Space – родовий простір, Input I₁ – вхідний простір 1, Input I₂ – вхідний простір 2, Blend – вихідний змішаний простір або бленд.

Тобто, на відміну від Теорії Концептуальної Метафори, яка передбачає сталі зв'язки з одновекторною проекцією від концептосфери джерела та концептосфери мети, Теорія Концептуального Змішування оперує мінімум чотирма ментальними просторами, у яких проекція відбувається в усіх напрямках.

Ідею такої емерджентної структури механізму змішування підтримують Т. Оклей та С. Коулзон: «Ці мережі складаються з двох або більше вхідних просторів, структурованих інформацією з дискретних когнітивних доменів, родовий простір, який містить структуру, спільну для усіх просторів у мережі та змішаний простір, який містить вибрані аспекти структур кожного вхідного простору, і, часто, свою власну емерджентну структуру. Змішування стосується створення

часткового мапування між когнітивними моделями у різних просторах мережі та проекцією концептуальної структури від простору до простору» (цит. за [5, с.109]).

Отже, концептуальне змішування – це основна мисленнєва здатність, яка відображає механізм проникнення у глобальну сутність концепту. Концептуальне змішування здійснює основну функцію у процесі конструювання значення. Теорія Концептуального Змішування є дуже вагомим кроком у розвитку когнітивної лінгвістики, зокрема її методологічного апарату щодо інтерпретації концептуальних метафор. Перспективним вбачаємо застосування Теорії Концептуального Змішування для дослідження концептуальної картини світу як окремих письменників, поетів, так і декількох етносів у компаративному аспекті на предмет крос-культурного діалогу.

Список використаних джерел:

1. Cognitive Linguistics : basic reading / edited by Dirk Geeraerts. – Berlin : Walter de Gruyter GmbH & Co, 2006. – V. 34. – 485 p.
2. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics / Vyvyan Evans. – Edinburg : Edinburg University Press Ltd, 2007. – 239 p.
3. Evans V. How words mean: Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction / Vyvyan Evans. – Oxford ; New York : Oxford University Press, 2009. – 485 p.
4. Fauconnier G. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities / G. Fauconnier, M. Turner. – New York, 2002. – 440 p.
5. The Oxford handbook of cognitive linguistics / edited by Dirk Geeraerts and Hubert Cuyckens. – New York : Oxford University Press, 2007. – 1334 p.

The paper deals with the analysis of the Theory of conceptual blending in cognitive linguistics. We stated the terms, used by the representatives of the analysed approach. The perspectives of the further researches in the branch of cognitive linguistics by means of the methodological principles of the Theory of Conceptual Blending are outlined.

Key words: cognitive linguistics, the Theory of Conceptual Blending, conceptual metaphor, blending, mental space.

Отримано: 16.03.2017

УДК 378.016:811.161.2'38

І. А. Федькова, старший викладач

МЕТОДИ Й ПРИЙОМИ ФОРМУВАННЯ СТИЛІСТИЧНИХ УМІнь У СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ФОНОСТИЛІСТИКА»

У статті йдеться про основні методи та прийоми, які застосовуються на заняттях зі стилістики під час вивчення теми «Фоностилістика».

Ключові слова: методи, прийоми, стилістика, фоностилістика.

Формування стилістичних умінь у студентів є одним із актуальних і перспективних напрямів сучасної лінгводидактики. Ознайомлення студентів зі стилістичним багатством рідної мови, закономірностями функціонування мовних одиниць у текстах різних типів і стилів, практичне засвоєння виразливо-зображувальних засобів мови сприяють виробленню комунікативних умінь і навичок, підвищують рівень їхньої мовленнєвої культури. Цілоком очевидно, що успішність процесу формування стилістичних умінь у студентів головню залежить від розуміння викладача сутності понять «методи» і «прийоми» навчання, їх класифікаційних структур, раціонального добору та застосування на заняттях загалом, і на заняттях зі стилістики, зокрема.

Мета статті – розглянути методи й прийоми формування стилістичних умінь у студентів у процесі вивчення теми «Фоностилістика».

Фоностилістика вивчає засоби звукової організації мовлення, шляхи та прийоми досягнення його милозвучності, а також способи використання різних властивостей мовних звуків для створення певного стилістичного забарвлення.

Під час добору методів і прийомів навчання необхідно враховувати мету й етап роботи, а також зміст і складність обраного матеріалу. Дотримуючись поглядів Т. Чижової, стилістичні вміння розглядаємо як особливу групу мовленнєвих

умінь, такі інтелектуальні дії, в основу яких покладено аналіз умов і шляхів вибору мовних засобів залежно від призначення та мети комунікації [5, с.50]. Як зазначає М. Пентилок, методи становлять основу роботи зі стилістики й найактивніше сприяють виробленню навичок стилістичної грамотності [4, с.7]. Серед основних учена виділяє спостереження над мовою, стилістичний експеримент, редагування, стилістичне конструювання, стилістичний аналіз. П. Дудик розрізняє як загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція тощо), так і «суто своєрідні методи» – структурно-стилістичний, семантико-стилістичний, статистично-стилістичний та порівняльно-стилістичний [2, с.46]. А. Коваль розмежовує наступні методи: метод стилістичного експерименту, метод зіставлення (ідентифікації), структурно-статистичний метод, метод семантико-стилістичного аналізу [3, с.6-7]. Під час роботи зі студентами над вивченням теми «Фоностилістика» ми застосовуватимемо такі методи та прийоми: спостереження над мовою, стилістичний експеримент, редагування, стилістичне конструювання, стилістичний аналіз.

Розглянемо детальніше практичне застосування зазначених теоретичних методів і прийомів у процесі роботи зі студентами.

Так, зокрема, під час вивчення фоностилістики можна провести стилістичний експеримент щодо експресивних властивостей звуків мови. Завдання полягає в тому, що студентам

пропонується уявити досі невідомих тварин *харарапу* й *зізюлю*. Студентам потрібно описати кількома штрихами кожну з них, прочитати їхні описи вголос, виявити спільне в них. А далі – порівняти їх з результатами експерименту, проведеного вченими-мовознавцями. Коли вчені провели такий експеримент, то виявили, що певні звукові комплекси породжують у багатьох людей дуже схожі уявлення. Перше слово (*харарапа*) більшість носіїв мови пов'язувала з чимось великим, старим, недобрим, а друге (*зізюля*) – з малим, молодим, приємним, добрим [1, с.37].

Досить поширеним і продуктивним видом роботи є стилістичне редагування. Стилістичне редагування, удосконалення окремих речень і текстів сприяють оволодінню стилістичними нормами, виробленню в студентів умінь помічати та виправляти стилістичні помилки у власному й чужому мовленні, доцільно використовувати мовні засоби різних рівнів з огляду на мету й сферу висловлювання. Матеріалом для редагування можуть бути як спеціально деформовані тексти, так і власні висловлювання студентів, а також зразки текстів різних функціональних стилів зі стилістичними неточностями. Так, студентам пропонується виправити помилки та прокоментувати зразки ефонічного чергування голосних у поданих текстах (*у-в, і-й, з-із-зі (зо)*). Або ж відредагувати подані речення (Н-д: 1. *Мій друг встав, щоб вже йти.* 2. *Ці романи нецікаво читати, в них немає глибоких й зворушливих сторінок.* 3. *Вони займалися не лиш соляною промисловістю та ін.*)

Стилістичний аналіз застосовуємо під час виконання вправ на асонанс та алітерацію. Зокрема, пропонується знайти у поданих поетичних рядках приклади алітерації та асонансу (та їх поєднання), указати звукові анафори й епіфори та з'ясувати їхню роль.

- А.** *І млявих літ літеплу лінь
На попіл спалював сирого* (Юрій Клен)
Б. *Світи мені, завжди світи,
Священне сонце простоти.
Світи у помислі і слові...* (С. Шморгун)
В. *Вишневий цвіт
З вишневих віт
Вишневий вітер
Звіає з віт* (І. Драч) та ін..

Або ж визначити роль фонетичних засобів у поезіях Богдана-Ігоря Антонича «Осінь» та Ліни Костенко «Осінь день». Зокрема, поезія Богдана-Ігоря Антонича «Осінь» є яскравим прикладом логографу, який утворюється на акустико-артикулятивних ознаках – стилістичної фігури, яка нагадує словомереживо, в якому фонетичні й морфемні редукції чи «протези» (усічення звуків, складів або додавання) спричинюють семантичну метаморфозу: слова набувають щораз іншого значення, створюючи пластичний свіжий звуковий образ.

УДК 811.161.2'271

З. С. Шевчук, аспірант

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ВТОРИННИХ НОМІНАЦІЙ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЖІНКИ

У статті класифіковано та проаналізовано вторинні описові номінації на позначення жінки у сучасній жіночій прозі.

Ключові слова: описова номінація, номен, вмотивованість, лексема.

Мовна апеляція до гендерних стереотипів та характеристик у сучасній жіночій прозі репрезентована номенами, які фіксують поняттєві та індивідуально-авторські оцінні значення.

Для позначення здатності сучасних мов поповнювати свій номінативний склад вводиться поняття вторинної номінації, під якою розуміється використання фонетичної форми первісної мовної одиниці для нового позначеного поняття, тобто поява нового значення в цій мовній одиниці [1, с.190, 203]. Структурно-функційний аспект номінацій із вторинним значенням вербалізує індивідуальне ставлення до персонажа, взаємозв'язок екстралінгвальних та інтралінгвальних чинників у їх структурі.

І. Бабій зауважує, що головне завдання описових номінацій (deskрипцій) полягає у позначенні та кваліфікації об'єктів позамовної дійсності [2, с.2].

Під час вивчення фоностилістики наголошуємо на розмежуванні суміжних і тісно пов'язаних між собою фонетичних явищ: звуконаслідування й звуконаслідувальних слів (які передають звуки навколишнього світу, умовнюються в авторський текст: «Кум-кум! Скре-ке-ке! От же лишечко яке!») та звуковідтворення (звукові ефекти виникають у словесних рядках тексту, насичених певними звуками чи їх сполученнями: «Кумо, кума! Бузьки нема, а ми тому раді!»). У художніх текстах ці засоби досить часто поєднуються, як-от: «Наловили комарів, Почали веселий спів: -Квок-квок! Кум-кум! Кумо-кумо, Де твоїй кум? Так і кумкають старі Цілу ніч у кушурі» (Н. Забіла). Зокрема, студентам пропонується дібрати до слова *говорити* такі синоніми, які мають виразні звуковідтворювальні характеристики, н-д: *жебоніти, джерготати, воркувати, белькотіти, гарикати* тощо.

Або ж студенти читають уривок з роману О. Гончара «Циклон», знаходять та доводять, що у ньому використано звуковідтворення. Виділяють ряди звукосполучень, за допомогою яких створюється художньо виразна картина потоку, могутнього природного явища («Жене з гір бурелом, котить валуни, ріка глухо гуркоче, перемілюючи все в глибині на кам'яних своїх жорнах. Серед брудних пінявих бурнів пливе дерево зелене, гіллясте!...»).

Отже, ефективний добір методів і прийомів формування стилістичних умінь у студентів, їх цілеспрямоване застосування на занятті з фоностилістики сприяє глибшому усвідомленню функціонально-стилістичного призначення та особливостей уживання мовностилістичних засобів у текстах різних типів і стилів, доцільному їх добору з огляду на адресата, мету й сферу використання у власній мовленнєвій діяльності.

Список використаної джерел:

1. Авраменко О. М. Стилістика української мови: програма факультативного курсу 10-11 класи / О. М. Авраменко, В. Ф. Чукіна. – К. : Грамота, 2008. – 255 с.
2. Дудик П.С. Стилістика української мови : навчальний посібник / П.С. Дудик. – К. : Академія, 2005. – 368 с.
3. Коваль А.П. Практична стилістика сучасної української мови / А.П. Коваль. – К. : Вища школа, 1987. – 349 с.
4. Пентилюк М.І. Робота з стилістики в 4-6 класах : посібник для вчителів / М.І. Пентилюк. – К. : Радянська школа, 1984. – 136 с.
5. Чижова Т.И. Основы методики обучения стилистике в средней школе : учеб. пособ. / Т.И. Чижова. – М. : Просвещение, 1987. – 176 с.

The research paper refers to the basic methods and teaching techniques used during Stylistics lessons on «Phonostylistics».

Key words: methods, teaching techniques, style, Phonostylistics.

Отримано: 23.03.2017

тивованості – «структурна-семантична властивість слова, що дає змогу усвідомити зумовленість зв'язку значення... та звукової оболонки... слова на основі співвідношення слова з мовною та позамовною дійсністю» [3, с.186]. Вони засвідчують переважно негативну конотацію описових номенів, репрезентують індивідуальність та виразне конотативне забарвлення. З-поміж них виокремлюємо такі типи:

а) *перифразовані номінації* (трансформовані через власне ім'я): «Мені добре запам'ятався випадок із **Настєю Возником**. Усі її так називали за яскравий колір волосся й **вогняний темперамент**» [9, с.144]; «Коли мав прийти Чорний День, ніхто точно не знав. Але ніхто й не сумнівався у його невідомості: прийде стовпудово. І тим, хто до нього не підготувався, будуть тапки. Галя їм настане. Не моя сестра, а справжня **галя – гаплик**, іншим словом» [8, с.17]; «– За ніч зробив політичну кар'єру, – вихвалявся Гоцик. – Розказую... Її звали **Марта**. Прикольне ім'я. Подумки я назвав її **Мартазаврою**. – Чому? – спитала Люба. – Ну... По-перше, стара та давня, як динозавр. По-друге... Розглядає на мені і ворухнутися не міг. Ще й вимагала, аби я її потилицю чухав» [4, с.36];

б) *непрямі описові номінації* (виконують роль непрямих загальних назв, мотивованих особовими та неособовими лексемами), які репрезентують:

– зовнішній вигляд: «В університеті її прозвали **Лисцею**. Через руде волосся та зелені очі» [10, с.163]. «– Він повертається рівно о дванадцятій ночі, і вона, ця **корова**, його чекає, вибігає на терасу, як принцеса з фільму: пусі-мусі, ах яка любов-у-у!» [12, с.149] – значення лексеми королева на позначення жінки трансформоване через зовнішність тварини. Некрасиву жінку репрезентує сленгова номінація чувирло (якій протиставляється образ прекрасної нареченої): «Мені чомусь стало сумно. Наречена – це така гарна, з довгим кучерявим волоссям, лагідна і весь час сміється. А я якесь **чувирло в кедях**» [7, с.314]. «Що воно таке? Подивилася на себе в скло і відкинулася на подушку: **крізь силуети дерев на мене дивилося страховисько**» [10, с.188] – номен страховисько утворене від лексеми страх і виражає значення негарної жінки, зовнішній вигляд якої відлякує. «У кімнаті за столом, хаотично закладеним паперами, сиділа неймовірно гарна жінка. Красуня з казок. Міфічна істота. **Богиня**» [5, с.34] – богиня – «про жінку, дівчину надзвичайної, чарівної вроди» [11, Т.1, с.209].

– інтелектуальний рівень: «Бо якщо, не приведи Боже, біда прийшла, то це вона, **стара дурка**, її наклікала» [13, с.277]; «Бо якщо ця дівка думає, що вона марновірна **якесь стара дурка**, то гірко помиляється» [12, с.142] – характеристика доповнюється ознакою стара, яка вказує на вік жінки. «Якесь **пройда** має її за **круглу дурену**, розіграє і шантажує» [12, с.133]. Лексема пройда у зазначеному фрагменті виражає значення «...людини, здатної на ганебні, нечесні вчинки, на обман, підлість» [11, Т.8, с.190] і характеризує жінку з аморальною поведінкою;

– особливості моральної / аморальної поведінки: Номени цієї групи вербалізуються переважно через лайливі слова: «Бо й справді, хто вона? Ані дівка, ані жона шлюбна, ані розвідниця, ані вдова, хіба що **солом'яна... гірка лиходолиця!**» [13, с.330] – лиходолиця – жінка, яка чинить лихо. «– Геть з мого дому! Щоб твоєї ноги тут не було, **паршивко!**» [12, с.138] – паршивка – «про погану, гидку людину» [11, Т.6, с.83]. «Чи, бува, не тероризувала і її та невідома телефонна **хуліганка?**» [12, с.151]. «І добре, інакше йому довелося б вилувлювати ту кляту **сучку** (де вона тільки взялась на його голову?!) і затуляти рота, але так, щоб її ніколи не свербіло його розтулити» [12, с.151] – сучка – «взагалі про підлу, нікчемну людину» [11, Т.9, с.830]. «Тож, як кожна циганка чи **дури-світка-сновидиця**, Вікторця спочатку тумана мені перла з дамами хрестовими, червовими та бубновими, а далі, відсунувши карти вбік, розказала все, що знала і як воно було насправді» [12, с.174] – аналітичний номен з другим допоміжним компо-

нентом характеризує жінку як нечесну, оманливу. Жорстоку, люту жінку репрезентує номен дракулиця: «Зараз вона встане і поїде до Мілі, але не за тим, щоб ридати над її **недолею**, а спитати, з якою метою вона підіслала цю **дракулицю?**» [12, с.133].

Подекуди натрапляємо на гостро зневажливі номени: «Він взагалі любить всіляких уродів... Я в його списку ще не найстрашніше **чмо**» [6, с.104]; «Та Яся, якщо вірити словам Стотневич, взагалі була **гімно рідкісним**» [6, с.97] – номени чмо, гімно асоціюються із людиною, яка викликає відразу, огиду;

– особливості характеру, темпераменту: «Втрапивши обачність, він спробував укоськати **брикливу лошичку**, але всі його безумні спроби завершилися ганебним провалом...» [12, с.155] – словосполучення бриклива лошичка апелює до значення лошиці як прудкої тварини та характеризує жінку як енергійну, жваву, моторну, а також норавливу, капризну;

в) *оказіональні номінації* (виражають унікальну образну ознаку жінки): «Але я вдаю, що нічого не бачу, нічого не чую. Що – **щаслива**. А надто коли він починає **стогнати**: і там його болить, і тут йому коле. У такі хвилини, а вони повторюються чи не щотижня, я перетворююсь на янгола, на сестру милосердя, на **малицю-вдупудуйку**» [12, с.168] – композитний номен мамця-вдупудуйка із іронічним значенням допоміжним компонентом вдупудуйка доречно описує жінку, яка задовольняє усі потреби чоловіка.

Вторинні описові номінації відображають позитивну чи негативну експресивно-емоційну оцінку його носія. У відпеліятивних номенах відбивається лінгвокультурний світогляд народу, його дотепність і образність, іронічність.

Список використаних джерел:

1. Арутюнова Н.Д. Номінація, референція, значення / Н.Д. Арутюнова // Языковая номінація. Общие вопросы. – М.: Наука, 1977. – Кн. 1. – С. 188-206.
2. Бабій І.О. Комунікативно-прагматичні параметри дескрипцій у текстах «малої прози» кінця ХХ – початку ХХІ століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / І.О. Бабій. – Івано-Франківськ, 2007. – 21 с.
3. Блинова О.И. Явление мотивации слов: Лексикологический аспект: учеб. пособие / О.И. Блинова. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1984. – 192 с.
4. Дашвар Л. РАЙ.центр / Любо Дашвар. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 384 с.
5. Доляк Н. Заплакана Європа: [роман] / Наталка Доляк; передм. В. Гранецької. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 288 с.
6. Карпа І. Bitches Get Everything / Ірена Карпа. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2007. – 240 с.
7. Карпа І. Доло і зло / Ірена Карпа. – Харків: Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2008. – 319 с.
8. Карпа І. З роси, з води і з калабані / Ірена Карпа. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. – 320 с.
9. Печорна О. Грішниця / Олена Печорна; передм. М. Іванцової. – 2-е вид., стереотип. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015 – 288 с.
10. Роздобудько І. Гудзик [Роман] / Ірен Роздобудько. – 4-е вид. – К.: Нора-Друк, 216 – 224 с.
11. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. – К.: Наукова думка, 1970-1980.
12. Тарасюк Г.Т. Жіночі романи: Проза / Г.Т. Тарасюк. – Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006 – 288 с.
13. Тарасюк Г.Т. Новели: Проза / Г.Т. Тарасюк. – Бровари: Вид-во ПП «МН ТРК «Відродження», 2006 – 416 с.

In the article the secondary descriptive categories which describe women in a modern female prose are classified and analyzed.

Key words: descriptive nomination, nomina, motivation, lexeme.

Отримано: 15.03.2017

МОВНА ДЕКОЛОНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ У ЗАКОНОТВОРЧИХ ІНІЦІАТИВАХ

У статті доведено, що мовна ситуація в Україні покращиться лише за умови виваженої мовної політики; обґрунтовано необхідність ухвалення Закону про державну мову в Україні; заналізовано основні положення (переваги і ризики) поданих до Верховної Ради законопроектів.

Ключові слова: мовна ситуація, мовна політика, мовне законодавство, національна ідентичність.

Політичне відродження самостійності України 1991 року й досі не зупинило маховика російщення. Українці можуть затвердити свою національну ідентичність у разі виваженої державної мовної політики, дієвих законів. Тому тема даного дослідження є актуальною.

Мета наукової розвідки передбачає аналіз законотворчих ініціатив урегулювання мовної ситуації в Україні.

Проблеми мовної ситуації в Україні є постійним об'єктом вивчення і мовознавчих, і політичних наук. Науковці аналізують взаємовплив мови і суспільства, осмислюють здобутки і проблеми державних механізмів мовної розбудови, визначають рекомендації для політичного консенсусу щодо майбутньої мовної політики (Л. Масенко, І. Курас, О. Куць, О. Руда, Г.Свєєва, І. Лопушинський та ін.). Проте в їхніх та інших публікаціях зазвичай розглядається мовна політика без зосередження уваги на законотворчій діяльності Верховної Ради України щодо мовних питань. Водночас в умовах війни важливо активізувати усі націєконсолідуючі чинники. І мова, без сумніву, є однією з ключових підвалин ідентичності.

Закон України «Про засади державної мовної політики» (№ 5029-VI, 2012 р.) [1] не став прийнятним для українських реалій часів національно-мовного і державного відродження. Натомість, відповідно до огляду «Становище української мови в 2016 році» [6], призив до ще більшого домінування російської мови та знищення української як державної і як мови державотворчого етносу – українців. У містах Сходу і Півдня ситуація стала критичною.

Застереження внутрішньоукраїнських і міжнародних експертів про поновлення шовіністичної мовної політики радянських часів було зігноровано. У державі виник правовий колапс – невідповідність Конституції і Закону. Отож, і сьогодні нагальною залишається потреба дієвого мовного менеджменту, що й спонукало парламентарів підготувати до розгляду законопроекти, які б узаконили «колективне право нації на власний голос» [2].

На жаль, розділити політику і законодавчий аспект мовного державотворення знову не вдається. На тепер зареєстровано три законопроекти. Найбільшу підтримку в суспільстві здобув законопроект за №5670 «Про державну мову» (автори – І. Подоляк, А. Гопко, С. Семенченко та ін.) [5]. Науковці, митці, профільні міністерства, громадські активісти та представники різних відомств підтримали цей запит на впровадження української мови в суспільне життя.

Даний проект Закону, окрім європейського досвіду і Конституції України, спирається на рішення Конституційного Суду (1999), Концепцію державної мовної політики (2010) та Висновок Венеційської Комісії (2011). Всі ці документи спонукають посилити роль державної мови в суспільному житті.

Філософською основою робочої групи з питань підготовки проекту стало розділення мовного закону на 2 закони – про державну мову і про права осіб, що належать до національних меншин.

Проект Закону «Про державну мову» проголошує українську мову невід'ємним елементом конституційного ладу на державному офіційному рівні. Тому, аби набути українське громадянство або виконувати посадові обов'язки у державних і комунальних закладах, підприємствах, установах, організаціях, потрібно володіти державною мовою на визначеному Національною комісією зі стандартів державної мови рівні. Держава має різноаспектно забезпечити повноцінне функціонування української мови у нормативно-правовому полі; сфері обслуговування – оборонній та побутовій; освітньо-культурному просторі.

Передбачає Закон «Про державну мову» й адаптаційний період : набуде чинності через 2 місяці після опубліку-

вання, однак найбільш важливі його норми почнуть діяти пізніше – упродовж двох років.

Водночас цей законопроект містить і деякі ризики. Зокрема, неоднозначне тлумачення мають такі положення:

Державна мова стане мовою засідань, заходів, робочого спілкування ... Якщо організатор проводить захід *іншою* (? – авт.) мовою, він має... ;

... Державна мова стане мовою навчально-виховного процесу в усіх навчальних закладах, *але* в тих садочках і школах, де *навчання ведеться мовами меншин*, мова відповідної меншини й далі використовуватиметься *поряд* (? – авт.) *із державною* (не *вивчення мови національної меншини, а сам навчальний процес* мовою навчальної меншини! – авт.). У вищих навчальних закладах навчання вестиметься державною мовою, *але окремі предмети* (які? – авт.) можуть викладатися англійською чи іншими мовами ЄС. Позашкільна, професійно-технічна, післядипломна освіта мають здійснюватися українською мовою (*а окремі предмети* ? – авт.).

Культурно-мистецькі, видовищні та спортивні заходи відбуваються українською мовою, *але* передбачено винятки для захисту прав національних меншин чи *творчого задуму автора* (? – авт.).

Законопроект №5669 «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні» [4] за авторством В. Яворівського, М. Матіос, І. Фаріон, А. Ілленка, співавтори – С. Головатий і О. Сироїд. У законопроекті визначено поняття «*іноземна мова*», «*мова національної меншини*», «*регіональна (міноритарна) мова*». Відповідно до цього законопроекту, особам, які належать до національних меншин, *забезпечується право на вивчення* (а не провадження навчального процесу) рідної мови у державних і комунальних закладах освіти.

У законопроекті №5556 «Про мови в Україні» (автор – Я. Лєсюк, І. Васюник, О. Білозір та ін.) [3] є ще більш радикальна норма щодо мови освіти: вивчення мов корінних народів / національних меншин провадити у державних і комунальних навчальних закладах *або* у національно-культурних товариствах.

Законопроект №5669 передбачає утворення органу для опрацювання і утвердження стандартів української мови як державної – Національну комісію зі стандартів державної мови. Контролюватиме виконання Закону Уповноважений із захисту державної мови, мов національних меншин, регіональних (міноритарних) мов та його Секретаріат. На регіональному рівні контрольну функцію здійснюватимуть мовні інспектори.

Конституційний Суд після тривалої перерви у листопаді минулого року поновив слухання про відповідність Конституції Закону «Про засади державної мовної політики» (2012). Але хоч усі експерти й доводили, що цей закон має бути скасовано, проросійські лобісти досі усяляко намагаються зупинити українізацію України, апелюючи на «дискримінацію російськомовних». Тому депутатам корпусові, науковцям, освітянам, усій громадськості варто забути про політичні амбіції й напрацювати спільний мовний законопроект, україноцентричний у своїй основі.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про засади державної мовної політики». – Режим доступу: [http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5029-17].
2. Масенко Л. (У)мовна (У)країна: Популярне видання [Електронний ресурс] / Лариса Масенко – К. : Темпора, 2007. – 88 с. – Режим доступу: http://ukraine.velesava.com/?p=71.
3. Проект Закону України №5556 «Про мови в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60750.

4. Проект Закону України №5669 «Про функціонування української мови як державної та порядок застосування інших мов в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60952.
5. Проект Закону України №5670 «Про державну мову» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakid.net/resources/newsfiles/doc_412642.pdf.
6. Стан української мови. Щорічний моніторинг: Російська домінує в медіа та сфері послуг, українська – в освіті й кінопрокаті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://texty.org.ua/pg/article/Oximets/read/72173>.

In the article it is proved that the language situation in Ukraine will improve in conditions of balanced language policy; the necessity of enacting the Law about the state language in Ukraine is grounded; the basic provisions (benefits and risks) of submitted bills to Verkhovna Rada are analyzed.

Key words: language situations, language policy, language legislation, national identity.

Отримано: 24.03.2017

УДК 39:378.096:378.4(477.43)

В. В. Щегельський, кандидат філологічних наук

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОШУКОВО-ЗБИРАЦЬКОЇ РОБОТИ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВОЇ ЛАБОРАТОРІЇ ЕТНОЛОГІЇ К-ПНУ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

Автор статті на основі досвіду етнологічної роботи пропонує зацікавленим особам розроблені та апробовані на практиці підходи та методи етнорегіонального дослідження.

Ключові слова: лабораторія етнології, методи, програмні завдання, експедиція, фольклорна практика, новація.

У 20-х рр. минулого століття в новоствореному Українському державному університеті міста Кам'янець-Подільський діяли науково-дослідні підрозділи, які займалися вивченням місцевого народного господарства, пам'яток старовини та культури Поділля. З того часу відбулося чимало змін, злетів та затухань у справі дослідження народної культури етнічного регіону. Сучасні процеси розбудови української державності оживили необхідність розвивати давні традиції народу. Починаючи з 90-х років ХХ ст. працівники навчально-наукової лабораторії етнології Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка цілеспрямовано працюють над плановою темою «Народна культура Поділля у контексті національного відродження України». Навчально-наукова лабораторія етнології є базовою складовою кафедри історії української літератури та компаративістики у вузівській системі вивчення нормативних народознавчих навчальних курсів, передбачених для підготовки висококваліфікованих спеціалістів.

На цій основі студенти мають можливість безпосередньо опанувати традиційні предметні свідчення матеріальної та духовної культури етносу. Під час здійснення планових фольклорної та фольклорно-діалектологічної практик студенти факультету української філології та журналістики в польових умовах закріплюють знання, що їх набули при вивченні народознавчих дисциплін, виконуючи програмні завдання з визначеними вимогами. Актуальність роботи лабораторії має незалежне значення. Ще на початку діяльності лабораторії етнології розроблялися програми, питальники, поетапні науково-практичні завдання та узагальнюючі плани етнологічного характеру, визначалися маршрути картографічні схеми поступового вивчення населених пунктів Поділля. Куштовий метод дослідження засвідчив продуктивність пошуків і дав можливість охопити широкий спектр довколишніх сіл.

Учасники пошукової групи опрацьовують тематичні питальники, розроблені в рамках діяльності навчально-наукової лабораторії етнології: «Блискавка. Грім. Хмари. Дощ», «Фразеологія основних українських обрядів», «Народні ігри та забави», «Відомості про церковні споруди Поділля» тощо. Під час експедицій зроблено також графічні зображення ряду культових споруд і об'єктів. Досягнуті результати проведених експедиційних досліджень та наукових розвідок, здійснених із використанням зібраного народознавчого матеріалу в етнологічно вивчених населених пунктах Поділля, створені на цій основі методичні посібники, тематичні розробки, сценарії тощо використовуються і можуть бути залучені до навчального процесу в університеті, інших навчальних закладах міста та області, а також у просвітницькій, виховній та пропагандистській роботі.

Зусиллями лабораторії підготовлено та опубліковано три випуски із запланованої серії матеріалів етнології лабораторії – «Народні намогильні написи-посвяти з Поділля» (Кам'янець-Подільський, 2001. – 256 с.), «Народні пісенні жарти Поділля» (Кам'янець-Подільський, 2011. –

300 с.) та «Народні дитячі ігри і забави пастухів Поділля та околиць» (Кам'янець-Подільський, 2011. – 360 с.).

На основі зібраних матеріалів підготовлено і захищено кандидатські дисертації: «Фраземіка говірок Західного Поділля» (2001 р.), автор – Н.Д. Коваленко [1], «Легенди та перекази Поділля: мотиви, постика» (2012 р.), автор – Шевчук В.В. [5] та «Героїчний фольклор Поділля: регіональна своєрідність та національна традиція» (2015 р.), автор – В.В. Щегельський [6].

У 2015 р. учасниками етнологічної експедиції Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, започатковано вивчення сучасних проявів меморіальної практики подолян, яка ввійшла та міцно закріпилася у побуті. Увагу зосереджено на вигодованні надробних плит із нанесенням на них невербальної інформації про прижиттєву професійну зайнятість, уподобання та захоплення померлого. Це зумовило появу нової лексеми – графотафія (автор послуговався традиційним використанням грецького тлумачення: *grafō* – пишу, креслю, дряпаю, зображаю та *tafos* – могила, поховання). За змістовим наповненням графотафії при класифікації виокремлено в такі підгрупи: 1) професійні; 2) уподобання, захоплення. Графотафія – це спосіб коротко і красиво розповісти про людину, передати історію її життя за допомогою тематично-сюжетних графічних зображень на намогильному пам'ятнику.

Наразі до роботи залучено такі новації: «Перлини з родини» та «Словничок сільських балачок» над якими працюють завідувач навчально-наукової лабораторії етнології та студенти – члени проблемної групи, а також усі охочі. Такі нововведення уможливають збір навченою студентською молоддю усної традиції українців, а саме малої прози, перебуваючи у колі своєї сім'ї, родини. Проектом номінації «Словничок сільських балачок» передбачено виокремлення локальних мовленнєвих проявів окремого населеного пункту. Розмовляючи літературною мовою іноді, перебуваючи у певній ситуації воскресєє із глибини пам'яті на генетичній підсвідомості мова рідного села, мова дідів і прадідів тільки встигає зафіксувати. Студенти записують почуті слова рідковоживаної діалектної лексики, які за різних обставин поступово зникають із мовлення поселеня.

Накопичені складові матеріальної бази лабораторії етнології, зокрема, рукописні, фото-, фоно-, графічні, відеотощо фонди постійно використовуються і мають підстави бути залученими при створенні узагальнюючих монографічних розвідок, кандидатських, докторських робіт, текстово-візуальних методичних посібників, при написанні студентських дипломних, курсових проектів, наукових звідомилень для участі в конференціях та тематичних читаннях.

Апробовані та вдосконалені новітні принципи та методи фіксування і дослідження народознавчого матеріалу в умовах польових експедицій опрацьовувалися з перспекцією на майбутнє ґрунтовне наукове їх вивчення та оприлюднення.

Пошуково-експедиційна, наукова, навчальна, виховна та просвітницька робота, здійснювана і впроваджувана нав-

чально-науковою лабораторією етнології, сприяє національному оновленню та популяризації локальної традиційної духовної і матеріальної культури серед громадськості, студентської та учнівської молоді.

Список використаних джерел:

1. Коваленко Н.Д. Фраземіка говірок Західного Поділля : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н.Д. Коваленко. – К., 2001. – 324 с.
2. Колотило Т.І. Запрошуємо до пошуків народних знань Поділля: Етнологічний питальник / Т.І. Колотило // Подільське Братство: Інформаційний вісник №3. – Кам'янець на Поділлі, 1993. – С. 39-41.
3. Колотило Т.І. Питальник з народознавства / Т.І. Колотило // Культура Поділля: Історія і сучасність : матеріали другої науково-практичної конференції, присвяченої 500-річчю м. Хмельницький, 1993. – С. 158-161.
4. Колотило Т.І. Фольклорні експедиції Кам'янець-Подільського педінституту / Т.І. Колотило // Народна творчість та етнографія. – 1988. – №4. – С. 79-80.
5. Шевчук В.В. Легенди та перекази Поділля : мотиви, поетика : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.07 «Фольклористика» / В.В. Шевчук. – Львів, 2012. – 505 с.
6. Щегельський В.В. Ігровий фольклор Поділля: регіональна своєрідність та національна традиція : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.01.07 «Фольклористика» / В.В. Щегельський. – К., 2015. – 538 с.
7. Щегельський В.В. Про народні ігри подолян / В.В. Щегельський // Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині: історія і сучасність : науковий збірник. – Кам'янець-Подільський, 2002. – С. 163-168.

The author of the article on the basis of experience of ethnologic work offers to the interested persons worked out and approaches and methods of ethno-regional research are approved in practice.

Key words: laboratory of ethnology, methods, programmatic tasks, expedition, folklore practice, innovation.

Отримано: 16.03.2017

Секція ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147

Т. Й. Бабюк, кандидат педагогічних наук

ЕКОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті автором зроблена спроба пошуку нових підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів, а саме проаналізовано проблем еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: вихователь дошкільного навчального закладу, еколого-педагогічна підготовка, принципи, умови та методи екологічної освіти.

Показником результативності виховання екологічної культури дітей є їхня екологічно мотивована поведінка, обумовлена екологічною доцільністю та системою морально-етичних цінностей. Діяльність дітей у природі та еколого-педагогічна діяльність педагога є взаємозумовленими та взаємозалежними. Умотивованість педагога, його моральна позиція, здатність до пошуку духовно-душевної близькості з природою, наявність глибокого відчуття причетності до життя на Землі в широкому смислі слова, особистісних вартостей у спілкуванні з природою є дуже важливими складниками успішної еколого-педагогічної діяльності.

Проблеми екологічної освіти та виховання на різних вікових етапах розвитку особистості вивчали багато дослідників. Так, питаннями екологічного виховання дошкільників опікувалися Г. Беленька, Н. Горобаха, Н. Лисенко, В. Маршицька, С. Ніколаєва, З. Плохій, Д. Струннікова, Н. Яришева. Науковці стверджують, що успішність екологічного виховання дітей безпосередньо залежить від доброякісності еколого-педагогічної підготовки вихователів.

На сучасному етапі головна мета української системи вищої освіти вбачається у створенні умов для розвитку й самореалізації кожної особистості. У зв'язку із цим ведеться пошук нових підходів до професійної підготовки майбутніх педагогів.

Метою статті є аналіз проблем еколого-педагогічної підготовки майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів.

Найголовнішим завданням сучасної вищої школи є не просто підготовка фахівця, а формування особистості з високим рівнем професіоналізму, здатної швидко адаптуватися й активно, творчо діяти в реальних освітніх умовах. Ураховуючи специфіку педагогічної праці та вимоги до вихователя, який має здійснювати екологічну освіту й виховання, процес набуття готовності до формування екологічно мотивованої поведінки має спрямовуватися на відпрацювання в студентів особистісних рис, що забезпечать особистісно орієнтований і гармонійний розвиток вихованця і свідоме еколого-педагогічне самовдосконалення фахівця. Н. Лисенко визначила закономірності ефективної підготовки фахівців дошкільної освіти до екологічного виховання дітей:

- критичне ставлення до навколишньої дійсності та свідоме поведінка особистості залежать від сформованих переконань, які є мотивом екологічно спрямованої діяльності;
- оволодіння екологічно значущими знаннями залежить від способів пізнавальної діяльності, серед яких найбільш ефективними є операції аналізу, порівняння, оцінки фактів, узагальнення, установлення причинно-наслідкових і причинно-часових залежностей;
- на рівень екологічної професійної готовності значно впливає сформованість умінь критично сприймати матеріал, ураховуючи при цьому діалектику наукового й електичного знання;

- усвідомлення значущості екологічних знань для майбутньої самостійної педагогічної діяльності значно прискорює формування екологічно-професійної готовності студентів, тобто рівень розвитку мотиваційної сфери вирішальною мірою впливає на оволодіння знаннями [2, с.122-123].

Вивчення принципів екологічної освіти показало, що дослідники відстоюють пріоритетність принципів гуманізації й гуманітаризації природничо-наукової освіти. Так, Т. Нінова зауважує, що «в основу екологічної освіти й виховання мають бути покладені ідеали гуманності та природовідповідності» [3, с.58]. І. Родигіна зазначає, що забезпечення гармонії відносин людини і навколишнього середовища, суспільства і природи (гуманізація) та формування планетарного мислення (гуманітаризація) провадиться через різнобічне відображення стосунків людини й навколишнього світу [4, с.6]. На думку Г. Беленької, «гуманістичний підхід до організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі проявляється у зверненні до особистісної суті людини, звільненні її від одноманітності як у суспільному бутті, так і у власному особистісному розвитку» [1, с.24].

Отже, дослідники приділяють велику увагу принципу гуманізації як у природничій освіті, так і у системі професійної підготовки педагогів у вищому навчальному закладі. Причина цієї уваги вочевидь, адже екологічне становлення особистості тісно пов'язане з моральним вихованням. Висококультурна людина має бути гуманною в ставленні до природи, навколишнього світу, інших людей. У процесі підготовки фахівця слід подавати зразок гуманного ставлення, поведінки, що можливо саме за умови побудови педагогічного процесу за принципом гуманізації.

Сучасні дослідники також надають важливого значення принципам самостійності та свідомої творчої активності. Це можна пояснити, з одного боку, тим, що ці принципи сприяють забезпеченню діяльнісного підходу, який посів чільне місце в системі вищої освіти, а в системі екологічної освіти, саме в процесі залучення до практичної діяльності, відбувається формування екологічної свідомості особистості, набуваються необхідні уміння. З іншого боку, кредитно-модульна система навчання (збільшення частки самостійної роботи) вимагає від студентів високого рівня розвитку самостійності та творчої активності.

У вищезгаданих дослідженнях також підкреслюється важливість принципів природовідповідності, культуровідповідності, історизму, систематичності, цілісності, наступності. Реалізація вищеназаних принципів, за думкою науковців, суттєво впливає на якість еколого-педагогічної підготовки.

Підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх вихователів у сфері екологічної освіти та виховання можливе за спеціально створених умов. У дослідженнях пропонуються педагогічні умови екологічної освіти та еколого-педагогічної підготовки щодо:

- відбору змісту навчального матеріалу (екологізація змісту дисципліни; раціональний відбір матеріалу, що відповідає еколого-педагогічній готовності; професійна спрямованість змісту навчання, включення тем, у змісті яких розглядаються екологічні проблеми України та регіону, вивчення та узагальнення досвіду педагогів-новаторів);
- організації навчально-виховного процесу (визначення конкретних завдань для кожної організаційної форми роботи, використання природного довкілля як засобу формування екологічної культури; упровадження методів, що сприяють активізації пізнавальної діяльності; умотивоване використання інноваційних педагогічних технологій, збільшення частки самостійної роботи, створення належних умов у базовому дошкільному закладі);
- розвитку професійних інтересів та умінь (забезпечення особистісної активності, розвиток екологічного мислення та екологічної свідомості, забезпечення єдності основних компонентів підготовки майбутніх фахівців, усвідомлення майбутнім педагогом своєї професійної ролі, залучення до науково-дослідної роботи).

Для забезпечення психолого-педагогічних умов екологічної освіти сучасні дослідники пропонують використовувати різноманітні методи та прийоми.

Нашу увагу привернули прийоми формування внутрішньої позитивної мотивації навчання з урахуванням початкової мотивації навчання студентів, які визначила Г. Бельська [1, с.95-96]. А саме:

- за негативної початкової мотивації навчання – прийоми встановлення контакту зі студентами («Я тебе розумію»), розкриття дисциплінарних вимог, інтерес до нових можливостей зміни власної особистості, зацікавлення процесом;
- за процесуальної початкової мотивації навчання – прийом розкриття значущості предмета для професійного та особистісного зростання, підтримка прагнень;
- за зовнішньої початкової мотивації навчання – прийом розкриття значущості предмета для професійного та особистісного зростання, зацікавлення процесом та результатами особистісних змін і досягнень;
- за соціально спрямованої початкової мотивації навчання – прийом підтримки студента в його прагненнях, конкретизація соціальних цілей, розкриття можливостей курсу для реалізації визначених цілей;
- за внутрішньої початкової мотивації навчання – прийом підтримки студента в його прагненнях, позитивна оцінка та схвалення цілеспрямованості й послідовності дій, залучення до роботи наукового гуртка, проблемної групи.

Аналіз показав, що в сучасних наукових пошуках перевага надається ігровим та тренінговим методам Крім того, дослідники обґрунтовують доцільність використання таких методів: диспути, бесіди «за круглим столом», активні методи

навчання (проблемні лекції, тестування, метод домашніх творів та ін.), самостійна робота, що закріплює знання, отримані на заняттях (підготовка наукових доповідей, розробка конспектів різних форм роботи з дітьми, дидактичних посібників), активні методи роботи: моделювання педагогічних ситуацій, розв'язування педагогічних задач, аналіз педагогічних ситуацій, введення системи контролю тощо. Таким чином, сучасні дослідники пропонують різноманітні методи вирішення завдань екологічної освіти, надаючи перевагу активним способам навчання. Спостерігається зростання ролі самостійної роботи студентів (підготовка повідомлень, наукових доповідей, написання домашніх творів, розробка конспектів різних форм роботи з дітьми, створення дидактичних посібників).

Отже, аналіз сучасних досліджень засвідчив наявність інтересу до проблеми формування в майбутніх фахівців практичних умінь і навичок здійснення екологічної освіти в реальному педагогічному процесі з боку науковців. Для того, щоб підвищити якість практичної підготовки, дослідники пропонують підняти на якісно новий рівень теоретичний складник за рахунок внесення змін до змісту викладання педагогічних дисциплін, до організації процесу навчання на основі якісно нових технологій. Переважна більшість дослідників особливу увагу приділяють розвитку мотиваційної сфери студентів, доводять необхідність спрямування мотивів на набуття еколого-педагогічного досвіду в роботі з дітьми.

Список використаних джерел:

1. Бельська Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку : становлення фахівця в умовах навчання : монографія / Г.В. Бельська. – К. : Світич, 2006. – 304 с.
2. Лисенко Н.В. Теорія і методика формування еколого-педагогічної культури вихователя дошкільного закладу в системі вищої педагогічної освіти України : дис. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Н.В. Лисенко. – Івано-Франківськ, 1996. – 448 с.
3. Нінова Т.С. Підготовка майбутніх учителів хімії до екологічної освіти та виховання учнів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Т.С. Нінова. – Черкаси, 2001. – 221 с.
4. Родигіна І.В. Гуманізація та гуманітаризація природничо-наукової освіти школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І.В. Родигіна. – Луганськ, 2000. – 18 с.

In the article the author attempts to find new approaches to training future teachers, and it analyzes the problems of ecological and pedagogical training of future teachers of pre-school education.

Key words: teacher of pre-school education, ecological and pedagogical training, the principles, conditions and methods of ecological education.

Отримано: 24.03.2017

УДК 001+37.016(477)(092)

М. В. Бачинська, аспірант

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ Н. ВОЛОШИНОЇ ЯК ПЕДАГОГА Й УЧЕНОЇ-МЕТОДИСТА

Стаття висвітлює основні етапи становлення Ніли Йосипівни Волошиної як ученої та методиста, а також періодизацію її науково-методичної діяльності.

Ключові слова: Ніла Волошина, методист, етапи науково-методичної діяльності, науково-методична спадщина.

Насамперед хочемо підкреслити, що як учений-дослідник, методист та творець багатой науково-методичної спадщини Н. Волошина пройшла плідний та довгий шлях свого професійного становлення (1972-2010 рр.). В особливості її науково-методичної діяльності лежить те, що вона, співпрацюючи з учителям шкіл та вченими науково-дослідних інститутів, зуміла виявити себе не лише потужним методистом-теоретиком, але й методистом-практиком. Складала науково-педагогічні матеріали залежно від потреб сучасності, проблем освіти загалом та національних шкіл зокрема.

Окремі особливості науково-методичної діяльності Н. Волошиної висвітлені у працях таких сучасних вчених та педагогів, як Л. Базиль, Л. Бондаренко, В. Гладишев, Н. Го-

ловченко, А. Градовський, С. Жила, Н. Логвіненко, Л. Овдійчук, С. Паламар, О. Семенов, В. Сиверська-Лихошва, Ю. Тимошенко, В. Шуляр та ін. [3]. Проте, у нашому дослідженні хочемо проаналізувати основні етапи становлення науково-методичної діяльності Н. Волошиної.

Метою статті є висвітлення основних етапів становлення Ніли Волошиної як ученої-методиста.

Один із вихідців наукової школи Ніли Волошиної вчений В.І. Шуляр у праці «Наукова школа професора Ніли Волошиної як культурологічно-освітній простір» (2010 р.) [1, с.26-35; 2, с.2-5] виділяє основні етапи її становлення як «науковця-професіонала, мудрого наставника, лідера» [1, с.31].

У нашій роботі детальніше зупинитися на останньому, виділеному вченим В. Шуляром етапі, а саме 1972-2009 рр., в яких Ніла Йосипівна розпочала свою науково-методичну діяльність з молодшого наукового співробітника лабораторії методики літератури і пройшла шлях до заступника директора Інституту педагогіки НАПН України:

- з 1972 року – молодший науковий співробітник;
- з 1978 р. – старший науковий співробітник лабораторії методики літератури НДІ педагогіки;
- 1987-2005 – завідувач лабораторії літературної освіти;
- 2004-2008 – заступник директора з наукової роботи Інституту педагогіки АПН України;
- з 2009 року головний науковий співробітник [1, с.31, 43; 3, с.126].

Працюючи співробітником сектора методики літератури НДІ педагогіки УРСР та паралельно навчаючись в аспірантурі Київського державного педагогічного інституту імені О.М. Горького Волошина Н.Й. займалась науковою та науково-методичною діяльністю. Даний факт підтверджує численна кількість наукових напрацювань вченої [Особова справа Н. Волошиної, Документ №5: «Список друкованих праць наукового співробітника сектора методики літератури НДІ педагогіки УРСР Волошиної Н.Й.», с.148-149; 1, с.51-52]. Наукові праці публікувалися вченою у наукових збірках, науково-методичних журналах («Українська мова і література в школі», «Методика викладання української мови і літератури»). Крім того, вже на той час (1972-1978 рр.) у вченої були підготовані наукові праці у співавторстві з відомим ученим О.Р. Мазуркевичем (першим академіком з методики викладання літератури), Н.І. Падалкою (старшим науковим співробітником сектору методики літератури [там саме]).

Звертаємо увагу на те що, як зазначається у досліджуваних документальних матеріалах, зокрема у виписці протоколу №26 засідання сектора методики літератури НДІ від 23 листопада 1976 р. [Особова справа Н. Волошиної, Документ №13, с.138], на момент звітування (1976 р.) Ніла Йосипівна прочитала близько 30 лекцій для учителів та методистів української мови й літератури в Черкаському, Хмельницькому обласних та Київському міському інститутах удосконалення кваліфікації вчителів [там саме]. Це свідчить про стрімкий ріст Н.Й. Волошиної як досвідченого методиста. Як старший науковий співробітник вчена мала багату базу науково-методичних напрацювань, серед яких було опубліковано близько 50 наукових робіт, 6 видань підручника «Українська література» для 4 класу, одноосібна монографія «Естетичне виховання учнів у процесі вивчення української радянської літератури / на прикладах бойових та трудових подвигів радянських людей» [4, с.1-104] та інше. Це підтверджено документальним списком праць в особовій справі вченої [Документ №28, с.112-113; Документ №25, с.119-124].

Новий період науково-методичної діяльності вченої-методиста за періодизацією науковця В.І. Шуляра починається у 1987 р., коли вона обійняла посаду завідувача лабораторією навчання української та російської літератури [Особова справа Н. Волошиної, Документ №37: «Витяг з наказу №368 по науково-дослідному інституту педагогіки УРСР», с.102; Документ №38: «Витяг з наказу №281 НДІ педагогіки УРСР», с.101]. Зазначимо, період перебування Н. Волошиної на посаді завідувача лабораторією літературної освіти НДІ (1987-2005 рр.) [4, с.20-21] є особливим в її науково-методичній діяльності, який тривав порівняно з попередніми періодами найдовше, – більше 15 р. [Особова справа Н. Волошиної, Документ №47: «Наказ №53-к Інституту педагогіки НАПН України від 29.01.1996 р.», с.76], а також найпродуктивніше в науково-методичному злеті вченої, оскільки саме в цей відрізок часу вчена зуміла отримати науковий ступінь доктора педагогічних наук з 1995 р. У 1996 р. отримала атестат професора. У 1999 р. стала членом-кореспондентом АПН України [3, с.126], а також мала державне звання «Заслужений діяч науки і техніки України» (2004 р.) [1, с.43]. Працюючи за контрактом методист виконувала важливі завдання [Особова справа Н. Волошиної, Документ №43: «Контракт з керівником наукового підрозділу», с.78-82]: забезпечувала діяльність наукового відділу

сектора лабораторії, відповідала за напрям дослідницької роботи і виконання планових наукових досліджень, дотримання трудового законодавства, трудової дисципліни, Як завідувача науковим підрозділом вчена мала складати проекти плану науково-дослідної роботи наукового відділу, брати безпосередню участь в науковій роботі, а також керувати роботою співробітників по темі, призначати співробітникам завдання та забезпечувати умови їх виконання, подавати звіт про виконання планів. До обов'язків вченої входило вивчення стану розвитку досліджень в інших зарубіжних країнах і розробка пропозицій по міжнародному науковому співробітництву та ін. [там саме].

Наступним, відносно короткочасним порівняно із попередніми став період науково-методичної діяльності вченої у роки з 2004 по 2008 р. У цей час вчена обіймала посаду заступника директора Інституту АПН України з наукової роботи. Подання на дану посаду було затверджене Президією АПН від 26.05.2004 р. [Особова справа Н. Волошиної, Документ №63, с.36]. Крім того, з 2004 р. вона була головним науковим співробітником лабораторії навчання української мови й літератури за сумісництвом [Особова справа Н. Волошиної, Документ №69: «Наказ №368-ю Інституту педагогіки АПН України від 05.08.2004 р.», с.30]. Відзначимо, в цьому періоді (14.05.2004 р.) вчена була удостоєна указом президента України Л. Кучми почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки України» за вагомі особисті заслуги в розвитку вітчизняної науки, створення національних наукових шкіл, зміцнення науково-технічного потенціалу України та з нагоди Дня науки [Особова справа Н. Волошиної, Документ №66 «Указ президента України про відзначення державними нагородами України наукових працівників», с.33]. У контракті між директором інституту Мадзігоном В.М. та Н.Й. Волошиною, як заступником директора по науковій роботі зазначається, що вчена відповідала за науково-організаційну роботу наукових підрозділів інституту [Особова справа Н. Волошиної, Документ №73, с.21-23].

18 січня 2008 року Н. Волошину було призначено Головним науковим співробітником лабораторії Інституту педагогіки АПН України. Контракт із вченою-методистом був укладений одразу строком на 5 років (але у зв'язку із смертю вченої був передчасно розірваним) [Особова справа Н. Волошиної, Документ №78, с.6-12]. Цей контракт був строковим трудовим договором, на підставі якого виникали трудові відносини між головним науковим співробітником та Інститутом педагогіки АПН України. На період чинності цього контракту Н. Волошина виконувала, як зазначається у контракті, наукові дослідження з метою одержання наукових та науково-прикладних результатів, узагальнювала одержані результати дослідження, відповідала за їх апробацію, визначала сферу їх застосування та забезпечувала їх практичну реалізацію та ін.

Отже, підсумовуючи вище зазначене підкреслимо, що Н. Волошина пройшла плідний науковий й науково-методичний шлях, здійснювала потужну методичну діяльність у сфері створення підручників для загальноосвітніх шкіл та додатків до них, програм та методичних посібників для учителів, монографій, книг та інших матеріалів. Вчена залишила багату наукову спадщину, у вигляді наукових статей та наукових тез, опублікованих у різних збірниках та журналах (понад 300 праць). Аналізуючи кожний із періодів її науково-методичної діяльності (1972-2009 рр.), варто помітити що спільним для кожного із них є багатство наукової спадщини, її різноманітність. І, звичайно, поступовий перехід на все вищий рівень методичної складності в діяльності вченої.

Список використаних джерел:

1. Ніла Йосипівна Волошина : бібліогр. покажч. / НАПН України, Держ. наук.-пед. 6-ка України ім. В.О. Сухомлинського; [упоряд.: Т.С. Павленко, С.В. Кириї, В.В. Бондаренко ; наук. ред. П.І. Рогова ; наук. рец. Н.М. Логвіненко ; бібліогр. ред. Л.О. Пономаренко ; літ. ред. С.М. Зозуля]. – К. : Задруга, 2010. – С. 7-43. – (Сер. «Ювіляри НАПН України»; вип. 28).
2. Шуляр В.І. Наукова школа професора Ніли Волошиної як культиурологічно-освітній простір / В.І. Шуляр // Українська література в загальноосвітній школі. – 2010. – №1. – С. 2-5.
3. Волошина Ніла Йосипівна // Енциклопедія сучасної України / Ін-т енциклопедія досліджень НАН України. – К. : Поліграфкнига. – 2006. – Т. 5. – С. 126.

4. Волошина Н.Й. Эстетическое воспитание учащихся в процессе изучения литературы : пособие для учителей / Н.Й. Волошина. – К. : Рад. шк. 1985. – 104 с.
5. Волошина Ніла Йосипівна // Миколаївський державний університет: Історичний нарис (1013-2003) / [гол. ред. В.Д. Будає]. – К. : Златогор-дизайн, 2003. – С. 129.

The article highlights the main stages of Nily Josephovna Voloshyna as a scholar and practitioner, as well as periods of scientific and methodological activities.

Key words: Neil Voloshyna, Methodist, stages of scientific-methodical, scientific and methodical heritage.

Отримано: 27.03.2017

УДК 37(477)(092)

Д. М. Боднар, аспірант

О. Р. МАЗУРКЕВИЧ І В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ: РОКИ СПІВДРУЖЖЯ

У статті на основі фактологічного матеріалу висвітлено окремі сторінки життя та діяльності О.Р. Мазуркевича, його творчу дружбу з В.О. Сухомлинським.

Ключові слова: Мазуркевич, Сухомлинський, методика літератури, літературна освіта.

Історія знає чимало прикладів творчої дружби відомих науковців, педагогів, результатом якої були нові знахідки у дидактиці, методиці викладання. Одним із таких прикладів є творча дружба О.Р. Мазуркевича, званого науковця, педагога, дійсного члена Академії педагогічних наук СРСР і Академії педагогічних наук України, і В.О. Сухомлинського, видатного педагога, члена-кореспондента Національної академії наук України, Заслуженого вчителя УРСР, Героя Соціалістичної Праці.

Мета цієї статті – на основі аналізу фактологічного матеріалу показати різні грані дружніх стосунків цих науковців.

Олександр Романович Мазуркевич з великою повагою ставився до своїх колег у царині педагогіки та методики літератури. Він підтримував дружні стосунки з колегами по роботі, видатними українськими поетами та письменниками, зокрема зі М.П. Стельмахом, Ю.О. Збанацьким, П.М. Вороньком, О.А. Прокоф'євим, листувався з П.Г. Тичиною, О.М. Підсухою. В.М. Сосюра у 1960 р. подарував ученому збірку творів із написом: «Я люблю українську мову так, як рідну ріллю, і за мужність принципову Мазуркевича люблю» [1]. Сучасники О.Р. Мазуркевича (О. Киричук, академік Академії педагогічних наук України, професор, доктор педагогічних наук (м. Київ), М. Стельмахович, академік Академії педагогічних наук України, професор, доктор педагогічних наук (м. Івано-Франківськ), характеризують його не тільки як глибокого талановитого науковця, але й як прекрасного вчителя [1, с.9].

Особлива сторінка у житті О.Р. Мазуркевича – спілкування з В.О. Сухомлинським, з яким він познайомився у редакції журналу «Радянська школа» навесні 1952 р. Далі їхня творча дружба тривала до смерті Василя Олександровича.

Двох учених поєднували життєві паралелі: походження, вік, професія, умови, в яких формувалася їх особистість, єдність поглядів на проблеми навчання і виховання підростаючого покоління.

Мазуркевич неодноразово посилався у своїх працях на думку Сухомлинського. Так, висуваючи тезу щодо необхідності застосування в освітньому процесі принципу взаємодії навчання, забезпечення суб'єкт-суб'єктних відносин того, хто навчає, і того, хто навчається, він ґрунтується на педагогічних ідеях В.О. Сухомлинського, закликає винести урок за рамки класної кімнати, доводячи, що урок може бути ефективним всюди, де веде його творчий вчитель у співпраці з зацікавленими учнями [2, с.27]. «Тогда на каждом занятии словесности будут естественно сливаться творчество и жизнь – писателя, мастера и духовника – учителя, жажда познания и любовь к литературе – ученика» – стверджує Мазуркевич [3, с.114].

Вчений опирається на досвід роботи Павлівської середньої школи, доводячи, що провідна роль у здійсненні нового підходу до оволодіння творчою спадщиною українського народу у системі національної освіти та виховання належить народознавству. Стверджуючи, що націєтворчий компонент має бути одним із елементів змісту національної освіти, зокрема літературної, закликає втілювати у практику шкільного навчання і виховання ідеї передових письменників, вчених-педагогів, зокрема В.О. Сухомлинського, щодо здійснення нового підходу до оволодіння скарбами рідної словесності в системі національної освіти на основі народознавства [4].

Свідченням теплих дружніх стосунків двох педагогів-вчених є листи Сухомлинського до Мазуркевича, що збері-

гаються у Педагогічному музеї України Національної академії педагогічних наук України (м. Київ), у яких мова йде не тільки про професійні інтереси, але й глибоко особисті речі, зокрема спогади про війну та думки щодо сенсу життя (лист 22.02.1970 р.) [5].

У написі на посвяті своєї книги «Серце віддаю дітям» (вересень 1969) Сухомлинський називає Мазуркевича другом і товаришем: «Дорогому другу і товарищу Олександру Романовичу Мазуркевичу в знак глибокого уваження. Пусть эта книга напоминает Вам, что много лет шли вместе к одной цели – чтобы сдать экзамен на великое звание Человека» [5].

Неодноразово він пише про Мазуркевича як свого вчителя: «Вы для меня всегда были учителем, я это помню и никогда не забуду» (лист від 10.09.1969 р.). Про глибоку повагу до вченого як педагога і людини свідчать такі слова з листа Сухомлинського від 30.04.1970 р.: «Обещаю каждым шагом своей жизни и труда оправдать Ваше доверие... Вы всегда были для меня учителем, образцом настоящего трудолюбия, высокой культуры, принципиальности, преданности делу» [5].

Перегукувалися погляди Мазуркевича і Сухомлинського на проблеми виховання. Причиною цього, як зазначає в одному з листів Василь Олександрович, була «...одинакова, видимо, у нас эмоционально-эстетическая настроенность». (лист від 03.08.1969 р.) [5].

Досить часто у листах Василя Олександрович звертався до Мазуркевича за порадою, зокрема при підготовці дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата наук. Йому була цікава думка вченого щодо своїх праць «Серце віддаю дітям», «Павлівська середня школа». Він ділився своїми творчими задумами, зокрема щодо укладання «Хрестоматії з естетики» (лист від 03.08.1969 р.) [5].

Сухомлинський із захопленням говорить про невтомну працю Мазуркевича щодо популяризації передового педагогічного досвіду: «Как драгоценные самоцветы, отыскивает он на просторах нашей Украины тех чародеев слова, в творческом труде которых преподавание литературы – это то же творчество, что и писательское – органично сливаются мысль, красота и идея» [6].

У 1968 році побачила світ книга Мазуркевича «Високе покликання вчителя літератури. Вона отримала схвальну рецензію В.О. Сухомлинського під назвою «Література і чело-век». Він назвав її натхненним, хвилюючим словом про літературу, про слово і про людську душу, про становлення благодійних людських почуттів, мрій і поривів [6]. Крім того, підкреслюючи її значення для методики викладання літератури, наголосив, що «Книга А.Р. Мазуркевича имеет большой духовный заряд: она предостерегает, чтобы не было уроков, где литература подменяется разговорами о литературе» [6].

Саме з Мазуркевичем Сухомлинський ділився своїми роздумами щодо сутності моральної культури людини, під якою він розумів вміння хотіти, вміння прагнути бути мудрим володарем волі, виховувати власну волю «...как тончайший инструмент создания счастья народу» (лист від 22.02.1970 р.) [6].

Висловлював наболіле. Так, у листі від 10.09.1969 р. він висловлює своє здивування щодо публікації у 200-річний ювілей Котляревського на сторінках «Радянської України» матеріалів про нього лише на 4-й сторінці, тоді як матеріали до

Дня освіти, про Болгарію передують їм. На думку Сухомлинського, це несправедливо по відношенню до письменника, який є зачинателем української літератури.

Таким чином, вивчення документальних джерел допомагає нам не тільки відкрити сторінки творчої співпраці видатних вчених, але й дає можливість визначити основні педагогічні тенденції в освіті ХХ століття.

Список використаних джерел:

1. Киричук О. З покоління першопрохідців / О. Киричук, М. Стельмахович // Освіта. – 31 січня 1994. – №9-10 (47-48). – С. 9.
2. Мазуркевич А.Р. Овладение наследием и творческий поиск / А.Р. Мазуркевич // Советская педагогика. – 1989. – №7. – С. 26-30.
3. Мазуркевич А.Р. Рутине вопреки, наперекор шаблону / А.Р. Мазуркевич // Радуга. – 1988. – №12. – С. 111-116.
4. Мазуркевич О.Р. Воскресіння неглинного, відродження заповітного / О.Р. Мазуркевич // Рідна школа. – 1994. – №8. – С. 18-23.

5. Педагогічний музей Національної академії педагогічних наук України (м.Київ) – Ф. Матеріали до комплексу Мазуркевича Олександра Романовича. – Листи машинописні. Листи О.Р. Мазуркевичу від О.В. Сухомлинського за 1968-1970 рр. – Арк. 12.
6. Педагогічний музей Національної академії педагогічних наук України (м.Київ) – Ф. Матеріали до комплексу Мазуркевича Олександра Романовича. – Машинопис. В. Сухомлинський. Литература и человек (Про книгу Мазуркевича О.Р. «Высокое призвание учителя литературы»). – Арк. 4.

The article represents some stages of life and activity of O.R. Mazurkevych, his creative friendship with V.O. Sukhomlyns'kyi on the basis of factual material.

Key words: Mazurkevyc, Sukhomlyns'kyi, methodology of literature, literary education.

Отримано: 29.03.2017

УДК 373.3.016:51

О. С. Борейко, кандидат педагогічних наук,

І. П. Борейко, вчитель-методист НВК № 9 ім. А.М. Трояна

РОЗВИТОК ПРОСТОРОВОЇ УЯВИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

У статті висвітлено питання актуальності проблеми розвитку просторової уяви учнів початкових класів на уроках математики.

Ключові слова: просторова уява, уявлення, геометрична пропедевтика.

Математика в початковій школі – це одна з найважливіших дисциплін. Саме на уроках математики формуються особисті якості дитини: зібраність, організованість, здатність швидко та якісно приймати рішення, доводити й відстоювати свою думку.

Вона сприяє розвитку у дітей мислення, пам'яті, уваги, творчої уяви, спостережливості, суворой послідовності міркування і його доказовості; дає реальні передумови для розвитку просторового мислення учнів. Вивчення геометричного матеріалу, який є складовою частиною програми з математики, забезпечує грамотність учнів, дає їм початкові геометричні уявлення, розвиває просторове мислення і просторову уяву дітей, формує в них елементи конструкторського мислення та конструктивних умінь.

Вивчаючи геометрію, діти знайомляться з різними просторовими формами та тілами, геометричними фігурами та їх властивостями, набувають навичок вимірювання, побудови, конструювання, малювання.

Практика роботи в початковій школі, бесіди з учителями та аналіз їхніх відповідей на анкети дають підставу стверджувати, що вивченню геометричної пропедевтики відводиться дуже мало часу та уваги. Дане питання потребує глибоких методичних розробок та доопрацювань.

Проблемою геометричної підготовки учнів початкових класів, займались методисти-математики С.А. Альперович, М.В. Богданович, І.І. Барбул, Н.К. Петрушин, А.М. Пишкало, С.Л. Волкова, Н.Н. Столярова, В.В. Давидова, М.В. Підручна та ін. При дослідженні даної проблеми враховувалися роботи, присвячені формуванню геометричних умінь у 1-4 класах, а саме: конструктивно-графічних та вимірювальних (Т.П. Гора, А.А. Мазаник, Г.П. Сенников, Л.С. Чистякова та ін.), оперування геометричними поняттями (В.М. Осинська, Н.Д. Мацько, Т.І. Титова, Л.Г. Філон та ін.), доведення геометричних тверджень (Р.І. Загоруй, А.М. Капиносів, В.І. Таточенко та ін.).

Вивчення елементів геометрії в початкових класах передбачено змістовою лінією «Просторові відношення. Геометричні фігури».

Головне завдання для розвитку в учнів просторових уявлень, полягає в умінні спостерігати, порівнювати, узагальнювати й абстрагувати; формуванні у школярів практичних умінь будувати, креслити, моделювати й конструювати геометричні фігури від руки та за допомогою простих креслярських інструментів. У початковому курсі математики в учнів формують уявлення та поняття про геометричні фігури на площині,

їх істотні ознаки і властивості; вчать розпізнавати геометричні фігури у просторі та їх елементи, порівнювати образи геометричних фігур з навколишніми предметами. Навчальна діяльність, пов'язана із вимірюванням і обчисленням геометричних величин, дозволяє проілюструвати просторові та кількісні характеристики реальних об'єктів, організувати продуктивну діяльність молодших школярів.

Навчальна діяльність, в процесі якої діти оволодівають геометричним матеріалом, охоплює такі види робіт: організоване вчителем спостереження різних геометричних форм і відношень; практика дітей у вимірюванні, побудові, конструюванні, малюванні; практика розв'язування задач з геометричним змістом.

Через спостереження починається ознайомлення дітей з геометричними формами, їх істотними ознаками, положенням у просторі і на площині. Важливо, щоб учні не лише сприймали готові образи, що їх дає вчитель, а й самі відтворювали геометричні форми в процесі моделювання, креслення, вирізування, малювання. Тому центральне місце у формуванні геометричних понять займає практика самих школярів.

Причому, ця робота має відбуватися не тільки на уроках математики, а й на уроках трудового навчання й особливо – малювання, коли відтворення форми предмета залежить від якості й глибини аналізу його геометричної форми.

Розвитку просторової уяви учнів сприяють вправи на: орієнтування в напрямках руху і в розміщенні предметів відносно самого себе; орієнтування в розміщенні частин предмета, який розташований перед суб'єктом; порядкове розміщення предметів; визначення положення, в якому знаходиться один предмет відносно другого; визначення горизонтального, вертикального і похилого положення.

Ознайомлюючись з многокутниками, школярі повинні не лише розглядати готові моделі, а й вчитися самостійно відтворювати геометричні образи в уяві та на папері. Тому, особливої уваги слід надати вправам на: виділення знайомих фігур серед інших, порівняння та конструювання фігур, зображення їх на папері та класній дошці. У зв'язку з цим в учнів повинні сформуватися елементарні графічні уміння і навички роботи з креслярськими інструментами.

Роботу з формування навичок треба проводити поступово, розподіляючи її рівномірно майже на кожному уроці (і не тільки з математики). Це створює умови для частішого застосування цих навичок у навчальній і практичній діяльності, забезпечує необхідну їх стійкість.

На уроках математики та праці доцільно використовувати різні дидактичні ігри з геометричними фігурами.

Наприклад: Гра «Архітектор»: з кружечків, прямокутників і трикутників склади аплікації різних тварин. Домалою будинок, розфарбуй його. Поряд намалюй ще одну рибку, але так, щоб вона пливла в інший бік. У грі «Як тут було?» учням пропонується листівка, розрізана на частини. Треба відновити попередню картинку, складаючи ці частини.

Робота з формування уявлень учнів про круг і многокутники проводиться в тісному зв'язку з уроками праці й образотворчого мистецтва. Діти складають фігури з паперу, малюють їх, використовують фігури для різноманітних аплікаційних робіт, малюють орнаменти з геометричними фігурами. У 2 класі продовжується робота з формування уявлень учнів про многокутники і круг. Пропонуються дещо ускладнені вправи на розпізнавання многокутників, на поділ фігур на многокутники і не многокутники. Учні вивчають елементи многокутників, вимірюють довжини їх сторін. Поняття кута і вершини трикутника (многокутника) вводять (конкретизують) за допомогою запитань: Скільки в трикутнику кутів? Вершин? Сторін?

Сторони, вершини і кути многокутника потрібно показувати учням на моделях плоских фігур. Кут бажано показати в'ялоподібним рухом указки, один кінець якої суміщений з вершиною кута многокутника. Треба звернути увагу дітей на те, що вершина многокутника є і вершиною відповідного кута. Бажано показати їм, що кути є різні за величиною, але величина кута не залежить від довжини його сторін.

Вивчення величин – це один із засобів зв'язку навчання математики з життям. Ознайомлення учнів початкових класів треба організувати так, щоб діти набули деяких практичних навичок вимірювання величин, конкретно уявляли собі одиниці їх вимірювання та співвідношення між ними.

Експерсії в парк, вулицями міста, на пришкільну ділянку, рухливі ігри з різними завданнями допоможуть першокласникам у засвоєнні просторових уявлень, взаємного розміщення предметів. При вивченні матеріалу з порівняння груп предметів за їх кількістю, а також з лічби предметів доцільними будуть експерсії в парк, у магазин.

Виконання завдань мають бути пов'язані з різноманітними видами пізнавальної діяльності школярів. Тут може бути спостереження, вимірювання, конструювання, малювання, креслення, моделювання з паперу та паличок. Зокрема, це вправи на конструювання моделей просторових тіл з паперу, з пластиліну, вправи на виготовлення каркасних моделей з лічильних паличок і пластиліну, завдання з розгортками просторових тіл, з розбірними моделями просторових тіл.

Вивчення геометричного матеріалу необхідно супроводжувати практичними вправами, при цьому учні будуть сприймати не лише готові геометричні фігури і тіла, вони самостійно будуть створювати і відтворювати досліджувані геометричні форми, використовуючи для цього вирізані і наклеювані, моделювання, вирізання розгортки і склеювання, креслення, конструювання геометричних фігур з інших фігур та інше. Отримані знання використовуються дітьми на практиці не тільки на уроках математики, при обчисленні периметру та площі, а також на уроках художньої праці, образотворчого мистецтва, на уроках природознавства.

Формування просторової уяви молодшого школяра є важливою складовою розумового виховання й навчання всебічно розвинутої особистості, підготовки її до праці. Виключно широке значення має просторова орієнтація в усій пізнавальній діяльності людини. Знання про простір у період навчання дітей у школі формуються в умовах виконання різноманітних видів навчальної та трудової діяльності. У початковій школі навчання будь-якого предмета розвиває просторові уявлення учнів. Однак лише за наявності в дітей певного рівня розвитку просторових уявлень їм доступне подальше засвоєння знань і вмінь із деяких предметів (зокрема з геометрії, географії, фізики, креслення, трудового навчання), необхідних у їхній майбутній роботі на виробництві.

Список використаних джерел:

1. Богданович М.В. Урок в початковій школі : посібник для вчителя / М.В. Богданович. – К. : Радянська школа, 1990. – 192 с.
2. Богданович М.В. Методика викладання математики в початкових класах : навч. посібник / М.В. Богданович, М.В. Козак, Я.А. Король. – 2-е вид., перероб. і доп. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 368 с.
3. Друзь Б.Г. Творчі вправи з математики для початкових класів : посібник для вчителів / Б.Г. Друзь. – К. : Рад. шк., 1988.
4. Волчаста М. Вивчення геометричних фігур на уроках математики / М. Волчаста // Початкова школа. – 1998. – №6. – С. 19-22.

The article reveals the development of spatial imagination of primary school pupils in mathematics lessons.

Key words: spatial imagination, representation, geometric propaedeutics.

Отримано: 30.03.2017

УДК 372.2.016:81-028.31:78

Г. П. Ватаманюк, кандидат педагогічних наук

ВПЛИВ МУЗИЧНИХ ІГОР НА ФОРМУВАННЯ ВИРАЗНОСТІ МОВЛЕННЯ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

У статті розкрито сутність понять «виразність мовлення», «музична гра»; окреслено види музичних ігор, висвітлено їх вплив на формування виразності мовлення старших дошкільників.

Ключові слова: виразність мовлення, музична гра, засоби виразності, старші дошкільники, формування.

Зростаючі вимоги до освіченості людини, актуалізують якість дошкільної освіти, яка безпосередньо залежить від достатнього рівня розвитку мовлення, кінцевою метою якого є засвоєння мовних літературних норм, культури мовлення та спілкування. Впровадження загальної автоматизації і комп'ютеризації в реалії сьогодення обмежують безпосереднє спілкування дітей з іншими мовцями, позбавляють емоційної насиченості та образності мовленнєвих висловлювань, що є важливою ознакою повноцінного мовленнєвого розвитку старшого дошкільника. Тому формування розмовної, живої мови, насиченої емоційним змістом, є актуальною проблемою сучасного дошкільця, яка розглядається у лінгвістиці (О. Ахманова, Н. Бабиц, Б. Головін та ін.); психології (С. Рубінштейн, Г. Андрєєва, С. Кулачківська, М. Лісіна та ін) та лінгводидактиці, (О. Аматыєва, А. Богуш, Н. Карпинська, О. Соцька, Н. Шиліна).

Виховання і розвиток особистості дитини в ігровій діяльності були предметом досліджень Л. Артемової, А. Бондаренко, Д. Ельконіна, Д. Менджеричкої, О. Усової; у музично-ігровій – А. Андриасян, В. Верховинця, Н. Ветлугіної, С. Науменко, С. Садовенко, А. Шевчук, М. Шутя та ін. Водночас, як засвідчує аналіз наукових джерел, музична

гра, ще не зайняла належного місця у формуванні виразності мовлення дошкільників, тому метою публікації є дослідження впливу музичних ігор на формування виразності мовлення старших дошкільників.

Виразність – одна з комунікативних характеристик мовлення, яку розуміють як комплекс знаків мови, що позначають внутрішній стан, переживання й характер людини, відображають емоції, відчуття та особливості особистого сприйняття, що забезпечує їй належне місце в соціумі. Виразність мовлення за Б. Головіним, – це сукупність і система комунікативних якостей мовлення (правильність, точність, чистота, образність), які підтримують увагу й інтерес у слухачів або читача [1, с.186]. Сформованість виразності мовлення у старшого дошкільника – це, сукупність знань і вмінь застосовувати в мовленні різноманітні засоби виразності з метою правильного й виразного висловлювання своїх думок. Основними характеристиками сформованості в дошкільників виразного мовлення є вміння адекватно використовувати у мовленні мовні, інтонаційні (темп, гучність, мелодика, тембр, ритм) та позаговірні (міміка, жести, пантоміміка) засоби виразності, уміння дозувати емоційні акти спілкування різної модальності (О. Монке, С. Проняєва, О.Соцька), користува-

тися розповідною, питальною та окличною інтонацією, правильно ставити наголос у словах і у фразах та реченнях, послуговатися у мовленні образними виразами, порівняннями, інтонаційно передавати виразальні засоби та характер поетичних творів, передавати логічні наголоси та паузи, використовувати у мовленні порівняння, метафори, епітети [2, с.153].

Важливим засобом формування виразності мовлення є музична гра. Як структурний компонент музично-ігрової діяльності, вона є формою прояву активності, спрямованої на виконання музично-ритмічних, звуковисотних та слухових завдань, що впливають на розвиток рухів, творчої уяви і мислення, музичне сприймання та здібності. Формувальний процес виразності мовлення засобами музичної гри здійснюється за трьома напрямками: перший – передбачає формування в дитини усвідомлення рухів як інструмента невербальної сторони виразності мовлення, другий – розвиток в дитини здатності сприймати і використовувати різні інтонаційні засоби, третій напрям сприяє формуванню в дітей образних висловлювань, які виникають у результаті вивчення та усвідомлення в музично-ігровій діяльності пісенних та ігрових текстів, окремих фольклорних жанрів. Під час включення дитини у музично-ігрову діяльність виникає комунікативна позиція, що дозволяє дитині краще розуміти себе й інших. Улюблені інтонації, висотні параметри звучання й тембру, засвоєні дитиною, виступають у ролі «сталонів» для регуляції власного голосу, розуміння інтонації в мовленні інших [4, с.115].

Вчені виокремлюють такі види музичних ігор, як музично-дидактичні (Н. Ветлугіна, Л. Комісарова), музично-ритмічні (А. Зіміна, А. Шевчук), творчі ігри (А. Богдаш, Н. Гавриш, Т. Поніманська), ігри дитячого самовираження (В. Верховинець, В. Шашина, М. Шуть). Кожен із цих видів має певний вплив на формування виразності мовлення. Так, у музично-дидактичних іграх зміст, ігрові дії і правила спрямовані на розвиток висотного, ритмічного, динамічного й тембрового слуху, що у контексті виразності мовлення є засобами виразності. Це допомагає дітям орієнтуватися в інтонаційному змісті й характері мовленнєвих висловлювань. Сенсорні музичні ігри привертають увагу дітей до значення інтонаційного забарвлення мовлення партнера в процесі спілкування, формують уміння «зчитувати» інформацію, розпізнавати відтінки його емоційних станів.

У музично-ритмічних іграх основним носієм образності й зосередження емоційних переживань є музика, яка сприяє формуванню довірливої поведінки, виразності рухів, міміки, жестів, спрямовує дітей на виконання ігрових рухів у різних темпах, узгодження їх із текстом, допомагає встановлювати контакт між дітьми та дорослими за допомогою рухів. Ігрові дії пов'язані тут з розвитком сюжету гри та відтворенням рухів, характерних для ігрових образів. Наприклад, українська народна гра «Голубочки», «Мисливці і зайці», музика А. Філіпенка тощо. Під час забав, вивчення ігрових пісень і танків, у яких текст гри – пісня, діти вчаться цілісно сприймати й відтворювати музичний образ за допомогою музики, рухів і слова. Їх словниковий багаж збагачується новими словами, поетичними виразами, епітетами, що сприяє формуванню образного мовлення, його виразності загалом («Біла квочка», «Пішли діти в поле», «Дзвони дзвонять»).

У творчих іграх (інсценування пісень, ігри-драматизації, етюди), діти не просто копіюють окремі аспекти життя дорослих, а й творчо осмислюють, відтворюють їх, виконуючи певні ролі та ігрові дії, перевтілюються в образ, живуть його життям за допомогою інтонації, міміки, пантоміми відповідно до комунікативної ситуації, що увиразнює мовлення.

Серед ігор сфери дитячого самовираження, метою яких є активізація рухової активності та відпочинку, формування навичок соціальної взаємодії і вдосконалення інтелектуальних умінь, найбільший вплив на формування виразності мовлення мають усні ігри-розваги. За В. Шашиною це ігри, матеріалом яких є малі фольклорні жанри усної народної творчості (загадки, заклички, прислів'я, примовки, пісенні ігри), які широко використовуються в програмах вечорів розваг, дитячих ранків і свят, конкурсів-загадок, ігор-аукціонів, вікторин [5, с.143]. Заклички розкривають можливості дитячого голосу: силу, дзвінкість, емоційну темпераментність. У них переважають інтонації закликів, а також утворення певної сформованої мелодійної структури, характерної лише для цього жанру («Вийди, вийди, сонечко», «Равлику-Павлику»). Примовки – короткі, переважно віршовані звернення до вітру, дощу, сонця, тварин, птахів, комах, відтворення пташиних голосів («Півню мій, гребінець золотий», «Топчу, топчу ряст») [3, с.99]. Народні пісенно-ігрові твори відображають різні явища життя і природи (прихід весни, збирання урожаю, побутові сцени). Це можуть бути жартівливі пісні («Грицю, Грицю, до роботи», «Ой ходила дівчина бережком») та ті, в яких сам текст закликає дітей виконувати якісь дії («Подоланочка», «Гарбузова родина», «Льон»). Доцільність використання означених фольклорних жанрів у формуванні виразності мовлення пояснюється великим діапазоном емоційно-експресивних можливостей та засобами їх вираження (акустичними – слово, інтонація, темп, тембр, ритм, динаміка; оптико-кінестичними – міміка, жести, поза; такесичними – дотики; екстралінгвістичними – сміх, мовчанки, що має вирішальне значення в умінні подати і «зчитати» інформацію. За допомогою малих форм фольклорних жанрів діти вчаться чіткій і дзвінкій вимові звуків, проходять школу інтонаційного й темпового досвіду мовлення, образних розмовних форм й визначної лексики.

Отже, музична гра – є одним із ефективних засобів формування виразності мовлення. Кожен її вид по-своєму впливає на формувальний процес, що в результаті кропіткої роботи дає позитивні результати. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні організаційно-педагогічних умов формування виразності мовлення у музично-ігровій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Головин Б.Н. Основы культуры речи : учеб. пособие / Б.Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1980. – 335 с.
2. Піроженко Т.О. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільників / Т.О. Піроженко. – Тернопіль : Мандрівець, 2010. – 152 с.
3. Семеренський В. Дзига. Українські дитячі й молодечі ігри та розваги / В. Семеренський. – Харків : Друк, 1999. – 500 с.
4. Український музичний фольклор та народні традиції в житті дошкільнят / уклад. Т.І. Науменко, І.С. Товма. – К. : ІСД, 1993. – 96 с.
5. Шашина В.П. Методика ігрового об'єднання / В.П. Шашина. – Ростов-на-Дону, 2005. – 280 с.

In article the essence of the concepts «expressiveness of the speech», «musical game» is disclosed; types of musical games are designated, lit their influence on formation of expressiveness of the speech of the senior preschool children.

Key words: expressiveness of the speech, musical play, means of expressiveness, senior preschool children, formation.

Отримано: 31.03.2017

УДК 37. 012

В. П. Вонсович, кандидат педагогічних наук

ВИХОВАННЯ ЛЮБОВІ ДО МАТЕРІ ТА МАТЕРИНСЬКОЇ ЛЮБОВІ У ПЕДАГОГІЦІ

Розглянуто погляди на проблему любові до матері і материнської любові у науково-педагогічній думці минулого: педагогів-гуманістів, визначних зарубіжних педагогів, прогресивних громадських діячів, видатних українських педагогів.

Ключові слова: материнська любов, любов до матері, безкорислива любов, самореалізація людини.

Серед найважливіших проблем сучасної педагогічної науки особливе місце посідає з'ясування ролі внутрішньо сімейної виховної інтеграції у становленні підростаючої

особистості. У цьому контексті суттєву роль відіграє ставлення батьків до дітей, що визначається двома основними чинниками: безкорисливою любов'ю і суспільним обов'яз-

ком. У родинному вихованні надзвичайно важливими є почуття батьків до дітей і кожної дитини до батька й матері. Власне, це два аспекти однієї проблеми.

Мати стає внутрішнім змістом душевного життя своєї дитини й моральним орієнтиром. Любов до народженої дитини – моральна потреба більшості матерів. Стосунки між ними від природи є взаєминами нерівності, за яких одна потребує допомоги, а інша її надає. І саме за це материнську любов, сповнену альтруїзму і позбавлену егоїзму, вважають найвищою формою любові. Не випадково жінка-мати має особливе значення в українців («Україна-мати», «ненька-Україна, «земля-ненька») та обожнюється в реальному житті.

Науково-педагогічну думку минулого хвилювало питання взаємостосунків дітей і батьків. Вагомий внесок у розробку зазначеної проблематики зробили визначні зарубіжні педагоги: Я.А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локк, Й.Г. Песталоцці, Януш Корчак. Прогресивні громадські діячі, письменники України: Ф. Прокопович, Г.С. Сковорода, М.І. Костомаров, Т.Г. Шевченко, І.Я. Франко, Леся Українка, О.В. Духнович, І.І. Огієнко, С.Ф. Русова, К.Д. Ушинський та інші.

Тому мета статті полягає у аналізі теорій виховання любові до матері в педагогічній спадщині минулого та розкритті педагогічних засад процесу виховання у дітей любові до матері.

Власне, материнська любов-це надзвичайно сильне почуття, яке виховує в дитини здатність любити і бути любимою. Якраз завдяки матері, її любові діти розуміють і пізнають, що означає бути любимим і, водночас, вчать любити матір, батька, інших членів сім'ї.

Уже у перші роки життя дитини формується особливий зв'язок між нею і матір'ю, який триває упродовж усього життя людини. Порушення цього зв'язку негативно позначається на розвитку дитини. Одним із дійових факторів емоційного впливу на дитину є психологічний клімат сім'ї.

Від того, що переживатиме дитина в перші роки її життя, якою буде спрямованість її почуттів, залежатиме і соціальна вартість її «Я». Формування ставлення дитини до навколишнього середовища виступає умовою розвитку її як особистості.

На наш погляд, особливу увагу варто звернути на аналіз думок класиків вітчизняної та зарубіжної педагогіки на любов до матері і, зокрема, на материнську любов. Так Я.А. Коменський стверджував, що початкові знання дитина зобов'язана отримати в материнській школі, оскільки дитинство-першопочаток людства. В ньому він вбачав перші наростки людських знань, розвиток яких спричинить майбутнє самовизначення людини.

Англійський просвітитель Дж. Локк вказував, що сама природа наділила батьків любов'ю до дітей, вони приймають їхню індивідуальність, люблять у них і недоліки, але ця любов не повинна переходити в сліпу закоханість.

На благодійній функції жінки-матері її фізичній, моральній та естетичній зрілості, акцентував увагу французький просвітитель Ж.-Ж. Руссо.

Й.Г. Песталоцці справедливо зауважував, що природа запрограмувала в жінці-матері турботу про збереження душевної рівноваги дитини, а ця рівновага можлива лише за наявності любові матері. Автор книги «Як любити дітей» Януш Корчак вказував на те, що материнство збагачує жінку-матір, удосконалює її духовність [2, с.84].

У вітчизняній педагогічній літературі також зверталась увага на важливість зазначеної проблеми. Закликом шанувати матерів, виконувати їхню волю проїнятий «Ізборник Святослава» (1063р.): «Матерям вашим честь відавайте... Матір не забувайте, волю її виконуйте»[1, с.56]. Основні педагогічні

вимоги до батьків у концентрованому вигляді подаються у «Повчанні Володимира Мономаха дітям» (1096 р.).

Також значний внесок у розвиток проблеми виховання дітей зробив Г.С. Сковорода. Він закликав формувати в підростаючого покоління шляхетність, «навчати вдячності», акцентував увагу на любові до дитини і, відповідно, до матері.

Варто зазначити, що К.Д. Ушинський довів, що рольова функція жінки найкраще сприймається дівчиною у віці від 15 до 20 років, і в характер дитини може ввійти лише те, що вже раніше складало характер матері. Водночас, важливою є думка педагога про те, що для морального виховання дитини необхідно аби мати була справжньою християнкою.

Український педагог Яків Чепіга вважав жінку головним «архітектором» суспільства і був глибоко переконаний, що від матері залежить майбутнє дитини: від неї йде перший сильний комплекс дій, емоцій, ідей, які впливають на психіку дитини, закладають внутрішню позицію [4, с.102].

Проблема материнської любові та любові дітей до матері посідає значне місце в українській народній педагогіці. В ній стверджується, що любов матері до дитини є найсильнішою любов'ю. Варто зазначити, що однією з найпоширеніших тем українського фольклору, зокрема, ліричних та коліскових пісень є мати і діти. Саме в них оспівано матір, що хоче покласти дитини «здоров'ячко у сердечко», «добрий розум в головоньку».

Образи матері та дітей були в полі зору нашого Кобзаря – Т.Г. Шевченка. Зворушливо говорив він про жінку-матір, порівнював її з Богородицею:

І перед нею помолюся,
Мов перед образом святим
Тієї матері святої,
Що в мир нам Бога принесла...

Питання виховання любові до матері, розроблені гуманістами-просвітителами і видатними педагогами, дістали подальший розвиток у науково-педагогічній діяльності В.О. Сухомлинського [3, с.120]. Родину Василь Олександрович вважав найменшою, але досить потужною клітинкою великого соціального організму. В ній, на його думку, закладаються основи особистості, виробляється її соціальна орієнтація, формуються моральні почуття і поведінка, громадянська зрілість.

Багато сторінок своєї книги «Як виховати справжню людину» В.О. Сухомлинський присвячує утвердженню в дитячому серці почуття любові до матері, постійного прагнення піклуватися про неї. «Культ Матері» – одна із педагогічних знахідок В.О. Сухомлинського.

Список використаних джерел:

1. Изборник Святослава 1073 года: Факсимильное издание в 2-х томах. – М. : Книга, 1983. – 360 с
2. Корчак Януш. Як любити дитину/ Януш Корчак; [пер. з пол. Олени Замойської]. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2016. – 206с.
3. Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К., 1976. – Т. I. – С. 158.
4. Чепіга (Зеленкевич) Я.Ф. Вибрані педагогічні твори : навч. посіб. / Я.Ф. Чепіга (Зеленкевич) ; упоряд., наук. ред. Л.Д. Березівська ; Ін-т педагогіки АПН України. – Харків : ОВС, 2006. – 327 с.

Reveals views on the issue of love for the mother and the maternal love of scientific and pedagogical thinking of the past, educators, humanists, prominent foreign teachers, progressive public figures, famous Ukrainian teachers.

Key words: maternal love, the love of a mother, selfless love, personal fulfillment.

Отримано: 28.03.2017

*Л. Л. Галаманжук, доктор педагогічних наук,
Г. А. Єдинак, доктор наук з фізичного виховання та спорту*

ДЕЯКІ ЧИННИКИ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ФІЗИЧНУ АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ, ВІДНЕСЕНИХ ЗА СТАНОМ ЗДОРОВ'Я ДО СПЕЦІАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ ГРУПИ

Проаналізовано дані щодо структури інтересів і деяких мотивів, пов'язаних із фізичною активністю. Дані були одержані методом письмового опитування, респонденти – 164 дівчини, які розпочали навчання на педагогічному факультеті вищого навчального закладу, а за станом здоров'я були віднесені до спеціальної медичної групи. Встановили, що мотивація до фізичної активності таких дівчат знаходиться на низькому рівні. Пріоритетними для них є вправи під музику, гімнастичні вправи, а також певною мірою – спортивні й рухливі ігри. Відзначено необхідність удосконалити організаційно-методичне забезпечення занять фізичними вправами та систему педагогічного контролю у спеціальних медичних групах за результатами діяльності дівчат. Урахування цього та інформації про технології посилення мотивації учнівської молоді до фізичної активності під час сприятиме підвищенню ефективності у вирішенні завдань відповідних занять у спеціальних медичних групах.

Ключові слова: фізична активність, мотивація, студенти, спеціальна медична група.

За інформацією Міністерства охорони здоров'я України біля 90% студентів мають відхилення у стані здоров'я [13]. Частина таких студентів для занять фізичним вихованням скеровують у спеціальні медичні групи (СМГ) [3]. У зв'язку з цим особливо актуалізується проблема забезпечення високої ефективності фізичного виховання у СМГ студентів.

Аналіз спеціальної літератури засвідчив, що один із перспективних шляхів вирішення такого завдання – посилення мотивації студентів до систематичного здійснення ними фізичної активності у позанавчальний час [6; 8; 15]. Водночас було встановлено, що дослідження в цьому напрямі, але для студентів СМГ, практично відсутні [12]. Такий незадовільний стан розв'язання означеної наукової проблеми зумовлює необхідність проведення відповідних досліджень.

Роботу виконано згідно плану науково-дослідної роботи проблемної лабораторії «Гендерні профілактично-оздоровчі технології фізичного виховання та реабілітації» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка на 2014-2018 рр.

Збільшення обсягу й інтенсивності одержання навчальної інформації, зростання психоемоційного навантаження на фоні дефіциту рухової активності, є деякими негативними чинниками, що визначають навчальний процес у вищому навчальному закладі (ВНЗ). Зазначене є однією з причин зростання кількості студентів, яких унаслідок незадовільного стану здоров'я відносять до СМГ [1; 2; 9].

У зв'язку із зазначеним питання збереження і поліпшення здоров'я студентів неможливо розглядати поза їх фізичним вихованням, адже у вирішенні такого завдання останній вирізняється визначальним соціальним значенням [9; 10]. Перспективним у забезпеченні високого позитивного результату для фізичного виховання студентів є напрям, що пов'язаний із формуванням і посиленням їх мотивації до систематичного використання фізичної активності в різних формах занять [5; 6]. Певною мірою, хоча з певною часткою умовності, зазначене стосується фізичного виховання учнівської молоді, яку за станом здоров'я відносять до СМГ [4; 12].

Дані останніх досліджень свідчать, що тільки 12% дівчат та 21,3% хлопців, які є першокурсниками ВНЗ, у позанавчальний час додатково до обов'язкових занять з фізичного виховання здійснюють відповідну активність [5; 15]. У більшості таких першокурсників остання обмежується тільки обов'язковими заняттями з фізичного виховання та фрагментарними, безсистемними й короткотривалими заняттями у позанавчальний час. Одна з причин такої ситуації – відсутність у 66,7% дівчат та 59,3% хлопців відповідної мотивації у зв'язку з дефіцитом необхідного бажання й пріоритетом другорядних особистих справ [15]. Щодо особливостей мотивації, то в цих дівчат провідне місце посідає мотив самоствердження (36,7% респондентів) і мотив уникнення невдачі й покарання (30,7%), у хлопців – останній (38%) та мотив саморозвитку (37,3%).

Підлітки 14-16 років, яких за станом здоров'я було віднесено до СМГ, відзначаються тим, що тільки 21,3% дівчаток і 27,6% хлопчиків постійно займаються фізичними вправами вдома, відповідно 73,8 і 65,4% – час від часу, решта 4,9 і 7,1% – у позашкільній діяльності не надає переваги руховій активності над іншими видами діяльності [12]. За іншими даними [7; 11] з віком мотивація більшості дітей до фізичної активності зменшується: починаючи з підліткового віку її

обсяг стає недостатнім для забезпечення добової норми, а відтак – успішного вирішення завдань розвивального й оздоровчого змісту. Водночас відзначили відсутність досліджень, спрямованих на вивчення у студентів педагогічних факультетів, які за станом здоров'я займаються фізичним вихованням у СМГ, інтересів і мотивації до використання відповідної активності, передусім у позанавчальний час, для вирішення різних за змістом завдань.

Мета дослідження – визначити стан сформованості та складові мотивації студентів СМГ до фізичної активності.

Досягненню цієї мети сприяло використання комплексу адекватних методів дослідження, а саме: аналізу й узагальнення інформації літературних джерел, педагогічного експерименту (констатувального), анкетного опитування, математичної статистики [14].

Організація дослідження передбачала письмове опитування дівчат, які навчалися на першому курсі педагогічного факультету. Дослідження проводили впродовж 2014-2016 навчальних років, респонденти – 164 студентки, які навчалися у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка, Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Для письмового опитування використовували розроблену нами анкету.

Дані опитування свідчили, що заняття з фізичної культури у складі академічної групи, які передбачені розкладом, подобаються 61% дівчат, не подобаються 6,7%. Такий результат засвідчував необхідність удосконалити організацію і зміст занять в аспекті підвищення до них інтересу, передусім респондентів, які на питання не змогли дати однозначної відповіді. Крім цього, одержані дані засвідчували середній рівень сформованості інтересу дівчат до занять з фізичної культури у складі академічної групи, а відтак необхідність його підвищення. Останнє підтверджувала відповідь цих респондентів, пов'язана зі здійсненням рухової активності у позанавчальний час, а саме: 23,2% робить це систематично, 70,7% – час від часу, 6,1% – не використовує такої активності у своїй позанавчальній діяльності. Щодо особливостей реалізації, то 67,1% здійснює таку активність самостійно, 9,2% – у складі групи однодумців, решта – використовуючи обидва варіанти. Такий результат засвідчував перевагу індивідуальної форми рухової активності над іншими при її використанні студентками у позанавчальний час.

Деяко іншими були дані щодо занять фізичними вправами, які відбуваються у позанавчальний час під керівництвом викладача фізичного виховання і виключно зі студентками СМГ. Так, організаційно-методичне забезпечення таких занять відповідає запитам лише 31,1% дівчат, не відповідає – 12,2%.

При порівнянні цих та вищезазначених даних, а саме стосовно занять з фізичної культури у складі академічної групи, виявили суттєву розбіжність. Певною мірою пояснювали такий результат відповіді дівчат на деякі інші питання. Так, у структурі їхніх загальних інтересів, пов'язаних із здійсненням у позанавчальний час різних видів діяльності, першу позицію посідало спілкування з друзями та використання комп'ю-

тера, а саме мережі Інтернет, для вирішення різних за змістом завдань (відповідно 65,9 і 70,8%). Тільки четверту позицію у позанавчальний час посідав такий вид діяльності, як заняття фізичними вправами з друзями (14,6%).

Одержані дані, по-перше, підтвердили висновок про дуже низький інтерес та бажання дівчат здійснювати фізичну активність у позанавчальний час, а по-друге, – спільно з однолітками, які не мають відхилень у стані здоров'я. Останнє можна розглядати як вияв на високому рівні в дівчат, віднесених за станом здоров'я до СМГ, мотиву самоствердження. Саме це розглядали як одну з можливих причин розбіжності між ставленням таких дівчат до занять з фізичної культури у складі академічної групи та до занять в позанавчальний час у СМГ.

Іншими словами, дівчата з такої групи прагнуть відчувати себе фізично здоровими, тобто не відрізнятися від решти колективу. Довести це можна тільки під час виконання однакових завдань, а відбувається це саме під час обов'язкових занять з фізичної культури, які визначені розкладом. Водночас, одержані дані засвідчили необхідність удосконалити організаційно-методичне забезпечення занять фізичними вправами у складі СМГ, адже вони не сприяють актуалізації в дівчат мотиву самоствердження, відтак – стимулюванню їх на рівня, що призводить до здійснення рухової діяльності. У зв'язку із зазначеним має місце потреба в пошуку шляхів, що будуть забезпечувати актуалізацію інших мотивів або (та) підвищувати інтерес дівчат до рухової активності у позанавчальний час.

Аналізуючи можливі варіанти відзначили, що одним із перспективних є врахування побажань дівчат щодо використання під час занять з фізичної культури за розкладом вправ, які їм подобається виконувати найбільше. Про це свідчили відповіді, а саме 86% респондентів виявили бажання виконувати саме означені фізичні вправи. Конкретизуючи останнє встановили, що найбільше дівчатам подобаються вправи під музику, адже порівняно з іншими пропонованими вправами, на них показала найбільша кількість дівчат, – 32,9%, а також гімнастичні вправи (19,5%). Дещо менший інтерес викликають спортивні й рухливі ігри (15,9%), вправи на лижах і ковзанах (9,8%), бігові вправи (6,7%).

Що стосується відзначення викладачем активності дівчат під час занять, то найбільш значущою для себе відзначаю 47,6% вважає високий бал у журналі, значно менше (19,5%) – будь-яку відзнаку матеріального змісту, усну похвалу (18,3%). При цьому, переважна більшість респондентів (92,1%) наголосувала на важливості здійснення контролю за результатами їх діяльності з фізичної культури та необхідності підвищити об'єктивності такого контролю (89,7%).

Таким чином, дівчата, які навчаються на першому курсі педагогічного факультету, а за станом здоров'я входять до складу СМГ, відзначаються високим інтересом до занять з фізичної культури у складі академічної групи (щонайменше 61%) та значно нижчим інтересом до занять у складі СМГ (31,1%) ($p > 0,05$).

Вправи під музику викликають найбільший інтерес до їх виконання у 32,9% дівчат, гімнастичні вправи – у 19,5%, спортивні й рухливі ігри – 15,9%, вправи на лижах, ковзанах та бігові – відповідно тільки у 9,8 і 6,7%.

Одержані дані свідчать про необхідність удосконалити організаційно-методичне забезпечення занять фізичними вправами для СМГ, систему педагогічного контролю за результатами діяльності, – одного з провідних чинників посилення мотивації дівчат до фізичної активності.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на розроблення змісту педагогічного контролю та нормативів оцінки показників фізичного стану студенток педагогічного факультету, яких за станом здоров'я віднесено до СМГ.

Список використаних джерел:

1. Белогурова Л.В. Фізичне виховання студентів у спеціальних медичних групах : навч. посіб. / Л.В. Белогурова, А.Г. Рибковський, О.О. Чамата. – Донецьк : ДонНУ, 2010. – 143 с.
2. Бигар Л.І. Фізичне виховання студентів ВНЗ у спеціальних медичних групах : навч.-метод. посіб. / Л.І. Бигар, І.В. Звезда, В.І. Круницький. – Чернівці : Рута, 2007. – 93 с.
3. Блавт О.З. Аксиологічні засади реорганізації системи контролю у спеціальних медичних групах ВНЗ / О.З. Блавт // Науко-

вий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт) : зб. наук. пр. – К., 2013. – №7 (33). – С. 38-45.

4. Грибан Г.П. Аналіз рухової активності студентів спеціального навчального відділення / Г.П. Грибан // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2012. – №2. – С. 25-28.
5. Єдинак Г. Стан та деякі теоретичні аспекти посилення мотивації студентів до систематичної рухової активності оздоровчого спрямування / Г. Єдинак // Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Фізична культура : зб. наук. пр. – Івано-Франківськ, 2012. – Вип. 16. – С. 34-39.
6. Єдинак Г.А. Деякі теоретико-методичні аспекти посилення мотивації студентів до систематичної фізичної активності оздоровчої спрямованості / Г.А. Єдинак // Вісник Чернігівського нац. пед. у-ту імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки : [зб. наук. пр. за матеріалами наук.-пр. конф.]. – Чернівці : ЧНПУ, 2014. – Вип. 118. – Т. 3. – С. 109-114.
7. Єдинак Г.А. Фізична культура у загальноосвітньому навчальному закладі : навч. посіб. / Г.А. Єдинак, В.М. Мисів, Ю.В. Юрчишин. – Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2014. – 251 с.
8. Єдинак Г. Стан залучення студентів медичних коледжів до занять фізичними вправами в різних формах / Г. Єдинак, Г. Кубай, В. Мисів, Л. Галаманжук // Історичні, теоретико-методичні, медико-біологічні аспекти фізичної культури і спорту : мат. наук.-пр. конф. 6-7 квітня 2016 р., м. Чернівці. – Чернівці : ЧНУ, 2016. – С. 24-29.
9. Завидівська Н.Н. Фундаменталізація фізкультурно-оздоровчої освіти: аспект здоров'язбережувального навчання студентів : монографія / Н.Н. Завидівська. – К. : УБС НБУ, 2012. – 402 с.
10. Левицька О.І. Диференційований підхід до корекції психофізичного стану студентів спеціальних медичних груп як проблема галузі фізичного виховання і спорту / О.І. Левицька, Г.А. Єдинак // Вісник Прикарпатського нац. ун-ту. Фізична культура : зб. наук. пр. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип. 19. – С. 93-99.
11. Лукавенко А.В. Диференційований підхід до покращення психофізичного стану першокурсників вищих навчальних закладів як проблема галузі фізичного виховання / А.В. Лукавенко, Г.А. Єдинак // Педагогіка, психологія та мед.-біол. проблеми фіз. вих. і сп. : зб. наук. пр. / за ред. С.С. Єрмакова. – Харків : ХХІІІ, 2012. – №2. – С. 66-70.
12. Мазур В.А. Залучення учнів спеціальної медичної групи до фізичної активності під час навчання в основній школі : метод. посіб. / В.А. Мазур, Г.А. Єдинак. – Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2014. – 184 с.
13. Указ Президента України № 640 / 2008 від 21.07.2008. «Про пріоритети розвитку фізичної культури і спорту в Україні».
14. Шиян Б.М. Наукові дослідження у фізичному вихованні і спорті : навч. посіб. [для факульт. фіз. вих. і сп. вищих навч. закладів II-IV рівнів акредитації] / Б.М. Шиян, Г.А. Єдинак, Ю.В. Петришин. – 2-е видан. стереотип. – Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2013. – 280 с.
15. Юрчишин Ю.В. Технологія залучення студентів до рухової активності оздоровчої спрямованості у процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. та сп. : [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Ю.В. Юрчишин. – К., 2012. – 20 с.

Some factors about interests and motives connected with physical activity were analyzed. Facts were received through the method of written questioning. Respondents are 164 females, who started studying at pedagogical department of University and belonged to the special medical group according to the state of health. It was stated that the girls' motivation to the physical activity was on the low level. Exercises with music, gymnastic exercises, sometimes sport and active games are of priority importance for them. According to the results of girls' activity, it was decided to improve the organizing and methodical supply during physical exercises and the system of pedagogical control in the special medical group. Taking into account information about the technologies of strengthening of youth motivation to the physical activity will help to grow the efficiency in solving problems in these special medical groups.

Key words: physical activity, motivation, students, special medical group.

Отримано: 22.03.2017

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК ФАКТОР ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглядається проблема педагогічної практики як фактора формування професійної культури майбутнього вчителя. Актуальність статті зумовлена пошукми інтересом до засобів вдосконалення професійної культури педагогічних кадрів. Мета роботи – проаналізувати та дати оцінку ефективності педагогічної практики у процесі формування професійної культури студентів-практикантів. Перспектива подальших досліджень у зазначеній проблематиці полягає в аналізі подальшого розвитку та перспектив запровадження педагогічної практики для професійної підготовки студентів-майбутніх вчителів.

Ключові слова: педагогічна практика, професійна культура, студент-практикант, фактори формування, педагогічна підготовка.

Постановка проблеми. Формування професійної культури майбутніх учителів передбачає послідовне, поетапне оволодіння дидактичними знаннями, вміннями, навичками, дидактико-орієнтованими компетенціями і здатністю до саморозвитку суб'єктів навчання.

Аналіз останніх досліджень. Розглядом питань, пов'язаних з професійною культурою студента-практиканта, займалися: Б. Ананьєв, О. Анісімова, А. Асмолов, А. Бараншиків, В. Ісаєв, Д. Карів, Т. Левашов тощо. Разом з тим, питання про роль педагогічної практики як фактора формування професійної культури майбутнього вчителя не знайшов у наукових дослідженнях достатнього висвітлення. Аналіз літератури з теми дослідження показав, що під час проходження педагогічної практики майбутні вчителі:

- вивчають організаційно-методичні способи функціонування різних ланок навчально-виховного закладу;
- отримують необхідну інформацію про роботу сучасного вчителя;
- набувають важливі відомості про загальну систему роботи бази практики;
- знайомляться з навчально-методичною літературою;
- формують вміння професійного спілкування з усіма учасниками освітнього процесу (учнями, колегами, батьками);
- знайомляться з учнями і колективом в цілому.

Мета статті полягає у моделюванні процесу формування професійної культури майбутнього вчителя, що дозволяє посилити підготовку до професійної діяльності за допомогою педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. Встановлено, що професійна культура майбутнього вчителя являє собою сукупність його професійних і загальнокультурних компетенцій як педагога-предметника в області дидактичної діяльності з опорою на інноваційні технології навчання, і котра також забезпечує збереження гуманістичних і культурно-історичних цінностей, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій і системи історичних знань учня, а також творчого саморозвитку [3].

Професійну підготовку сучасного вчителя ми розглядаємо в рамках розширеної дидактичної триади «викладання – навчання – саморозвиток», що дозволить суттєво посилити професійну підготовку і задіяти особистісний потенціал майбутнього вчителя. Саморозвиток ми розглядаємо як механізм професійного зростання і самовдосконалення (формування мотивації до самовдосконалення), який в кінцевому підсумку зумовлює професійний ріст і професійну майстерність вчителя.

Ґрунтуючись на дослідженні А.Н. Дахіна [1], подамо послідовність педагогічного моделювання процесу формування професійної культури майбутнього вчителя:

1. Визначення передумов формування професійної культури майбутнього вчителя і цільової установки моделі.
2. Формулювання основної ідеї досягнення мети, вибір підходів та принципів.
3. Визначення етапів досягнення поставленої мети за критеріями, що визначають розвиток модельованого процесу формування професійної культури майбутнього вчителя.
4. Представлення структури модельованого процесу, необхідного для досягнення ідеального (модельованого стану).
5. Моделювання моделі, що забезпечує механізм досягнення поставленої мети формування професійної культури майбутнього вчителя.

6. Визначення критеріїв та способів діагностики досягнення поставленої мети – формування професійної культури майбутнього вчителя.
7. Реалізація на практиці представленої моделі при діагностиці, аналізі та коригуванні її структурних або функціональних складових.
8. Узагальнення результатів, подання оптимального варіанту модельованого процесу формування професійної культури майбутнього вчителя на основі досвіду її реалізації в педагогічній практиці.

При проходженні педагогічної практики студенти формують ціннісні і мотивовані орієнтації успішної професійної діяльності. Серед основних мотивів діяльності майбутніх вчителів прийнято виділяти професійно-значущі мотиви і суспільно-значущі мотиви. Перші мотиви – це безумовна любов до дітей, до обраної професії, творчий характер роботи вчителя. До других мотивів, а саме суспільно-значущих, можна віднести бажання студентів отримати нові знання, вміння, навички, бажання бути корисними суспільству [4, с.29].

Також важливим моментом проходження педагогічної практики є обов'язкове стимулювання і необхідність розвитку у майбутніх вчителів ряду потреб: у спілкуванні з учнями, вчителями, батьками учнів, в оволодінні педагогічними та спеціальними знаннями, різними вміннями та навичками, у педагогічній дослідницькій роботі, в професійно-педагогічному самовихованні.

Удосконалення педагогічної практики студентів залежить від того, які матеріали практиканти підбирають до уроків, які методи навчання використовують при проведенні занять, чи варіюють форми організації діяльності учнів. У багатьох випадках студент, користуючись методичними розробками і рекомендаціями, часто неправильно відображає їхню теоретичну суть, суб'єктивно підходить до реалізації основоположних принципів, а також недостатньо широко застосовує методичну, психологічну, педагогічну, лінгвістичну та іншу суміжну інформацію [3, с.12].

Професійно важливі якості особистості вчителя у студентів формуються в умовах включення їх у педагогічну діяльність, початковим етапом якої є педагогічна практика. Дослідження показало, що найважливішою характеристикою і передумовою успішного проходження практики якраз і є професійна культура практиканта, майбутнього викладача. Підвищення культури педагога-практиканта в період його професійної підготовки дозволяє вирішити ряд суттєвих проблем, що виникли в останні роки в результаті зміни уявлень про нові пріоритети навчання і виховання.

Висновок. Формування професійної культури майбутнього вчителя передбачає послідовне, поетапне оволодіння дидактичними знаннями, вміннями, навичками, дидактико-орієнтованими компетенціями і здатністю до саморозвитку суб'єктів навчання. Розроблена модель формування професійної культури майбутнього вчителя сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки майбутніх вчителів у вищому навчальному закладі. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі вищих навчальних закладів, у системі підвищення кваліфікації педагогів. Подальшого глибокого вивчення потребують питання, пов'язані з метою проведення педагогічної практики, мотиваційної складовою практичної діяльності студентів, визначенням функцій педагогічної культури вчителів, етапами її формування. Вивчення цих питань і визначає перспективу подальших досліджень.

Список використаних джерел:

1. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование : монография / А.Н. Дахин. – Новосибирск : Изд-во НИПКиПРО, 2005. – 230 с.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
3. Інформаційно-комунікаційні технології як засіб модернізації освітніх систем на засадах євроінтеграційних процесів // Інформаційно-комунікаційні технології у сучасному освітньому просторі : зб. матеріалів Всеукр. науково-методичного семінару міжнар. участю, (Кременець, 1-2 грудня 2011 р.) / за заг. ред. Л.О. Данильчук, Т.В. Захарчук, І.Ф. Лизун. – Кременець : Вид-во КОГП ім. Тараса Шевченка, 2011. – 128 с.
4. Махмутов М.И. Специфические принципы обучения в процессе осуществления взаимосвязи, общеобразователь-

ной и профессиональной подготовки / М.И. Махмутов, В.С. Безрукова // Научные основы межпредметных связей в средних профтехучилищах. – 1986. – С. 29.

In the article the problem of pedagogical practice as the factor of formation of professional culture of a future teacher is analyzed. Relevance of article caused a lively interest to the means of improvement of professional culture of teachers. The aim of this work is to analyze and assess the effectiveness of pedagogical practices in the process of formation of professional culture of students. The prospect of further research in this subject is the analysis of the future development and prospects of pedagogical practice in training of students-future teachers.

Key words: pedagogical practice, professional culture, student Intern, formation, pedagogical training.

Отримано: 30.03.2017

УДК 37.012(477)«18»

В. А. Гурський, кандидат педагогічних наук

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИКОЛИ ПИРОГОВА В СЕРЕДИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізуються головні віхи життя та просвітницька діяльність М. Пирогова в Україні у середині ХІХ століття. Зокрема, його науково-педагогічні погляди та їх впровадження під час кураторства в Одеському навчальному окрузі.

Ключові слова: М. Пирогов, просвітницька діяльність, науково-педагогічні погляди, Одеський навчальний округ.

Освіта – це сфера педагогічної діяльності, галузь формування діянь людського інтелекту та наукового розуму. Її історію творять люди, які повністю віддають себе справі виховання, навчання, освіти і розвитку особистості. Серед імен, які не підлягають забуттю, є люди, чий геніальні наукові, культурно-просвітницькі і педагогічні ідеї та освітня діяльність залишаються у вічній пам'яті. Один з них – відомий вчений, хірург, науковець-педагог та культурно-просвітницький діяч Микола Іванович Пирогов (1810-1881 рр.). Його активна освітня та науково-педагогічна діяльність спостерігалася у середині ХІХ століття, коли в Україні відбувалося певне піднесення національної освіти, культури та науки. Ім'я видатного хірурга в той час було відоме кожній освіченій людині. Це намагався використати уряд царату, який запропонував М. Пирогову у вересні 1856 року посаду куратора Одеського навчального округу.

Як попечитель округу, М. Пирогов прагнув поліпшити постановку навчальної справи у школах і гімназіях. Він організує літературні бесіди, сприяє розвитку учнівських бібліотек, кабінетів, прагне піднести значення педагогічних рад гімназій, вимагаючи, щоб вони займалися головним чином педагогічними, а не господарськими питаннями. М. Пирогов прагнув особисто і безпосередньо керувати розвитком освіти. Він систематично об'їжджав величезний навчальний округ, до якого входили Бессарабська, Херсонська, Таврійська, Катеринославська губернії та міста Одеса і Таганрог, відвідував найвіддаленіші школи, часто зупиняючись на ночівлю у бідних вчителів. Відвідуючи гімназії, уникав всіляких урочистих зустрічей, які як правило часто влаштовувалися. Він зазвичай входив до класу і сідав на задній лаві разом з учнями. З надзвичайною тактовністю і чуйністю в дружній розмові вчений-педагог аналізував віддані уроки, вказуючи, що можна було б зробити краще і як саме.

За короткий період М. Пирогов зробив надзвичайно багато корисного для покращення навчально-виховного процесу та розвитку шкільництва. Враховуючи ці досягнення, Міністр народної освіти А. Норов у звіті за 1957 рік змушений був визнати, що успіхи Одеського навчального округу кращі, ніж у інших регіонах Росії.

Проаналізувавши та узагальнивши зібрані матеріали діяльності освітніх закладів, куратор розіслав по всіх губерніях «Циркуляри Одеського навчального округу» для ознайомлення з ними вчителів та організаторів освіти. Зокрема, він закликав педагогів вести дискусії та вільно висловлювати свої думки щодо різних способів навчання і виховання підрастаючого покоління.

М. Пирогов прекрасно усвідомлював, що вузьковідомчі «Циркуляри» майже недоступні для широкого кола читачів. Для залучення більш широкого загалу педагогічної інтеліген-

ції, громадських діячів та вчителів до науково-педагогічної діяльності він домагався від генерал-губернатора О. Строганова можливості передачі під його керівництво газету «Одеський вісник», яка публікувала офіційні та статистичні матеріали Рішельєвського ліцею. Протягом 1857 року вчений-педагог вів листування з різними відомствами щодо заснування «вільнодрукованого» педагогічного видання. У листі до редакторів «Одеського вісника» у 1857 році він зазначав, що за допомогою педагогічного друкованого часопису «ліцей бажає говорити з Новоросією та всією Росією про освітні справи. Він бажає зблизитися з народонаселенням краю» [2, с.799].

Через деякий час такий дозвіл було отримано. В січні 1858 року Рішельєвському ліцею надавалося право видавати часопис «Одеський вісник». Його редакторами стали відомі науковці, педагоги, культурно-просвітницькі діячі. За оцінкою дослідника історії освіти О. Кирпичнікова «з цією подією для одеської преси настала нова ера» [1].

З метою підняття фахового рівня педагогічних працівників М. Пирогов постійно рекомендував їм займатися читанням методичної літератури та займатися науковими дослідженнями. У доповідній записці «Про хід освіти у Новоросійському краї та про кричущу необхідність реформування учбових закладів» він вказував на значущість глибокого вивчення вчителями історії рідного краю, так як це, на його думку, надзвичайно розвиває самостійність мислення. Вчений радив всебічно вивчати археологію, геологію та етнографію. Серед іншого, особливу увагу звертав на вивчення історії краю, яка на його думку, зберігала багато «недосліджених археологічних та історичних цінностей» [2, с.82]. Зібрані історико-статистичні відомості та результати наукових досліджень М. Пирогов рекомендував друкувати на сторінках «Записок Одеського товариства історії та старожитностей» і інших видань.

Вчений надзвичайно цікавився діяльністю Одеського товариства історії та старожитностей, яке в свою чергу, запросило Миколу Івановича, як всебітньо відомого медика та педагога, в дійсні члени товариства. На одному із засідань товариства у листопаді 1856 року М. Пирогова було одночасно обрано дійсним членом, а через п'ять місяців віцепрезидентом товариства. З цього часу засідання проходили під його головуванням, тому що президент товариства генерал-губернатор О. Строганов майже не цікавився діяльністю наукового осередку. Включившись у роботу Одеського товариства історії та старожитностей вчений турбувався про залучення до його складу нових членів із числа викладачів Рішельєвського ліцею та гімназій навчального округу. Серед них були відомі дослідники: історик М. Волков, економіст І. Сокальський, археолог В. Орбинський та інші. Від імені товариства М. Пирогов видав циркуляр, що адресувався викладачам освітніх закладів округу. В ньому вчений-педагог переконував

культурно-просвітницьких діячів краю брати активну участь в роботі товариства. Зокрема вивчати місцеву історію, збирати географічні відомості про сучасний стан освіти округу, шукати історичні документи та узагальнювати статистичні дані. Знайдені цікаві матеріали вчений рекомендував друкувати на сторінках «Записок товариства».

Більше року М. Пирогов поглиблено вивчав діяльність наукового осередку і в лютому 1858 року виступив на його засіданні з доповіддю, в якій сформулював мету і основні завдання та зазначив, що «збирати та знайомити учений світ з археологічними скарбами краю є призначенням товариства» [5, с.26].

Перебуваючи в Одесі, М. Пирогов написав ряд цінних науково-педагогічних праць, які викликали жвавий обмін думками серед громадськості регіону та країни. Серед них «Чи треба сікти дітей та сікти в присутності інших дітей?», «Чого ми бажаємо», «Бути та здаватися», «Про реформування Одеського Рішельєвського ліцею в університет» та інші.

Обґрунтовуючи свої погляди у галузі розвитку освіти, М. Пирогов давав цінні науково-методичні поради педагогам. У його працях чільне місце займали поняття про призначення, фахову підготовку та професійні якості особистості вчителя. На думку попечителя округу, кожен вчитель будь-якого освітнього закладу лише тоді відповідав своєму призначенню, коли одночасно з викладанням предметів організовував виховний процес. Вчений-педагог переконливо доводив, що всі вчителі повинні якісно володіти предметом свого викладання та вирішувати навчально-виховні завдання. Для цього потрібно не тільки досконало знати свій предмет, а й способи, методи та прийоми викладання, за допомогою яких більш успішно і природно вирішуються освітні завдання. Важливого значення М. Пирогов надавав особистості вчителя, звертав увагу на те, що вчитель завжди повинен пам'ятати, що він виховує учнів не тільки через своє викладання предмету, а й своєю поведінкою, своїми особистісними якостями. Важливого значення він надавав професійній підготовці педагогів, як справі першорядної важливості. Не працюючи над якісною професійною підготовкою вчителя, зазначав М. Пирогов, «ми ніколи не досягнемо бажаної мети в справі освіти» [2, с.271]. Але освітою, що одержують вчителі у тих чи інших навчальних закладах, не може закінчуватися їх професійна підготовка, вона повинна продовжуватися у самостійній роботі над підвищенням рівня знань та удосконаленням своєї педагогічної майстерності. На його переконливу думку, кожна школа повинна стати «розсадником» вчителів. «У ній вони повинні знайти засоби, виявити свої педагогічні здібності в заняттях з учнями» [3, с.564]. М. Пирогов рекомендував учителям відвідувати уроки своїх колег, та запрошувати на свої власні уроки, обговорювати їх та обмінюватися досвідом роботи на педагогічних радах. Свої погляди вчений викладав у наукових статтях: «Питання життя», «Про публічні лекції з педагогіки», «Про методи викладання» тощо.

В центрі уваги педагогів, на його думку, повинні бути дійові методи навчання, які сприяли б розвитку думки учнів, розвивали б їх здібності та інтереси, прищеплювали б уміння самостійно працювати. Педагог рекомендував поєднувати слово та наочність у процесі навчання, розуміти їх взаємозв'язок. Виступав проти формалізму під час перевірних іспитів, вважаючи, що не екзаменаційна оцінка, а робота учня під керівництвом вчителя вказує на доцільність чи недоцільність переходу до наступного класу. Кожний вчитель, на думку вченого-педагога, повинен мати достатню загальну і спеціальну підготовку, бути високоморальною особистістю та пра-

гнути до вдосконалення своєї педагогічної майстерності. Він розрізняв такі групи вихователів: вихователі за покликанням – справжні вихователі; вихователі-адміністратори – чиновники, що керуються лише настановами керівництва; вихователі-спекулянти, котрі підкоряються тому, що їм вигідно. Він активно пропагував ідеї гармонійного розвитку особистості відкритого доступу до середньої та вищої освіти, незалежно від станової приналежності людини, розвиток громадських осередків. Педагог рекомендував здійснювати підготовку вчителів через учительські семінарії, через педагогічні курси, створенні при гімназіях. У своїх працях М. Пирогов також гостро порушував інші важливі та актуальні проблеми вищої школи, зокрема давав конкретні пропозиції щодо перетворення Рішельєвського ліцею в університет.

М. Пирогов неодноразово надсилав на ім'я Міністра народної освіти А. Норова доповідні записки в яких обґрунтовував необхідність «розставити у різних пунктах імперії світильники розуму» тобто університети. В навчальному окрузі, зазначав вчений, найбільш віддаленому від центру та великого за розмірами, такого університету немає, хоча освоєння багатьох природними ресурсами регіону вимагає великої кількості кваліфікованих кадрів. М.Пирогов пропонував створити вищий учбовий заклад на базі Рішельєвського ліцею, заснованого у 1817 році, як середнього навчального закладу елітного типу для підготовки чиновників вищого класу. Науково-викладацький склад ліцею, на думку вченого, був цілком придатний до підготовки вчителів, лікарів, агрономів та інших спеціалістів, необхідних для рідного краю. Розробляючи методику та програму реформування ліцею в університет, він запропонував організувати: історико-філологічний, фізико-математичний та медичний факультети [4, с.46].

Згодом у Петербурзі та Одесі звернули увагу на вирішення цієї важливої проблеми. Новоросійський університет був відкритий у 1865 році. У підготовчій роботі до відкриття університету брались до уваги основні побажання вченого-педагога, з яким постійно консультувались з приводу залучення наукових та педагогічних кадрів до роботи в університеті. Згодом, М. Пирогова, як одного з його засновників, було обрано почесним членом професорського складу університету.

Внесок М. Пирогова в галузь народної освіти і його думки з питань педагогіки були високо оцінені сучасниками. Як згодом писав К. Ушинський, «М.І. Пирогов вперше розглянув справу виховання з філософської точки зору і побачив у ній не завдання шкільної дисципліни, дидактики або правил фізичного виховання, але найглибше питання людського духу – «питання життя» і діяльності» [3, с.26-27].

Список використаних джерел:

1. Кирпичников А.И. Умственная жизнь Одессы / А.И. Кирпичников // Одесские новости. – 1906. – ноябрь.
2. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения / Н.И. Пирогов. – М., 1953.
3. Ушинский К.Д. Сочинения : в 3-х т. / К.Д. Ушинский. – М., 1948. – Т. 3.
4. Центральний державний архів Росії, ф.733, оп.78, спр.818, арк.46.

In this article we analyze the main points of life and enlighten activity of N. Pirogov in Ukraine in the middle of XIX century. Especially, his science pedagogical views and their entering during activity in Odeskiy studying region.

Key words: N. Pirogov, science pedagogical views, enlighten activity, Odeskiy studying region.

Отримано: 22.03.2017

СИСТЕМА ТВОРЧИХ ВПРАВ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З СОЦІАЛЬНО-ПОБУТОВИМ ЖАНРОМ ЖИВОПИСУ

Автором статті запропоновано ряд творчих вправ для роботи зі старшими дошкільниками на матеріалі творів живопису соціально-побутового жанру. Подано методичні рекомендації до використання їх у практиці дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: творча вправа, соціально-побутовий, живопис, жанр живопису, картина, естетичний смак.

Естетичне виховання дітей старшого дошкільного віку на сьогодні є одним із пріоритетних напрямів розвитку сучасної дошкільної освіти. У новій редакції Базового компонента дошкільної освіти чітко визначені результати освітньої роботи щодо сприймання світу образотворчого мистецтва дітьми: сприймає і усвідомлює мистецтво як результат творчої діяльності людини, виявляє емоції і почуття від побачених і почутих мистецьких творів [...]; сприймає твір мистецтва цілісно, елементарно аналізує засоби художньої виразності; вирізняє специфіку образу мистецтва образотворчого [...]; вирізняє просту аналогію між змістом твору і життям; виявляє власне ціннісне ставлення до мистецьких творів художників [...]; називає прізвиська, твори улюблених вітчизняних та зарубіжних митців, пригадає їх зміст, порівнює твори; [...] виокремлює жанри народного, класичного і сучасного вітчизняного та світового мистецтва: портрет, пейзаж, натюрморт, побутовий [1, с.17]. Тому, вкрай важливо, щоб педагоги дошкільних навчальних закладів у своїй навчально-виховній роботі з дітьми старшого дошкільного віку використовували не лише програмові картини вітчизняних і світових художників, але й звертали увагу на соціально-побутовий жанр.

Мета статті – запропонувати систему творчих вправ для ознайомлення старших дошкільників із соціально-побутовим жанром живопису, яку рекомендується використовувати вихователям дошкільних навчальних закладів не лише під час навчальних занять, але й під час організації життєдіяльності дітей у позанаякласний час.

Актуальність дослідження зумовлена потребою ознайомлення старших дошкільників з картинами соціально-побутового жанру, оскільки їм не приділено достатньої уваги у діючих програмах розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку («Українське дошкілля», «Дитина», «Дитина в дошкільні роки», «Впевнений старт», «Соняшник», «Світ дитинства» тощо).

Проблему ознайомлення із творами соціально-побутового жанру живопису досліджували Е.В. Белкіна, Н.М. Зубарева, Т.С. Комарова, Н.П. Сакулина, Г.В. Сухорукова, Р.М. Чумічова та інші. Науковцями запропоновано низку бесід, дидактичних ігор та розробки занять з образотворчої діяльності в дошкільному навчальному закладі, при цьому творчих вправам надане епізодичне місце. Зважаючи на вище зазначене та на потребу в ознайомленні старших дошкільників із картинами даного жанру живопису з метою залучення їх до національної культури, традицій, звичаїв та обрядів, у статті пропонуються наступні творчі вправи.

Соціально-побутовим називають такий жанр живопису, в якому зображуються звичайні сцени з повсякденного життя людини без прикрас [3, с.46]. Майстрами, які працювали у такому жанрі були такі вітчизняні митці, як С.І. Васильківський, К.К. Кстанді, В.Д. Орловський, М.К. Пимоненко, К.О. Трутовський та інші.

З метою ознайомлення дітей із соціально-побутовим жанром живопису важливо систематично використовувати вправи різного типу складності. Ефекту занурення старших дошкільників у атмосферу, яка відображена художниками на картинах, сприятимуть аудіозаписи звуків природи сільської місцевості (стрекотання цвіркунів, кудкудахтання курей, далекий гавкіт собаки тощо). Важливо проводити такі вправи як під час навчальних занять, у перерві між активними видами роботи, оскільки вона проводитиметься у формі психогімнастики, так і у другу половину дня, під час організації самостійної художньої діяльності старших дошкільників [2, с.28].

До прикладу, **вправа «Я – маленька частина України»**. **Мета:** використання прийому «уявного входження» до картини для розвитку в старших дошкільників творчої уяви та фантазії; ознайомлення дітей із побутом селян. Для виконання цієї вправи діти ознайомлюються із картиною К.О. Трутовського «Одягають вінок». Далі одним дітям пропонується уявити себе на місці дівчинки та спробувати перейнятися почуттями героїні картини, а іншим – на місці хлопчика. Діти коментують свої рухи, міміку та жести. Цікавим було би запропонувати дітям розповісти, що було за годину до того, як мати одягає віночок доньці, а також – що могло би статись через годину.

Окрім наведеної вправи можна проводити й такі:

«Я – мамина помічниця» (за картиною М.К. Пимоненка «Вечоріє». 1900) – ознайомлення дітей із працею селянських дітей;

«Ми на ярмарок зібралися» (за картиною В.Є. Мавровського «Ярмарок у Малоросії». 1885) – ознайомлення із процесом проходження ярмарку в Україні у давнину;

«Я пишицю жала, жала ... » (за картиною В.Д. Орловського «Урожай в Україні». 1880) – ознайомлення з важкою працею селян у період жнив;

«Ми – маленькі козаки» (за картиною Ф.С. Красицький «Гість із Запоріжжя». 1916) – ознайомлення із українським козацтвом та традицією частування гостей в українській селянській родині;

«Ми на весіллі» (за картиною К.О. Трутовського «Весільний викуп». 1881) – ознайомлення із традиціями весільного обряду в Україні.

Таким чином, дітей старшого дошкільного віку з соціально-побутовим жанром живопису потрібно ознайомлювати на матеріалі картин українських художників, підсилюючи враження від побаченого аудіо записами звуків природи сільської місцевості. Запропоновані зразки вправ педагоги дошкільних навчальних закладів можуть взяти за основу для ознайомлення старших дошкільників з іншими жанрами живопису, яким мало приділено уваги у навчальних програмах дошкільної освіти. Йдеться про батальний, історичний та мариністичний жанри живопису, які можуть стати об'єктом подальших досліджень у плані методичних розробок творчих вправ, дидактичних ігор та конспектів навчальних занять у дошкільних навчальних закладах.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А.М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол-в: А.М. Богущ, Г.В. Беленька, О.Л. Богінч та ін. – К., 2012. – 26 с.
2. Барташнікова І.А. Розвиток уяви та творчих здібностей у дітей 5-6 років: навчальний посібник / І.А. Барташнікова, О.О. Барташніков. – 2-е вид., переробл. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2007. – 64 с.
3. Тлумачний словник найбільш вживаних термінів з образотворчого мистецтва для учнів загальноосвітніх шкіл / укладач С.К. Щербенко. – Черкаси: ОІПОПІ, 2010. – 56 с.

The author proposed a number of creative exercises to work with the senior preschool children based on the works of painting social genre. Presents guidelines for their use in practice of preschool educational institutions.

Key words: creative exercise, social, painting, genre painting, painting, aesthetic taste.

Отримано: 25.03.2017

ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ ПРИ ПЕРЕХОДІ В СЕРЕДНЮ ЛАНКУ ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

У статті аналізуються психолого-педагогічні особливості адаптації молодших підлітків до нових умов навчання в основній школі. Наголошується на доцільності створення універсальної, функціональної та спрямованої до практичного використання програми психолого-педагогічного супроводу підготовки учнів під час переходу в середню ланку шкільного навчання.

Ключові слова: молодші підлітки, адаптація, дезадаптація, програма психолого-педагогічного супроводу.

Важливим завданням сучасної освіти є підвищення ефективності формування особистості в її інтелектуальному, креативному, соціально-культурному, особистісному та духовному розвитку.

Досягнення цієї мети можливе через забезпечення соціально-психологічної адаптації школярів до нових умов навчання, зокрема при переході дітей з початкової школи до основної. Як свідчить педагогічна практика, саме цей перехід характеризується зниженням навчальної успішності, порушенням поведінки, схильністю до емоційної лабільності, стомлюваності, невротичних реакцій молодших підлітків. З'ясування причин цих труднощів та пошук шляхів розв'язання даної проблеми є актуальним напрямом дослідження сучасної психолого-педагогічної науки.

Загальні аспекти проблеми адаптації та дезадаптації розглядалися вітчизняними та зарубіжними психологами (Л. Виготським, К. Бардінім, І. Булах, Л. Божович, Е. Каганом, О. Леонт'євим, Н. Максимовою, І. Мирославою, О. Морозом, Ж. Піаже, В. Петровським, Н. Ржецьким, С. Рубінштейном, Г. Сел'є, О. Скрипченком, Г. Хомич, А. Фурманом та ін.). У психолого-педагогічних дослідженнях перехід до основної школи розглядається як складний період у розвитку молодших підлітків. [2]. Складність вивчення даної проблеми полягає в тому, що перехід з початкової школи до школи другого ступеня характеризується двома кризами – природною (перехід до підліткового віку) та штучно створеною (зміна умов навчання, новий соціальний статус), які впливають на шкільну мотивацію, навчальну активність, що досить часто призводить до дезадаптації дітей у 5 класі [4].

Досі не існує єдиного підходу до визначення сутності поняття «адаптація учнів до навчання», залишаються невизначеними структурні компоненти адаптації учнів до навчання в основній школі, критерії вимірювання рівнів адаптованості п'ятикласників та чинники, які на них впливають. Недостатньо розроблені шляхи прискорення процесу адаптації молодших підлітків до навчання в основній школі.

Саме тому проблема адаптації молодших школярів до навчання в основній школі потребує серйозної уваги та суттєвої допомоги, оскільки самотійно подолати вони її не в змозі. Ситуація ускладнюється рядом факторів, одним з яких є недостатнє врахування вчителями вікових особливостей молодших підлітків та особливостей їхньої адаптації в цей період. Іншим фактором виступає відсутність у педагогів інструментарію та чіткої програми щодо своєчасного виявлення та подолання певних проявів дезадаптації учнів. Робота, яка проводиться в навчальних закладах, здебільшого спрямована на подолання передусім організаційних труднощів, з якими стикаються школярі в цей період, а також на проблему наступності в організації навчального процесу вчителями початкових і старших класів. При цьому практично не враховуються інші важливі фактори, які спричинюють та загострюють проблему адаптації на даному етапі. Так, зовсім поза увагою школи залишається питання щодо невідповідності розумового розвитку дітей і стрімко зростаючих інтелектуальних навантажень, зорієнтованих на значно вищий рівень розвитку в них пізнавальних процесів, в першу чергу – понятійного мислення, яке починає формуватися тільки наприкінці молодшого шкільного віку. Не приділяється належна увага діагностиці та формуванню готовності четверокласників до початку навчання в основній школі. Одним із найважливіших показників шкільної адаптації, особливо при переході до основної школи, визначається саме рівень навчальних досягнень школярів. Молодші підлітки поєднують у собі психологічні характеристики як моло-

дшого шкільного, так і підліткового вікових періодів. Провідною діяльністю у молодшому шкільному віці визначається навчання. Слід зазначити також, що контроль та оцінка навчальної діяльності учня з боку педагога є для більшості молодших школярів важливим критерієм самооцінки та сприйняття свого («Я»). Школярі з низьким рівнем успішності навчання, як правило, відчують свою некомпетентність і неповноцінність, зазнають невпевненості у власних можливостях, відчують емоційний дискомфорт, що неминуче відбивається на їх адаптації до нових умов навчання [5]. Невдоволення собою, стосунками з іншими, критичність в оцінюванні результатів навчання – все це може стати стимулом до розвитку потреби в самовихованні, а може й негативно відбитися на характері, стати перешкодою до повноцінного розвитку особистості. Тому шлях становлення особистості підлітка багато в чому залежатиме від того, наскільки успішно він подолає етап переходу від дитинства до підліткового віку [3].

Тож доцільною у цей період має бути програма психолого-педагогічного супроводу підготовки учнів до навчання в середній ланці, що дасть можливість створити сприятливі передумови для якнайшвидшої адаптації підлітків до нових умов навчання. В основу покладається необхідність повноцінного особистісного розвитку учнів на кожному віковому етапі, враховуються характеристики психологічної готовності дітей до навчання в основній школі, психолого-педагогічні проблеми виховання учнів молодшого підліткового віку. Програма актуалізується тим, що зміна умов навчання, навчальних вимог та соціальних ролей відбувається на тлі характерних вікових новоутворень. Мета програми полягає в тому, щоб створити педагогічні та соціально-психологічні умови, що дають учням змогу успішно навчатися, функціонувати та розвиватися в новій системі шкільних взаємин [2].

Завдання програми: організувати психолого-педагогічний супровід учнів у перехідний період; сформувати в учнів уміння орієнтуватися в нових умовах; допомогти в освоєнні нового навчального простору. Її реалізація допоможе п'ятикласникам безболісно прийняти й освоїти нові соціальні ролі в основній школі, успішно функціонувати в іншій системі шкільних взаємин [2].

Не зважаючи на значну кількість робіт присвячених феномену шкільної адаптації та на різноманіття методів психологічної допомоги соціально дезадаптованим дітям, проблема труднощів у адаптаційному процесі не знімається, а лише з кожним роком стає актуальнішою. Необхідність створення універсальної, функціональної, а головне спрямованої на практичне використання у закладах освіти програми роботи сприятиме широкому вивченню даної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Адаптація дитини до школи / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. – К.: Мікро-СВС, 2003. – 111 с.
2. Бойко І.І. Соціально-психологічна адаптація підлітка до нових умов навчання : дис. ... кандидата психол. наук : 19.00.07 / І.І. Бойко. – К., 2002. – 243 с.
3. Бойчук В. Шкільна дезадаптація учнів 5-х класів / В. Бойчук // Психолог. – 2008. – №35. – С. 3-12.
4. Гімаєва Ю.А. Розвиток емоційної сфери учнів при переході до основної школи в умовах різних типів навчання : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Ю.А. Гімаєва. – Харків, 2005. – 21 с.
5. Соціально-психологічні аспекти процесу адаптації учнів : [навчально-методичний посібник] / І.С. Булах, Г.О. Хомич, А.М. Виногородський, І.О. Сабанадзе. – К.: Український державний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова

ва, Переяслав-Хмельницький державний педагогічний інститут ім. Г.С. Сковороди, 1997. – 180 с.

The article analyzes the psychological and pedagogical features of adaptation of younger adolescents to new conditions of learning in primary school. It is worthwhile to create a versatile, functional and directed to the practical use of psy-

cho-pedagogical support of training of students in the transition to middle school.

Key words: young adults, adaptation, exclusion, the younger adults, a program of psychological and pedagogical support.

Отримано: 30.03.2017

УДК 373(091)

Г. П. Ковальчук, кандидат педагогічних наук

ВПЛИВ ДУМОК ПРЕДСТАВНИКІВ РЕФОРМАТОРСЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ НА ТРУДОВЕ НАВЧАННЯ У ШКОЛАХ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті на основі аналізу історико-педагогічної літератури розкрито вплив ідей педагогів-реформаторів на трудове навчання в школах України початку ХХ ст. Обґрунтовано завдання, роль праці у розвитку творчих здібностей, формування таких якостей особистості які могли забезпечити вихованцям можливість реалізувати себе у житті.

Ключові слова: трудове навчання, реформаторська педагогіка, школа, ручна праця, виховання, трудова діяльність.

Актуальність і ступінь дослідженості проблеми. Початок ХХІ ст. в Україні характеризується новим соціально-економічними ринковим середовищем, що змінило концептуальні підходи до системи трудового навчання учнівської молоді. Під час переходу загальноосвітніх навчальних закладів на 12-річний термін навчання необхідно передбачити перспективи і можливості модернізації системи трудової підготовки молоді. В «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки» наголошується, що загальноосвітня середня освіта повинна забезпечити «створення умов для диференціації навчання, посиленої професійної орієнтації та профільної підготовки забезпечення профільного навчання, індивідуальної освітньої траєкторії розвитку учнів відповідно до їх особистісних потреб, інтересів і здібностей [5].

Інтеграція і глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, розбудова української держави вимагають кардинального оновлення освітнього простору України. В цих умовах повинна змінюватися і система навчання дітей та молоді.

Водночас наукова розробка сучасних підходів щодо розв'язання даної проблеми пов'язана з вивченням та аналізом історичного досвіду минулого, аналізом праць педагогів-реформаторів, їх ідей, думок про трудове навчання і виховання, що зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної педагогічної науки, оскільки система трудового навчання учнівської молоді, що формувалась протягом кількох багатьох десятиліть, мала певні позитивні риси, у тому числі такі, які заслуговують на увагу сьогодні.

Загальновідомо, що початок ХХ ст. був насичений суттєвими змінами орієнтирів у трудовому навчанні школярів і це знайшло широке відображення у історико-педагогічних дослідженнях, але в контексті сучасних проблем модернізації освіти не виокремлено ті позитивні результати досвіду минулого, які вимагають об'єктивного аналізу щодо доцільності його застосування у наш час, зокрема даного періоду, коли перед суспільством постали проблеми дещо схожі на ті, які довелося подолати протягом цього часу.

Одним з найбільш цікавих для поглибленого вивчення та аналізу історії національної школи з проблеми трудового навчання є період початку ХХ ст., коли трудовий принцип відіграв домінуючу роль у навчанні та вихованні школярів та був системоутворюючим елементом всього змісту освіти.

Необхідність звернення до досвіду даного періоду зумовлена тим, що в ці роки в центрі уваги освітян стояли питання про створення і принципи діяльності різних типів навчальних закладів, змісту і методів навчання з метою врахування інтересів і нахилів дітей та реальних потреб суспільства, радикальне переосмислення ролі і значення праці в житті школярів.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження Д. Аксьонова, С. Ананьїна, А. Анекштейна, О. Дзевєріна, Р. Доватора, П. Каптерєва, Л. Ліферова, О. Музиченка, Б. Манжоса та ін. дозволяють глибше з'ясувати суть і особливості трудового навчання в дореволюційній школі. Питання історії становлення і розвитку трудового навчання і виховання, загальнотрудової підготовки і знайшли також своє відображення у працях українських та російських вчених-

педагогів другої половини ХХ ст. (Э. Аблаев, П. Атутов, І. Бугасевич, Г. Гончаров, М. Круглянський, Т. Корнейчик, Ф. Корольов, Н. Малхасян, В. Нечипорук, І. Пашенко, Д. Сметанін, Д. Сергієнко, В. Струманський, З. Равкін, М. Хітарян та ін.). Оскільки вони написані у радянські часи, тому у них багато подій, фактів з історії освіти, імена діячів української школи і педагогіки замовчувались або висвітлювались упереджено.

У сучасному теоретичному і методологічному осмисленні проблеми трудового навчання учнів у загальноосвітніх закладах України велике значення мають наукові доробки А. Вихруща, В. Гайдукевича, С. Дем'янчука, В. Дідуха, Н. Калініченко, В. Кухарського М. Левківського, Г. Левченка, Л. Лікарчука, В. Мадзігона, С. Мазуренко, В. Рака, Н. Слюсаренко, Т. Сороки, Г. Терещука, Д. Тхоржевського та ін., які розглядають різні аспекти теорії і практики трудового навчання і виховання школярів в Україні.

Враховуючи, що сучасний період характеризується активним пошуком ефективних форм і методів на шляху реформування освіти в умовах, коли країна знову стоїть перед вибором свого подальшого розвитку, і зумовило вибір теми статті «Вплив думок представників реформаторської педагогіки на трудове навчання в школах України на початку ХХ ст.».

Метою статті є історико-педагогічний аналіз поглядів педагогів-реформаторів на організацію та здійснення трудового навчання школярів в школах України на початку ХХ ст. та виявлення позитивного досвіду, який може бути ефективним у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Аналіз ідей в практику щодо трудового навчання в загальноосвітній школі даного періоду неможливий без звернення до процесів, що відбувалися в цей час в розвинених країнах, оскільки реформування системи освіти в Україні на початку ХХ ст., нова організація навчально-виховного процесу значною мірою проводилося під впливом зарубіжної педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ століття. Саме тоді в найбільш розвинутих країнах світу виникла реформаторська педагогіка, яка стала одним із важливих чинників розвитку трудової педагогіки, створила основу, на якій розвивалася педагогічна технологія в галузі трудового навчання в ХХ столітті.

Представники реформаторської педагогіки були єдиної думки про те, що школа в першу чергу повинна піклуватися про загальний розвиток і виховання дитини, а не тільки надавати знання. «Вона повинна бути школою навчання, в якій вчать не тільки за допомогою слів і книжок, а значно ефективніше – шляхом практичного досвіду» [4, с.512].

Необхідно відзначити, що більшість представників реформаторської педагогіки основним фактором формування гармонійної особистості вважали працю. Вони доводили, що праця формує внутрішню дисципліну, вчить долати перешкоди, розвиває творчі здібності, акуратність, ретельність, робить витривалим тіло, врівноважує нервову систему.

Видатними представниками реформаторської педагогіки, які поклали в основу своїх концепцій трудовий принцип, були Дж. Дьюї (1859-1952), Г. Кершенштайнер (1854-1932), А. Лай (1862-1926), Р. Зейдель (1850-1933) та ін. Своєю прак-

тичною діяльністю та теоретичними ідеями вони здійснили значний вплив на розвиток педагогіки, особливо трудової підготовки в різних країнах світу, і зокрема в Україні.

Великого значення проблемі виховання дітей у процесі трудової діяльності надавав представник реформаторської педагогіки в Німеччині Г. Кершенштейнер, який був фундатором напряму педагогіки, яка розглядала працю в школі як предмет, і принцип навчання, покликаний виробити в дітей риси старанності, чесності, добросовісності майбутнього найманого працівника, потрібні для будь-якої професійної діяльності [6, с.307]. Обґрунтуванню цих питань він присвятив такі праці, як «Професійне виховання німецького юнацтва», «Основна аксіома освітнього процесу», «Державно-громадське виховання німецького молоді», «Що таке трудова школа?» та ін. [1, с.567].

Головне завдання школи автор цих праць убачав у громадянському вихованні, тобто вихованні учнів у душі беззастережної слухняності, відданості існуючій державі. Для цього вони мусять оволодіти різними вміннями, а школа покликана озброїти їх професіями і надати цим професіям морального характеру. На його переконання, школа повинна заволодіти душею дитини й озброїти її ремеслом або принаймні підготувати до опанування ним. Досягти цього можна в процесі трудової діяльності, тому народна школа має бути школою праці, трудовою школою: «Ручна праця, завдяки своїй природності, набирає значення важливого виховного чинника, – нею ми розвиваємо зручність, творчість, самодіяльність, формуємо здібності. Завдання ручної праці полягає в сполученні фізичної праці з розумовою... Ні читанням, ні письмом, ні іншими шкільними справами ми не зможемо так захопити дитину, як ручною працею» [4, с.513].

Ідеї Г. Кершенштейнера знайшли своє продовження і розвиток у комплексній системі й методах проєктів американського філософа, провідного представника прагматизму Дж. Дьюї, що стали активно застосовуватися в Німеччині, США та інших країнах світу. Представник так званого «інструменталізму» Дж. Дьюї обґрунтував положення про те, що масова школа повинна учить тому, «що і як потрібно робити», «чому так потрібно робити». «Навчання, – наголошував він, – пов'язує дітей з життям: заняття працею є центром шкільного життя» [3, с.523]. У своїй праці «Школа и общество» Дж. Дьюї розглядав ручну працю як один із чинників громадської еволюції, як засіб показу дітям найважливіших потреб громадянства і способів їх реалізації. Вчений обґрунтував свою теорію виховання, метою якої було формування таких якостей особистості, як ініціативність, воля, наполегливість, самостійність, підприємливість, які найкращим чином могли забезпечити вихованцям можливість реалізувати себе у житті і практичній діяльності в умовах ринкових відносин. Трудову школу швейцарський педагог Р.Зейдель розглядав як соціально-політичне питання. Завдання школи полягало у вихованні в дітей навичок ремісничої і сільськогосподарської праці, перетворення її у «трудове об'єднання» [2, с.136].

В основі педагогічної концепції німецького теоретика-експериментатора В.Лая була покладена єдність сприйняття, розумового відтворення і зовнішнього вираження з допомогою різноманітних засобів (слово, малюнок, експеримент, робота на прищільній ділянці, уроки ручної праці і т.п.) [2, с.186]. Педагог був переконаний, що ознайомлення дітей з трудовими професіями повинно здійснюватися не в загальноосвітній, а в професійній школі. В загальноосвітній, на його думку, достатньо дати учням навички користування тими інструментами і матеріалами, які є в наявності у кожному домі. Ці ідеї, підкріплені експериментальними практичними пошуками, лягли в основу розробки документів про школу в українській державі.

Висновки. Отже ідеї реформаторської педагогіки мали надзвичайно великий вплив на пошуки нових шляхів організації трудової навчання в школах України. Вони викликали до життя широке педагогічне експериментування, реформування організаційних форм і методів навчально-виховного процесу цієї галузі освіти. Проте їх єдино критичне ставлення до традиційної системи навчання, яка не була пристосована до дитячих інтересів, не забезпечувала належного розвитку дитини, її творчої активності. Нова школа, на думку реформаторів, повинна служити суспільним інтересам, бути для дітей місцем радісної праці, вчити дитину мислити і через шкільну діяльність готувати до оволодіння професією, бути школою активною і творчою.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навч. закладів / Н.П. Волкова. – К. : Академія, 2001. – 576 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
3. Дьюї Д. Школа и общество / Д. Дьюї // Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1971. – С. 520-533.
4. Кершенштайнер Г. Школа будущего – школа работы / Г. Кершенштайнер // Пискунов А.И. Хрестоматия по истории зарубежной педагогики. – М., 1971. – С. 509-519.
5. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки.
6. Педагогическая энциклопедия. – М., 1968. – Т. 4. – 912 с.

The influence of the teachers' and reformers' ideas to work training in Ukrainian schools early XX century reveals in the article by analysing of historical and pedagogical literature. The objectives, the role of labor in the development of creative skills, the formation of personality traits that could provide inmates the opportunity to fulfill themselves in life was proved.

Key words: work training, reforming education, school, manual labor, education, employment.

Отримано: 24.03.2017

УДК 37.017:17

І. О. Кучинська, доктор педагогічних наук

ДУХОВНО-МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ: КЛЮЧОВІ ЗАВДАННЯ Й ОРІЄНТИРИ

У статті аналізуються ключові завдання духовно-морального виховання дітей і молоді й перспективи їх вирішення в умовах сьогодення. Акцентується увага педагогічної громади на нормативно-правових актах і документах щодо запровадження предметів духовно-морального спрямування в сучасну систему освіти. Розглядаються ключові орієнтири духовного формування особистості.

Ключові слова: духовно-моральне виховання, християнська педагогіка, перспективи.

Духовність – це категорія людського буття, що виражає його здатність до творення культури та самотворення. У християнській антропології Духовність є виразом вищого моральнісного спрямування людського буття до Бога. Зауважимо, духовно-моральне виховання особистості це та проблематика, яка незалежно від часу була, є і без сумніву залишається актуальною й своєчасною.

Тема духовного розвитку і виховання молодого покоління є центральною у вітчизняній педагогіці і в працях багатьох відомих педагогів-класиків, зокрема: К. Ушинського, Г. Ващенко, І. Огієнка, С. Русової та ін., а також у працях

сучасних педагогів: І. Беха, О. Вишневецького, М. Євтуха, І. Сіданіч, Т. Шевченко та ін. Зауважимо, що піклування про власну духовність – це, як констатує академік І. Бех, центральний мотив, який має бути у людини, всі інші – повинні бути підпорядковані йому [1, с.15]. Вчений підкреслює, що свідоме й вільне оволодіння підростаючою особистістю будь-якою духовно-моральною цінністю ґрунтується на її психологічному розумінні й відповідних виховних впливах (методах, технологіях) педагога, а також на внутрішній самодіяльності вихованця як його свідомому волевиявленні. Наголошується, що нині на перше місце у психолого-

педагогічних пошуках виходить якраз завдання оволодіння підростаючою особистістю власними душевними самоперетворювальними силами, тобто здатністю зробити їх активними і розвивально-продуктивними [1, с.12-13].

Мета статті полягає у аналізі й обґрунтуванні можливих перспектив вирішення сучасних завдань духовно-морального виховання дітей і молоді.

Вважаємо за необхідне зауважити, що проблематика визначення домінуючих напрямів виховного процесу була й залишається до сих пір актуальною й доцільною. Підкреслимо, **виховна ідеологія** в умовах сьогодення, впевнені ні в кого не викликає заперечень, повинна розглядатися у контексті національно-патріотичних, громадянсько-демократичних й духовно-моральних ціннісних орієнтирів. У цьому переліку, як було вже зазначено вище [1] духовні орієнтири формування особистості по праву займають одне з пріоритетних місць. Сьогодні, ми прагнемо виховати свідомого громадянина, патріота країни, який би прагнув (а головне знав як це можна зробити) реформувати країну зробивши її міцною, багатого, розвиненою. Отже, духовно розвинена особистість яка не тільки орієнтується у християнсько-виховній ідеології, а головне відчуває *потребу* жити по «божій заповідям» завжди у своїй діяльності буде орієнтована на любов і повагу до свого ближнього, оточення, громади, країни тощо. У цьому контексті педагогічній громаді корисним для ознайомлення будуть праці науковців І. Сіданіч й О. Кислашко, а саме: «Збірник нормативно-правових актів і документів щодо запровадження предметів духовно-морального спрямування в систему освіти України» (2016). У збірнику наведені витяги з міжнародно-правових актів і законодавчих актів України, нормативних документів Міністерства освіти і науки України, навчальні програми, які стосуються запровадження предметів духовно-морального спрямування в систему освіти України (автор І.Л. Сіданіч) [3].

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу, що головними **завданнями** предмета духовно-морального спрямування на думку науковця І.Л. Сіданіч є:

- ознайомлення учнів із загальнолюдськими цінностями та формування особистості учня на основі науково-філософської та християнської (мусульманської, іудейської тощо) духовної, моральної і культурної традиції;
- виховання свідомої, вільної та відповідальної особистості, здатної жити і творити в сучасному демократичному суспільстві;
- створення належних умов для глибшого самопізнання, розкриття та реалізації своїх творчих здібностей і таланту в позитивному річизі [3].

Наголосимо, у «Збірнику» аналізується й конкретизується (у навчально-методичному забезпеченні предметів духовного спрямування) *вікова періодизація*, а саме: так, наприклад метою навчальної програми «Духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на християнських цінностях» є ознайомлення з християнськими моральними цінностями, формування в дітей християнських моральних чеснот. У процесі досягнення мети передбачається реалізація таких завдань:

- створення належних морально-етичних умов для самопізнання, самореалізації дітей дошкільного віку;
- ознайомлення дітей із основами християнської моралі як фундаменту загальнолюдських цінностей;
- ознайомлення дошкільників із християнськими моральними цінностями: істини, благочестя, добра, любові, краси, гідності, обов'язку, совісті, честі;
- формування свідомої та відповідальної особистості дитини на основі християнських духовних, моральних та культурних цінностей;
- збагачення словника дітей словами, пов'язаними із засадами духовно-морального виховання;
- залучення дітей до активної діяльності на основі духовно-моральних цінностей;
- забезпечення взаємозв'язку сім'ї і дошкільного навчального закладу в духовно-моральному вихованні дітей.

Зауважимо, метою навчальної програми «Християнська етика в українській культурі. **1-4 класів**» є сприяння духовно-

моральному розвитку дітей і прищеплення їм любові до Бога, до ближнього, до України через ознайомлення з національними культурними надбаннями, з християнськими моральними цінностями: людяністю, милосердям, пошаною до батьків і старших, працелюбством, доброчесністю, гостинністю, вдячністю тощо, які водночас глибоко виявляються в українській культурі і за своєю суттю є загальнолюдськими. Навчальна програма «Християнська етика в українській культурі. **5-9 класи**» розглядає такі проблематики, як Любов як найвища заповідь Ісуса Христа; Віра в життя людини; Надія на Бога як основа християнського життя; Виховання особистості у християнській родині; Мир, злагода та спільна праця; моральні та життєві дороговкази для людини; духовно-моральні взірці українського народу. В **10-11 класах** акцент робиться на етику подружнього життя й основи християнського світогляду і моралі [там само].

Зауважимо, видання призначене всім, хто цікавиться проблемами духовно-морального виховання в системі української освіти і може бути безперечно корисною для запровадження даних предметів в умовах сьогодення. Але ми вважаємо за необхідне акцентувати увагу педагогічної громадськості і на важливості продовження викладання дисциплін духовно-морального спрямування і у **вищих школах** України. А саме: християнську педагогіку, метою і завданням якої є формування особистості на засадах християнської моралі, плекання духовності, доброти, людяності, милосердя, працьовитості, виховання духовно багатого особистості, яка усвідомлювала б свою відповідальність перед Україною і рідним народом. Наголосимо, християнська педагогіка сприяє розвитку мислення, зв'язного мовлення, пам'яті, інтересу до знань, естетичних смаків, творчих здібностей, виробленню правильних уявлень про світ, формуванню у дітей та молоді духовно-моральних цінностей. Християнська педагогіка, цілком очевидно, в її сучасному стані є спадок і наслідок тривалого періоду еволюції педагогічних принципів, методів, форм і засобів. Підкреслимо, європейська педагогічна традиція століттями формувалася в атмосфері християнської культури. Безперечно, християнська педагогіка несе і втілює собою те найбагатіше, що має бути властиве в душі, серці, думках і вчинках кожної порядної людини [2]. Зауважимо, автори вище зазначених праць (І. Сіданіч, О. Кислашко) запропонували для педагогів-вихователів один із важливих варіантів вирішення сучасних завдань духовно-морального формування особистості. Без сумніву, таких варіантів може бути багато, але запровадження предметів духовно-морального спрямування у контексті християнських ціннісних орієнтирів в систему освіти України, у часи коли ми активно вибудовуємо майданчик власне для її реформування, безперечно має місце. Прагнення сучасних педагогів виховати Гуманну, Шляхетну, Мудру, Патріотичну, Духовну особистість у християнсько-виховному вимірі реалізується набагато швидше й ефективніше якщо дисципліни духовно-морального спрямування в систему освіти нашої країни будуть носити нормативно-правовий характер, що дасть змогу їх викладання у всіх без винятку навчальних закладах України.

Сьогодні, як ніколи, недоопрацювання у даному аспекті може призвести не тільки до знецінення формування духовного світогляду підростаючого покоління, але й до зневаги тих цінностей Віри, Надії й Любові які пов'язані також з національними й патріотичними почуттями. *Ось чому, переконана, впровадження в освітній процес предметів духовно-морального спрямування дасть можливість сформувати у підростаючого покоління ціннісну основу їх поглядів, а головне дії, у площині поваги до себе, любові до ближнього, відданості країні, прагненні і вмінні зробити життя навколо себе духовно багатим й плодотворним.*

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Духовність особистості у парадигмальному представленні / І.Д. Бех // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – К., 2016. – Вип. 20. – Кн. 1. – С. 12-25.
2. Кислашко О.П. Християнська педагогіка : навч. посіб. / О.П. Кислашко, І.Л. Сіданіч. – К. : Духовна вісь, 2015. – 510 с.

3. Сіданіч І.Л. Збірник нормативно-правових актів і документів щодо запровадження предметів духовно-морального спрямування в систему освіти України : навч. метод. посіб. для пед. працівників освіти / І.Л. Сіданіч. – 2-ге вид. – К. : Вид-во ДВНЗ «УМО», 2016. – 236 с.

In the article the key tasks of spiritually-moral education of children and young people and prospect of their decision are analysed in the conditions of present time. Attention of pedagog-

ical society is accented on normatively-legal acts and documents in relation to the input of the articles of spiritually-moral aspiration in the modern system of education. The key reference-points of the spiritual forming of personality are examined.

Key words: spiritually-moral education, christian pedagogics, prospects.

Отримано: 29.03.2017

УДК 371(477)

І. Ю. Лебідь, кандидат педагогічних наук

ІДЕЇ К.Д. УШИНСЬКОГО ЩОДО ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ В СУЧАСНІЙ НЕПЕРЕРВНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ОСВІТІ

На основі аналізу творчої спадщини К.Д. Ушинського висвітлено його ідеї щодо професійної підготовки педагога, проаналізовано вимоги до народного вчителя.

Ключові слова: особистість, педагог, професійно-педагогічна підготовка, педагогічна освіта, педагогічна майстерність.

Постановка проблеми. В сучасному світі відбуваються швидкі перетворення в усіх сферах життя і суспільних відносин. Це зумовило потребу в оновленні системи професійної підготовки вчителів. Тому у вищих педагогічних навчальних закладах домінантою навчально-виховного процесу стає підготовка вчителя, який усвідомлює свою професійну відповідальність, є людиною культури, яка не лише інформує, а й активно впливає на духовно-освітній розвиток тих, кого навчає та виховує. Такий стан щодо психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів викликає необхідність ще не один раз звернутися до класичних педагогічних поглядів батька вітчизняної педагогіки Костянтина Дмитровича Ушинського (1824-1870), який народився і похований в Україні (Київ).

Аналіз останніх досліджень. Аналіз останніх досліджень та публікацій показав, що проблемі професійної підготовки майбутніх педагогів присвячено багато досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів. Теоретичні та методологічні основи окресленої проблеми знайшли відображення у працях відомих учених (В. Андрущенко, А. Вербицький, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, О. Мороз, О. Мудрик, Г. Нагорна, Н. Нічкало, В. Семиченко, С. Сисосва, А. Хуторський та ін.). Зростання інтересу до цієї проблеми в останні роки свідчить про її актуальність і своєчасність.

Мета статті: проаналізувати педагогічні погляди К.Д. Ушинського на професійну підготовку вчителя та вимоги до нього.

Виклад основного матеріалу. Проблема підготовки вчителя – одна з найважливіших соціально-педагогічних проблем. Розробляючи педагогіку як науку, К.Д. Ушинський особливу увагу приділяв проблемі вчителя та системі його підготовки. Думки видатного педагога по цьому питанню викладені у багатьох статтях, працях, а саме: «Проект учительської семінарії», «Педагогічна подорож по Швейцарії», в статтях «Про користь педагогічної літератури», «Три елементи школи», в передмові до книги «Людина як предмет виховання» та ін.

Саме педагогічну діяльність К.Д. Ушинський відносив до числа найскладніших мистецтв. Тому добрим вихователем може бути людина, яка має «покликання, охоту і здібність до своєї діяльності» [1, с.248]. Ні в якому разі не слід приймаати до учительських семінарій випадкових людей. Тільки молодь з вираженими педагогічними нахилами має становити основний контингент таких навчальних закладів.

Однак, у виховному мистецтві, крім освіченості і моральної досконалості вчителя, він надавав великого значення емоційному ставленню педагога до дитини як предмета виховання та до виховної діяльності взагалі. Тому, К.Д. Ушинський наголошував на тому, що виховна діяльність, «можливо, більше, ніж будь-яка інша, потребує захоплення...» [1, с.43]. А таке постійне захоплення можливе лише в тому разі, коли є любов до дитини. Добрі почуття однієї людини викликають такі ж самі почуття в іншій, а «погане поводження з тобою збуджує в тобі ненависть – те ж збудить і в інших твоя погана дія з ними». Дитина ж особливо легко піддається емоційному

впливові вихователя, тому у взаєминах з нею, «хоч би яка вона була зіпсована, ми повинні показати любов і довіря» [1, с.380]. Одним із негативних почуттів є ненависть до вчителя, образа на нього. А не люблять діти тих вихователів, від яких вони не почують схвалення або визнання того, що добре зроблено, а також учителів безтактовних, які уражають почуття власної гідності вихованця. Взаємини вихователя з вихованцями впливають на розвиток особистості, тому дитину слід включати не в будь-які взаємини, а тільки в такі, що сприяють формуванню саме бажаних якостей. Так, щоб зробити вихованця чесною і правдивою людиною, «треба тільки поводитися з ним завжди чесно і правдиво» [1, с.115].

Слід зауважити у «Педагогічній антропології» К.Д. Ушинський розкриває систему підготовки вчителя до педагогічної діяльності, звертаючи увагу на такі найважливіші моменти:

- усвідомлення ролі педагога у навчанні та вихованні людини;
- удосконалення навчання як знання та ідеї;
- пізнання законів людського розвитку майбутнім педагогом;
- глибоке вивчення педагогічної теорії;
- удосконалення педагогічної майстерності на основі педагогічної теорії;
- найстаранніше вивчення фізичної й духовної природи людини;
- вивчення педагогічної практики, історії різних педагогічних заходів та на їх основі вироблення чіткої позитивної мети виховання тощо [2, с.64-68].

Отже, вимоги до вчителя і його всебічної підготовки сформульовані К.Д. Ушинським чітко та однозначно. Уміння не тільки читати, а й виховувати любов до своєї професії й прихильне ставлення до дітей, відповідальне ставлення до обов'язків педагога, освіченість, ґрунтовне знання педагогіки і психології, статечність, володіння педагогічною майстерністю й педагогічним тактом – ось провідні риси справжнього вчителя.

Тому, справжній учитель, на думку К.Д. Ушинського, – це той, хто постійно сам вчиться, займається самоосвітою, знайомиться з найновішою педагогічною літературою, постійно вдосконалюється й підвищує свою кваліфікацію [3, с.215]. Ця думка домінує і сьогодні: системоутворювальним чинником сучасної неперервної освіти слугує суспільна потреба в постійному розвитку кожної людини.

Список використаних джерел:

1. Ушинський К.Д. Твори в 6-ти томах / К.Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1954-1955. – Т. 1-6.
2. Грама Г.П. Розвиток професійної освіти в контексті «педагогічної антропології» К.Д. Ушинського і сучасності / Г.П. Грама // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк : ДВНЗ «ДонНТУ», 2010. – Вип. 8 (174). – С. 64-68.
3. Любар О.О. Історія української школи і педагогіки : навч. посіб. / О.О. Любар, М.Г. Стельмахович, Д.Т. Федоренко ; за ред. О.О. Любара. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2003. – 450 с.

Based on analysis of the artistic heritage Ushinskogo highlights his ideas for teacher training, analysis of requirements for national teacher.

Key words: personality, teacher, vocational teacher training, teacher education, pedagogical skills.

Отримано: 28.03.2017

УДК 37.03:372.32

О. М. Олійник, асистент

ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРАЛЬНО-ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РЕЖИМІ ДНЯ ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті досліджується питання педагогічної підтримки розвитку творчої активності дитини, шляхи формування театральної інтерпретації та розвитку творчих здібностей дітей засобами театралізованих ігор, поліфункціональне використання театралізованої діяльності упродовж дня, методи та прийоми формування основ театрально-естетичної культури.

Ключові слова: творча особистість, творча активність, творчі здібності, педагогічна підтримка, театралізована діяльність, театрально-естетична культура.

Сучасне сьогодення все частіше піднімає питання про те, що необхідно використовувати всі наявні педагогічні ресурси для ефективного розвитку дитини. На думку сучасних учених, що досліджують проблеми дошкільної освіти, розкриттю внутрішніх якостей особистості і самореалізації її творчого потенціалу найбільшою мірою сприяє синтез мистецтв. Цей погляд на виховання дитини зробив актуальною проблему освіти і виховання дошкільників засобами театрального мистецтва, як могутнього синтетичного засобу розвитку їх творчих здібностей.

Формування творчо активної особистості, що здатна ефективно і нестандартно вирішувати життєві проблеми закладається в дитинстві і є умовою подальшого розвитку людини, її успішної творчої діяльності. Саме тому пріоритетним напрямком сучасної освіти є вивчення та дослідження поняття «творчість», педагогічна підтримка та розвиток дитячої творчості.

Питання розвитку творчої особистості досліджували вітчизняні психологи: Д. Боговяленська, І Карабасва, О. Кульчицька, О. Кочерга, О. Леонтьєв, Н. Лейтес, Г. Чистякова, О. Музика, В. Юркевич, Е. Щербанова. Суттєвими є висловлювання відомих психологів С. Рубінштейна, Б. Ананьєва, Г. Костюка, К. Платонова щодо зв'язку здібностей з діяльністю та розвитком особистості [2, с.43; 4, с.109].

Домінантою у освітньо-виховному процесі дошкільного закладу вважаємо педагогічно доцільну організацію театралізованої діяльності, оптимальний добір ефективних, цікавих, сучасних методів виховного впливу. Необхідно наголосити, що ефективній та професійній організації даного виду роботи будуть сприяти спеціально створені умови, які сприятимуть успішній творчій самореалізації кожного вихованця. Формуючи творчі начала засобами театралізованої діяльності пропонуємо використовувати театрально-ігрові форми роботи в різні режимні моменти.

З огляду на питання розвитку творчості засобами театрального мистецтва вважаємо за необхідне зазначити принцип інтеграції різних видів мистецтва в процесі формування активної дитини. Інтеграція видів мистецтва: художньої літератури і живопису, театрального мистецтва та кінематографії, народного мистецтва та мультиплікації, сприяє розширенню простору, дозволяє домогтися творчого осмислення змісту театралізованої діяльності, встановлення асоціативних зв'язків в реалізації ігрового задуму, неординарного вираження відчуттів та емоцій. Методи і прийоми формування основ театрально-естетичної культури можна розділити на три групи.

Перша група методів орієнтована на те, щоб дитина засвоїла інтонаційний словник театрального мистецтва і способи вираження різних емоцій (веселість, ніжність, строгість, здивування, смуток, спокій, хвилювання, тривога, загадковість тощо). Виокремлена група передбачає:

- стимулювання різноманітних етичних і естетичних відчуттів, прояв співпереживання (створення ігрових ситуацій, наочності, стимулювання поясненнями, бесідами, порівняннями і контрастним зіставленням матеріалів);
- переконання засобами мистецтва в процесі формування естетичного сприйняття, естетичних емоцій і відчуттів (прийоми художнього виконання казок, емоційно насиченого аналізу творів і продуктів дитячої творчості, уподібнення характеру літературного образу).

Друга група методів орієнтує на оволодіння мовою театрального мистецтва, сприйняття виразних засобів (колір, композиція, музичний супровід, епітети), на встановлення взаємозв'язку між змістом твору і засобами виразності. Вирішуючи завдання другої групи методів слід використовувати:

- бесіди і розповіді за змістом художнього твору, що включають проблемні, пошукові завдання, співвідношення власних переживань і емоцій зі змістом твору, використання метафор, порівнянь;
- моделювання засобів виразності театрального мистецтва за допомогою імпровізаційних ігор.

Третя група методів, направлена на розвиток художньо-мистецької особистості дитини та передбачає:

- вправи репродуктивного і творчого характеру, що припускають варіативність у виконанні дій, відтворенні образу, здатність здійснювати дії в пошукових і проблемних ситуаціях;
- етюди по розвитку творчої уяви, що включають серію творчих завдань;
- «перевітлення», що включають прийоми входження в ситуацію рольової взаємодії, занурення в уявний простір дитини (образно-драматургічні, вокальні, ритмопластичні імпровізації).

Керівництво театрально-ігровою діяльністю, поєднання методів і прийомів, одночасна дія на зорові, слухові, тактильні органи сприйняття, активізація мислення та уяви забезпечує занурення дитини в світ мистецтва та спонукає до плавного переходу від сприйняття до співпереживання, від співпереживання до уяви, від уяви до творчості [1, с.69].

Шляхи формування театральної інтерпретації, акторської імпровізації та розвитку творчих здібностей дітей:

- створення в грі відповідного настрою, перебуваючи в якому діти здатні повірити в уявні обставини для втілення ігрових образів;
- застосування творчих завдань та ігор, проблемних ситуацій;
- встановлення взаємин у створенні ігрового образу, оволодіння способами сумісних дій і способами композиційного розвитку [5, с.34].

Практика переконує, що театрально-ігрова діяльність – одна з найважливіших засобів розвитку емоційної культури, здатності до співчуття та співпереживання, орієнтована на збагачення творчого потенціалу дитини, розвиток її здібностей та задатків. Театр акумулює життєву мудрість, оптимізм, позитивно впливає на емоційну сферу дитини, сприяє розвитку її пізнавальних інтересів, становленню дитячих характерів, надає унікальну можливість для самовираження особистості, забезпечує життя дитини в світі краси, гри, казки, музики, фантазії. Таким чином, психолого-педагогічний аналіз проблеми підтримки індивідуальних особливостей, творчого розвитку дітей доводить, що театрально-ігрова діяльність може виступати як один з універсальних способів сприяння активізації творчості за умови компетентного використання педагогом методів і прийомів формування основ театрально-естетичної культури, врахування індивідуального фонду бажань та можливостей дитини, створення варіативного, трансформаційного середовища для самостійної та організованої діяльності дітей.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / науковий керівник: А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; авт. кол-в: А.М. Богуш, Г.В. Беленька, О.Л. Богінч та ін. – К., 2012. – 26 с.
2. Богуш А. Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах: підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти / А. Богуш, Н. Гавриш, Т. Котик. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. – 304 с.
3. Березіна О.М. Грайлик: програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі / О.М. Березіна, О.З. Гніровська, Т.А. Линник. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 56 с.
4. Білан О.І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкільня» / О.І. Білан, Л.М. Возна, О.Л. Максименко та ін. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 264 с.

5. Макаренко Л. Все про театр і дитячу театралізовану діяльність / Л. Макаренко. – К.: Шк. світ, 2008. – 128 с. – (Бібліотека шкільного світу).

Summary the question of pedagogical support of development of creative activity of child is probed in the article, ways of forming of theatrical interpretation and development of creative capabilities of children by facilities of the atricalizing games, methods and receptions of forming of bases of theatrically aesthetically beautiful culture.

Key words: creative personality, creative activity, creative capabilities, pedagogical support, theatricalizing activity, theatrical stage.

Отримано: 25.03.2017

УДК 37.016:331

С. В. Поліщук, кандидат педагогічних наук

НАЦІОНАЛЬНА ВІТЧИЗНЯНА ШКОЛА В 50-60-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті звертається увага на соціально-історичний контекст розвитку педагогічної думки в Україні. При цьому автор виділяє один із самих цікавих періодів становлення і розвитку української вітчизняної школи в 50-60-х роках ХХ століття, тобто період «хрущовської відлиги». Саме в цей період починає переосмислюватись значення надбань педагогів 20-30 років ХХ століття.

Ключові слова: школа, освіта, підходи, вивчення, праці, аналіз, увага.

Виявлення особливостей соціально-історичного контексту розвитку педагогічної думки в Україні надзвичайно є важливим на сучасному етапі. На етапі, коли проходить процес соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, що має забезпечити інтегрування національної системи освіти до європейського й світового освітнього просторів. У цьому контексті надзвичайно важливим є дослідження здобутків вітчизняної національної школи більш віддаленому минулому, що має не тільки навчально-пізнавальний характер, а й становить важливий науковий доробок, який дає змогу підняти вітчизняну освіту і національну школу на більш високий рівень.

Особливий інтерес у розвитку і становленні вітчизняної освіти і національної школи займають 50-60-ті роки ХХ століття, коли з посиленням демократичних процесів у державі, пов'язаних з хрущовською «відлигою» почала приділятися значна увага педагогічній спадщині. При цьому слід відмітити, що, починаючи з кінця 20-х років і до початку 50-х років ХХ століття, вітчизняна національна школа і система освіти, базувались на марксистсько-ленінській методології, протиставляючи радянську педагогіку зарубіжній, «буржуазній».

Даному періоду розвитку і становлення вітчизняної освітньої системи приділяли і приділяють увагу ряд провідних вітчизняних вчених-педагогів, зокрема: Л. Ваховський, О. Глузман, А. Бондар, Л. Березівська, В. Галузинський, А. Кузьмінський, М. Левківський, Е. Федорчук, М. Фіцула, Н. Гупан, С. Сисоєва, Б. Ступарик, В. Ягупов і ряд інших.

Нові підходи до вивчення й оцінки процесу формування і становлення вітчизняної освітньої системи в різні періоди розвитку Української державності ми знаходимо в наукових працях і в навчальних посібниках: В. Кравця, Б. Ступарика, В. Онопрієнко, С. Стельмаха, М. Євтуха, А. Растригіної, О. Баріло та інших.

Метою статті є дослідження історико-педагогічної спадщини становлення і розвитку вітчизняної школи і національної системи освіти в 50-60-х роках ХХ століття.

Це є досить важливим моментом в історіографії педагогіки України. Оскільки, як свідчить вчення і аналіз основних праць відомих вітчизняних учених-педагогів, в 50-60-х рр. ХХ ст., майже всі вони виступали як апологети радянської системи. У гранично заідеалізованих статтях вони доводили переваги радянської системи освіти, прославляючи комуністичну партію («Найдемократичніша в світі школа» (1947 р.) – С. Чавдаров). Переважна більшість історико-педагогічних публікацій, авторами яких були М. Григор'єв, Б. Бендерський, П. Тарасенко та інші присвячувались персоналіям. Так, Б. Бендерський досліджував педагогічні погляди М. Черне-

шевського; П. Тараненко, М. Григор'єв та інші акцентували увагу на дослідженні і вивченні спадщини Г. Сковороди. Ряд науковців зосередилися на постаті К. Ушинського, зокрема С. Чавдаров, І. Полунський, Ю. Горбенко, О. Мороз та інші. На початку 50-х років значна увага приділялась педагогічній спадщині А. Макаренка (Г. Паперна, Ф. Науменко, М. Даденков, В. Дем'яненко, М. Гусак, М. Ніженський, П. Степанова, Ю. Львова). Вони переконували, що А. Макаренко негативно ставився до педагогіки зарубіжних країн і наголошували на винятково «соціалістичному» характері його ідей. Його представляли як непримиренного борця з усім зарубіжним, буржуазним.

На основі вивчення основних праць відомих вітчизняних учених-педагогів, ми можемо зробити висновок про те, що в першій половині 50-х років ХХ століття, як і в попередні 30-ті роки, зовсім не приділялось уваги вивченню і аналізу педагогічної спадщини зарубіжних вчених педагогів-реформаторів кінця XIX – початку ХХ століття, впливу їх ідей на формування і становлення вітчизняної педагогічної думки, освітньої системи і розвиток шкільництва. Всі вони були відкинуті й забуті як такі, що суперечили завданням виховання нової людини.

І тільки з посиленням демократичних процесів у державі, зокрема пов'язаних з хрущовською «відлигою», в другій половині 50-60-х роках з'являється певна зацікавленість історією зарубіжної педагогіки.

У 1957 році була опублікована стаття С. Чавдарова й М. Грищенка «Педагогічна наука в Українській РСР за сорокаріччя», у якій вони високо оцінили діяльність О. Музиченка, Л. Синицького та С. Ананьїна, популяризаторів зарубіжної реформаторської педагогіки [4, с.40-50].

У 1958 році українською мовою видали підручник з історії педагогіки М. Константинова, Є. Мединського, М. Шабаєвої, у якому з марксистсько-ленінських позицій простежувався розвиток виховання, школи та педагогічних теорій у різні історичні періоди. В окремому розділі вони піддавали критиці основні течії зарубіжної реформаторської педагогіки кінця XIX – початку ХХ століття [1].

З кінця 50-х років публікуються узагальнювальні історико-педагогічні праці Ф. Корольова, З. Равкіна, Т. Корнейчик, М. Гончарова, Е. Моносозона та інших, в яких робиться спроба не тільки політично оцінити, але й науково проаналізувати зарубіжну реформаторську педагогіку, зокрема педологію. Ф. Корольов у монографії «Радянська школа в період соціалістичної індустріалізації» (1959) подає загальний огляд розвитку педології в країні, розпочинаючи з 1917 року, і намагається виявити витоки її появи.

Ця наука, на думку автора, виникла в результаті запозичення й перенесення на радянський ґрунт поглядів і принципів буржуазної науки про дітей [2, с.42].

Публікуються роботи й українських істориків педагогіки, в яких висвітлюються ідеї зарубіжних педагогів. Так, в 1960 році була надрукована стаття М. Григор'єва «Проблема зв'язку навчання з працею в історії зарубіжної педагогіки», в якій автор вказує на важливість творчого доробку зарубіжних педагогів-реформаторів і доводить, що їх ідеї значною мірою відбилися на розбудові радянської школи.

У колективній монографії «Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР» (1967), виданій до 50-річчя жовтневої революції, проаналізована «Декларація про соціальне виховання дітей», ухвалена у 1920 році. Автори висловлюють думку, що вона розроблялась під впливом зарубіжних педагогічних ідей і течій, що загалом підхід до справи будівництва нової освітньої системи був помилковим, одним з проявів «пролеткультивського псевдоноваторства», мав на собі «відбиток педоцентризму і теорії вільного виховання». У роботі дається аналіз також теоретичній і практичній діяльності педологів. Відзначається, що значну шкоду педагогічній науці в 20-і роки завдав рефлексологічний напрям, представники якого не визнавали соціальну природу виховання й розглядали його головним чином з точки зору біологічного розвитку людини. Це призводило до того, що науково-психологічне вивчення педагогічних явищ підміняли «рефлексологічним аналізом» і педагогіка зводилась до «механістичної науки про поведінку» [3, с.303].

Як бачимо, часткова демократизація суспільно-політичного життя за часів «хрущовської відлиги» позитивно вплинула на розвиток вітчизняної історико-педагогічної науки, яка поступово відходила від політичних оцінок і намагалася дати змістовний аналіз зарубіжним педагогічним концепціям.

Список використаних джерел:

1. Константинов М. Історія педагогіки / М. Константинов, Є. Мединський, М. Шабаєва. – К.: Рад. шк., 1958. – 340 с.
2. Королев Ф. Советская школа в период социалистической индустриализации / Ф. Королев. – М.: Просвещение, 1959. – 319 с.
3. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР / ред. А.Т. Бондар. – К.: Рад. шк., 1967. – 298 с.
4. Чавдаров С. Педагогічна наука в Українській РСР за сорокаріччя / С. Чавдаров, М. Грищенко // Рад. шк. – 1957. – №11. – С. 40-50.

In the article attention applies on the socio-historical context of development of pedagogical thought in Ukraine. The author devotes one of the most interesting periods of formation and development of national school in the 50-60-th of XX century, the period of «the Khrushchev valigi». Exactly in this period starts to look on the value of the achievements of teachers 20-30 years of the twentieth century in another way.

Key words: school, education, approaches, study, labor analysis, attention.

Отримано: 29.03.2017

УДК 004:378.046.4

І. Л. Лукас, аспірант

ПРІОРИТЕТИ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЩОДО ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ТА САМОРОЗВИТКУ ВЧИТЕЛЯ

У статті йдеться про сутність та основні функції хмарних технологій, а також їх можливості у процесі професійного розвитку вчителя.

Ключові слова: вчитель, професійна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології, хмарні технології.

Сьогодні важко уявити наше життя без використання інформаційно-комунікаційних технологій, які швидко розвиваються. Доступ до будь-якої інформації може отримати кожен бажаючий в рівних можливостях. Стрімкий розвиток науки спонукає сучасного педагога використовувати можливості Інтернету, оскільки вже недостатньо обмежуватися традиційними технологіями навчання. У наш час інформаційні технології (хмарні технології у тому числі) набувають все ширшого використання у професійній діяльності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Саме тому, перед педагогами постає завдання забезпечити власний професійний саморозвиток, а також навчальний процес школи сучасними електронними засобами навчання, які б значно підвищили інтерес учнів до навчання, вчителів – до самоосвітньої діяльності. Все це можливо за умови використання сучасних хмарних технологій, які спричинили справжню революцію в освіті, спонукаючи учнів та вчителів до самоосвіти та самовдосконалення.

Проблема інформаційного забезпечення навчального процесу, підвищення професійної компетентності вчителів займалися такі вітчизняні науковці як Биков В.Ю., Жалдак М.І., Ігнатенко О.В., Коломієць А.М., Петухова Л.С., Морзе Н.В., Семеріков С.О. та ін.

Інформаційно-комунікаційні технології включають широкий спектр цифрових технологій, що використовуються для створення, передачі, розповсюдження інформації та надання послуг: програмне забезпечення, комп'ютери, телефонні лінії, мобільний зв'язок, електронна пошта, мережі безпроводного і кабельного зв'язку, мультимедіа, Інтернет [2, с.121].

Хмарні технології (cloud computing) – це технології, які надають користувачам Інтернету доступ до комп'ютерних ресурсів сервера і використання програмного забезпечення як онлайн-сервіса [3].

Партнери Microsoft створили спільноту освіти (Growing Learning Communities), а саме, глобальну мережу –

<http://www.pil-network.com>, яка обслуговує більше двох мільйонів педагогів всього світу. Головне її завдання – допомогти вчителям досягнути успіху, використовуючи методи професійної комунікації, об'єднуючись навколо спільного пошуку шляхів оптимізації навчання, виховання школярів. Формується своєрідне інформаційно-освітнє середовище, яке наповнене різноманітними електронними ресурсами, що мають тенденцію до постійного оновлення відповідно до потреб та запитів користувачів цього виду інтернет-ресурсів.

Аналіз наукових джерел з проблеми, досвіду освітньої діяльності сучасної школи показує, що актуальність використання хмарних технологій в процесі підвищення якості педагогічного процесу школи, підвищення професійної компетентності вчителя реалізує наступні функції:

- цілеспрямовано забезпечується процес підвищення педагогічної майстерності вчителя за ефективними навчальними програмами в дистанційному режимі, використовуючи інтернет-ресурси;
- в рамках хмарних технологій забезпечується співпраця, взаємодія різних освітніх закладів та соціокультурних організацій;
- відбувається покращення процесу управління та ефективної спільної діяльності задля досягнення спільних цілей, ідей.

Використання цих технологій також забезпечує вищий рівень мобільності освітнього процесу, а відтак і вищого рівня його індивідуалізації. Учні, вчителі часто користуються мобільними телефонами, планшетами, багато часу спілкуються в соціальних мережах, тому перед вчителем постає завдання забезпечити навчальний процес електронними засобами навчання, які призначенні не тільки для комп'ютера, а й для інших пристроїв, які можна використати під час уроку і поза його межами. Хмарні технології в освіті формуються за відповідною спрямованістю, ство-

рюючи інформаційне, навчальне середовище. «Під хмаро орієнтованим навчальним середовищем (ХОНС) ми розуміємо штучно побудовану систему, що забезпечує навчальну мобільність, групову співпрацю педагогів та учнів і використовує хмарні сервіси для ефективного, безпечного досягнення дидактичних цілей» [1, с.2].

Стосовно педагогічної спрямованості, хмарні технології трактуються, як система обробки і зберігання навчальної інформації, яка сприяє її засвоєнню учасниками педагогічної діяльності. Слід зазначити, що світовий досвід впровадження хмарних обчислень незначний, однак результати свідчать про перспективність їх використання в системі загальної середньої освіти. Так наприклад, у Німеччині реалізується Проект «Національна медіаосвіта», що здійснюється на основі Office365. Модернізацію освіти за допомогою хмарних обчислень здійснюють і в Китаї. Новітні технології такі, як веб, віртуальні, хмарні радикальним чином змінюють імідж навчальних закладів, навчально-виховний процес, природу освіти та її доступність [1, с.2-3].

Можна виділити наступні пріоритети хмарних технологій:

- мобільність використання;
- доступність інформації з будь-якого місця перебування;
- відкритість доступу;
- можливість інтерактивної взаємодії між: викладачами і вчителями, студентами і учнями, студентами і викладачами, вчителями і студентами;
- можливість постійного оновлення ресурсів;
- можливість адаптуватись до теоретичних потреб;
- комунікація навколо актуальних проблем практики, можливість об'єднати зусилля вчителів, педагогів, студентів, щодо вирішення конкретних проблем продикутованих практикою;
- можливість виставити ідеї практики, моделі уроків на загальне обговорення (задля самоствердження);
- можливість реалізації спільних наукових проєктів;
- можливість спільних громадських проєкцій (акцій, флеш-мобів);

- можливість проведення конкурсів, освітніх квестів.

Хмарні технології цінні тим, що вони надають вільний доступ до інформаційних, навчальних матеріалів, сприяють використанню в навчальному процесі відео-, аудіо файлів. Існує практика активного використання он-лайн уроків, вебінарів, інтегрованих практичних занять, лабораторних робіт. Відкриваються нові можливості для наукової роботи, зокрема, групових, колективних досліджень, інтерактивної проєктної діяльності, а також проведення тренінгів, он-лайн комунікації з учнями, вчителями-колегами та ін.

Можливість працювати над спільними навчальними, науковими завданнями забезпечує суб'єкт-суб'єктну взаємодію в освітніх цілях, дає змогу вчителю визначити шляхи використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні, застосовуючи різноманітні пристрої, такі, як смартфони, планшети і т.д. Отже, всі учасники навчального процесу мають змогу спільно працювати над завданнями та різноманітними проєктами в реальному часі.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства освіти і науки України №629 від 21.05.2014 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи за темою «Хмарні сервіси в освіті» на базі загальноосвітніх навчальних закладів України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative>.
2. Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол.: Н.С. Побірченко (гол. ред.) та ін.]. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2014. – Вип. 10. – Ч. 1. – 323 с.
3. Що таке хмарні обчислення або хмарні технології? [Електронний ресурс] // «Програмування по-українськи». – Режим доступу: <http://programming.in.ua/other-files/internet/100-cloud>.

The article deals with the essence and main functions of cloud technologies and their opportunities in the process of teacher's professional development.

Key words: teacher, professional competence, information and communication technology, cloud technology.

Отримано: 24.03.2017

УДК 37.011.3-0.51:37.018.56:271.2(477.4)«18/19»

І. В. Сесак, кандидат історичних наук

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ ЦЕРКОВНИХ ШКІЛ ПРАВОСЛАВНОЇ ВІРИ У ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Висвітлюються питання діяльності церковних шкіл Правобережної України з підготовки вчительських кадрів для шкіл грамоти, церковно-парафіяльних (однокласних і двокласних, другокласних). Показано низький освітній рівень вчителів церковних шкіл Правобережної України, вкрай обмежений характер педагогічної підготовки вчителів та ін., що було зумовлено реакційною політикою царизму в галузі освіти.

Ключові слова: школа грамоти, церковно-парафіяльна, другокласна та церковно-вчительська школи, духовне училище та духовна семінарія, єпархіальне училище, початкова школа.

У світлі нинішнього переосмислення діяльності православного духовенства України в минулому, його подвижницька діяльність на ниві освіти продовжує залишатися актуальною і недостатньо дослідженою проблемою сучасних українських істориків і краєзнавців, інших вчених. Серед багатьох молододосліджених проблем освітньої діяльності православного духовенства ми вибрали предметом нашого дослідження педагогічну підготовку вчителів для церковних шкіл у правобережних губерніях (Київській, Подільській і Волинській) у ХІХ – на початку ХХ ст. Дослідження історії педагогічної освіти, зокрема підготовки вчительських кадрів для церковних шкіл у ХІХ – на початку ХХ ст., було предметом вивчення не одного покоління дослідників – дореволюційних, радянських та сучасних вчених. Зокрема, це роботи М. Муколова, М. Чехова, Ф. Паначіна, В. Перерви, І. Петренка, І. Сесака, Н. Балабуст, Н. Дем'яненко, Н. Сейко та інших. Із зарубіжних дослідників, зокрема російських, історії педагогічної освіти ХІХ – початку ХХ ст. виділяються роботи російських вчених: П. Окушевої, С. Качуріної, С. Царьової, І. Сучкової, С. Кігурової та ін.

Метою дослідження вибрано церковні педагогічні навчальні заклади відомства православної віри (Св. Сино-

ду), що створювались і діяли на території Правобережжя протягом ХІХ – початку ХХ ст. (1917 р.).

Протягом ХІХ – початку ХХ ст. розвивалась і сформувалась розгалужена мережа початкових шкіл, які підпорядковувались в основному двом відомствам – церковному (Святійшому Синоду) і Міністерству народної освіти. Дуалізм в управлінні початковими школами зумовив і відповідну систему підготовки вчителів.

На противагу розповсюдженій у науковій літературі точці зору про повну відсутність в Україні у першій половині ХІХ ст. підготовки вчителів для початкових шкіл, ми з'ясували що подібна підготовка здійснювалась духовними семінаріями з 1807 р. (за реформою духовної освіти 1803-1817 рр.), повітовими і духовними училищами, гімназіями (на основі наказу Міністра народної освіти «Про започаткування груп учительських стипендіатів при гімназіях» (1819 р.) тощо.

З кінця 80-х років ХІХ ст. при гімназіях і початкових училищах було запроваджено специфічну форму іспитів (екстернат) для отримання посади вчителя – відповідно повітового училища і парафіяльної школи. З 1838 р. у Києві почав діяти інститут шляхетних дівчат, а з 1843 р. – жіночі єпархіальні

училища – закриті навчальні заклади для дочок духовенства. У 1819-1930 рр. підготовку вчителів для сільських початкових шкіл здійснював Кременецький ліцей (польський).

Варто зазначити, що у досліджуваній період Правобережна Україна була у складі Російської імперії, а з кінця XVIII ст. по 1831 р. тут домінувало польське шкільництво. Навчання в освітніх закладах велося польською мовою. Спеціально підготовлених вчителів не було. Прагнучи паралізувати польський національно-визвольний рух у краї, російське самодержавство у 1836 р. розпочало засновувати церковнопарафіяльні школи, а з 1862 р. відкривались «народні» школи. Особливістю розвитку початкових шкіл в Україні є те, що у Правобережжі церковнопарафіяльні школи кількісно переважали міністерські училища, що підпорядковувались Міністерству народної освіти, і становили у кінці XIX ст. до 80 відсотків їх загальної кількості. Широкому розвитку мережі церковнопарафіяльних шкіл сприяли «Правила про церковнопарафіяльні школи» (1884 р.), внаслідок чого кількість церковних шкіл різко збільшилась.

Згідно «Положення про церковні школи відомства Православного віросповідання» (1902 р.), вони були розподілені на дві категорії: початкові і вчительські. До першої категорії належали однокласні і двокласні церковно-парафіяльні школи, школи грамоти і недільні школи, а до другої – другокласні і церковно-вчительські. Ці категорії шкіл були тісно пов'язані між собою, тому що вчительські навчальні заклади повинні були забезпечувати початкові школи педагогічними кадрами. Церковно-вчительські школи були, на противагу другокласним школам, духовними педагогічними навчальними закладами середнього типу і призначались для підготовки вчителів і вчителюк для початкових церковних шкіл всіх розрядів.

Досліджуючи історію підготовки вчительських кадрів для початкових церковних шкіл у правобережних губерніях України ми виявили, що створенні в основному на початку XX ст. педагогічні навчальні заклади – церковно-учительські школи [1] у Києві, Дармані (Волинська губернія) і Вінниці та 37 другокласних шкіл [2] не змогли, при 3-4-річному терміні навчання, кардинально змінити освітній рівень вчителів, від-

чутно покращити навчально-виховний процес у школах. Випуски вчительських шкіл були малими. Так, перші 7 випусків Київської церковно-вчительської школи дали 79 випускників, що явно мало [3]. Викликає сумнів якість підготовки вчителів, коли вони шоденно повинні були проводити щонайменше 5 годин на богослужінні, як у церковно-вчительській школі при Київському Золотоверхому Михайлівському монастирі [4].

Не варто забувати, що царизм з метою русифікації запрошував у правобережні губернії України вчителів з корінних російських губерній, доплачував їм до зарплати, ставив на керівні посади тощо.

Список використаних джерел:

1. Сесак І. Церковно-вчительські школи Правобережної України у кінці XIX – на початку XX століття / І.В. Сесак // Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2016. – Вип.20 (1-2016). – Ч.1. – С. 172-177.
2. Всеподданнейший отчёт обер-прокура святейшего Синода по ведомству православного исповедания за 1984 год. – Петроград : Синодальная типография, 1916. Приложение №XIII. – С. 132-133.
3. Перерва В.С. Церковні школи в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.: забутий світ / В.С. Перерва. – Біла Церква : Видавель Пшонківський О.А., 2014. – С. 144.
4. Там само.

The questions of activity of church schools of Right-bank Ukraine are illuminated from training of teachers personnels for schools of deed, church-parochial (one class and second-class). The low educational level of teachers of church schools of Right-bank Ukraine, extremely limit character of pedagogical preparation of teachers and so on, what was predefined the retrograde policy of tsarism in industry of education.

Key words: school of deed, church-parochial, second-class and church-teaching school, spiritual school and theological seminary, diocese school, initial school.

Отримано: 25.03.2017

УДК 378.147.227

В. В. Федорчук, кандидат педагогічних наук, доцент

ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС ВИКЛАДАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті проаналізовано суть тренінгових технологій та описано можливості їх використання на заняттях з педагогічних дисциплін.

Ключові слова: тренінг, технологія, педагогічні дисципліни.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасні умови суспільного життя потребують змін у підготовці до майбутніх спеціалістів, підвищують вимоги до якості освіти, в тому числі й педагогічної. Звідси випливає необхідність формувати особистість, здатну до сприйняття і творення змін. В сучасній педагогіці ведеться активний пошук та випробовування різних форм і методів діяльності суб'єкта пізнання, закладаючи тим самим об'єктивні передумови для якісної трансформації педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що для успішної підготовки майбутніх учителів необхідна цілеспрямована спільна діяльність викладачів та студентів. Тому її оптимальною формою є тренінг.

Мета публікації полягає в тому, щоб проаналізувати роль тренінгових технологій у навчальному процесі та узагальнити власний досвід використання даних засобів навчання під час вивчення педагогічних дисциплін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тренінг – одна із групових форм роботи зі студентами. Термін «тренінг» (від англійського training) має цілу низку значень – «навчання», «виховання», «тренування», «підготовка». Прийнято вважати, що групові форми роботи були запропоновані К. Левінім, К. Роджерсом та ін. ще у 40 х роках XX століття [за 2].

Тренінгом називають «будь-яку навчальну програму чи набір процедур, розроблених для того, щоб у результаті їх здійснення отримати кінцевий продукт у вигляді організму, здатного до певної реакції чи участі у складній діяльності, що потребує певних умінь. Тренінги, на думку І. Вачкова, Н. Хазратової та інших науковців, є одним із ефективних способів отримання особистісного досвіду, формою активного навчання та самопізнання його учасників, а також вироблення й удосконалення вмінь спілкування та взаємодії. Вони проводяться з метою поліпшення адаптації майбутніх учителів до фахової діяльності, для зняття повсякденної напруги, попередження та вирішення конфліктів, з якими стикається майбутній фахівець. Це безпосередньо стосується соціально-психологічного тренінгу, під час якого «здійснюється розвиток техніки міжособистісного спілкування людей».

У групах тренінгу групова та індивідуальна робота має бути спрямована на те, щоб допомогти майбутнім педагогам краще пізнати самих себе, виробити індивідуальний стиль діяльності, навчитися розуміти колег, учнів, їхніх батьків, правильно поводитися у ситуаціях міжособистісного спілкування (тобто, містити елементи самопізнання та психокорекції). Такі заняття дадуть можливість студентам усвідомити та реалізувати свій потенціал особистісного й інтелектуального розвитку, підвищити рівень самосвідомості» [1].

Тренінгові технології, зокрема, можна використовувати для розвитку у майбутніх педагогів творчої уяви. Так, студентам пропонується беручи з рук партнера палицю (лінійку, ручку) зуміти поставитися до неї, як до квітки, скріпки, змії і т.д.

Звичайно, розвинена уява передбачає здатність до творчої інтерпретації досвіду, до створення нових комбінацій з особистого багажу асоціацій. З метою перевірки і розширення асоціативних ланцюжків майбутніх педагогів їм пропонується таке завдання: «На дошці зображено два концентричних кола. Дивлячись на малюнок, уявіть, що це може бути? Які асоціації у вас виникають? Хто запропонує більше варіантів?»

Значний інтерес у студентів викликає наступне завдання: «Із слів: троянда, кабінет, ключ, капелюх, сторож, дощ, човен, крокодил потрібно скласти невелике оповідання»; або: «Скласти послідовну й логічну розповідь з одних лише дієслів (прикметників)». Після цього один із слухачів відтворює почуте, використовуючи вже всі частини мови. Такі вправи активізують творчий потенціал майбутніх педагогів, сприяють їхньому самовираженню.

Відомо, що творчі здібності передбачають уміння застосовувати відоме у нестандартних ситуаціях, бачити незвичайне у звичайних речах. Для розвитку таких здібностей у майбутніх вчителів може використовуватися вправа «щоденна творчість»: «виберіть будь-яке рутинне заняття, яке виконуєте регулярно Ви або повинен виконувати вчитель (заповнення журналу, підготовка до занять, приготування їжі, перевірка зошитів і т.п.), і запропонуйте спосіб зробити цю діяльність творчою, цікавою з допомогою уяви». Хороші можливості для перевірки і розвитку творчого потенціалу студентів містить завдання придумати 10 (і більше) способів застосування скріпки, кнопки і т.п.

Застосування подібних завдань, на нашу думку, дає уявлення студентам про значення творчої уяви та фантазії в роботі вчителя та вказує на можливі шляхи формування цих якостей. Адже педагогічна професія передбачає постійну роботу людини над собою, свідоме і послідовне самовдосконалення на шляху до педагогічної майстерності.

Тренінгові вправи допомагають також відпрацювати виконання конкретних специфічних операцій у педагогічній діяльності. У нашій ситуації вони застосовуються з метою відпрацювання методики використання міміки і пантоміміки в педагогічній діяльності та формування певних комунікативних умінь і навичок.

Елементи такої тренінгової роботи доцільно, на наш погляд, використовувати під час оволодіння студентами елементами зовнішньої педагогічної техніки, тобто умінням втілювати власні внутрішні переживання в тілесній природі: міміці, голосі, мовленні, рухах, пластиці. Зокрема, з метою формування навичок мімічної виразності ми про-

понуємо студентам картки з індивідуальними завданнями: в описаній педагогічній ситуації з допомогою лише міміки відобразити заданий емоційний стан.

Зразки завдань:

«Контрольна робота. Ви за столом. Бачите, як учень намагається скористатися шпательком. Ваші погляди зустрічаються. Ви дивитесь за докором».

«Учень біля дошки. Виконав завдання. Ваша реакція: здивування (Ти впевнений, що виконав правильно?)».

Точність мімічних реакцій, відображених студентами в процесі операційної гри, визначається за тим, наскільки адекватно аудиторія змогла інтерпретувати побачене. Таким чином, студенти вчать не лише виражати себе, свій стан, а й «зчитувати» емоції, стан співрозмовника, що допоможе майбутнім педагогам самовиражатися та встановлювати зворотний зв'язок в процесі комунікативної діяльності.

Операційні ігри допомагають студентам також у відпрацюванні навичок рефлексивного та нерефлексивного слухання. Так, на заняттях з «Основ педагогічної майстерності» ми пропонуємо їм у парах змоделювати діалоги, у яких кожний по-черзі демонструє уміння нерефлексивно реагувати на висловлювання співрозмовника (підтримувати розмову похитуванням голови, словами «Так-так» і т.п.), вчиться звертатися за уточненням, перефразувати слова співрозмовника, резюмувати почуте.

Висновки. Загалом, досвід засвідчує, що застосування елементів тренінгу в процесі підготовки майбутніх учителів допомагає викладачеві адаптувати студентів до педагогічної діяльності, навчити їх правильно спілкуватися зі своїми учнями, швидко знаходити оптимальне рішення в процесі фахової діяльності, розвивати педагогічні здібності, тобто підвищувати власний професійний рівень.

Список використаних джерел:

1. Сеньовская Н.Л. Тренинг как форма подготовки будущих учителей к профессиональной саморегуляции / Н.Л. Сеньовская. – Режим доступа http://www.vuzlib.com.ua/articles/book/8450-Tren%D1%96ng_jak_forma_p%D1%96dgotovki/1.html.
2. Федорчук В.М. Тренинг – инструмент личностного роста / В.М. Федорчук // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/pspl/2010_9/690-700.pdf.

The article analyzes the importance of support schemes in the learning process and described the possibility of their use in the classroom pedagogy.

Key words: basic scheme pedagogy.

Отримано: 31.03.2017

УДК 378.14:004

Т. І. Франчук, кандидат педагогічних наук

ВІДКРИТЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК СКЛАДОВА ЦІЛІСНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ВНЗ

У статті йдеться про проблеми інформаційно-освітнього середовища у контексті формування компетентнісної системи освіти.

Ключові слова: інформаційно-освітнє середовище, особистісно орієнтована освіта, компетентнісна освіта.

Відповідно до сучасних соціально-економічних відносин, що формуються в державі, продиктовано «замовлення» на відповідний тип особистості, здатної не тільки адаптуватися до нових умов, а й стати активним суб'єктом їх розвитку. У зв'язку з цим важливо не тільки розробити і впровадити адекватні технології освітньої діяльності всіх рівнів, але і комплексно проаналізувати їх загальний контент, тобто умови формування та розвитку відповідного освітнього, у його контексті – інформаційно-освітнього середовища. Закономірно, що до базових проблем модернізації сучасної професійної освіти відносяться проблеми, пов'язані з інтеграційними процесами як головними механізмами забезпечення цілісності освітнього, освітньо-інформаційного середовища, що обумовлено страте-

гічними завданнями розвитку системи та традиційними умовами освітньої діяльності з домінуванням інформаційно-репродуктивної предметно-функціональної моделі організації педагогічного процесу. У цьому плані важливо проектувати забезпечення цілісності освітнього простору професійної освіти, інформаційного як його базової складової, забезпечення інтеграційних, мета предметних зв'язків, суб'єктності позиції студента в процесі професійного становлення.

Необхідність цілісного освітнього, інформаційного середовища з базовими характеристиками відкритості, яке трактується як основа переходу на компетентнісний рівень освіти (головна умова ринку економічних, суспільних, а значить і освітніх послуг), зумовлена актуальністю дифе-

ренційованої, індивідуалізованої, особистісно орієнтованої освіти, що забезпечує мобільність студента, фахівця, його готовність до діяльності в умовах, які постійно змінюються, здатність до ефективного саморозвитку впродовж усього життя. Головною особливістю цієї освітньої парадигми є особистісний розвиток студента, формування його як суб'єкта не тільки навчальної діяльності, але і майбутньої професійної, а відтак і власної життєдіяльності в цілому. Суб'єктність позиції позначає процеси постійного осмислення свого «Я» в контексті будь-якої навчальної інформації, взаємовідносин з світом, оскільки «Я-Концепція» акумулює в собі цінності, відносини, позиції, які закономірно екстраполюються на всі види діяльності, визначаючи професійну позицію фахівця, його громадянську, соціально-економічну активність, корисність суспільству.

Модель освіти, орієнтована на знання як самоцінність, не передбачала необхідності формування освітнього простору, оскільки як загальноосвітні та професійні знання (навчальна інформація) ділилися на сегменти (відповідно до областей наукових досліджень) та пропонувалися, як правило, програмуючи навчальну дисципліну як самодостатню за логікою розвитку відповідної науки, декларуючи при тому міжпредметні зв'язки, які мало реалізувалися в практиці організації навчання. Головними характеристиками цілісного освітнього простору є його цілеспрямованість (орієнтація на єдині базові цінності, інтегрально – модель «Випускник»), монолітність, продуктивність взаємозалежності і взаємодії складових, діагностованість за головними показниками якості діяльності, здатність до постійного саморозвитку. В умовах інтенсифікації нетрадиційних, інтерактивних, електронних форм організації навчання важливим є забезпечення відкритості, динамічності, багатофункціональності освітнього, інформаційного навчального простору, що реалізуються на цільовому, мотиваційному, змістовому, діяльнісному, контрольно-рефлексивному рівнях функціонування системи.

Зазначені позиції актуалізують проблему відкритості функціонування та розвитку освітнього середовища, зокрема, забезпечення зовнішньої та внутрішньої відкритості, яка інтегрально відкриває «канали» для конструктивної комунікації всіх її суб'єктів, забезпечення активності позиції кожного, реальної зацікавленості у взаємодії, в долученні до спільного пошуку умов, оптимальних для професійної, а у її контексті – особистісної самореалізації кожного.

Відкрита освіта трактується, передусім, як оптимальне використання зовнішніх інформаційно-освітніх, технологічних ресурсів для проектування та реалізації власного освітнього руху за індивідуальною траєкторією та конкретною навчальною програмою, виходячи з особистісних особливостей, потенційних можливостей розвитку кожної окремої людини, у нашому випадку – студента у процесі оволодіння професією. А.Н. Дахин визначає відкрите освітнє середовище як «сукупність взаємопов'язаних освітніх елементів, які постійно обмінюються з соціальними системами і один з одним інформацією, фінансовими, матеріальними ресурсами» [1, с.26].

Дослідників проблеми можна умовно поділити на дві групи, перша визначає інформаційно-освітнє середовище як найближче інформаційне оточення, яке він обирає для себе як найбільш значуще на відповідному етапі діяльності. Друга група науковців трактує інформаційно-освітнє середовище як сформоване студентом, де він розглядається як суб'єкт освітньої діяльності, учасник процесу комунікації, обміну інформацією, взаємодії з іншими суб'єктами. За таких умов, сприйнявши інформацію, студент трансформує її на рівень особистісних компетенцій. Тобто, відкритість інформаційно-освітнього простору визначається особистісно орієнтованим використанням можливостей інформаційно-освітнього середовища, що передбачає інтерактивну діяльність у процесі відбору потрібної інформації, її адаптації до конкретних освітніх потреб, взаємодіючи з іншими суб'єктами освітньої діяльності, що курують процес або працюють над подібними проблемами, пропонуючи власний досвід, оновлюючи інформаційні потоки.

Специфіка відкритої системи освіти полягає в тому, що освітня система має бути здатна не лише озброювати знаннями, але й, внаслідок постійного і швидкого оновлення знань, формувати потребу у безперервному самостійному оволодінні ними, стимулювати творчий підхід до отримання знань впродовж усього активного життя людини. Відкритість освітнього середовища забезпечується за рахунок суб'єктності позиції учасників освітнього процесу всіх рівнів, які реалізують потенціал розвитку власного освітнього простору, оптимізуючи систему на своєму рівні. В такий спосіб задаються умови, за яких модернізація освіти більшою мірою ініціюється не «зверху» (інформаційно-репродуктивна модель), а «знизу» безпосередніми її учасниками. Формування власного освітнього середовища в контексті зовнішніх середовищ містить потужні мотиваційні спонуки, оскільки продукує реальну ситуацію «успіху і радості», що виступає найбільш мобільним механізмом розвитку, конструктивних змін (радість як результат власного успіху, основа самоактуалізації).

Отже, закономірно, що головною умовою забезпечення зовнішньої відкритості освітньої системи є актуалізація її внутрішньої відкритості. Логіка формування особистісно орієнтованого середовища полягає в тому, що кожен учасник освітньої діяльності є реальним суб'єктом освітнього середовища, самостійно узгоджуючи загальне та конкретне, шукаючи баланс між об'єктивно заданим і особистісно створеним.

Список використаних джерел:

1. Дахин А.Н. Моделирование компетентности участников открытого образования / А.Н. Дахин. – М. : НИИ школьных технологий, 2009. – 292 с.

The article deals with the problems of information-educational environment in the context of forming the competence educational system.

Key words: information educational environment, personal directed education, competence-based education.

Отримано: 28.03.2017

Секція ТЕОРІЯ МОВОЗНАВСТВА ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

УДК 373.3.016:811.161.2'373.7

Н. В. Гудима, кандидат філологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПОЧАТКОВІЙ ЛАНЦІ НАВЧАННЯ

У статті схарактеризовано загально-дидактичні та методичні принципи навчання фразеологізмів у початкових класах; окреслено чинники та ознаки фразеологічних одиниць; виокремлено вправи для вивчення фразеологізмів у початковій ланці навчання.

Ключові слова: фразеологізм, фразеологічна одиниця, урок української мови, мовне явище, початкова школа, методика викладання.

Українська мова служить засобом пізнання, є хранителем національної культури, є засобом спілкування і виразу відношення до світу, виступає як інструмент розвитку і виховання. Тому під час її вивчення дуже важливо брати до уваги мовні перлини – фразеологізми. Ознайомлення дітей зі стійкими висловами української мови, з прислів'ями та приказками збуджує пізнавальний інтерес до цих зворотів, до використання їх в усному і писемному мовленні. Це, у свою чергу, сприяє активізації творчої й самостійної роботи школярів на уроках. Процес становлення фразеології як нової лінгвістичної дисципліни глибоко і всебічно розкритий у низці останніх фразеологічних досліджень на матеріалі української мови. Окремі аспекти збагачення мовлення учнів українською фразеологією здавна цікавили вчених, методистів, передових учителів. Так, над ефективними шляхами збагачення мовлення учнів працювали такі вчені-психологи, як Л. Виготський, П. Гальперін, Г. Костюк, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, І. Синиця, Б. Теплов, П. Якобсон та ін.

Питанням фразеології займалися такі педагоги, як Ю. Бабанський, В. Давидов, Д. Ельконін, А. Кірсанов, Н. Клокар, Т. Ладженська, М. Львов, Н. Менчинська, В. Сергієнко, А. Фурман та ін.; методисти – В. Барабаш, Л. Божович, О. Бистров, Л. Венгера, С. Гаврин, М. Коломієць, В. Мельничук, О. Смольська та ін. Питання теорії фразеології вивчали А. Бабкін, М. Баранова, І. Бусласва, В. Виноградов, В. Жуков, Л. Скрипник, М. Стельмахович, М. Степанова, Є. Тимченко та ін.

Актуальність дослідження зумовлена потребою в умовах національного відродження суспільства підвищити ефективність навчально-виховного процесу на уроках української мови, знайти вагомі засоби педагогічного впливу на особистість учнів, а також збагатити їхнє мовлення українською фразеологією, що сприятиме вихованню національно свідомої особистості молодших школярів. Є також проблема відбору фразеологічних одиниць з української мови для засвоєння молодшими школярами та визначення їх оптимальної кількості. Дослідження фразеологічних одиниць у цих аспектах відповідає сформованим сучасним категорійним підходам до вивчення мовних явищ, оскільки поєднує параметри як традиційної, так і нової лінгвістичної й методичної парадигми.

Володіння лексичним та фразеологічним багатством української мови є невід'ємною ознакою високої мовної культури. Засвоюючи лексичні поняття, школярі розвивають увагу до слова і його значення, розширюють активний словниковий запас слів і фразеологізмів, виробляють уміння ними користуватися в усному та писемному мовленні. Щоб успішно розв'язати ці завдання, вчитель повинен добре знати словникову систему мови і ті процеси, які у ній відбуваються [4].

Фразеологізми, як і слова, входять до лексичної системи мови і розглядаються лексикологією як окремі оди-

ниці. Водночас вони мають низку специфічних ознак, а саме: а) неможливість заміни слова у складі фразеологізму; б) втрата словом своєї смислової самостійності; в) відтворення фразеологізму в готовому вигляді, необхідність його попереднього запам'ятовування [1, с.168].

Практичне засвоєння молодшими школярами української фразеології набуває особливої актуальності у зв'язку з посиленням мовленнєвого спрямування початкового курсу української мови. Це допоможе їм точніше, лаконічніше, експресивно й образно висловлювати власні думки. Водночас фразеологічна робота на уроках і в позаурочний час сприятиме поглибленню інтересу до вивчення мови, до усної народної творчості українського народу.

Як і вся робота над словом, фразеологічні вправи мають на меті поповнення словникового запасу, засвоєння учнями сфери вжитку найпоширеніших фразеологізмів в усному й писемному мовленні для надання висловлюванню більшої точності й виразності. На думку відомого вітчизняного науковця І.О.Синиці, фразеологічна робота дає змогу сформулювати в учнів потребу афористично оформляти свої думки, бажання самостійно застосовувати найрізноманітніші фразеологічні звороти [2, с.10].

Цілком зрозуміло, що молодші школярі засвоюють українську фразеологію на дотеретичному рівні, тобто практично. Це відбувається як на уроках мови і мовлення, так і під час опрацювання на уроках читання творів художньої літератури.

Обсяг фразеологічного матеріалу, його характер, методичні прийоми роботи над ним визначає вчитель, зважаючи на вік дітей, рівень розвитку їхнього мислення й мовлення, життєвий досвід тощо.

Корисно ознайомити молодших школярів із фразеологічним словником, навчити користуватися ним. Це дасть змогу поставити всю фразеологічну роботу на належний науковий рівень. Користуючись словником, учні тренуватимуться у знаходженні різних фразеологізмів, дізнаватимуться про їх семантику, самостійно контролюватимуть правильність уживання певного сталого виразу чужому і власному мовленні [1, с.169].

У навчанні учнів користуватися словником виокремлюємо три етапи: 1) ознайомлення з тлумачним словником; 2) робота зі словником при засвоєнні нових фразеологізмів української мови; 3) самостійна робота учнів зі словником під час виконання завдання фразеологічного змісту.

У початковій школі засвоєння фразеологічних понять відбувається в основному практично, хоча учні знайомляться з фразеологічними одиницями впродовж усього навчання в школі, навчаються відрізняти їх від вільних синтаксичних словосполучень [6].

Під час вивчення фразеології варто звертати увагу на такі провідні загально-дидактичні принципи: науковості, систематичності й послідовності, наступності й перспекти-

вності, зв'язку теорії з практикою, наочності, свідомості, доступності.

Одночасно доцільно використовувати й методичні принципи, що зумовлено особливостями лексичних і фразеологічних явищ. Вони ґрунтуються на зіставленні слова і реалії, позначеної даним словом, – лексичного і граматичного значень слова, одиниць лексичної парадигми одна з одною, слів і фразеологізмів за сферами їх вживання, історії слова чи фразеології з історією [3].

До методичних принципів відбору фразеологізмів відносимо такі: ступінь засвоєння учнів фразеологізмів; доступність фразеологізмів для розуміння їх молодшими школярами; наявність фразеологізмів у текстах рекомендованих для позакласного читання; виховна вага фразеологізмів.

Під час ознайомлення з фразеологічними одиницями варто, насамперед, звернути увагу на такі ознаки: значення фразеологізму не складається з окремих слів, що його утворюють; він не ділиться, як звичайне словосполучення, на складові частини без втрати значення; за значенням і вживанням схожий до слова; може бути синонімом до окремих слів, має переважно яскраве стилістичне забарвлення і вживається здебільшого в розмовному мовленні, надаючи йому образного характеру. Чільне місце під час осмислення фразеологічних явищ займає метод спостережень та аналізу мовних явищ.

Застосування методу спостережень й аналізу мовних явищ сприяє активізації пізнавальної діяльності кожного учня при сприйманні та осмисленні нового теоретичного матеріалу. При цьому в процесі спостережень прищеплюються учням уміння знаходити суттєві ознаки, самостійно, в результаті пошуку сформулювати поняття, правило, висновок, обґрунтувати свої практичні дії. До цього методу належить звертатися в процесі вивчення системних зв'язків і відношень між фразеологізмами, при аналізі їх ролі, функцій та сфери застосування [5].

Метод зв'язного викладу матеріалу доцільно використовувати тільки під час ознайомлення з поняттям «фразеологічна одиниця» та її основними диференційними ознаками, зі структурно-граматичними типами та стилістичними можливостями стійких словосполучень [3].

Одним із найважливіших методів перетворення набутих знань у відповідні уміння і навички, є метод вправ. Практичні мовні вправи необхідні під час опрацювання будь-якої теми.

У роботі з фразеологізмами української мови варто використовувати такі вправи: знайти серед омонімічних словосполучень стійкі словосполучення (фразеологізми); замінити в реченні виділене слово синонімічним йому фразеологізмом; доповнити ряди синонімів синонімічними стійкими словосполученнями; розділити фразеологізми за смисловими групами (наприклад, за позитивною чи негативною характеристикою людини, професійними ознаками); увести в текст (речення) потрібний за змістом фразеологізм; виписати з фразеологічного словника різні за скла-

дом і семантикою стійкі словосполучення; дібрати прислів'я чи приказки за певною тематичною ознакою тощо.

Доповнюючи інші методи навчання та розширюючи свою багату методику, високоефективні за результатами, мовні вправи набирають статусу самостійного навчального методу.

Бачимо потребу звернути увагу учнів на те, що матеріалом для творення українських фразеологізмів є передусім буття українського народу в усьому його розмаїтті. Саме тому українська фраземіка загалом є своєрідним джерелом, у якому це буття відзеркалюється всіма своїми гранями, як історія, суспільні взаємини минулих епох, заняття людей, їхня виробнича діяльність, побут, мораль, родинні стосунки, звичаї, вірування й повір'я. У цьому матеріалі також відображено природне середовище, в якому жив і живе український народ, своєрідність рослинного і тваринного світу, а також сама людина, тобто її вигляд, міміка, жести, психічний і фізіологічний стан [3].

Головне завдання, що стоїть перед учителем на уроці під час опрацювання сталих виразів, – показати образність, виразність, емоційність фразеологізмів.

Отже, знання фразеології, вміння користуватися її засобами є невід'ємною складовою навчання української мови молодших школярів, що в подальшому буде ознакою високої мовної культури кожної людини та формуватиме її національну свідомість.

Список використаних джерел:

1. Вашуленко М. С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів / М. С. Вашуленко. – К.: Літера ЛТД, 2011. – 364 с.
2. Лобчук О. Г. Робота з фразеологізмами на уроках української мови / О. Г. Лобчук, Е. Ігнатенко // Початкова школа. – 2006. – №4. – С. 10-12.
3. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи / відп. за вип.: А. В. Лотоцька, Л. Ф. Щербакова. – К.: Освіта, 2015. – 392 с.
4. Соловець Л. О. Фразеологізми як засіб залучення школярів до витоків української культури / Л. О. Соловець // Початкова школа. – 2001. – № 3. – С. 38-40.
5. Шамова Р. Л. Робота над фразеологізмами ввічливості / Р. Л. Шамова // Початкова школа. – 1999. – № 12. – С. 15-18.
6. Шелехова Г. Т. Формування умінь сприймати усне і писемне мовлення / Г. Т. Шелехова // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 4. – С. 7-11.

The article deals with general-didactic and methodological principles of teaching phraseology in primary school. The author characterizes features of phraseological units and gives the exercises to use at the primary stage.

Key words: phraseological unit, lesson of Ukrainian language, linguistic phenomenon, primary school, methods of teaching.

Отримано: 30.03.2017

УДК 373.3.016:811.161.2'367.625

О. В. Мартіна, кандидат філологічних наук

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ДІЄСЛОВО»

У статті описано методику розвитку пізнавальної активності молодших школярів у навчальній діяльності для засвоєння граматичних понять з теми «Дієслово», окреслено шляхи і способи покращення їх комунікативної діяльності та удосконалення практичної підготовленості вчителя до роботи з учнями.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, комунікативне мовлення, пізнавальна активність, дієслово, літературні норми, педагогічна діяльність, професійна діяльність, граматична правильність, зв'язне мовлення.

Нові тенденції шкільної мовної освіти передбачають посилення практичної спрямованості процесу опанування рідної мови, підпорядкування роботи над мовною теорією інтересам мовленнєвого розвитку учнів. З огляду на це в сучасній лінгводидактиці визначений пріоритетним і перспективним комунікативний підхід, за якого розвиток комунікативного мовлення набуває статусу провідного принци-

пу навчання рідної мови [4, с.31], а мета шкільного мовного курсу вбачається в тому, щоб «навчити учнів вільно користуватися українською мовою як засобом спілкування, духовного збагачення та формування інтелектуальної культури» [1, с.16], у «забезпеченні належного рівня мовленнєвої компетенції учнів, що є однією з найважливіших умов їхньої успішної соціалізації» [2, с.18].

У працях провідних методистів (В.І. Бадер, О.М. Біляєв, Т.К. Донченко, В.Я. Мельничайко, М.І. Пентиліук, М.Г. Стельмахович, О.Н. Хорошківська та ін.) зазначається, що своєчасне і якісне засвоєння граматичної будови рідної мови – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку дитини. Мова є предметом вивчення в початковому курсі шкільного навчання, тому необхідно формувати в дітей усвідомлене ставлення до усного і писемного мовлення як мовної дійсності.

Помітний внесок у дослідження семантичних і граматичних функцій та семантико-стилістичних властивостей частин мови зробили І.Ф. Буслаєв, В.В. Виноградов, О.Х. Востоков, М.І. Греч, М.В. Ломоносов, О.П. Павловський, О.М. Пешковський, В.К. Тредіаковський, П.Ф. Фортунатов, Л.В. Щерба, О.К. Безпояско, І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, І.К. Кучеренко, В.М. Русанівський, О.П. Суник, О.О. Шахматов та ін. Вчені вказують на надзвичайну різноманітність частин мови за семантикою і граматичними функціями та властивостями, їх активну участь у формуванні різноаспектних висловлювань.

Розвиток пізнавальної активності учнів – один із дидактичних принципів навчання. Дидактичні принципи – найважливіша категорія теорії навчання. Вони відображають закономірності навчального процесу, регулюють діяльність вчителя та учнів, зберігають своє загальне значення в навчанні всіх дисциплін і на всіх його етапах.

Мета статті – описати методику роботи формування пізнавальних умінь учнів початкових класів у процесі роботи над дієсловом.

Прикінцевою метою засвоєння рідної мови є досконале володіння мовленнєвими засобами, що передбачає граматичну правильність як ознаку високої культури мовлення і вимагає усвідомлення значень слів, їх літературних форм, а також умінь використовувати їх доречно й точно залежно від контексту мовленнєвої ситуації, з орієнтацією на слухача, учасника спілкування. У процесі оволодіння школярами навичками зв'язного мовлення важливу роль відіграє практичне засвоєння ними граматики та вміння оперувати словами, що належать до певного лексико-граматичного розряду відповідно до завдань комунікації.

Першочергове завдання вчителя початкових класів у процесі вивчення теми «Дієслово» – сформувати в учнів загальне поняття про дієслово як частину мови, розвивати вміння свідомо вживати дієслова в усному писемному мовленні, виробити орфографічні та орфоепічні навички, пов'язані з вивченням цієї частини мови. Протягом усього періоду навчання у початковій школі вчитель повинен звернути увагу школярів на роль дієслів у мовленні, пояснювати образність і доречність дієслів для характеристики дійових осіб, явищ, працювати над стилістичними і виражальними можливостями дієслова.

Кожне дієслово навіть поза контекстом здатне визначити кількість членів речення, тип речення. Наприклад, дієслово *малює* називає активну дію. Воно вимагає оточення таких іменників: іменник – діяч: хто малює; предмет, на який спрямована дія: що малює; і знаряддя дії: чим малює: *Дівчинка малює річку фарбами.*

Дієслово у реченні – наче талановитий диригент оркестру. Воно надихає цей оркестр своєю невтомністю, підбирає учасників, дає роль кожному. Воно докладає усіх сил, щоб інші члени речення найкраще виконували чарівну мелодію думки [2, с.18].

Тому, працюючи над дієсловом у початкових класах, слід спрямовувати роботу на уроці так, щоб учні глибоко засвоїли граматичну і семантичну сполучуваність цієї частини мови.

Дієслово має велике значення для побудови словосполучень, тому правильне вживання відмінкових форм іменників у великій мірі залежить від розуміння учнями

лексичного і граматичного значення дієслова. Специфіка роботи над дієсловом у початкових класах якраз у тому, щоб учні не тільки одержали загальні відомості про дієслово як частину мови, але й уміли свідомо користуватися дієслівними формами, правильно будувати дієслівні словосполучення і речення з цими формами [5, с.48].

Уже на початковому етапі навчання відбувається накопичення того конкретного матеріалу, на базі якого можливе узагальнення типового для дієслова лексико-граматичного значення – предмета. Вправи з дієсловом проводяться у процесі роботи над складанням речень за картинками. При цьому вчителю слід створити такі умови, щоб при складанні речень учні добирали потрібні за смыслом слова і встановлювали зв'язок між ними шляхом запитань [6, с.52].

У частини дієслів, як відомо, лексичне значення співпадає з граматичним (біжить, летить, ходить і т.д.). З таких дієслів і корисно починати роботу. На прикладі дій, які виконують самі учні, вони наочно переконуються в тому, що означають дієслова.

Вивчаючи дієслово, вчитель повинен пам'ятати про те, що дієслова можуть означати не лише дію, але й ознаку постійну чи змінну. Дія, виражена дієсловом, може співвідноситись з особою (особові дієслова), а може просто називати дію чи процес без відношення до особи (це безособові дієслова: *дощить, світліє, темніє* та інфінітиви: *сміятися, працювати*). Крім вивчення граматичних значень дієслова, вчителю слід звернути увагу на лексичну роботу, а саме: вчити дітей добирати синоніми та антоніми до дієслів, вживати дієслова у прямому та переносному значенні.

Отже, теоретичною моделлю пізнавального навчання є проблемне навчання, основний зміст якого становить методика створення проблемних ситуацій на різних етапах уроку. Пізнавальна діяльність школярів повинна носити невимучений характер, за якого істотно розширюються межі прояву їхніх пізнавальних дій. Тут розвивається здатність до саморегуляції поведінки і свідомого прийняття рішень, формуються моральні почуття й вольові якості дітей.

Список використаних джерел:

1. Граматика української мови. Морфологія : [підручник] / Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
2. Вихованець І.Р. Таїна слова / Іван Романович Вихованець. – К., 1990.
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / АН України. Інститут мовознавства імені О.О. Потебні ; Іван Романович Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 256 с.
4. Горпинич В.О. Морфологія української мови : [підручник для студентів вищих навчальних закладів] / Володимир Олександрович Горпинич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 336 с. – (Альма-матер).
5. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови : Морфологія / Анатолій Панасович Загнітко. – Донецьк, 1996. – 437 с.
6. Касьмова О.П. Позиция, функция и валентность как системные понятия. Т.1 / О.П. Касьмова // II Международные Бодуэновские чтения: Казанская лингвистическая школа : традиции и современность : труды и материалы : в 2 т. / [под общ. ред. Галиуллина К.Р., Николаева Г.А.]. – Казань, 2003. – С. 49-51.

The article deals with methods of developing junior pupils' cognitive activity while acquiring grammar concepts on the theme «Verb». The author describes ways and means of improving schoolchildren's communicative activity and teachers' practical readiness for work with pupils.

Key words: speech development, communicative speech, cognitive activity, verb, literary standards, pedagogical activity, professional activity, grammar accuracy, connected speech.

Отримано: 30.03.2017

НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕНОЇ ПРОГРАМИ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті здійснено аналіз оновленої програми з іноземної мови для учнів 1-4 класів загальноосвітніх і спеціалізованих навчальних закладів, схарактеризовано ключові зміни в навчанні англійської мови молодших школярів та подано методичні рекомендації щодо роботи з першокласниками під час усного ввідного курсу.

Ключові слова: програма з іноземної мови, початкова школа, урок англійської мови, учні початкових класів, першокласники, усний ввідний курс.

З 1 вересня 2016 року молодші школярі почали навчатися за оновленими, розвантаженими програмами, основна мета яких – полегшити навчання в 1-4 класах. Зміни до програм початкової школи були внесені на основі результатів он-лайн обговорення на відкритій платформі EdEra, де зареєструвалось понад чотири тисячі користувачів і висловили свої зауваження та пропозиції щодо чинних програм.

Оновлення змісту початкової освіти спрямоване на вирішення низки проблем, зокрема забезпечення наступності між дошкільним і початковим етапами навчання, зменшення навчального навантаження з метою збереження здоров'я школярів. Окрім цих чинників, зміни в навчанні іноземних мов спричинені також переорієнтацією шкільної іншомовної освіти на комунікативно-діяльнісне, особистісно-зорієнтоване та культурологічне спрямування навчального процесу. На кінець 4-го класу учні загальноосвітніх навчальних закладів повинні досягти рівня А1, учні спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов – рівня А2, що відповідає Загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти.

Актуальність обраної теми дослідження полягає в тому, що організація навчання за оновленими програмами з іноземних мов у початковій школі викликала значні труднощі в роботі вчителів, серед яких – відсутність шкільних підручників за новими програмами, брак методичної літератури щодо реалізації самого процесу навчання, зокрема в 1-му класі, якого стосується найбільше змін. Методичні рекомендації Міністерства освіти і науки України лише окреслюють загальні тенденції навчання іноземних мов у 1-4 класах, проте не дають чіткої відповіді на запитання, як здійснювати навчальний процес.

Мета наукової розвідки – описати ключові зміни в навчанні англійської мови молодших школярів і подати методичні рекомендації щодо роботи з першокласниками під час усного ввідного курсу.

Розглянемо основні зміни в навчанні англійської мови в початковій школі [3].

1. Запровадження ввідного усного курсу в першому півріччі 1-го класу (як для загальноосвітніх навчальних закладів, так і для спеціалізованих загальноосвітніх шкіл). Пріоритетним у навчанні молодших школярів іноземної мови оголошено оволодіння усним мовленням, уміння вести діалог, а не читання й письмо, яке вводиться з другого семестру.

2. Спрощення вимог до письма в другому півріччі 1-го класу, уточнення щодо використання напівдрукованого шрифту, застосування якого полегшує оволодіння процесами читання й письма. Рекомендовано витратити на написання літер, слів не більше 10% часу на уроці, використовуючи окремі аркуші в клітинку та простий олівець.

3. Уточнення вимог до мовної компетенції:

- у процесі навчання фонетики англійської мови в 1-му класі учні засвоюють звуко-буквенні співвідношення, в 2-4-му класах – продовжується формування слуховимовних та інтонаційних навичок учнів (наголос у словах, логічний наголос і мелодія в реченні);
- вилучено низку граматичних структур (для загальноосвітньої школи: множина іменників, закінчення (-es) (1 клас), присвійний відмінок іменника (3 клас), Present Perfect, структура *to be going to* (4 клас); для спеціалізованих шкіл – часові форми Present Perfect та Past Conti-

uous) або перенесено до інших класів, де вони більш логічно поєднані з тематичним розподілом;

- уточнено тематику ситуативного спілкування відповідно до лінгвістичної лексичної компетенції у 1-4 класах.

4. Уточнення вимог іншомовленнєвої компетенції молодших школярів:

- конкретизовано обсяги текстів для прослуховування в 1-4 класах: 1-2 хвилини – 1-2 класи, 2-3 хвилини – 3-4 класи;
- зменшено обсяги висловлювань (монологічне та діалогічне мовлення), текстів для читання та письмових повідомлень;
- звернено увагу на уміння виражати настрій (уточнення мовленнєвих функцій щодо опису емоційного стану).

5. Наголос на роботі з підручником і словником.

У I півріччі 1-го класу під час усного ввідного курсу основна увага вчителя іноземної мови зосереджена на формуванні іноземної вимови та засвоєння фонологічного аспекту мови. Методика введення звука, вибір і кількість вправ для оволодіння ним у рецепції та репродукції / продукції зумовлена його схожістю / розбіжністю зі звуками рідної мови (фонемі близького, подібного та далекого ряду).

Наведемо приклад формування артикуляційної навички [1, с.77], зокрема у процесі навчання вимови звука [w].

1. Ознайомлення з новим звуком – відбувається на основі імітативно-ігрових технологій в умовах комунікативних ситуацій.

1) демонстрація звука: *Коли я йшла до вас на урок, по дорозі я зустріла хлопчика Віллі. Я запитала його, чому він плаче: Why do you cry, Willy? Why do you cry? Why, Willy? Why, Willy? Why, Willy, why? Він відповів, що хотів пограти з товаришем бадмінтон, та йому завадив вітер. – I want to play badminton with my friend, but it's windy weather.*

Для унаочнення пропонуємо використовувати картки зі звуками;

2) пояснення артикуляції звука: *Вимовляючи англійський звук [w], складаємо губи в трубочку. Уявіть, що перед вами свічка. Подуйте на неї і відразу ж посміхніться [w-w-w];*

3) порівняння зі звуками рідної мови: *В українській мові немає аналогічного звука, він схожий зі звуком [v]. Щоб уникнути помилки, необхідно стежити, аби нижня губа не торкалася верхніх зубів;*

4) артикуляційна гімнастика: *[w] – трубочка з губ, дме вітер, задумо свічку. Звук не вимовляємо, тільки складаємо губи в трубочку.*

2. Автоматизація дій учнів з новим звуком.

1) Рецепція (вправи на розвиток фонематичного слуху):

- упізнання – послухайте слова і підніміть руку, коли почуєте слово зі звуком [w]: *twenty, wine, vine, vest, west, we, van, veil, well;*
- диференціація – послухайте пари слів із звуками [w] / [v], якщо звуки однакові, підніміть зелену картку, якщо різні – червону: *wine – vine, west – wet;*
- ідентифікація – послухайте слова зі звуками [w] / [v], після кожного слова підніміть відповідний транскрипційний знак.

2) Репродукція (вправи для навчання артикуляції):

- імітація – вимова звука ізолювано і в словах;
- підстановка – вимова слів із звуками [w] / [v], звертаючи увагу на особливості їхньої вимови;

- відповіді на запитання, складання речення (використовуюємо підстановчу таблицю): *On Wednesday Willy will go to ... (Washington, Wellington, Ottawa, Warsaw);*
- заучування напам'ять віршів, скоромовок, пісень:
We won, we won, we won...
How much wood would a woodchuck chuck if a woodchuck could chuck wood?
Whether the weather is fine, or whether the weather is not. Whether the weather is cold, or whether the weather is hot. We'll weather the weather whether we like it or not.
Song «Twinkle, twinkle, little star».

Окрім роботи над засвоєнням фонологічної системи англійської мови, під час усного вступного курсу особливу увагу варто приділити розвитку навичок монологічного й діалогічного мовлення, а також формуванню аудіативних умінь і навичок першокласників. Ці питання є актуальними й перспективними для подальшого вивчення.

Список використаних джерел:

1. Бігич О. Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи : навчальний посібник / О. Б. Бігич. – К. : Ленвіт, 2006. – 200 с.

2. Іноземні мови : навчальна програма для загальноосвітніх та спеціалізованих навчальних закладів. 1-4 класи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%202016/08/16/inomezna-mova-poyasnyvalna-znz-sznz-1-4-klas-belyaeva-xarchenko-finalna-zv.pdf>. – Назва з титул. екрана.
3. Опис ключових змін в оновлених програмах початкової школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/1-09-6pdf.pdf>. – Назва з титул. екрана.

The article deals with the comprehensive analysis of updated curriculum in foreign languages for pupils of the 1-4 forms of secondary and specialized educational establishments. The author characterises key changes in teaching English in primary school and gives methodological guidelines for working with pupils of the first form during the oral introductory course.

Key words: curriculum in foreign languages, primary school, English lesson, junior pupils, pupils of the first form, oral introductory course.

Отримано: 30.03.2017

УДК 811.111'373.7

Т. В. Олинець, кандидат педагогічних наук

ІДИОМИ У СИСТЕМІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

У статті представлено підходи до проблеми походження та утворення ідіом у фразеологічній системі англійської мови. Подано класифікацію ідіом за етимологічним показником.

Ключові слова: ідіома, ідіоматика, фразеологія, лінгвістика, мова, підхід, стійке словосполучення, семантика, словник.

Неможливо вивчати мову окремо від культури народу, який нею говорить. Ідіоми, що є складовою мови, становлять її багатство та насиченість. Незважаючи на те, що ідіоматичні одиниці широко застосовуються в усному і писемному мовленні (художній літературі, публіцистиці, тощо), їхні структурно-семантичні особливості є недостатньо вивченими. Багато невирішених питань залишається в теорії та практиці перекладу цих одиниць з англійської на українську мову.

Вивченням фразеології в цілому, і, зокрема, ідіоматичних одиниць, займалися такі вчені, як Ш. Балі, А. Потєбня, В. Виноградов, В. Телія, А. Кунін, Р. Спіерс, Дж. Сейдл, У. Макморди та ін.

Метою статті є розглянути підходи до проблеми походження та утворення ідіоматичних одиниць у фразеологічній системі англійської мови.

Термін «ідіома» походить від давньогрецького слова «*idiōma*», що означає «особливість, своєрідність». Виділяються два основні погляди на ідіоматичні одиниці – так звані «широкий підхід» та «вузький підхід». Згідно з останнім, ідіомами вважаються лише такі «стійкі словосполучення, семантика яких не виводиться зі значень її складників, а інтегрована ними формально; виникає внаслідок втрати мотиваційних відношень» [3, с.173].

У вітчизняному мовознавстві протягом довгого часу існувала традиція називати ідіоми «фразеологічними зрощеннями», за термінологією відомого мовознавця В.В. Виноградова, який розподілив фразеологічні одиниці на фразеологічні зрощення (або ідіоми у вузькому значенні), фразеологічні єдності та фразеологічні сполучення.

На думку В.В. Виноградова, фразеологічні зрощення характеризуються невмотивованістю складу зворотів (тобто з суми складових таких фразеологічних одиниць неможливо дізнатися про загальний зміст одиниці) та абсолютною семантичною єдністю компонентів [1, с.47].

Багато в чому подібним до вітчизняного розуміння феномену ідіоматичної одиниці є визначення Сейдл-Макморді, які наголошують на відмінності семантики ідіоми від семантики її складників: «We can say that an idiom is a number of words which, taken together, mean something different from the individual words of the idiom when they stand alone» [2, с.4].

Слід зазначити, що в британському та американському мовознавстві більшу популярність має «широкий підхід» до проблеми ідіоми. До складу ідіом західні лінгвісти відносять не лише фразеологізми усіх типів, а навіть і паремії – приказки, прислів'я, крилаті вислови, цитати тощо. Так, Річард Спіерс у передмові до «Словника американських ідіом» пояснює вибірку одиниць для даного видання наступним чином: «Every language has phrases or sentences that cannot be translated literally. Many clichés, proverbs, slang phrases, phrasal verbs, and common sayings offer this kind of problem. A phrase or sentence of this type is usually said to be idiomatic. This dictionary is a collection of the idiomatic phrases and sentences that occur frequently in American English» [4, с.7]. Тобто бачимо значне розширення поняття «ідіоми» порівняно з розумінням В. Виноградова: адже до складу ідіом віднесені не лише словосполучення, а й речення (sentences) різного характеру: кліше, прислів'я, сленгові фрази, мовленнєві штами (common sayings), які об'єднує одна спільна риса: їхня ідіоматичність. Подібним чином укладено більшість з інших оригінальних словників та довідників ідіом англійської мови.

Кілька класифікацій фразеологізмів наводять британські дослідники Дж. Сейдл та У. Макморді у передмові до своєї лексикографічної праці «English idioms and how to use them», зокрема за походженням ідіоматичної одиниці. Отже, за етимологічним показником ідіоми бувають:

- біблійні та літературні («to kill the fatted calf», «to turn the other cheek», «the apple of one's eye» – Biblical sources, «the green-eyed monster» – Shakespeare);
- побутові (to make a clean sweep of something, to hit the nail on the head);
- сільськогосподарські (to go to seed, to put one's hand to the plough, to lead someone up the garden path);
- кулінарні (to eat humble pie, out of the frying-pan into the fire, to be in the soup);
- військові (to cross swords with someone, to fight a pitched battle, to fight a losing/winning battle);
- морехідні (when one's ship comes home, to be in the same boat as someone, to be in deep waters, to sail under false colours);
- анімалістичного походження (to play cat and mouse with someone, to kill two birds with one stone, to be top dog, a pretty kettle of fish);

- з колірним компонентом (to beat someone black and blue, to have green fingers, to be in the pink);
- з компонентами на позначення частин тіла (to pull someone's leg, to lose heart, to get something off one's chest, to twist someone round one's little finger) [2, с.5].

Вочевидь, достеменно виявити справжні причини формування стійких зворотів тільки в рамках лінгвістики неможливо, адже найчастіше причини стійкості носять екстралінгвістичний характер. Тут може виявитися важливою культурна значущість вихідного тексту (пор. численні ідіоми-біблійні, ідіоми літературного походження з відомих художніх творів); підвищення престижності та/або поширення сфери функціонування певних фахових мов або жаргонів (поширення сленгів змін через розмовне мовлення та ЗМІ до художньої літератури), культурно-історичний контекст.

Також необхідно розвивати вміння коректно вживати ідіоми в мовленні, правильно відчувачи їхній стилістичний реєстр – чи належать вони до просторіччя, або вульгаризмів, канцеляризмів або книжкового стилю. «One of the main difficulty is that the learner doesn't know in which situations it is correct to use an idiom. Mastery of idiom comes only slowly, through careful study and observation, through practice and experience» [2, с.8].

Отже, ідіоматичні одиниці, або фразеологічні зрощення складають ядро фразеологічного фонду будь-якої

мови. Вони не тільки містять у собі історико-культурну інформацію, а й відображують динаміку розвитку мови.

Внаслідок того, що в ідіоматичних виразах чітко відображається національний характер народу, їхнє активне засвоєння необхідно кожному, хто вивчає мову.

Список використаних джерел:

1. Виноградов В.В. Об основных типах фразеологических единиц в русском языке / В.В. Виноградов. – М.: Наука, 1977. – 312 с.
2. Сейдл Дж. Идиомы английского языка и их употребление / Дж. Сейдл, У. Макморди. – М.: Высшая школа, 1983. – 266 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
4. Словарь американских идиом / сост. Спирс Ричард. А. – М.: Русский язык, 1991. – 464 с.

The article presents the approaches to the problem of origin and formation of idioms in the phraseological system of the English language. The classification of idioms according to the etymological index has been given.

Key words: idiom, study of idiom, phraseology, linguistics, language, approach, set phrase, semantics, dictionary.

Отримано: 30.03.2016

УДК 373.2.016:81'233

З. К. Торчинська, старший викладач

ПИТАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ ПІДГОТОВКИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА

У статті розглядається питання комплексної мовленнєвої підготовки дошкільників, яка ґрунтується на засвоєнні знань, умінь із кожного розділу мовознавства. Визначено коло проблем, із якими стикаються вихователі під час ознайомлення дошкільнят із звуковою системою української мови та при вивченні літер на їх позначення.

Ключові слова: старша дошкільна група, розвиток мовлення, звукова система, фонетичний слух, мовленнєва компетентність, лінгвістична норма.

Актуальність проблеми. Підготовка старшого дошкільника до навчання в загальноосвітній школі I ступеня є одним із найважливіших завдань у роботі вихователя, батьків. Вагому частку навчання й розвитку дитини становить мовленнєва підготовка. Мовно-мовленнєвий розвиток має бути основою освітнього процесу ДНЗ, а заняття з навчання мови, розвитку мовлення і мовленнєвого спілкування – основною формою мовленнєвого розвитку дошкільників. Під мовно-мовленнєвим розвитком дитини дошкільного віку ми розуміємо наявність оптимального кола лінгвістичних уявлень, мовленнєвих умінь і навичок, розвиток зв'язного мовлення, сформованість мовленнєвої активності, самостійності в оволодінні лінгвістичною інформацією, вміння використовувати різноманітні засоби спілкування. Основою такої підготовки є опанування звуковою системою української мови. А.М. Богуш, О.С. Ушаковою було теоретично обґрунтовано значення, зміст мовленнєвих занять, відпрацьовано питання методики проведення занять різних видів [1, с.17]. Процес навчання мови визначається базовими загальнопсихологічними і загальнопедагогічними позиціями, що ґрунтуються на фундаментальних дослідженнях Л.С. Виготського, О.В. Запорожця, А.П. Усової та інших учених. Це покладено в основу програм дошкільної освіти і Базового компонента дошкільної освіти в Україні. Однак проблема повноцінної мовленнєвої підготовки дошкільника до вивчення звукової системи української мови, літер на позначення цих звуків і досі залишається актуальною, оскільки в науково-методичній літературі приділено цьому питанню недостатню увагу. З огляду на це й визначилась **тема** статті, **мета** якої – показати значимість правильної мовленнєвої підготовки дошкільника до подальшого успішного вивчення фонетики, можливість ефективного впровадження різних методів, методологій навчання мови у ДНЗ. Були поставлені такі **завдання**:

- опрацювати програму мовленнєвого розвитку старшого дошкільника;

- з'ясувати недоліки фонетичної підготовки дітей;
- визначити коло необхідної роботи вихователя на якісне вивчення звукової системи рідної мови.

Дошкільнята старшої групи повинні повністю вивчити звукову систему української мови, літери на позначення звуків, складати склади, добирати слова, визначити місце певного звука у слові тощо. Формування – це цілий комплекс лінгвістичної підготовки, який включає фонетичну підготовку (сформованість мовленнєвого апарата, артикуляція, вироблення фонетичного слуху); орфоепічну правильність мовлення; лексичне збагачення (словниковий багаж дошкільника); вироблення граматичної правильності мовлення; стилістичну грамотність (уміння складати невеликі розповіді).

Головна мета кожного заняття в дошкільному закладі має бути спрямована на розвиток мовленнєвих умінь і навичок. Тому на занятті діти повинні не стільки засвоювати матеріал, скільки вправлятися в мовленнєвій діяльності. Вихователь повинен точно визначити, на що потрібно звернути увагу в ході роботи, виробляти фонетичний слух, формувати вміння і навички визначати мовні одиниці, розвивати мовленнєве чуття тощо.

Розвиток мовлення – це цілеспрямоване формування в дітей певних мовленнєвих навичок та умінь (правильної звуковимови, доречного добору або поєднання слів та інших позамовних засобів, використання слів у певній граматичній формі), які забезпечують функціонування процесу мовлення відповідно до мовних форм. Мовленнєве виховання пов'язане з вихованням у дошкільників шанобливого ставлення до рідної мови, виховання прагнення розмовляти правильно, чітко рідною мовою. Важливий високий (відповідно до вікових можливостей дітей) рівень опанування мови – виховання мовленнєвої культури дитини, що відбиває рівень загальної культури, мислення.

Формування фонетичної компетентності – один із найголовніших і *найактуальніших* напрямків мовленнєвого розвитку дітей. Лише за повноцінної сформованості та

рухливості органів артикуляційного апарату (щік, губ, язика, твердого і м'якого піднебіння), достатнього рівня розвитку фонематичного сприймання (розрізнення фонем) можливе вчасне правильне оволодіння звуками рідної мови.

Планування процесу навчання мови є передумовою планування його результатів на різних за тривалістю відрізках часу. Вихователь на початку повинен передбачити хід навчання, продумати прикінцеві результати формування комунікативно-мовленнєвої компетентності тощо. Навчальна мета передбачає практичне опанування дітьми вмій мовлення на рівні, достатньому для здійснення спілкування у таких видах мовленнєвої діяльності, як слухання, говоріння, читання і письмо. На думку Т.І. Поніманської, не слід визначати обов'язкового поділу матеріалу на той, який має бути засвоєний лише на заняттях, і на той, що засвоюється дітьми у повсякденному житті [2, с.41]. Форма організації навчання мови дітей дошкільного віку – це обмежена часом конструкція окремого ланцюга процесу навчання. Заняття є основною формою навчання у дошкільному закладі. По-перше, на занятті діти активно засвоюють знання і вміння з того чи іншого розділу програми, по-друге, заняття проводяться з постійним складом дітей усієї вікової групи, по-третє, заняття проводяться при провідній і керівній ролі педагога.

В умовах дошкільного навчального закладу формою організації навчання мови є заняття. Ця форма називається зовнішньою. Мовленнєве заняття повинно відігравати інтегрувальну роль, оскільки охоплює цілі, зміст, методи, засоби навчання, взаємодію вихователя і дітей. Слід також виокремлювати й внутрішні форми організації навчання. До внутрішніх форм організації навчання мови дітей дошкільного віку відносять:

- пропедевтичні, або вступні, заняття (заняття-занурення);
- заняття на поглиблення знань;
- заняття на систематизацію й узагальнення знань;
- заняття з контролю за знаннями, вміннями та навичками.

Ці внутрішні форми організації навчання мови у практиці роботи використовуються переважно комплексно.

У пояснювальних записках програм дошкільної освіти є загальна мета щодо мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку, але це є лише програмною декларацією в системі навчання дітей мови й не більше. Для вихователя, який щодня намагається вирішувати завдання мовленнєвого розвитку конкретної дитини, групи дітей у цілому, необхідне методичне забезпечення цього процесу. Однією з проблем є існуюча в теорії й практиці дошкільної лінгводидактики цільова установка на засвоєння дітьми переважно мовленнєвих умінь і навичок, що втрачає свою актуальність і вимагає глибокого аналізу й, можливо, перегляду деяких концептуальних положень. Багатоманітність конкретних знань і умінь дітей при недостатній сформованості загальних механізмів мовленнєвої діяльності не сприяє розвитку. Порушення ієрархії у вертикалі компонентів заняття з навчання мови, розвитку мовлення і мовленнєвого спілкування призвело до появи певного перекосу під час постановки завдань. У дошкільній лінгводидактиці прийнято виділяти три групи завдань: розвивальні, навчальні й виховні.

У процесі формування мовно-мовленнєвої компетенції дитини важливо використовувати комплексний підхід. Однак у науково-методичній літературі переважна більшість авторів акцентує увагу тільки на завданнях навчальної і виховної спрямованості: Це зменшує ефективність заняття з навчання мови, розвитку мовлення і мовленнєвого спілкування дітей, робить його подібним до уроку в початковій школі. Практика свідчить, що на такому занятті губиться закладена споконвічно основна ідея гармонійного комунікативно-мовленнєвого розвитку. Крім того, установка вихователів на формування мовленнєвих умінь і навичок істотно послабила на занятті взаємозв'язок мови і мислення, перетворивши його на вироблення у дітей знань практичних правил словозміни, формального звуко-буквенного аналізу, формотворення тощо. У роботі з дітьми слід користуватися більш ширшим поняттям, що відповідають діяльнісній природі спілкування, а саме – комунікативний

розвиток. Саме в комунікативному розвитку розкрито не тільки прогресивні зміни в умінні дитини будувати висловлювання на основі словника, який постійно розширюється, та оволодінні граматично правильним мовленням. Ці зміни відбуваються у формуванні навичок аудіювання, характері взаємодії усіх видів мовленнєвої діяльності, розвитку мовленнєвих механізмів, мовних засобів, способів формування та формулювання думки та їх свідомої диференціації для різних умов спілкування тощо. Торкаються мовленнєвих занять із дітьми інноваційні процеси, що охопили сучасний дошкільний навчальний заклад.

Дошкільнята є активними суб'єктами комунікативного розвитку, що реалізується різними видами мовленнєвої діяльності, мовленнєвих дій. Комунікативний розвиток здійснюється всередині цілісної особистості дитини. На думку Т.О. Пироженко, комунікативно – мовленнєвий розвиток дитини охоплює такі аспекти: емоційний, комунікативно-лінгвістичний, вольовий, творчий розвиток, що виявляються в мовленнєвій поведінці, розвитку свідомості, особистісних рисах. Комунікативний розвиток необхідно розглядати лише в загальному контексті соціалізації дошкільника [3, с.252].

Мовленнєве спілкування дітей здійснюється в різних видах діяльності: у грі, у праці, у навчанні, – і виступає як одна із сторін кожного виду. Тому для розвитку мовлення дитини дошкільного віку вихователям слід активно використовувати кожен нагоду. Розвиток мовлення здійснюється в контексті провідної діяльності. Характером гри визначаються мовленнєві функції, зміст і засоби спілкування. Для мовленнєвого розвитку використовуються всі види ігрової діяльності. Позитивно впливають на формування граматично правильного мовлення рухливі ігри, ігри-драматизації, ігри-діалоги тощо.

Так, під час вивчення звука [у] можна запропонувати дітям протягти цей звук, як паровозик, продемонструвати здивування, захоплення і розчарування, використовуючи при цьому позамовні засоби, такі як міміка, жести тощо. Після ознайомлення з літерою варто дати завдання – відшукати цю літеру в групі (вихователь заздалегідь повинен розмістити літеру в різних місцях, а також слова з нею). Пошук слів із різними місцями літери у в словах дозволяють розвивати у дітей спостережливість, уважність, кмітливість, готують до подальшого вивчення української абетки.

Концептуальна модель організації заняття з навчання мови, розвитку мовлення і мовленнєвого спілкування дошкільників на основі комунікативно-діяльнісного підходу дозволяє вихователю вибудувати свою роботу відповідно до вимог освітнього процесу, зробити її більш прогнозованою, чіткою й структурно зрозумілою, бачити й коректувати стратегію індивідуального мовленнєвого розвитку кожної дитини.

Отже, уміло організовані заняття з розвитку мовлення, із вивчення фонетичної системи української мови, проведення грамотно виважених мовленнєвих бесід поза заняттями дозволить вихователю якісно підготувати старшого дошкільника до навчання у початковій школі.

Список використаних джерел:

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і практика/ А.М. Богуш. – Запоріжжя : Просвіта, 2010. – С. 29-47.
2. Поніманська Т.І. Основи дошкільної педагогіки: навч. посіб. / Т.І. Поніманська. – К. : Абрис, 2008. – С. 39-71.
3. Пироженко Т.А. Комунікативно-мовленнєвий розвиток дитини / Т.А. Пироженко. – К. : Нора-Принт, 2012. – 288 с.

The article deals with the question of preschoolers' complex speech training which is based on the knowledge and skills in every part of linguistics. The author shows the problems arising while teaching preschoolers the sound system of the Ukrainian language and the letters to represent it.

Key words: senior preschool group, speech development, sound system, phonetic hearing, speech competence, linguistic norm.

Отримано: 30.03.2017

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ «ІМЕННИК»

У статті описано шляхи розвитку зв'язного мовлення молодших школярів у процесі вивчення теми «Іменник»; розглянуто поняття комунікативної компетентності.

Ключові слова: мова, мовлення, комунікативна компетентність, вправи.

Мовлення – важливий засіб спілкування, обміну думками і почуттями між людьми, передачі та засвоєння інформації. Зміни, що відбуваються в суспільстві на сучасному етапі життя потребують кардинальних змін у сфері освіти. Сучасне суспільство сьогодні потребує не просто спеціалістів – професіоналів своєї справи, а перш за все комунікабельних творчих особистостей, які зуміють налагодити діалогову форму спілкування. У зв'язку з цим однією з пріоритетних задач освіти є напрямок освітнього процесу на мовні цінності, що сприяє ефективному засвоєнню мовного матеріалу через мовленнєву діяльність, побудову комунікативної компетентності.

Проблемі розвитку усного мовлення присвячено наукові дослідження А.М. Богуш, Л.О. Варзацької, М.С. Вашуленка, В.Г. Горещького, А.П. Каніщенко, М.Р. Львова та ін. Ученими визначено шляхи, методи, прийоми, способи роботи з розвитку мовлення дітей дошкільної та початкової ланки освіти, зокрема в процесі навчання грамоти. Заслужують на увагу й дисертаційні дослідження Н.О. Бойка, Н.В. Гавриш, Т.В. Коршун, М.О. Орап, Л.М. Паламар, О.Є. Смолінської, В.А. Трунної, Л.О. Хомич з різних проблем розвитку мовлення дітей. Водночас аналіз наявних досліджень засвідчив, що окремі аспекти цієї проблеми потребують подальшої розробки, зокрема – розвитку усного мовлення у процесі навчання грамоти.

Мова і мовлення виступали предметом дослідження лінгвістів (Д.Х. Баранник, І.К. Білодід, В. Гумбольдт, О.О. Потебня, Фердинанд де Сосюр, О.М. Шахнарович, Л.В. Щерба та ін.), психолінгвістів (Є.М. Верещагін, І.О. Зимня, О.О. Леонтьєв, Т.В. Рябова та ін.), психологів (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, О.Р. Лурия, С.Л. Рубінштейн та ін.), лінгводидактів (А.М. Богуш, М.С. Вашуленко, Н.В. Гавриш, Є.М. Пасов, В.Л. Скалкін, О.С. Ушакова та ін.).

Аналіз теоретичної літератури дозволяє розглянути комунікативну компетентність з різних точок зору і визначити наступні підходи до формулювання поняття як педагогічної проблеми сьогодення.

Поняття «комунікативна компетентність» є однією з важливих наукових категорій, вивчення якої почалося в 60-70-хх рр. ХХ сторіччя. На сьогодні існує значна кількість досліджень, присвячених цій проблемі. Разом з тим учені постійно вказують на виняткову важливість і точність визначення цього терміна, «тому що представники різних галузей знань описують це поняття з позиції власних інтересів і підкреслюють у ньому те, що є найсуттєвішим для цієї науки» [1, с.17].

Поняття «комунікативна компетентність» (від лат. *communico* – роблю загальним, зв'язую, спілкуюся і *competens* (*competentis*) – здатний) означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів і т. ін. [2, с.107].

К.М. Хоруженко це поняття розглядає як підготовленість людини до культурного спілкування з іншими людьми [3, с.185].

Девідом і Джулією Джері цей термін трактується як комунікативна здатність (способи, правила, за допомогою яких люди здійснюють комунікативні обміни та інтеракції з іншими людьми співтовариства) [4, с.314].

Дослідження наукової літератури про сутність комунікативної компетентності показали, що існують два основні підходи до визначення найближчого родового поняття стосовно комунікативної компетентності. Низка авторів пояснюють комунікативну компетентність через поняття «здатності» (О.О. Аршавська, М.М. Вятютнев, Д.І. Ізаренков, Д. Крістел, С. Савіньон та інші). У роботах цих учених

комунікативна компетентність розглядається як здатність використовувати мову в тій або іншій сфері спілкування.

Так, М.М. Вятютнев відзначає, що комунікативна компетентність – це здатність використовувати мову творчо, цілеспрямовано, нормативно, у взаємодії зі співрозмовниками [5, с.40].

Д.І. Ізаренков виокремив у тлумаченні поняття «комунікативна компетентність» істотні ознаки: а) віднесеність комунікативної компетентності до класу інтелектуальних здібностей індивіда; б) сфера прояву цих здібностей є діяльним процесом, необхідною ланкою якого виступає мовний компонент, так звана мовленнєва діяльність. Зважаючи на це, автор уточнює зміст комунікативної компетентності, вказуючи на те, що: а) ця здатність до спілкування є складним, набутим умінням, яке формується або у процесі природного пристосування людини до умов життя в певному мовному середовищі, або за допомогою спеціально організованого навчання; б) ця здатність може знайти вияв в одному або в декількох видах мовленнєвої діяльності. Таке уточнення дозволило авторові визначити комунікативну компетентність «як здатність людини до спілкування в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, яка становить набуту в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу властивість мовленнєвої особистості» [6, с.55].

Основою навчання учнів зв'язного мовлення та складання і написання творів є ціла система різних вправ, які комплексно забезпечують успіх:

- логічні вправи: добір загальних назв до групи слів:
- синичка, горобчик, ластівка, шпак – це ... (птахи);
- конвалія, пролісок, тюльпан, нарцис – це ... (весняні квіти);
- чашка, тарілка, склянка, виделка – це ... (посуд);
- черевики, чоботи, туфлі, босоніжки – це ... (взуття).
- добір слів до загальних назв: я називаю загальну назву, а ви добираєте до неї слова: іграшки, навчальне приладдя, продукти, меблі, одяг

Загадкова драбина

Відгадайте загадки, запишіть відгадки у стовпчик.

Хто наткав полотна
Аж від лісу до вікна?
Й вихваляється, сміється:
– Отака ширина! (Зима).

Високо стоїть, одне око має, всюди заглядає. (Сонце).

Зроду-віку рук не має, а узорі вишиває. (Мороз).

Впаде з неба – не розбі'ється,
Впаде у воду – розпливється. (Сніг).

Червоні коромисла через річку повисли. (Веселка).

Отже, комунікативна компетентність вимагає певної сформованості знань, навичок і вмінь, які здобуваються у процесі спеціально організованого навчання.

Список використаних джерел:

1. Гез Н.И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н.И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17–24.
2. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : навч.-метод. посібн. / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Хоруженко К.М. Культурологія: енциклопедический словарь / К.М. Хоруженко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 640 с.

4. Джерри Д. и Д. Большой толковый социологический словарь / Д. и Д. Джерри. – М. : Вече – АСТ, 1999. – Т. 1. – 544 с.
5. Вятютнев М.Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М.Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6. – С. 38–45.
6. Изаренков Д.И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д.И. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54–60.

The article reveals the ways of the development of connected speech among the primary school pupils during the learning of the topic Noun. It analyses the term of communicative competency.

Key words: language, speech, communicative competency, exercises.

Отримано: 30.03.2016

ЗМІСТ

Секція ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

<i>Абрамович С. Д.</i> Проблема запровадження риторики до програм вищої школи	3
<i>Гаряча О. С.</i> Епітет і гротеск у творах «Мертві душі» М. Гоголя та «Чарівний ліхтар» Ю. Крашевського	4
<i>Голубішко І. Ю.</i> Жанровые особенности интеллектуального детектива	5
<i>Кеба О. В.</i> Особливості перекладу роману Дж. М. Кутсі «The Master of Petersburg» російською мовою	6
<i>Кеба Т. В.</i> Метафорика назви роману М. Етвуд «Сліпий убивця»	7
<i>Кишевецький В. С.</i> Семантика метра в поезіях «Плеяди», «Хмарка», «Дівчина-блискавка» Миколи Вороного	8
<i>Лаврова А. А.</i> Специфика нарратива как фактор жанровой структуры рассказов М. Булгакова о гражданской войне	10
<i>Маланій Н. І.</i> Моделі дизабіліті: теоретико-методологічний дискурс	11
<i>Притуляк В. Г., Бенкендорф Г. Д.</i> Теоцентричний підхід у створенні картини світу у німецькій та українській мовах на основі біблійних текстів.....	12
<i>Семелюк Р. М.</i> Сюжетно-композиційні особливості роману Майкла Каннінгема «Години».....	14
<i>Титянин К. А.</i> К характеристике авторского идеала в творчестве М. Ю. Лермонтова	15
<i>Шаповал О. Г.</i> Мотив маски в романі В. Голдінга «Піраміда»	16
<i>Шулик П. Л.</i> Израильская женская литература: между социализмом, иудаизмом и феминизмом.....	17

Секція МОВОЗНАВСТВА

<i>Барбанюк О. О.</i> Реалізація слотів предметного фрейму гіперреальності на фразеологічному рівні у творах Урсули Ле Гуїн циклу «Земномор'я»	19
<i>Білоусова Т. П.</i> Экспрессивные дериваты в структурно-семантическом и прагматическом аспектах (на материале «Дневника» Т. Шевченко)	20
<i>Боднарчук Т. В.</i> Використання веб-квесту в організації самостійної роботи з німецької мови студентів-філологів	21
<i>Галайбіда О. В.</i> Застосування технологій розвитку критичного мислення на заняттях іноземної мови	23
<i>Главацька О. І.</i> English shortening-neonominations with the meaning 'a person'	24
<i>Городиська О. М.</i> Самоосвітня діяльність викладача іноземних мов професійного спрямування	25
<i>Дворницька Н. І.</i> Элементы этимологического анализа в процессе исследования ряда концептуальных лексем	26
<i>Діяконович І. М.</i> Порівняльна характеристика походження прізвищ в українській та англійській мовах	28
<i>Добринчук О. О.</i> Особливості функціонування німецьких та українських фразеологізмів з компонентом Teufel – чорт	29
<i>Дубінська А. В.</i> Мовленнєва поведінка персонажів чоловіків та жінок в англійській прозі ХХ століття	30
<i>Казимір В. О.</i> Синергетична й антропокосмічна природа мови в лінгвофілософських концепціях ХХ ст.	32
<i>Казимір І. С.</i> Субституція компонентів у прототипах В. Шекспіра	33
<i>Калинюк Т. В.</i> Вербалізація концепту FRAU / ЖІНКА у фразеології німецької мови	34
<i>Крецька Ю. А.</i> Засоби творення експресивності у мові німецької преси.....	36
<i>Кришталюк Г. А.</i> Заперечення та зміна: перспективи дослідження	37
<i>Крук А. А.</i> Professionally oriented learning of foreign language	38
<i>Кульбанська Р. В.</i> Les activités didactiques dans l'enseignement/apprentissage du FOS	39
<i>Литвинюк О. М.</i> Неологізми у сучасному англійському комп'ютерному дискурсі	40
<i>Матковська М. В.</i> Навчання студентів-магістрантів писемного спілкування англійською мовою у жанрі «Діловий електронний лист».....	41
<i>Никитюк С. І.</i> Англійські урбаноніми	42
<i>Остапенко В. І.</i> Англо-американські етнічні прізвиська на позначення європейців	43
<i>Петрова Т. М.</i> English in South Africa	45
<i>Попадинець О. О.</i> Застосування комп'ютерних технологій під час виконання самостійної роботи студентами у процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування	46
<i>Стахнюк Н. О.</i> Особливості реалізації топосу міста у романі «Пан Володийовський».....	47
<i>Сторчова Т. В.</i> Психолінгвістика у методиці навчання іноземних мов: гендерний аспект.....	48
<i>Трофименко А. О.</i> Реалізація функціонально-понятійного підходу у викладанні ESP.....	49
<i>Уманець А. В.</i> Іншомовна підготовка студентів у світлі Концепції навчання іноземних мов здобувачів вищої освіти у Кам'янець-Подільському	50
<i>Фоміна Г. В.</i> Особливості взаємодії готської та інших германських мов.....	51

<i>Фрасинюк Н. І.</i> Мовні засоби вираження концепту JOY в англійському художньому дискурсі.....	52
<i>Хоптяр А. О.</i> Європейська поезія у перекладах Бориса Грінченка	53
<i>Хохель Д. Ю.</i> Особливості опису магії в оповіданні П. Бріггс «Поводир»	54
<i>Шенкнехт Н. М.</i> The ellipsis in «Under western eyes» by Joseph Conrad	55
<i>Шмирко О. С.</i> Теорія конструктивізму як методологічні засади дослідження процесу професійного розвитку майбутніх учителів іноземної мови.....	57
<i>Яремчук І. М.</i> Поняття тексту та дискурсу у відношенні до притчі	58

Секція УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

<i>Аркуша І. Ю.</i> Специфіка мови художніх творів для дітей різних вікових груп	60
<i>Атаманчук В. П.</i> Художня інтерпретація духовної еволюції героя у містерії Івана Огієнка «Остання хвилина»	61
<i>Беркещук І. С.</i> Дослідження когнітивної дериватології (короткий огляд).....	62
<i>Гжегожевська Т. О.</i> Студентські газети факультету української філології та журналістики Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.....	63
<i>Глушковецька Н. А.</i> Творчість Олександра Пушкіна в епістолярній літературознавчій рецепції Василя Стуса	64
<i>Горбач О. С.</i> Топонімна амплітуда українських сатирично-гумористичних творів початку ХХІ століття.....	66
<i>Громик Л. І.</i> Тема української еміграції у публіцистичних творах Богдана Лепкого	67
<i>Дзюбак Н. М.</i> Терміни військово-інженерної галузі в мові засобів масової інформації	69
<i>Калинюк Н. М.</i> Проблема варіативності фразеологічних одиниць у ЗМІ	70
<i>Коваленко Б. О.</i> Особливості подільських говірок (за матеріалами праць О. Курило)	71
<i>Коваленко Н. Д.</i> Фразеологічне гніздо з компонентом стіна в українських говірках	72
<i>Козак Р. В.</i> Модальні значення предикативних конструкцій із дієсловами дійсного способу теперішнього часу й експресивність.....	73
<i>Колупаєва О. М.</i> Особливості створення стенд-апів в інформаційних сюжетах каналу 1+1	75
<i>Лаврусевич Н. О.</i> Особливості вивчення екзистенційних творів у старших класах загальноосвітньої школи	76
<i>Ладиняк Н. Б.</i> Синтаксис публіцистики Івана Франка	77
<i>Лівіцька О. В.</i> Особливості епітетних структур у текстах телевізійної реклами	79
<i>Лобода А. М.</i> Типи мотивації в гемеронімії.....	80
<i>Маркітантов Ю. О.</i> Паремії в художньому мовленні Марії Магіос	81
<i>Марчак Т. А.</i> Соціальна реклама та її вплив на аудиторію.....	82
<i>Марчук Л. М.</i> Вербалізація культурних домінант у сучасному українському публіцистичному дискурсі	83
<i>Мозолюк О. М.</i> Із спостережень над голосними фонемами гуцульської говірки села Микитинці Косівського району Івано-Франківської області.....	86
<i>Монастирська Р. І.</i> Термін як семасіологічний феномен	87
<i>Насмінчук Г. Й.</i> Наратив «Жіночих романів» Галини Тарасюк	88
<i>Насмінчук І. А.</i> Публіцистика Івана Багряного з погляду іронічної структури тексту	89
<i>Поплавська Л. В.</i> Медична термінологія в романі «Софія» Лесі Романчук.....	90
<i>Попович А. С., Ковальська Н. П.</i> Етапи шкільної стилістичної освіти.....	92
<i>Починок Л. І.</i> Творчість Панаса Мирного у світлі біблійних істин	93
<i>Рарицький О. А.</i> «Тихий» стоїцизм Володимира Підпалого	94
<i>Сірант А. М.</i> Теорія концептуального змішування у когнітивній лінгвістиці	95
<i>Федькова І. А.</i> Методи й прийоми формування стилістичних умінь у студентів під час вивчення теми «Фоностилістика».....	96
<i>Шевчук З. С.</i> Вербалізація вторинних номінацій на позначення жінки	97
<i>Шеремета Н. П.</i> Мовна деколонізація України у законотворчих ініціативах	99
<i>Щегельський В. В.</i> Інноваційні методологічні засади пошуково-збирацької роботи навчально-наукової лабораторії етнології К-ПНУ імені Івана Огієнка	100

Секція ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

<i>Бабюк Т. Й.</i> Еколого-педагогічна підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів	102
<i>Бачинська М. В.</i> Етапи становлення Н. Волошиної як педагога й ученої-методиста	103
<i>Боднар Д. М. О. Р. Мазуркевич і В. О. Сухомлинський: роки співдружжя</i>	105
<i>Борейко О. С., Борейко І. П.</i> Розвиток просторової уяви учнів початкових класів на уроках математики	106

<i>Ватаманюк Г. П.</i> Вплив музичних ігор на формування виразності мовлення старших дошкільників	107
<i>Вонсович В. П.</i> Виховання любові до матері та материнської любові у педагогіці	108
<i>Галаманжук Л. Л., Єдинак Г. А.</i> Деякі чинники, що визначають фізичну активність студентів педагогічного факультету, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи	110
<i>Горбатюк О. В.</i> Педагогічна практика як фактор формування професійної культури майбутнього вчителя	112
<i>Гурський В. А.</i> Науково-педагогічна діяльність Миколи Пирогова в середині XIX століття	113
<i>Демчик К. І.</i> Система творчих вправ для ознайомлення дітей старшого дошкільного віку з соціально-побутовим жанром живопису	115
<i>Каньоса Н. Г.</i> Особливості адаптації молодших підлітків при переході в середню ланку шкільного навчання	116
<i>Ковальчук Г. П.</i> Вплив думок представників реформаторської педагогіки на трудове навчання у школах України на початку XX ст.	117
<i>Кучинська І. О.</i> Духовно-моральне виховання особистості: ключові завдання й орієнтири	118
<i>Лебідь І. Ю.</i> Ідеї К.Д. Ушинського щодо підготовки майбутніх учителів в сучасній неперервній педагогічній освіті	120
<i>Олійник О. М.</i> Поліфункціональне використання театральної-ігрової діяльності у режимі дня дошкільного закладу	121
<i>Поліщук С. В.</i> Національна вітчизняна школа в 50-60-х роках XX століття	122
<i>Пукас І. Л.</i> Пріоритети хмарних технологій щодо оптимізації професійного розвитку та саморозвитку вчителя	123
<i>Сесак І. В.</i> Підготовка вчителів початкових церковних шкіл православної віри у Правобережній Україні у XIX – на початку XX століття	124
<i>Федорчук В. В.</i> Використання тренінгових технологій під час викладання педагогічних дисциплін	125
<i>Франчук Т. І.</i> Відкрите інформаційно-освітнє середовище як складова цілісного освітнього простору ВНЗ	126

Секція ТЕОРІЯ МОВОЗНАВСТВА ТА МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

<i>Гудима Н. В.</i> Особливості вивчення фразеологічних одиниць у початковій ланці навчання	128
<i>Мартіна О. В.</i> Розвиток пізнавальної активності молодших школярів у процесі вивчення теми «Дієслово»	129
<i>Мелєксєєва Н. В.</i> Навчання англійської мови молодших школярів у контексті оновленої програми з іноземної мови	131
<i>Олинець Т. В.</i> Ідіоми у системі фразеологічних одиниць англійської мови	132
<i>Торчинська З. К.</i> Питання мовленнєвої підготовки старшого дошкільника	133
<i>Третьяк Н. В.</i> Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів у процесі вивчення теми «Іменник»	135

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

НАУКОВІ ПРАЦІ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА

**Збірник за підсумками звітної наукової конференції
викладачів, докторантів і аспірантів**

14-15 березня 2017 року

Випуск 16

Том 3

Підписано до друку 05.12.2017. Формат 60 x 90 1/8.
Гарнітура "Таймс". Папір офсетний. Друк різнографічний.
Умовн. друк. арк. 17,5. Обл.-вид. арк. 25.
Тираж 55. Зам. № 793.

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.
Свідоцтво серії ДК № 3382 від 05.02.2009 р.

Надруковано в Кам'янець-Подільському національному
університеті імені Івана Огієнка,
вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, 32300.